

Székely Tibor

1948–1961 – Magyar egyháztörténeti karcolatok a 20. század közepéről

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

SZÉKELY TIBOR

1948–1961

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI KARCOLATOK

A 20. SZÁZAD KÖZEPÉRŐL

(BM ÉS ÁEH DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN)

2012

Impresszum

Székely Tibor

1948–1961

Magyar egyháztörténeti karcolatok a 20. század közepéről

(BM és ÁEH dokumentumok tükrében)

kézirat

A szerző hivatkozott forrásfeltáró tanulmányainak szakmai áttekintését végezték:

- Az Opus Pacis és a Központi Szeminárium kispapjai
- A Hatalom és a Központi Szeminárium kispapjai
- Kispapládás

www.mek.oszk.hu/06500/06524/

www.mek.oszk.hu/06500/06539/

www.mek.oszk.hu/09500/09579/

+Krichenbaum József

+Dr. Nagy Imre

Dr. Balogh Margit

Dr. Molnár Csaba

Soós Viktor Attila

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című tanulmány elektronikus változata, mely az ISBN 978 963 88589 3 1 azonosítóval készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	5
Időrendi áttekintés	7
Előzmények (1950–1956)	10
1. A magyar katolikus egyház és a Magyar Népköztársaság első megállapodása	10
2. Püspökkari nyilatkozat	10
3. Állameskü	11
4. A BM álláspontja az egyházpolitika alakulásáról	11
5. Grösz József szabadrábra, majd visszahelyezése érseki hatáskörébe	12
Emlékmű helyett	13
1. A forradalom és bukása	13
2. A szándéktalan (?) – szándékos (?) feljelentések és az eredményes felderítés	16
3. A nyomozás lezárása	22
A magyar katolikus püspöki kar a forradalom bukása után	25
1. Mindszenty intézkedései, az ÁEH újraszervezése, vatikáni dekrétumok	25
2. Számonkérés az egyházügyi hivatalban	26
3. Az Opus Pacis megalapítása és a papi békemozgalom felszámolása	28
4. Új vatikáni intézkedések és iratok	30
5. Az Egyházügyi Hivatal helyzetértékelése	31
6. Az EH kísérlete a volt vezető békepapok kinevezésére és kitüntetésére	33
7. Újabb vatikáni iratok és Endrey Mihály intézkedései	34
8. 1957 egyházpolitikájának értékelése	36
9. Az Opus Pacis (OP) országos békemozgalommá alakítása	37
10. Megújított egyházpolitikai koncepció és az EH önállósodási törekvése	39
11. Endrey Mihály püspök ellenállásának megtörése	40
12. Magyar egyházi küldöttség látogatása a Szovjetunióban	42
13. Az Opus Pacis megyei szervezeteinek megalapítása	44
14. A Központi Szeminárium kispapjainak első ellenállása	45
15. Brezanóczy Pál első ügynöki bevetése, Papp Kálmán megszégyenítése és Endrey Mihály lemondatása	46
A magyar katolikus püspöki kar papnevelési konfliktusai – Állami célkitűzések és beavatkozások (1957–1959)	50
1. A papnevelés társadalmi problémái és korszerűsítési igénye	50
2. Kispapok részvétele a forradalomban és a megtorlás	51
3. Első konfliktus a Központi Szemináriumban és annak visszhangja	52
4. Az országgyűlési választásokkal kapcsolatos konfliktusok	56
5. A központista kispapok utolsó ellenállási kísérlete	60
6. A szeminárium és az akadémia büntető javaslatai	61
7. Az Egyházügyi Hivatal válasza és megtorló intézkedései	65
8. A központi seminaristák útja a „kispaplázadásig”	69
9. A papnevelés demokratizálása	76
10. A püspöki kar vatikáni látogatásának végleges elutasítása	80
11. BM jelentések az egyház bomlasztásáról, az EH további célkitűzései és feladatterve a papnevelés állami irányítására	80
12. A kispaplázadás függőben tartása	83

A magyar katolikus püspöki kar a kizárt és az elbocsátott kispapokért (1959–1961).....	86
1. A papnevelés állami ellenőrzésének bevezetése.....	86
2. Titkos szeminárium szervezése és az ÁEH országos értekezlete.....	87
3. A püspöki kar első kísérlete a központista kispapok visszavételére.....	89
4. Az ÁEH újabb szemináriumi ellenőrzései.....	92
5. „Engedélyezett” és titkos papszentelések.....	94
6. Püspökkari törekvések a központista növendékek visszavételéért.....	97
7. A visszavételek lezárása, a vidéki szemináriumok megtisztítása.....	109
8. Összefoglaló.....	117
A kizárt és elbocsátott központista kispapok titkos szemináriuma (1959–1961).....	118
1. A „kispaplázas” következményei.....	118
2. A „titkos szeminárium” gondolatának felvetése.....	118
3. Nemes Balázs beszerzése, önvallomása.....	121
4. „Tóth János” ügynök jelentéseiből.....	122
5. A BM összefoglaló jelentése.....	123
6. Házkutatások.....	135
7. Ellenőrzések.....	138
8. Letartóztatások és a püspöki kar felelősségrevonása.....	139
9. Kihallgatások és bírói ítéletek.....	142
10. További kihallgatások.....	144
11. Zárójelentés.....	144
12. Az ügynökség helyzete.....	145
13. Mellékletek.....	147
Az esztergomi küsszeminárium történetéből (1948–1951).....	149
1. Előzmények.....	149
2. A Cursus Praeliminaris alapítása.....	150
3. Az első tanév.....	152
4. Jelentkezési felhívás és a concursus.....	158
5. Bevonulás.....	159
6. A második tanév megnyitása, tantárgyfelosztás.....	160
7. Az iskola.....	165
8. A küsszeminarista élet.....	165
9. Tanulmányi eredmények.....	167
10. A harmadik tanév külső eseményei.....	168
11. A küsszemináriumok egységesítéséért.....	172
12. Tanévzáró a küsszemináriumban.....	180
13. A felszámolás.....	182
14. Hatósági kísérlet a szeminárium épületének igénybevételére.....	184

Bevezetés

2011-ben volt az 1956. évi októberi forradalom 55. évfordulója. A forradalom első hetét a budapesti katolikus papnövendékek lelki gyakorlatos „elzártágban” töltötték. A keddi események hangját azonban a Szeminárium ősi épületének vastag falai sem szigetelték. A parlamenti sortűz sebesültjeit az épület közelében szállították a klinikák felé a vijjogó mentők.

A már felszentelt növendékek hiába kérték előljáróik engedélyét, a növendékek csak szombaton juthattak ki a klinikákra és kórházakba.

Az egyetemi ifjúság lelkesedése magával ragadta a kispapokat is, és részt vállaltak a röpcédulák, röpiratok gyártásában és terjesztésében, a sebesültek összeírásában, majd a bukás után a szomszédos egyetemi épület forradalmárainak mentésében. Beépített ügynökök róluk is jelentettek, így öök sem kerülhették el a megtorlást, börtönt. Az évfordulón a túlélők gyülekeztek és emlékeztek a Szemináriumban. – A tanulmány szemelvényekkel rajzolja meg az akkori növendékek és megriadt előljárók arcképét.

A püspöki kar tagjai a forradalmi napokban nem mutattak nagy aktivitást, de az elbukott forradalom után, novemberben már öök is felbátorodtak és leváltották a hat év alatt állami nyomásra az irodáikba ültetett békepapokat. Januárban petíciót készítettek a kommunista diktatúra okozta sérelmek orvoslására. A hatalom egy pillanatra megtorpant, de hamarosan szemrehányásokkal illette az egyházi vezetőket, számon kérve rajtuk korábbi nyilatkozataikat.

Mindszenty intézkedései és a vatikáni dekrétumok felborzolták az egyházpolitikát irányítók biztonságát, mégis sikerrel járt a püspöki kar az egyházi békepolitika új szervezetével, a Grósz József által alapított Opus Pacis-szal, amellyel likvidálni lehetett a hatéves békepapi mozgalmat. Ez azonban rövid nyugalmat eredményezett, mert az ultrakonzervatív Vatikán azonnal felelősségre vonta a főpapokat és kiközösítette a politikában részt vállalt papokat.

A titkosszolgálat eredményes beszervezéseket hajtott végre az egyházi vezetők és belső munkatársaik között, ugyanakkor kegyetlenül elnyomta az ellenvéleményt (Badalik Bertalan „száműzése”, Papp Kálmán megszégyenítése, Endrey Mihály lemondatása).

A forradalmi lelkületüket megőrző központista kispapok Róma-hűségüket bátran vállalták, és ellenálltak a felső nyomásnak, megtagadva több békedemonstráción való részvételt. Végül püspökkari határozattal kötelezték öket a Béke Világtanács fennállásának 10. évfordulójára szervezett demonstratív gyűlésen való részvételre, de három növendék kivételével egységesen távol maradtak. Belső, szemináriumi ügynök jelentéseiből ismerte meg az állambiztonsági szolgálat a hangadók nevét, és ráerőltette az ÁEH a püspöki karra 14 növendék kizárását az ország összes szemináriumából és teológiájáról.

A saját sorsukat féltő előljárók és professzorok szigorú büntetésre tettek javaslatot. Pápai meghívás ellenére megtagadta a hatalom a püspökök utazását, és a rossz kedélyállapotban lévő főpásztorok a kispapi ellenállásnak is tulajdonították a tilalmat. A 14 kizárt növendékkal szolidáris kispapok beadványát elutasította a püspöki kar, és ezeket a növendékeket, akik nem voltak hajlandók a hűségnyilatkozatra, többségben elbocsátották.

Az üres szeminárium ráébresztette az előljárókat és az Akadémia kari tanácsát, hogy növendékek híján az ő sorsuk is megpecsételődött, alázatosan folyamodtak anyagi támogatásért az ÁEH elnökéhez. A püspöki karban hangot kapott a felelősségérzet, és kezdeményezték a tárgyalást az ÁEH-val, illetve a miniszterelnökkel, de egy évig nem

fogadták őket. Amikor pedig már tehettek valamit, szervezetlenséggel, késedelemmel rontottak a helyzeten, és számos kispap a szemináriumok falán kívül rekedt.

Időközben a kispapok Budapestre gyülekezését, öntevékeny társulását az utolsó időben volt jóval idősebb főduktor (növendék előljáró) felkarolta és presbiter-növendék társakkal megszervezte a továbbképzést, és Endrey püspök speciális delegátusi felhatalmazása révén megszervezték a papszenteléseket is. Az ún. „titkos szemináriumot” az állambiztonsági szolgálat – egy volt, kizárt növendék beszervezésével – felderítette és felszámolta. Az oktatásban résztvevő 3 fiatal pap 1,5–3 évi börtönbüntetése mellett a főduktort –hűtlenséggel kiegészített vád alapján – 12 évi börtönre ítélték, amelynek jelentős részét le is töltött.

Grósz érsek 1961-ben bekövetkezett halálával a korábbi békepapi szervezet vezetői léptek az Opus Pacis vezetőségébe, és ezt a békepolitikát folytatták tovább, több mint 25 évig. XXIII. János VI. Pál enyhülő keleti politikája révén a püspökök egy része – ügynökök társaságában – kijutott a zsinatra, és lépéseket tettek a zsinati reformok részleges bevezetésére.

A függelék emléket állít az egykor volt esztergomi küsszemináriumból szervezett „előkészítő” kurzusoknak, amelyeket országsszerte igyekeztek bevezetni, de a Hatalom ezeket rövid próbaidő után felszámolta.

Székely Tibor – Önéletrajzi vonatkozások

1949-ben felvételt nyert az esztergomi küsszemináriumba.

1951–1954 között – egy magánvizsga után – középiskolai tanulmányokat végzett a Budapesti Piarista Általános Gimnáziumban.

1954–1959 között esztergomi egyházmegyes növendék a Központi Szemináriumban, ahonnét 13 társával a (BM) AEH 1959. március 3-ai dátummal kizárták.

Számos ügynöki jelentés készült szemináriumi, majd civil életéről.

Különböző fizikai munkakörök után műszaki rajzoló, majd technikus lett, végül 1970-ben gépészmérnökként, majd 1975-ben a vegyészmérnöki karon környezetvédelemből diplomázott. Élete nagy részében tervező, majd kutatóintézetben dolgozott, és nyugdíjasként tovább folytatta tevékenységét az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárban.

71. éves korában vonult nyugállományba a Budapesti Műszaki Egyetemről.

Számos műszaki publikáció és útikönyvek szerzője, és amikor lehetősége nyílt a levéltárakban folytatható kutatásokhoz, hozzálátott a dokumentumok feltáráshoz és közléséhez, hogy a még túlélők is megismerjék, hogy annak idején mi történt velük.

Időrendi áttekintés

1948-ban

- megkezdődött a rövid életű (második) Magyar Köztársaság után a kommunista diktatúra harca az egyház(ak) ellen. Ennek első nagyobb intézkedése volt az egyházi iskolák államosítása;
- kisszemináriumok (cursus praeparatorius v. praeliminaris) szervezése

1950-ben

- a püspöki kar a kormánnyal (a Vatikán hozzájárulása nélkül szabálytalanul) megkötött megállapodásban elismeri a Magyar Népköztársaság államrendjét, és kötelezi magát, hogy „nem engedi meg a hívők vallásos érzületének és a katolikus egyháznak államellenes politikai célokra” való felhasználását;
- megszervezik a Minisztertanács mellett önálló államigazgatási szervként működő Állami Egyházügyi Hivatalt, az egyház(ak) hivatalos ügyeinek intézésére;
- állami oldalról megvonják a szerzetesrendek „működési engedélyét” (amelyet gyakran a „szerzetesrendek feloszlataaként” említene, ami az egyházi hatóságok részéről történő felszámolást, megszüntetést jelentene);
- az „alkotmányos” vallásszabadság látszataként 1950-ben mégis engedélyezték hat négyosztályos katolikus általános fiúgimnázium (bencés, ferences, piarista) és két négyosztályos katolikus leánygimnázium (Iskolanővérek) megnyitását. A megfélemlített püspöki kar egyezmény formájában hagyta jóvá a hosszú tárgyalások után felkínált lehetőséget.

1951-ben

- a püspöki kar elfogadja az ún. „állameskü” letételét az 1949-es alkotmányra,
- tudomásul veszi, hogy a főpapokat csak az Elnöki Tanács hozzájárulásával lehet kinevezni;
- kinyilvánítja, hogy helyesli a békepapi mozgalmat;
- megszüntetik a püspöki székhelyeken szervezett kisszemináriumokat;
- szemináriumok összevonása címén az ÁEH bezárátja, illetve állami kezelésbe veszi a kalocsai, a pécsi, a székesfehérvári, a szombathelyi, a váci és a veszprémi szemináriumot, és „csereépület”-ként adott vízivárosi zárdaépülettel 1953-ban elveszi az esztergomi nagyszemináriumot.

1956-ban

- hittudományi akadémiai javaslat tantervi reformokra, püspökkari felülvizsgáló bizottság megbízása;
- a központista kispapok forradalmi szerepvállalása;
- az állam megszünteti az ÁEH-t, és EH néven főosztályként integrálja a Művelődésügyi Minisztériumba;

1957-ben

- püspökkari memorandum a politikai túlkapások megszüntetésére;
- a Vatikán büntető dekrétummal sújtja a békepap politikusokat és az állami nyomásra kinevezett egyházmegyei vezetőket;
- a békepapi mozgalom önfelszámolása (EH parancsra);
- a MKPpK állami felkérésre megalapítja az OP-t és az OBKB-t

- a Vatikán több intézkedéssel tiltja az „egyházi békepolitikát.”

1958-ban

- az egyházmegyei OP rendezvények szervezése, előbb összekötők kinevezése, majd a megyei szervezetek létrehozása;
- egyházi küldöttség látogatása a SZU-ban;
- a központista kispapok első politikai ellenállása;
- vatikáni levelek és határozatok;
- az ÁEH szigorú intézkedései (Badalik Bertalan kitiltása, Papp Kálmán megszegyenyítése, Endrey Mihály ellenállásának felőrlése);
- a szavazati jogú központista kispapok újabb ellenállása, majd „látogatása” az EH elnökénél;
- újabb vatikáni intézkedések és a MKPpK elmarasztalások;

1959-ben

- püspökkari határozat a központi szeminaristák papi békegyűlésen való kötelező részvételére;
- a növendékek egységes ellenállási kísérlete (távolmaradással);
- az előjárói és tanári kar büntető javaslatai;
- a (BM javaslatára készült) EH megtorló intézkedések;
- központista növendékek szolidaritása és memoranduma a püspökökhöz;
- a püspöki konferencia elutasító határozata, hűségnyilatkozat követelése;
- az nyilatkozat megtagadása, („kispaplázas”);
- a Központi Szeminárium kiürítése;
- a szemináriumi előjárók és az akadémiai vezetőség segélykérő levelei az EH elnökéhez;
- a MKPpK kísérlete az EH szankciók enyhítésére, az (újraszervezett) ÁEH elzárkózása;
- titkos szeminárium és oktatás szervezése;
- néhány diakónusok pappá szentelése;

1960-ban:

- ügynöki jelentések, titkosszolgálati vizsgálatok;
- titkos papszentelések;
- a MKPpK törekvései és kudarca a szemináriumi rend visszaállítására, a felszenteltek működésének engedélyezésére;
- a titkosszolgálati nyomozások lezárása, intézkedési javaslatok.

1961-ben:

- letartóztatások, kihallgatások, bírósági eljárások, ítéletek;
- problémák a csonka szemináriumban;
- Grósz érsek halála, Hamvas püspök a püspökkari konferencia és a békepapi mozgalommá lett OP elnöke.

Rövidítések:

MKPpK	Magyar Katolikus Püspöki Kar (vagy Konferencia)
BM	Állambiztonsági Szolgálat
/Á/EH	/Állami/ Egyházügyi Hivatal
OP	Opus Pacis (Grósz érsek alapította egyházi békepolitikai szervezet)
OBKB	Országos Béketanács (melletti) Katolikus Bizottság
HNF	Hazafias Népfront
ÁBTL	Állambiztonsági Szervezetek Történeti Levéltára (Történeti Hivatal)

MOL Magyar Országos Levéltár – ÁEH elnöki (visszaminősített) iratok

Előzmények (1950–1956)

1. A magyar katolikus egyház és a Magyar Népköztársaság első megállapodása

A történelmi egyházakkal már hosszabb ideje tárgyalások folytak az állam és az egyházak szétválasztása folyamatát meghatározó jogszabályok megalkotására. Az állami vezetők célkitűzése az volt, hogy először a katolikus egyházzal állapodjanak meg. 1950. június 28-tól augusztus 24-ig nyolc tárgyalási napon egyeztették a véleményeket.

1950. augusztus 30-án, – az egyházak között – utolsóként Darvas József és Grósz József kézjegyükkel látták el az okmányt. A kijelölt paritásos bizottság katolikus tagjai: Grósz József, Dr. Czapik Gyula, Dr. Hamvas Endre, Sík Sándor piarista, Dr. Sárközi Pál bencés és Schrotty Pál ferences voltak.

A Megállapodás szerint:¹

a./ „A Magyar Katolikus Püspöki Kar

1. ... elismeri és ... támogatja a Magyar Népköztársaság államrendjét és ... eljár azok ellen, akik ... a törvényes rend és ... építőmunka ellen fellépnek.

2. ... elítél minden ... felforgató tevékenységet. ... nem engedi meg a hívők vallásos érzületének államellenes politikai célra való felhasználását.

3. ... felhívja a hívőket, hogy ... minden erejükkel vegyék ki részüket a nagy munkából ... az életszínvonal emeléséért és az igazságosság érvényesítéséért. ... arra hívja fel a papságot, hogy ne fejtse ki ellenállást ... a termelőszövetkezeti mozgalommal szemben ...

4. ... támogatja a békéért folyó mozgalmat ... elítél minden háborús uszítást ... azt a kormányt, amely először használja az atombombát.”

b./ „A Magyar Népköztársaság

1. kormánya ... biztosítja a vallás szabadságát és a katolikus egyház részére a működési szabadságot.

2. ... hozzájárul a katolikus egyházi iskola (6 fiú és 2 leányiskola) visszaadásához, valamint ahhoz, hogy ... megfelelő számú ... tanító rend működjék.

3. ... kész gondoskodni a katolikus egyház elemi szükségleteinek fedezéséről oly módon, hogy ... amíg a saját forrásaira támaszkodva maga tudja fedezni, ... három illetve öt évenként arányosan csökkenő összeget utal ki, ... külön súlyt helyez a lelkeskedő papság megfelelő létminimumának biztosítására.”

2. Püspökkari nyilatkozat

1950. szeptember 10-én a Püspöki Kar röviddel a megállapodás aláírása után, azt nyilatkozta², hogy az állam és az egyház közötti viszony általános szabályozása az Apostoli Szentszékre tartozik, ezt a Püspöki Kar nem óhajtja érinteni, az 1950. augusztus 30-án aláírt megállapodás a békés együttélés biztosítására hivatott.

¹ MOL XIX-A-21-c-000

² MOL XIX-A-21-c-000

3. Állameskü

1951. július 21-én a Magyar Katolikus Püspöki Kar a Magyar Népköztársaság Alkotmányára letette az államesküt az Elnöki Tanács Elnökének kezébe.

Dr. Czapik Gyula egri érsek, a püspöki kar ezidőszerinti elnöke, rövid beszédet mondott.³ Többek között az alábbiakat:

„Isten parancsára a katolikus hitnek elve, hogy annak az államnak, amelyben élünk, kötelességteljesítő polgárai legyünk. ... Kifejezésre kívántuk juttatni, hogy ... minden erőnkkel támogatni fogjuk népünk és államunk építőmunkáját, ... békepolitikáját. Ugyanakkor ... a Katolikus Egyháznak is hitét megvallva, fegyelmét tartva ... építünk ... hazánk ... szabad vallásgyakorlatot biztosító törvényére. ... reméljük, hogy munkánkából ... áldás, békesség és siker származik, amelyre ... a Magasságbeli áldását kérjük.”

4. A BM álláspontja az egyházpolitika alakulásáról

1955. december 9-én készült BM jelentés⁴ szerint „Mindszenty őrizetbe vétele után változás következett be: a püspökök látszólagos passzivitásba vonultak. Az események megosztották a püspöki kart, és ez a kettősség a továbbiakban is megmaradt.

A lojális, /tárgyalókész/ magatartást Czapik Gyula egri érsek tanúsította, akit – bár ingadozva – Hamvas Endre követett, amíg ezt Badalik Bertalan (Shvoy, Rogács és Péteri püspökök támogatásával) élesen ellenezte. Papp Kálmán és Kovács Sándor magatartását többnyire külső tényezők határozták meg.”

Ezt a helyzetet használta ki az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH), mert úgy taktikázott, hogy a katolikus klérus előtt Czapikot tegye felelőssé. A kapcsolat a püspöki kar többi tagjánál szinte csak a felelősségre vonásra korlátozódott. A papság magatartása tükrözte a püspökök állásfoglalását. A hierarchia a papi békemozgalmat nem tekintette magáénak, mint olyanokat, akiket kívülről kényszerítettek az egyházra.

Czapik érsek támogatására, pozíciójának megerősítésére a BM tervet dolgozott ki. Az időpontot alkalmasnak látták Grösz József beszervezésére. Úgy vélték, hogy szabadlábba helyezése és egyházi funkciójának részleges visszaadása rövid időn belül alkalmat ad erre. A terv szerint a beszervezéskor tájékoztatják a visszahelyezésről, amelyet több lépcsőben hajtanak végre. Először kényszerlakhelyet jelölnek ki – erre két változatot javasoltak – majd a püspöki kar kérelmezni fogja visszahelyezését, amelyet a látszat kedvéért először célszerű elutasítani. Visszahelyezik érseki jogaiba, de – a terv szerint – nem láthatja el a püspöki kar elnöki funkcióit.

Emellett készült egy ún. „hathónapos terv”⁵ is, amelynek része volt – az oppozíció szárny megbénítására Badalik Bertalan beszervezése. „Ligeti” fedőnevű ügynököt állították rá, erkölcsi kompromittáló adatok gyűjtésére. A hathónapos tervben szerepelt Brezanóczy Pál egri káptalani helynök beszervezése is, de ezt egyéb elfoglaltságok miatt most elhalasztották.

Az ingadozók közül Papp Kálmánt és/vagy Hamvas Endrét vették célba. Papp Kálmán mellé tervbe vették két ügynökjelölt tanulmányozását, egyikük beszervezését és lehallgató berendezést is szereltettek be. Dudás Miklós püspök (vatikáni) kapcsolatainak feltárására „Kiss János” fedőnévvel beszervezték budapesti titkárát, dr. Timkó Imrét. Terven kívül, utasításra, foglalkoztak Mindszenty egyházi épületbe való áthelyezésének gondolatával, sőt a lehallgatáshoz szükséges technikai berendezést be is telepítették, és mellé

³ MOL XIX-A-21-c-000.0

⁴ Lásd 3. jegyzet.

⁵ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (pp. 134-142.)

helyezték „Ligeti”-t. Elvárták, hogy Mindszenty pozitív nyilatkozatot tegyen, de ennek előkészítése nem járt eredménnyel.

A BM jelentés⁶ szerint a püspöki karon belül, az állam szempontjából kedvezőtlen helyzet kialakulását okozhatja az – 1951-ben, a Minisztertanács mellett önálló szervezetként létesített– Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) helytelen politikája. Nincs kialakítva ugyanis a helyes magatartási vonaluk, sok a szurkálás, az átgondolatlan politikai manőverezés, amely nem segíti a püspökök közeledését. Nem megfelelő az ÁEH személyi állománya, nincs magasan képesített, kevés a jó tárgyalóképességű, egyes felelős munkatársai államtitkokat közölnek, korrupciókat követnek el. A BM célszerűnek tartja az ÁEH püspökökkel kapcsolatos politikája irányvonalának, módszerének és taktikájának meghatározását, munkájuk összehangolását a BM illetékes szerveivel, valamint államvédelmi munkatárs (elnökhelyettes) kiküldését. Nemkülönböztetve a korrupció (esetleg bírósági) felszámolását.

5. Grósz József szabadlábra, majd visszahelyezése érseki hatáskörébe

Az események alakulását felgyorsította Czaplak érsek 1956. április 23-ai halála. Grósz ekkor már kényszerlakhelyén, Tószegen tartózkodott, és végrehajtották a jelentésben⁷ megfogalmazott menetrendet: „A püspöki kar ... kérése után a magyar kormány – fogadta és – hozzájárult ahhoz, hogy Grósz József kalocsai érseki jogait visszakapja” ... Grósz érsek május 12-én néhány napra a Központi Szemináriumba jött. Nagy feltűnést keltett a kispapok között, de az előjárók nem adtak tájékoztatást.

1956. június 13-ai konferencián gyakorolta a püspöki kar elnöki funkcióját először, amikor Hamvas Endre esztergomi apostoli adminisztrátor esztergomi helynökét, Dr. Beresztóczy Miklóst – aki a Czaplak bevezette szokás szerint a konferenciára érkezett – az előszobában várakoztatta, majd kisebb vita után felkérte Dr. Brezanóczy Pál egri káptalani helynököt: közölje Beresztóczyval, hogy további intézkedésig ne vegyen részt a püspöki konferencián.⁸

Augusztus 9-én tartott a püspöki kar ismét konferenciát. Grósz érsek arról számolt be, hogy a vatikáni államtitkárságtól, Tardinitől levelet⁹ kapott: a megüresedett egri érseki székre tekintettel először adminisztrátort nevezne ki a Szentszék, és a kérdés az, hogy Endrey segédpüspök erre a feladatra alkalmas-e. Grósz szerint Brezanóczy ismeri a területet, Endrey nem, ezért a káptalani helynök alkalmasabb. Bár Hamvas mehetne Egerbe érseknek, Brezanóczy pedig helyére csanádi püspöknek. Tekintettel Brezanóczy békepapságára, meggondolandó a válasz, célszerű megvárni, amíg a Szentszék az érseki székre kér jelölést.

Részletesebben és dokumentáltan ld. www.mek.oszk.hu/09500/09579/

⁶ ÁBTL 3.1.5. O–13405/2 (pp. 143–148.)

⁷ ÁBTL 3.1.5. O–13405/2 (pp. 188–193.)

⁸ Lásd 5. jegyzet.

⁹ ÁBTL 3.1.5. O–13405/2 (pp. 230–231.)

Emlékmű helyett

Arcok a központi szemináriumból a forradalmi és a bukás utáni időből, BM és ügynöki jelentésekben, periratokban (1956–1958)

1. A forradalom és bukása

1956.

Október 23-án puskaropogás, gránátrobbanás hangja borzolta a sötétbe borult Budapesti Központi Szeminárium lelkigyakorlatos csöndjét. Olvasólámpák gyúltak, a felriadók több kerti ablakot kinyitottak és hallgatták a közeli Nemzeti Múzeum irányából jövő hangokat. A Szemináriumban teljes szilencium volt, a növendékek többsége szentelésre készült. Krisztus Király vasárnapján (akkor még október utolsó vasárnapján ünnepelte az egyház) kapták az elsőévesek a reverendát, a másodévesek a tonzúrát, amellyel hivatalosan a klérus tagjai lettek, a harmad- és negyedévesek a kisebb rendeket, az ötödévesek a(z akkor még volt) szubdiakonátust, az alszerpapi rendet.

Ebbe a várakozásba, lelki csendbe robbant bele a szokatlan hang. A növendékek többsége barátaik, civil hallgatótársaik révén, és sokan családjuk közvetítésével ismerte a kialakult társadalmi helyzetet, hallott az értelmiség gyűléseiről, olvasta a becsempészett, (tiltott), főként irodalmi sajtót, ezért legtöbbünket nem ért váratlanul a szokatlan hang: *kitört a forradalom* (?).

Az előjárók nem adtak tájékoztatást, külső kapcsolat nem volt, bár volt egy-két szigorúan, kicsapás terhével tiltott detektoros rádió, amelyben folyamatosan zenét lehetett hallani. A társalgók rádiói némák maradtak.

Október 25-én, csütörtökön, a parlamenti sortűz sebesültjeivel a Kecskeméti utcán száguldottak a klinikákra a vijjgó mentőautók, majd teherautók is. A bátrabbak az Egyetemi templom tornyából néztek ki. A további szilencium hivatalos és látszólagos volt. Suttogva terjedtek a hírek.

A felszentelt hatodévesek küldöttsége Kuklay Antal vezetésével ment a rektorhoz, Halász Györgyhöz, a hírhedt békepaphoz, hogy engedélyt kérjenek és kimehessenek a kórházakba lelki és fizikai segítséget nyújtani a sebesülteknek, de az előjáróság elutasította őket, és a lelkigyakorlatot vezető váci kanonok is nyugtatta és maradásra intette őket.

Október 27-én, szombaton vége lett a lelkigyakorlatnak.¹⁰ A szenteléseket a kialakult helyzetre tekintettel december 8-ára helyezte át a szeminárium vezetősége.

Kuklay Antal telefonon körbehívta a kórházakat, megkérdezte van-e papjuk. Ha a válasz nem volt kielégítő, akkor kiment, tájékozódott, beosztotta a jelentkező ifjú paptársait és kettesével kiküldte a kórházakba. Többségük esténként visszatért a Szemináriumba, de voltak olyanok is, akik több napig folyamatosan kint maradtak, Varjú Imre is, vagy a törekenyebb fizikumú Schimmer József is. A kórházi munkában rajtuk kívül Marcheschi Károly, Mézner Ferenc, Varjú Imre és Zöldi Sándor is részt vállaltak.

Tabódy István¹¹ (az évfolyamtársainál jóval korosabb, katonatiszti múltú) III. éves növendék megszervezte, hogy a jelentkező alsóbb éves kispapok kettesével felkeressék

¹⁰ ÁBTL – 3.1.5. O-9964 (Turcsányi és társai pere) NB VII. 4016/1957 – 16. old.

¹¹ ÁBTL – u. ott NB VII. 4016/1957 – 15. old.

azokat a kórházakat, ahol sebesülteket ápoltak, és összeírják az ott fekvők nevét, címét, hogy hozzátartozóikat értesíteni lehessen. Ezeket a jegyzékeket Tabódy az újonnan alakult Keresztény Ifjúsági Szövetségbe továbbította.

Többen kerestek kapcsolatot¹² az alakuló Egyetemi Forradalmi Ifjúsági Szövetséggel, és küldöttségbe ment Vénusz Gyula IV. éves, Vigh Szabolcs IV. éves, Nagy Jenő IV. éves és Fábián István IV. éves a szomszédos egyetemi épületbe, a tárgyalásokra azzal a javaslattal, hogy az Akadémiát régi egyetemi kari rangjára emeljék vissza.

Október 29-én – mint később megtudtuk – több kispap¹³ arról tanácskozott, hogy, ki kellene adniuk egy vallásos követeléseket tartalmazó röpiratot. Megállapodtak, hogy valódi vallásszabadságot, valamint Mindszenty szabadon bocsátását követelik. Kuklay felkereste Iván Lászlót, aki az Akadémia jegyzetszorosító csoportjának a vezetője volt, és tudott a röpirathoz papírt és sokszorosító gépet biztosítani. A stencilre írást Iván László az egyik növendék Erika gépén maga végezte el. A munkában Fábián István, Nagy Jenő és Vénusz Gyula IV. évesek vettek részt. A röpcédulák terjesztésében Marosfalvy László VI. éves és Brunner Tibor civil hallgató (mindkettő jezsuita növendék), és feltehetően más ismeretlen szerzetesek és civil hallgatók is segédkeztek.

Egy második röpcédula is készült, amely 8 pontban követelte a Rákosi rendszer egyházellenes büntetési felszámolását, a bebörtönzöttek szabadon bocsátását, az ÁEH és a békapapok támogatásának megszüntetését, a katolikus sajtó szabadságát, a szerzetesrendek visszaállítását, a hitoktatás és az oktatás szabadságát, és a Vatikánnal való kapcsolat helyreállítását. A felhasznált anyagok (stencil, festék, papír) költségét Kuklay Antal fedezte, és Iván László, mint eladott akadémiai jegyzetek bevételeit könyvelte el.

Október 31-én híre jött,¹⁴ hogy Mindszenty kiszabadult és az egykori, várbéli palotájában fogadja a látogatókat. Nagy hirtelenül csoport szerveződött: a rektor, a spirituális, a prefektusok és néhány növendék, és indultak a várba, de mire felértek, Halász György levált a csoportból, eltűnt és több napig megbújt valahol, mert később, amikor forradalmárok keresték (állítólag ÁVH-s fivére miatt), sehol sem találták.

A hercegprímás néhány percre örömmel fogadta a látogatókat, megígérte, hogy este lejön a Szemináriumba. Erre a találkozóra megszervezték a fiatal budapesti papok gyűlését, de a bíboros nem jött. Szabó Imre segédpüspök, budapesti helynök vezette le a gyűlést, amelyen a papság (láthatóan előre megírt) követeléseit, javaslatait foglalták pontokba. A papi gyűlésen részt vettek a presbyter-növendékek is, és Marosfalvy László VI. éves javasolta, hogy le kellene foglalni az ÁEH irattárát, nehogy elkallódjanak fontos dokumentumok. Ezzel a papi gyűlés is egyetértett, úgyhogy másnap reggel Marosfalvy felkereste a bíborost, aki fogadta, a javaslattal egyetértett, és katonai védelmet jelölt ki melléjük. Csatlakozott hozzájuk Turcsányi Egon nyugdíjas pap, a háború előtt ismert szélsőjobboldali parlamenti képviselő, aki akkor éppen (önjelölt) titkári tisztséget látott el. a hercegprímás mellett.

November 3-án (az egykor volt, és hirtelen reaktivált) katonatisztekkel megerősített, Turcsányi E. vezette bizottsághoz csatlakozott néhány kispap is: Marosfalvi L. VI. éves, Kuklay Antal VI. éves, Vigh Szabolcs IV. éves, és Vénusz Gyula IV. éves is, de addigra már más „forradalmi” csoport is igényt tartott az épületre, akik látva a hivatalos katonai kíséretet, átengedték a terepet. Turcsányi E. Telepő Sándor ÁEH csoportvezetővel, aki néhány tisztviselővel a helyszínen tartózkodott, felnyitatta az irattárát, amelyet a katonák sebtében zsákokba gyömöszöltek és teherautóra raktak. A reverendás kispapoknak nem jutott ebből a

¹² ÁBTL – u. ott: NB VII. 4016/1957 – 19. old.

¹³ ÁBTL – u. ott: NB VII. 4016/1957 – 17. old.

¹⁴ ÁBTL – u. ott: NB VII. 4016/1957 – 20. old.

munkából, ők inkább csak a felügyeletet látták el. Turcsányi E. és a katonai kíséret elszállította az iratok egy részét, a kispapok pedig hazatértek a Szemináriumba.

Tabódy Istvánt,¹⁵ aki a hercegprímással még annak veszprémi püspöksége idejéből családi kapcsolatban állt, felhívták a várba és utasítást kapott, hogy szervezen kispapi csoportot másnapra, az ÁEH maradék iratainak elszállításához. Erre azonban a reggelre kitört harcok miatt már nem kerülhetett sor. Tabódy felhívta Mindszenty vári titkárságát, ahol közölték, hogy az utasítás már tárgytalan.

November 4-én megkezdődött¹⁶ az ELTE szomszédos épületének a forradalmároktól való megtisztítása. A fiatalok mentésében segítséget nyújtott a Kuklay Antal szervezte csoport, amelyben Nagy Jenő, Vénusz Gyula és Vigh Szabolcs is részt vállalt. Kuklay előre gyűjtött kispaptársaitól reverendákat, amelyekbe a menekülők beöltözhetnek. Kinyitotta az Egyetemi templom kriptá ajtaját, amelyen át az egyetemi épületről át lehetett jönni, és a Szemináriumon, vagy a szomszédos Veres Pálné utcai tömb udvarán keresztül távozni tudtak. Az „ostromló” szovjet és magyar katonák az egyetemi épületet üresen találták.

November 5-e után, a harcok idején¹⁷ több presbyter-növendék járt ki – élete kockáztatásával – kórházi szolgálatra. Legtovább talán Schimmer József, aki egészen karácsonyig kijárt a Péterfy Sándor utcai kórházba. Amikor az előjáróság felelősségre vonta szabályszegése miatt, a házirendnél magasabb rendű papi felelősségre hivatkozott.

A Szeminárium vastag falai, vagy a kispapok vélt védettsége megőrizte a lelkekben a forradalmi lángot és hangulatot. Az élmények és emlékek nem múltak el nyomtalanul. A forradalom szabad napjaiban a sétákon szerzett utcai benyomások, pl. a Rákóczi úton a Gázművek épülete tetején felcsattanó lövések, állítólagos ÁVH-sokat keresve és üldözve, vagy a Szentkirályi utca sarkán csomagoló papírral letakart zöld parolis egyenruhás holttest: „Így hal meg minden ávós” felirattal, vagy a betört ablakú érintetlen kirakatban „Ne nyúlj hozzá, nem a tiéd” felirat.

A társalgók rádióit szabadidőben bekapcsolták a szobafelelősök, és egy ideig szabadon lehetett hallgatni a Vatikáni Rádiót és más nyugati adókat. Majd az elbukott forradalom csendje nyomasztotta az ifjú növendékeket, és tette hallgataggá az előjárókat is.

Az élmények azért kikíváncsoztak, és csak kevesen tudták, hogy születik egy forradalmi röpirat, a „Kedves Barátom” kezdetű, később „*Péter levelnek*” keresztelt összeállítás, amely élménybeszámolókból, versidézetekből állt, és XII. Piusz pápa (elsősorban a magyarokhoz intézett) megnyilatkozásait tartalmazta.

November 25-én az akkor 100 évesnél öregebb központista önképzőkör, a Magyar Egyházi Irodalmi Iskola (MEI), amely hajdan a magyar nyelv reformját és az egyházi irodalom fejlesztését volt hivatott ellátni, rendes havi ülésén Varjú Imre tartott előadást, vagy inkább élménybeszámolót: „Várják-e a papot a mai világban” címmel.

December 8-án pedig ünnepi ülés volt, amelyen az új szenteltek a VI. éves Schimmer József köszöntötte, kiemelve, hogy „a hősiesség küzdelemben sokat szenvedett, Krisztusra éhes magyar nép vezetésében lesznek munkatársak.”

1957.

¹⁵ ÁBTL – u. ott: NB VII. 4016/1957 – 26. old.

¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-9964 – 58. old.

¹⁷ KPI irattár: A Főv. Bíróság Népbírói Tanácsának 1957-ben megküldött – MEI jkv.-i kivonatok. (Közli SzT: Az OP és a Közp. Szem. kispapjai – Bp. 2001 (továbbiakban „i.m.”) 40–46. old.

Január 1-jét követően a VI. évesek többsége papi beosztást kapott. Így Kuklay Antal /Szikszón/, Nagy Árpád /Gyálon/, Schimmer József / Nyögéren 2 hónapig/, majd utána /ugyanott/ Pavlics István, illetve még Varjú Imre /Pécelen/, Zöldi Sándor /ugyancsak a váci egyházmegyében/.

Az egyházpolitikát a háttérből titkosan irányító BM elégedetlen volt az államszervezet gyengülésével, és szigorú megtorlást tervezett a konszolidáció idejére. A forradalomban kiszabadult papokat és egyházi személyeket letartóztatták, börtöneikbe visszavitték, így akartak nyomást gyakorolni a lélegzethez jutott egyházkormányzatra. Visszavontak minden kedvezményt, amely a rendezetlen körülmények között, a püspöki kar kezdeményezésével, vagy a főpásztorok intézkedéseivel időlegesen megvalósult.

A Központi Szemináriumban senki nem tudta,¹⁸ senki nem sejtette, hogy a forradalmi napokban, a rektor szökése után, „a vezetéssel Mindszentytől megbízott dr. Sempsey László vicerektor „Hívő” fedőnéven évek óta ügynök, ellenőrzött, megbízható, értékes,” hogy a nyomozás és a felderítés belülről történik, önkéntesen, napról napra. A további események ismerete is többnyire az ő jelentéseiből származik:

Március 24-én az esti órákban érkezett Budapestre, a másnapi püspökkari konferenciára Hamvas püspök, aki a Vicerektornak négy szemközt mondta el a véleményét, amely szerint rossz előérzetei vannak a 26-ai EH tárgyalással kapcsolatban. „Szűklátókörűnek mondta a püspököket, hogy ide engedték jutni a helyzetet. Nekik decemberben kellett volna az állammal mindent megbeszélni. Akkor hívták a püspököket, akkor lehetett volna kedvező elintézkést kapni, akkor a légkör igen kedvező volt. Azt sem tudja, ki befolyásolta Grösz érseket, hogy nem jött tárgyalni. Gyanúja Szörényi Andor akadémiai tanárra van, akit arra kért, hogy vigyen el egy levelet Kalocsára, de egyszerűen nem utazott el, sőt őt magát Hamvast is arra akarta rávenni, hogy ne menjen el az ÁEH-ba az elnökhöz, amikor külön személy szerint hívták őket.”¹⁹ A *BM reflexiója* Hamvas mondatára „Hívő” jelentésén: „Szörényi biztonsági őrizetbe helyezése nem csökkentette, hanem fokozta aktivitását ... keressük fel, és figyelmeztessük. Ha ez nem járna sikerrel, kompromittáljuk a politikai rendőrséggel való kapcsolata címén.”

2. A szándéktalan (?) – szándékos (?) feljelentések és az eredményes felderítés

„Varjas Győző szombathelyi titkár a kalocsai sofőrnek elmondta, hogy milyen írásokat, röpcédulákat, feljegyzéseket, fényképeket, stb. találtak Szombathelyen. Varjastól is hallottam – írja „Hívő” – (Zemplén Györgynek szintén elmondta) hogy Lelkesnél és Patakinál is találtak egy sokszorosított írást, a forradalmi időkről, amiben külön szerepel a Központi Szeminárium is, hogy miként élte át az ellenforradalmi napokat. Varjasnak az a benyomása, hogy azt a Központi Szeminárium növendékei állíthatták össze, vagy valaki, akinek a kispapjai mondták el a dolgokat.”

„Zemplént ez a dolog nagyon megdöbbenetette, mert sokszorosító gépe csak az Akadémiának van a Központi Szeminárium épületében, s az Akadémiának Zemplén a tanár-megbízottja a sokszorosítási dolgokra. Neki egy Iván László nevű kalocsai növendék a segítője, s ez kb. két hónapja említette neki, hogy a kispapok valami írást akarnak sokszorosítani az ellenforradalmi napok történeti leírásáról. Erre a bejelentésre Zemplén külön elzáratta a sokszorosító gépet. Kizártnak tartja Zemplén, hogy azt az írást, amit Szombathelyen megtaláltak, az Akadémia gépén sokszorosították volna. Eddig Zemplén a

¹⁸ ABTL 3.1.5. O-13405/3A 9–10. old.

¹⁹ ABTL 3.1.5.O-9964 – 38–41. old.

dologgal nem törődött, de most majd ki fogja vallasni Iván Lászlót, hogy mi is ez az írás, ki szerkesztette, hol sokszorosították, hogyan került Szombathelyre belőle.”

A BM utasítása „Hívő”-nek: „a Szombathelyen megtalált ellenforradalmi anyaggal kapcsolatos hangulatot használjuk ki Zemplén tanárral közösen próbálja megtudni, hogy kik segédkeztek a sokszorosításban, valamint beszélgetések során próbálják kikérdezni a kispapokat arra vonatkozóan, hogy kik vettek részt közülük az ÁEH kirablásában.”

Április 12-én készült „Hívő” újabb jelentése: „Iván László IV. éves kalocsai papnövendék felkeresett,²⁰ és szóba hozta azt a „Kedves Barátom” kezdetű sokszorosított írást, amiben az ellenforradalmi időkből feljegyzések vannak egybegyűjtve. Határozottan állítja, hogy ez nem a Központi Szemináriumban lett sokszorosítva. Hogy hol, azt ő nem tudja. Ő csak annyit tud, hogy itt akarták sokszorosítani, de neki gyanúja támadt erről, s ezért jelentette Zemplén tanárnak, aki biztosabb helyre záratta el a gépet. Azok, akik ezt meg akarták csinálni, már nincsenek az intézetben. Ezek felszentelt növendékek voltak, azóta az intézetből elhelyezést nyertek. Köztük az elsősorban szereplő Marosfalvy László volt, aki azóta külföldre távozott.

Iván szerint az a legjobb, ha esetleges nyomozás alkalmával mindent Marosfalvyra kellene hárítani, ebben meg kellene mindenkinek egyezni. Megemlítette Varjú Imre nevét, hogy neki szerepe volt az írásos megszövegezésben. Varjú szerzett stencilpapírt a sokszorosításhoz.”

„Erre a szöveget Marosfalvy gépelte, és kivitték valahová sokszorosítani, mert az Akadémia gépét nem tudták megszerezni. Varjú a Magyar Iskolában is tartott egy felolvasást, ami nagy részben azonos – Iván szerint – a sokszorosított szöveggel.

Iván azt mondja, hogy ő maga a sokszorosított szöveget nem ismeri, nem is látta, a tartalmát egy civil bejárótól tudta meg. Iván szerint nem valószínű, hogy a Központi Szemináriumban volna egyetlen példány is, mert amikor meghallották, hogy találtak belőle Szombathelyen, akkor a kispapok mindenféle újságot, könyvet és írást kivitték máshová, biztonságos helyre. Ha volt abból a sokszorosításból, akkor azt is minden valószínűség szerint kivitték.

Azt állítja Iván, hogy az egész ügyben csak olyan hatodévesek szerepeltek, akik már nincsenek az Intézetben, ... Alsóbb évfolyamosok közül csak olyanok vannak itt, akiknek az lett volna a szerepük, hogy a sokszorosítás fizikai munkáját elvégezzék.”

A BM elemző javaslata: „hallgassuk ki Iván László IV. éves teológust, aki részleteiben ismeri ez ellenforradalmi irat készítését és készítőjét, valószínűleg azokat is, akik részt vettek az ÁEH kirablásában. Iván László kihallgatása után pedig Varjú Imre káplánt.”

Intézkedés végül is nem született, mert néhány nappal később Szombathelyről befutott az értesítés, hogy az ellenforradalmi brossura ügyében újabb jelentést kaptak.

Április 17-én a Vas megyei Rendőrkapitányság²¹ megkapta „Jóska” fedőnevű ügynök (fel)jelentését az ellenforradalmi brossura ügyében. Ebben az időszakban ezen a fedőnéven jelentett Varjas Győző szombathelyi püspöki titkár, aki később „Zoli” néven is ismertté vált. Ebben a jelentésében az alábbiakat írta:

„Budapesten a kispapok szíve vágya volt értesíteni a többieket, mi történt a rettenetes ellenforradalmi időkben. A kispapok eléggé kivették részüket benne. Néhány kórházban működött. Egy szombathelyi teológus annyit dolgozott, hogy összeesett. A Szeminárium konyhája pedig főzte a kosztot az ellenforradalmi civil egyetemistáknak.

Előljáróknál érdeklődtem /Semptey, Zemmlén/ azt állítják, tőlük kérték a kispapok a sokszorosítót, de ők ezt megtagadták ismételtén. Azonban a tiltás ellenére megcsinálták a brossurát több száz példányszámban lehet.

²⁰ ABTL 3.1.5. O-9964 – 42–43. old.

²¹ ÁBTL 3.1.5 O-9964 – 45–46. old.

Ide az egyházmegyébe 8 db-ot adtak. Lelkesnek, Patakinak adtam. A püspök elégette. Ide hozzám Schimmer József szombathelyi teológus és Marosfalvy László hozták. De a többi példányt nem kézbesítettem, hanem illetékes helyre adtam.”

Az ORFK II/3-g. alosztálya²² összesítette a jelentéseket és tervet készített a végrehajtandó intézkedésekre:

„1./ „Hívő” ügynököt eligazítjuk tovább foglalkozzon Iván Lászlóval. 2./ Egyidőben ellenőrizzük a szeminárium növendékei közé való beépülés lehetőségét, akár bevezetés, akár beszerzés útján. 3./ Részletesen kihallgatjuk Lelkes József papot. 4./ Ennek eredményétől és „Hívő” ügynök további jelentésétől függően Iván László növendék és Varjas kihallgatását, mivel az ügynök további helyzetét veszélyezteti, dekonspirálhatja. 5./ Megszervezzük a Központi Szemináriumban lévő írógépek írásminta vételét. 6./ Javaslatot teszünk további intézkedésekre.”

Április 25-én a II/3-g alosztály²³ képviselője közös találkozót szervezett a 3/d alosztály által tartott „Hívő” ügynökkel. „A szombathelyi alosztály által foglalkoztatott „Jóska” fn. ügynök arról tett jelentést, hogy a „Kedves Barátom”-ból 8 példányt kapott, amelyeket Schimmer J. és Marosfalvi L. vitt le hozzá Szombathelyre. „Hívő” emlékezete szerint Schimmer J. két alkalommal járt 1957-ben Szombathelyen. ... A másik kérdés az volt, hogy kik voltak azok a papok, akik kijártak a kórházakba. „Hívő” elmondta, hogy tudomása szerint Kuklay Antal volt a másik pap. Kuklay és Schimmer nem tartoznak szorosan egymáshoz.

A korábbi jelentésekben, mint érdekes személy merült fel Bodó Károly, aki legjobb barátságot Vénusz Gyula és Iván László papnövendékekkel tart fenn.

„Hívő” szerint Ivánnak feltétlen tudnia kell a Szemináriumban történt dolgokról, a brossura szerkesztéséről, az anyagok kihordásáról és terjesztéséről.

Intézkedés: „Hívő” jelentést ír május 3-ra Schimmer, Bodó, Iván László, Varjú nevezetű papokról, és a jelentés értékelése után realizálási tervet készítünk.”

Május 6-án a II/3-g alosztály²⁴ összefoglalót készített a II/3-c alosztály jelentései alapján. Szombathelyről megszerezték a házkutatásában szereplő brossurát. Pataki László őrizetes vallomása szerint a stencilezett anyagot lezárt borítékban, nevére címezve a szobaajtaja alatt becsúsztatva találta meg.

„Hívő” jelentése szerint „Iván Lászlónak feltétlenül tudnia kell a brossura előállításáról, sokszorosításáról valamint a más helyre szállított ellenforradalmi írásos anyagokról. ... Mint gyanús személy merült fel Bodó Károly bejáró hallgató és az Akadémián tanuló Vénusz Gyula papnövendék.”

A fentiek alapján „kutatást folytattunk olyan szemináriumban lévő papi személyek után is, akik bár a kihallgatásoknál és ügynöki jelentéseknél nem merültek fel, de akik különböző kórházakban részt vettek sebesültek ápolásában, ezt a brossurában később leírták.

Az eddig meglévő adatok alapján 72 órás előállítást tervezünk az alábbi személyekre: Iván László papnövendék, Varjú Imre káplán, Schimmer József akadémiai hallgató, Bodó Károly bejáró hallgató és Kuklay Antal papnövendék.”

Május 7-én a Heves Megyei Rendőrkapitányság²⁵ Politikai Nyomozó Osztálya, Egerben feljegyzést készített a vizsgálati alosztályon lévő Zöldi Sándor és Nagy Árpád őrizetek kikérdezéséről: Zöldi Sándor elmondta, hogy Kuklay Antal volt, aki összeírta azokat a kórházakat, ahol sebesült harcosok voltak, és megszervezte a papok kimenetelét. Részt vett Mézner Ferenc hallgató is, aki Zöldivel együtt volt kint különböző kórházakban. A sebesült

²² ABTL 3.1.5. O-9964 – 47–50. old.

²³ ABTL 3.1.5. O-9964 – 51–53. old.

²⁴ ABTL 3.1.5. O-9964 – 62–69. old.

²⁵ ABTL 3.1.5. O-9964 – 60–61. old.

harcosoknak nyújtott lelki vigasz mellett tanulmányozták hangulatát, valamint keresték azt a lehetőséget, hogyan lehet az ifjúsághoz behatolni. Elmondotta, hogy Varjú Imre, azóta Pécelre helyezett káplán volt, aki éjjel-nappal a Bakács téri kórházban dolgozott a sebesültek között. Miután a kórházból visszatért, elmondta különböző élményeit, hogy a Bakács tári templomban részt vett egy katonai gyászmisén, ahol az oltár előtt egy igen magas rangú tiszt feküdt hordágyon.

/Megjegyzés: Ennek leírása szerepel a „Kedves Barátom”-ban is./ Kuklay egy alkalommal reverendát kért tőlük „forradalmárok” szöktetésére.

Schimmer Józseffel kapcsolatban elmondta, hogy aktívan részt vett a kórházi munkában, majd az ellenforradalom leverése után a kétnapos sztrájk idején Schimmer vezette azt a küldöttséget, amely bejelentette a dékánál, hogy a hallgatók is sztrájkolni fognak.

A „Kedves Barátom”-mal kapcsolatban további vallomáson kívül annyit mondott el, hogy 1957. január 3-án kapott egy példányt Varjú Imrétől, hogy vigye azt el Nagy Árpád nevű lelkészhez. Január 28-án kapott egy másik példányt Marosfalvy Lászlótól saját céljára.

Nagy Árpád őrizetes a korábbiakhoz hasonlóan igyekezett tagadni, elmondotta azonban, hogy április 14-én, miután anyját letartóztatták, felment a Központi Szemináriumba, hogy értesítse a növendékeket, mely szerint vigyázniuk kell, lehetőleg semmisítsék meg a brossurákat.

Május 10-én a Szeminárium két növendékének (Iván László és Schimmer József) letartóztatása után²⁶ „Papp Imre szobájában összejöttek: Radó Polikárp, Semptey László, Félegyházi József, Bánk József, Fábián János, Papp Imre, kb. egy óra hosszat tartott a beszélgetés. Az általános hangulat leverő volt. Mi lesz még? Miért történt ez?

Főleg Radó félelme ülte meg a tárgyalást, igen nagyon fél, hogy a sokszorosítógép miatt baja lesz neki is, Zemplénnek is. A sokszorosítógép körüli szabálytalanságok, a rendetlen kezelés, az ellenőrzés hiánya mind szóba került. Radó mindig másokat szid és okol, hogy most mások miatt kell neki helytállnia. Bosszantja őt, hogy miért nem nézett a dolgok után, hiszen végeredményben most ő a dékán, és neki mindent kellett volna pontosan tudnia.

Félegyházi prefektus a növendékekre mondott el sok neheztelést, hogy azok engedetlenek, az előjárók háta mögött csinálnak mindent titokban, hogy az ő szándékait megghiúsítsák. A saját felelősségüket hangoztatják neki mindig, arra nem gondolnak, hogy az ő eljárásukból milyen kár háramlik még az előjárókra és az intézetre.

Bánk József az Akadémia személyzetének a rendetlenségét emlegette, hogy azoknak nem parancsol senki sem, és azt csinálnak, amit akarnak. Egyébként Bánk úgy gondolja, hogy ezeket a fiatalokat megfélemlítik, és újra elengedik. Csak vigyázni kell majd, hogy ha valamelyik hamar visszajön, akkor azt szabadsággolni kell, mert hátha megnyerték valamelyiket besúgó szerepre, és akkor jobb az ilyet hamar hazaküldeni innét.

A növendékek egy része a letartóztatásról és a házkutatásról csak másnap értesült. Nagy lett a rémület, a kérdezősködés, mesélés, ki mit látott, ki mit hallott. Szombaton a Szeminárium épülete tele volt füsttel: égettek mindenfélét, s a füst kihúzódott a folyosóra. Még hétfőn is tele volt a Ház füsttel. Mézner Ferenc VI. éves növendéknek éppen a szobájába léptem, – írja „Hívő” – amikor a mosdókagylójában égetett valami papírt.

Vénusz Gyula különösen nagy hangon mesélgetett, minthogy tanúnak került Iván László szobájába. Mesélt mindenfélét, kinagyította a dolgokat. Vénusz elővette Fábián prefektust:

Tudja-e az előjáróság, hogy a két növendéket hová vitték? Tett-e valamit az előjáróság az elvitt növendékek érdekében?

Félegyházi prefektus mondta, hogy most ezzel lázít Vénusz, hogy az előjáróság semmit nem tesz, és nem törődik a két növendék sorsával.”

²⁶ ABTL 3.1.5. O-9964 – 88–90. old.

Május 11-én Pécelről bejött egy ember²⁷ és „a portással közölte, hogy Varjú Imre káplánt elvitték. Ennek következtében most számítanak még egyes letartóztatásokra. Alighanem Vénusz számít, mert nagyon zavartan és szemtelenül viselkedik.

Bodó Károly nővére Fábián prefektusnak elmondta, hogy Bodót 10-én elvitték. Panaszkodott, hogy nagyon szigorúan és keményen viselkedtek. Szerette volna tudni, hogy a Szemináriumban mi volt. Fábián nem sokat mondott. Nyugtatózni akarta őt, hogy ne csináljanak most semmit, mert semmi célja nincs annak. Szabó Imre püspök elmondta, hogy Bodó nővére nála is járt, és nagyon követelően közbenjárást kért. Lerázta őt Szabó püspök avval, hogy neki semmihez semmi köze nincsen már.”...

„Semptey szobájában összejöttek: Radó, Félegyházi, Fábián, Papp Imre, Zemplénnek is kellett volna jönnie, de nem jött. A tennivalókról volt szó. Mindjárt első volt, hogy Endrey püspöknek jelenteni kell a dolgot. Azután, ha nem jön vissza Schimmer és Iván, akkor írni kell a szüleiknek, mert más úgy sem tehet semmit sem, csak a szülő, testvér, stb.”

„Az előjárók között komor volt a hangulat, hogy miért kellett ennek történnie. Az egységes fegyelem hiánya és az előjárók közti egyet nem értés, hogy mindig vannak, akik azt akarják engedni, amit a kispapok kívánnak. Az előjáróknak nem lehet semmi szava sem, csak vezetni engedik magukat a kispapoktól. Ha a kispapok megtartották volna a házi szabályokat, és az előjáróknak engedelmeskednének, nem történt volna meg ez. Ezeket Semptey mondta.

Papp Imre állítása, hogy nem lehet az előjáróknak baja a sokszorosítás dolgából, mert a gép az Akadémiáé, és hogy mert a kispapoknak nem volt annyi bizalmuk sem, hogy bemutatták, vagy csak megemlégtették volna az előjáróknak, hogy mire készülnek. Biztos tudták, hogy akkor nem valósulhatna meg semmi sem a tervükből. ...

A megbeszélés rövid ideig tartott, mert Radó és Semptey elment Endrey püspökhöz, aki már hallott az elvittekről. Radó kijelentette, hogy ezek után lemond a dékánságról, de Endrey mosolygott, hogy ezzel a felelősségre vonás elől úgy sem szabadulhat meg. Nagyon elítélőleg nyilatkozott Radó Endrey előtt egyes tanárokról, akik őt, mint dékánt semmibe veszik. Endrey attól tart, hogy nagyon komoly következményei lesznek ennek az ügynek. Majd behívadják őt az ÁEH-ba, előadják, hogy mi történt a Szemináriumban, és akkor kívánságokkal lépnek elő, s kénytelen lesz engedni. S majd ha enged a kívánságuknak, akkor meg majd, (így mondta): kapok a KAPROCS-tól intő levelet. Már kapott a Katolikus Papok Rómahű Csoportjától levelet, amiben intik őt, hogy ne lépjen arra az útra, amit Hamvas püspök járt.

Érdemileg az ügyre nézve azt kérte Endrey püspök, hogy írásbeli jelentést kapjon. Tanárokat, előjárókat nem hibáztat, mert tudja, milyenek a mai kispapok. Esztergomban is kapott a kispapoktól levelet, amit titokban csempésztek a levelei közé, és felszólították őt a „rendes magatartásra.” A levél aláírása: „Növendékpapság Forradalmi Bizottságának Igazgatósága” volt. ...

Zemplén György az egész dolgot kis dolognak mondta előttem, – írja „Hívő” – nem kell félni, pár nap múlva kijön mind a kettő. Őt csak annyiban izgatja a dolog, hogy a sokszorosítógép engedélye az ő nevére van kiállítva, de egészen nyugodt afelől, hogy a kispapok nem az Akadémia gépén írták az egészet. ...

Grósz érsek írásban is, előszóban is értesült arról, hogy Iván László kalocsai kispapot elvitték. Nem nagyon érdeklődött a dolgok felől, de szidta azokat, akik ilyet végrehajtanak /”gazemberek ezek”/. Segíteni, vagy közbenjárni nem tud.”

²⁷ ABTL 3.1.5. O-9964 – 91–92. old.

Május 15-én Halász péceli plébános²⁸ járt a Szemináriumban. „Mondta, hogy ők már jártak az ügyészségen. Varjú Imre a Fő utcában van letartóztatva. Az egyházi hatóság kérheti a gyorsított eljárást. El is mentek Kovács váci püspökhöz, azt tanácsolta, hogy ne kérelmezzenek ilyen. Várják meg a dolgok rendes menetét. Ő nem akar kérelemmel fordulni az ügyészséghez.”

Varjas Győző szombathelyi titkár közölte, hogy „nagyon meg van ijedve Kovács püspök, mert attól tart, hogy Schimmer lefogása az ő személyével van kapcsolatban. Varjas Győző maga is aggódik, mert neki Schimmer 7 db sokszorosított dolgot adott. Ebből egy példányt Lelkesnek, egyet Patakinak, egyet a püspöknek adott. Négyet elégetett. *(Itt ellentmondásba kerül a saját ügynöki jelentésével – Szerk.)* Később azt a példányt is elégették, amit a püspök kapott. Csak attól fél Varjas, hogy Lelkes azt mondta, hogy Marosfalvytól kapta a dolgot, holott ez nem igaz, Varjas adta neki.”

Május 17-én letartóztatták²⁹ Nagy Jenőt és Tabódy Istvánt. „Újabb félelem és aggodás ülte meg a kispapokat. Az előjárók között általánosságban az a vélemény – ezt főleg Papp Imre hangoztatja – hogy Tabódy nem vett részt tevékenyen a sokszorosításban., sőt mindig csillapította a fiatalabbakat, és ellenezte az ő terveiket, azért aztán nem is volt a terveikbe beavatva.”

A mindig jól értesült Vit Gábor *(nevét később Adriányira változtatta – Szerk.)* „mondta nekem, hogy Tabódynak odamondtak a kispapok: „Te voltál katonatiszt, mikor ennyire gyáva vagy?” Ugyanakkor Vit Gábor azt is mondta nekem, hogy a Szemináriumból elvitt, ill. a Kispestről elvitt írógépet hiába fogják vizsgálatni, mert nem azt használták, hanem egy másikat, ami magántulajdon volt, és azt a tulajdonostól úgy lopták el, az illető nem is tud róla, hogy az ő gépet használták, majd csodálkozik, ha azt a gépet is elviszik és rásütik, hogy az övéen történt a sokszorosított szöveg gépelése. Számít Vit Gábor arra, hogy valamelyik letartóztatott majd kivallja, hogy kié volt a gép, amit használtak.” *(Szerencsére a BM vizsgálók figyelmét elkerülte a jelentésnek ez a része, és nem hurcolták meg a közlékeny növendéket. – Szerk.)*

„Tabódy letartóztatását hivatalosan közöltük a fehérvári püspökkel. Shvoy püspök nagyon aggódik a fiúért. A konferencia előtt – írja „Hívő” – a folyosón beszéltem shvoy püspökkel. Érdeklődött, hogy mit vittek el Tabódytól. Egy könyve volt a püspöknek Tabódynál, de a könyvet nem vitték el.

Schimmer Józsefnek a szombathelyi püspök adott kölcsön öt könyvet, szeretné azokat visszakapni. Megnéztük Schimmer szobáját, a könyvek nem voltak ott. ...

Kuklay Antalról azt mondta Brezanóczy, hogy a sárospataki plébánia könyvtárában elrejtett valami sokszorosító alkatrészeket, azokat is elvitték. Szerinte nem valami nagyjelentőségű az ügy, amibe a kispapok belekeveredtek, és hogy nem is lett volna semmi sem, ha nem kellene most valami, amivel a püspökökre hatást lehet gyakorolni, s szerinte erre az időre volt külön „időzítve” ennek az ügynek az előhozása.

Radó Polikárp Tabódyval kapcsolatban azt mondta, hogy neki nagyon furcsa lenne, ha Tabódyt az ÁEH Pasaréti úti házának kifosztásával kapcsolatban is vád alá helyeznék, mert Horváth János elnök azt mondta, hogy ezt az ügyet ő leállította. Tabódyval Radó beszélt november 3-án és próbálta őt visszatartani attól, hogy kimenjen a kispapokkal a Pasaréti útra.”

A BM megjegyzései: „Az ellenforradalomban aktívan résztvevő növendékek közül a röpcédula alosztály 7 főt előzetes letartóztatásba helyezett ... (amely) mind a tanárok között, mind a növendékek között nagy riadalmat vont maga után. ...A tanárok fel vannak háborodva

²⁸ ABTL 3.1.5. O-9964 – 88–92. old.

²⁹ ABTL 3.1.5. O-9964 – 119–121. old.)

/Radó, Zemplén, Félegyházi/ a növendékek cselekedetei miatt, félve attól, hogy a kormány ki fogja használni, s megtorolja, amely az egész intézményre kihat.”

Június 19-én készítette „Hívő”³⁰ ebben a témában utolsó jelentését: „A Szeminárium portásánál több alkalommal megjelent ismeretlen egyén, elkérte a portástól a lakó nyilvántartási jegyzéket és azt tanulmányozta.

A Hittudományi Akadémia dékáni hivatalában is jártak érdeklődni. Ezek nagyon sok beszédre adnak alkalmat, hogy miért jönnek, kit keresnek? Miért jönnek ilye sokszor. Radó Polikárp most már biztos abban, hogy vele lesz valami. Most mindig őt keresik elsőnek. /Fábián János azt mondja, hogy biztos mulatnak Radó viselkedésén, és ezért keresik őt./ A házkatatók elejtett szavaiból és azok továbbadásából egész mesék keletkeznek már.

Különösképpen Artner Edgár viselkedése vált aggasztóvá.. Követeli, hogy egyházi vizsgálat tartassék, és az egyház a maga belső vonalán vizsgálja meg, mi történt a Szemináriumban, kit terhel a felelősség. Meg hogy el kell menni az AEH-ba, és megkérdezni, hogy mit akarnak tulajdonképpen. Artner attól is fél, hogy a Szemináriumot és az Akadémiát megszüntetik, és a házból minden holmiját igyekszik kimenteni a lakására. Zemplén György azt mondta, hogy nem is tudja megérteni, mi is az oka ennek a nagy és széleskörű nyomozásnak, hiszen sokkal nagyobb fontosságú ügyek várnak a kormányra, mint az ilyen kis dolgokkal való törődés. Szerinte, akár hogy is vesszük, nem lehet olyan fontos dolog a kispapok ellenforradalmi szerepének gyakorlati munkája. Még aztán ők maguk is beképzelik maguknak, hogy milyen nagy tetteket hajtottak végre.”

Szörényi Andor szerint: „ha akkor a Szemináriumban megfelelő rektor lett volna, az megakadályozhatta volna a kispapokat abban, amit tettek. Halász azonban alkalmatlan volt erre, mert nem rendelkezett tekintéllyel. Szörényi Andor a Hittudományi Akadémia jövő évi dékánja egyre jobban beleéli magát az új tisztségébe, és már emleget dolgokat, hogy ő mit, hogyan fog csinálni. A megerősítést a ppk. kartól várja.”

„Vénusz Gyula növendék nagyon sokat tárgyalja a kispapokkal és az előljárókkal a letartóztatottak ügyét, és folyton azt a hangulatot szítja, hogy az előljárók, az egyházmegyék semmit nem tesznek ezeknek az érdekében. Egyébként Vénusz egymás után elhagyta a vizsgáit, engedetlen, ezért a tanév végi információjában az előljáróság kérni akarja Vénusznak Esztergomba való visszahívását.”

3. A nyomozás lezárása

Július 19-én a BM II/5-c alosztálya³¹ összefoglaló jelentést készített: „ellenőrzött adataink szerint a Budapesti Központi Szeminárium hallgatói az ellenforradalom alatt aktív agitációt fejtettek ki. A szombathelyi és az egri alosztály részleges realizációt hajtott végre, amely az egész vonalon dekonspirálta az ügyet, egymást értesítették. Így 1957. május 8-tól szükségessé vált az ügy központból való realizálásának végrehajtása, amely során a mai napig letartóztatásba kerültek: Varjú Imre, Kuklay Antal, Marcheschi Károly, Nagy Árpád, Zöldi Sándor, Bagi István rk. papok, Schimmer József, Iván László, Bodó Károly, Tabódy István, Vigh Szabolcs, Nagy Jenő rk. papnövendékek, Brunner Tibor volt jezsuita szerzetes. Előre láthatólag még több pap és papnövendék fog letartóztatásba kerülni.

Így ma letartóztatjuk Néder Géza, Mézner Ferenc, Fábián István és Vénusz Gyula papnövendékeket. Ezzel egyidejűleg a hálózati operatív munkát tovább folytatjuk a felsőpapság és az egyházi vezetők ... felderítésére.”

³⁰ ÁBTL 3.1.5. O-9964 – 149–151. old.

³¹ ÁBTL 3.1.5. O-9964 – 145–148. old.)

1958*A Népbírószági Tanács ítélete*

Január 10-én a Fővárosi Bíróság Népbírószági Tanácsa³² az alábbi ítéleteket hirdette ki:

A népidemokratikus társadalmi rend megdöntésére irányuló szervezkedésben

- Kuklay Antal III. r. vádlottat kezdeményezés és vezetés büntetében 10 évi
- Vígba Szabolcs IV. r. vádlottal szemben az eljárást megszünteti
- Vénusz Gyula V. r. vádlottat tevékeny részvétel büntetében 6 hónapi
- Tabódy István VI. r. vádlottat előkészítés büntetében 7 hónapi
- Varjú Imre VII. r. vádlottat kezdeményezés és vezetés büntetében 4 évi
- Marcheschi Károly VIII. r. vádlottat kezdeményezés és vezetés büntetében 5 évi
- Mézner Ferenc IX. r. vádlottat tevékeny részvétel büntetében 1 évi
- Iván László X. r. vádlottat tevékeny részvétel büntetében 8 hónapi
- Nagy Jenő XI. r. vádlottat tevékeny részvétel büntetében 1 év és 6 hónapi
- Brunner Tibor XII. r. vádlottat tevékeny részvétel büntetében 6 hónapi
- Fábíán István XIII. r. vádlottat tevékeny részvétel büntetében 6 hónapi
- Nagy Árpád XIV. r. vádlottat tevékeny részvétel büntetében 1 év és 6 hónap
- Schimmer József XV. r. vádlottat izgatás büntetében 6 hónapi
- Zöldi Sándor XVI. r. vádlottat tevékeny részvétel büntetében 1 évi börtönre ítéli.

A vádlottakat az elzárás mellett pénzbüntetéssel, és elkobzással is sújtották.

A fellebbezést a Legfelső Bíróság elutasította.

Egy-egy büntetés letöltésekor a szabadulót a Szemináriumban hangos ujjongás és ünneplés fogadta.

A BM illetékes osztályvezetője³³ a kirótt szabadságvesztéseket enyhe büntetésnek tartotta, amint arról 1958. decemberében (egy újabb konfliktus után) az ÁEH elnökét és a párt KB titkárát feljegyzésben tájékoztatta.

Megjelent a Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (ISSN 0865-5227) 2011/3-4 számában, 67–80. old. és az Egyházforum (ISSN 1215-0630) 2011/3. sz.- 6–17. old..

Részletesebben és dokumentáltan ld. www.mek.oszk.hu/09500/09579

³² ÁBTL NB VII. 4016/1957.

³³ MOL – XIX – A – 21 – d-017/1/1958)

Az események részesei és egykori tanúi a 2011. október 19-i megemlékezésen,
a Központi Szeminárium kápolnájában

Szabó Kornél – Kiss Dénes – (?) – Dr. Hajnal Róbert – Ullmann Péter – (?) – Tóth László – (?)
Ilyés Dénes – (?) – Bán Zoltán Cist. – Égi F. Konrád Cist. – Nikovicz Antal – (?) – Dr. Fábián István
Székely Tibor, Ruzsina Vilmos – (?) – Dr. Rédly Elemér – Bohán Béla SJ – Varjú Imre

A magyar katolikus püspöki kar a forradalom bukása után

(A BM és az ÁEH dokumentumai tükrében)

1. Mindszenty intézkedései, az ÁEH újraszervezése, vatikáni dekrétumok

1956.

November 5-én az (Amerikai Egyesült Államok követségén menedéket kapott)bíboros azonnal intézkedni kezdett: felfüggesztette Beresztóczy Miklóst, kitiltott Budapestről 11 békepapot,³⁴ megjelölve a visszavonulásra kijelölt helyüket, és az intézkedését felterjesztette Rómába. A végrehajtásra utasította Dr. Szabó Imre segédpüspök, budapesti helynököt, aki az iratokkal személyesen kereste fel a címzetteket. Az ÁEH figyelmeztette Szabó Imrét, a BM jelentés azonban ezt már fenyegetésként említi.

November 28-án az ÁEH rádió- és sajtóközleményt adott ki³⁵ arról, hogy az 1956. október 23-ai status quo-t ismeri el érvényesnek. A forradalom napjaiban várakozó magatartást tanúsító püspökök november 3-a után legtöbbször elbocsátották a békepap helynököket és irodaigazgatókat, visszahelyezve a korábban bevált személyeket. Az ÁEH elnöke ezt barátságatlan magatartásnak nyilvánította, és kényszerítő intézkedések bevezetését javasolta.

December 31-ével megszüntették³⁶ az önálló Állami Egyházügyi Hivatalt (ÁEH), és újraszervezték³⁷ a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalaként (EH), főosztályi rangban.

1957

Január 23-án a Püspöki Kar konferenciát³⁸ tartott a Központi Szemináriumban, amelyen többek között megállapodtak abban, hogy Grósz József petícióval fordul a miniszterelnökhöz a magyar katolikus egyház sérelmeinek orvoslásáért.

Február 5-én háromtagú püspökkari küldöttség (Grósz–Hamvas–Badalik) nyújtja be a petíciót³⁹ az EH-ban Horváth János főosztályvezető/elnöknek. A magyar püspöki kar nem jogosult megállapodást kötni az Állammal, de „megvan az illetékessége arra, hogy sérelmeiket előterjessze,”⁴⁰ amelyek az elmúlt korszak túlkapásai közé tartoznak.” Az igényeket 13 pontban sorolta fel (többek között: szabad egyházkormányzat, egyházi épületek, szerzetesrendek, hitoktatás, kapcsolat a Szentszékkal, szervezetek, sajtó, stb.) Ugyanezen a napon közölte az EH elnöke dr. Szabó Imre budapesti segédpüspökkel a Hejcére internálási⁴¹

³⁴ MOL XIX-A-21-d-001/1957. (2.d.)

³⁵ Eln. Tan. 33/1956. sz. tvr.

³⁶ Lásd 35. jegyzet.

³⁷ MOL XIX-A-21-a-H-44/1957.

³⁸ Balogh Margit: A magyar katolikus püspöki kar tanácskozásai 1949–1965 között

³⁹ MOL XIX-A-21-a-K-70/1957.

⁴⁰ MNK Alkotmánya 54. § /1/ és /2/

⁴¹ MOL XIX-A-21-a-K-54/1957.

határozatot. Az esztergomi főegyházmegye püspök nélkül maradása lépésre kényszerítette Grósz érseket.

Február 8-án (post factum)⁴² értesítést küldött az EH-nak, amely szerint: „Van szerencsém értesíteni, hogy az Apostoli Szentszéktől kapott felhatalmazásom értelmében dr. Endrey Mihály felszentelt püspököt az esztergomi főegyházmegye apostoli delegátusává kineveztem, és meghagytam neki, hogy a főegyházmegye kormányzását teljes püspöki jogkörrelrel mielőbb vegye át.

A BM azonnal reagál az intézkedésre és március 18-ai jelentésében⁴³ megállapítja, hogy „a püspöki karon belül a lojális szárny erősítése céljából a Belügyminisztérium operatív szerve és a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatala elérte, hogy az akadályoztatott Mindszenty József helyett Endrey Mihály segédpüspököt nevezzék ki az esztergomi egyházmegye élére.

Február 12-én válaszolt⁴⁴ az EH elnöke a petícióra, és közölte, hogy a miniszterelnök áttette hozzá. Hét nap multával magához rendelte az illetékeseket, és a beadványt figyelmen kívül hagyva, mindössze a kormánybiztosok ismételt kiküldésére reagál, megemlítve, hogy az egyes egyházmegyékben okozott szabálytalanságok miatt kellett ideiglenesen intézkednie.

Február 19-ei keltű az a BM jelentés,⁴⁵ amely szerint „Grósz József megkapta a vatikáni Congregatio Sancti Concilii (CSC) két – január 21-én kelt dekrétumát. Az egyik dekrétum név szerint felsorol 10 helynököt és 11 irodaigazgatót, akik ezekbe a funkciókba állami intézkedésre kerültek, és megállapítja, hogy ezeket a papokat alkalmatlanoknak nyilvánítják, ezért a hivatalokból és javadalmakból elmozdítják. Megparancsolja, hogy a nevezettek vessék alá magukat a törvényes egyházi hatóság parancsainak, mert ellenkező esetben különlegesen fenntartott kiközösítés alá esnek.

A másik dekrétum megállapítja, hogy Horváth Richárd áldozópap, ciszterci szerzetes a törvényes egyházi hatóságok ellen működött, ezért az egyházból kiközösítik. Leszögezi, hogy mindazon papok, akiknek a kinevezése nem a kánonjog (CIC) rendelkezései szerint történt, szintén kiközösítés alá esnek, ha véglegesen le nem mondanak, és vissza nem térnek egyházmegyéjükbe.

Ugyanebben az időszakban érkezett meg a válasz⁴⁶ Hamvas Endre kérdésére is, hogy mivel „Mindszenty az 1956. októberi találkozásukkor visszavette az esztergomi főegyházmegye vezetését, ezzel Hamvas Endre megbízatása lejárt.”

2. Számonkérés az egyházügyi hivatalban

Március 25-én a Központi Szemináriumban tanácskozott a püspöki kar, és a már korábban odatelepített „Hívő” ügynök erről is jelentést⁴⁷ írt. Hamvas Endre elmondta, hogy kár volt a püspöki karnak visszautasítani a korábbi EH tárgyalásokon való részvételt, amikor a légkör még kedvező volt.

Brezanóczy Pál egri káptalani helynök pedig arról beszélt, hogy másnap a püspöki karnak nehéz tárgyalása lesz az EH-ban. Egyéb BM jelentések⁴⁸ is készültek arról, hogy a „klerikális

⁴² MOL XIX-A-21-a-K-72/1957.

⁴³ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (pp. 234–235)

⁴⁴ MOL XIX-A-21-a-K-70/1957.

⁴⁵ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (pp. 218–222)

⁴⁶ MOL XIX-A-21-a-E-95/57.

⁴⁷ ÁBTL 3.1.5. O-9964 (pp. 38–41.)

⁴⁸ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A (pp. 9–10.)

reakció” csak kényszerítő intézkedéseik hatására – az 1956-ban kiszabadult papok visszagyűjtése és újabb márciusi letartóztatások után – volt hajlandó tárgyalóasztalhoz ülni. „Hívő” ügynök is említést tesz⁴⁹ Grósz érsek vonakodásáról, amelyben szerepet tulajdonítanak Szörényi Andornak, az Akadémia professzorának.

A jelentés feldolgozásakor a BM elemző figyelme Szörényi professzorra terelődött: „biztonsági őrizetbe helyezése nem csökkentette, hanem fokozta aktivitását.” Úgy döntöttek, hogy felkeresik és figyelmeztetik. Ha ez nem járna sikerrel, „lekompromittálják a politikai rendőrséggel való kapcsolata címén.”

Március 26-án a püspöki kar részt vett az EH-ban a „nehéz” megbeszélésen, ahol az elnök a problémák⁵⁰ hosszú sorát tárta a résztvevők elé, „amelyek zavarják az állam és a katolikus egyház évek alatt kialakult jó viszonyát. A megbeszélés – az elnök reménye szerint – eredményt fog hozni, mert a római katolikus püspöki kar megváltoztatta a Mindszenty József idejéből ismert merev magatartását anélkül, hogy teológiájában és törvényeiben fel kellene adnia elvi álláspontját, vagy a Vatikánnal szembe kellene kerülnie.”

Az EH elnöke hivatkozott több, korábbi püspökkari esküre, nyilatkozatra (1951. július 3.; – július 21.; – 1956. május 11.) idézte Grósz József 1956. május 12-ei nyilatkozatát, amelyben kijelentette: „Munkása akarok lenni a béke ügyének. Ez akarok lenni az evangélium szellemében és a katolikus egyház fejének, XII. Pius pápának ismételt megnyilatkozásai értelmében is.”

Felsorolta: hogy több püspök – engedélykérés és a következmények számbavétele nélküli – irodaigazgatókat, helynököket leváltó november végi dispozióját, figyelmen kívül hagyva az ÁEH november 28-ai sajtó- és rádióközleményét, az elismert október 23-ai „status quo”-ról. Utalt arra, hogy ezért figyelmeztetésül januártól két egyházmegyétől megvonták az államsegélyt. Nehezényezte a január 21-ei vatikáni dekrétumokat.

Hivatkozott az Elnöki Tanács új törvényerejű rendeletére, amely szabályozza az egyházi állások betöltésének rendjét, és amely 1956. október 1-től visszamenőlegesen lép hatályba. Jóindulatúan visszahívták a miniszteri biztosokat, de az események alakulása miatt ezt az intézkedést most érvényteleníteni kellett. (Az expozé szövegét a püspöki kar tagjai sokszorosítva kézhez kapták.)

Javaslatot tett a Országos Béketanács Katolikus Bizottságának újjászervezésre, az állam és az egyház viszonyára vonatkozó új nyilatkozat kiadására, az október 23-a után kialakult egyházpolitikai helyzetről a Vatikánnak küldendő tájékoztatóra, valamint arra, hogy az ordináriusok lépjenek fel azokkal a lelkészekkel szemben, akik október 23-a után törvénytelenül jártak el.

Április 9-én a püspöki kar konferenciát tartott a Központi Szeminárium épületében, amelynek (lehallgatással készült) anyagát a BM április 12-ei jelentése⁵¹ tartalmazza. Tekintettel dr. Endrey Mihálynak az esztergomi főegyházmegyébe szóló speciális delegátusi kinevezésére, mind a 11 egyházmegye vezetője/képviselője jelen volt. Többen a kész helyzetre tekintettel aggodalmukat nyilvánították.

Megtárgyalták Grósz Józsefnek az ÁEH elnöke expozéjára készített választervezetét: „Mi is békét akarunk. Nem kérünk mást, mint békét és szabadságot. Megértést, mert a mi helyzetünk más, mint a protestáns egyházaké, minket kötnek az egyház egyetemes törvényei. Megtartjuk a nekünk kellemetlen és jogainkat sértő törvényeket is, és ha küzdünk ellene, azt törvényes módon és törvényes eszközökkel tesszük.”

⁴⁹ Lásd 47. jegyzet.

⁵⁰ MOL XIX-A-21-a-K-135/1957.

⁵¹ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (pp.243–252)

„A Katolikus Papok Békebizottsága kezdettől szembe fordult a hierarchiával, magával a pápával is, és engedély nélkül lapot adott ki.”

„Az ÁEH komoly ok nélkül papokat mozdított el, állásukat elfoglalta idegenből hozott papokkal.” „A papi békebizottság feltámasztását lehetetlennek tartjuk. De külön papi békemozgalmat is feleslegesnek tartunk.” A jelentés szerint szó esett még a kiadandó nyilatkozatról, a Vatikánnak készülő részletes tájékoztatásról, a forradalomban tevékeny részt vállalt papok elítéléséről (és néhány – a BM számára nem fontos – más kérdésről).

3. Az Opus Pacis megalapítása és a papi békemozgalom felszámolása

Április 10-én háromtagú püspökkari bizottság vett rész az EH-ban. Megállapodtak abban, hogy azokat a személyi⁵² kérdéseket, amelyek rendezéséhez a Vatikán hozzájárulása szükséges, az egyes püspökök – a püspöki karral egyetértésben – felterjesztik Rómához. (*A püspöki kar itt engedett a 9-ei fenntartásaiból.*) Megfogalmazták a sajtóban megjelenő nyilatkozatot. A Vatikánba küldendő jelentést azonban egyelőre nem készítik el, erről még tárgyalások lesznek.

A püspöki kar még aznap újra összeült a Központi Szemináriumban és Grósz érsek tájékoztatást adott a délelőtti tárgyalásokról. Ismertette az EH elnöke megoldási javaslatát a személyi kérdésekkel kapcsolatban: „az érintettek vessék alá magukat a vatikáni határozatnak, térjenek haza egyházmegyéjükbe, kérjenek elbocsátó levelet és ezzel folyamodjanak újra a felvételükért” Ha ezt az egyes püspökök vállalják, meg fogják tárgyalni – volt Grósz érsek válasza. A kért és ott megfogalmazott nyilatkozat Grósz érsek szerint „elég jó nyilatkozat”. A Vatikánnak küldendő, elhalasztott tájékoztatóról pedig annyit mondott, hogy „előzőleg mi informáljuk Rómát. Ez olyan ideiglenes megoldás, amivel időt lehet nyerni.”

Szintúgy **április 10**-én jelent meg a Magyar Katolikus Püspöki Kar nyilatkozata⁵³ arról, hogy az egyházat és az államot érdeklő kérdések rendezésében megbeszélések folynak. Nem került el azonban a BM figyelő tekintet⁵⁴ az a körülmény, „hogy a püspöki kar megőrizte egységét, és a továbbiakban arra törekedett, hogy az állammal folytatott tárgyalásokon testületileg vegyen részt. Ezzel megszűnt az államnak az a lehetősége, hogy az egyes püspököket, vagy egyházmegyéket érintő ügyet csak az érintett püspökkel tárgyalják meg.” A püspöki kar követelte a papi békemozgalom felszámolását azzal az ígérettel, hogy az egyház egy hivatalosan elismert békemozgalmat hoz létre.”

Ugyanakkor függőben hagyták az EH követelését, a hét legexponáltabb békemozgalmi papnak a dekrétum hatálya alól való felmentése ügyét. A Püspöki Kar meghozta az új határozatot:⁵⁵ „Áthatva az egyház béke gondolatától, aggodalommal szemlélve az emberiség fölé tornyosuló veszedelmeket, Krisztus földi helytartójának útmutatását követve foglalunk állást az emberiség megkímélése és megmentése mellett. Mindezt szeretettel elvárjuk, hogy egyházunk valamennyi papja magáévá tegye a béke gondolatát, és híveivel egyetemben a mellé az elv mellé álljon, amely a problémák megoldását békés tárgyalások útján kezeli”.

A püspökök vitáját egy másik BM jelentés örökölte meg,⁵⁶ rögzítve egyúttal a BM eltérő véleményét is.

⁵² MOL XIX-A-21-A-E-135-2/1957.

⁵³ MOL XIX-A-21-c-1957. (38. doboz)

⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-159392/4. (pp.49-59.)

⁵⁵ MOL XIX-A-21-c-120.5-2/1957.

⁵⁶ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (pp. 280-285)

Saad Béla (az Új Ember szerkesztője, „Kövér” fedőnéven ügynök) és Michelics Vid (a Vigília munkatársa, „Molnár Béla” fedőnéven ügynök) készített tervezetet a békemozgalmi szervezet „Opus Pacis” néven való megalapítására.

1.) A püspöki kar az Országos Béketanácsal közösen, megalakítja⁵⁷ az Országos Béketanács Katolikus Bizottságát (OBTKB). 2.) A püspöki kar a katolikus békemunkát⁵⁸ egyházi keretekben, az OP-ban szervezi, szerkezetének és feladatainak kialakítására és a végrehajtásra szervező-, illetve intézőbizottságot küld ki.

A határozat tartalmazza a bizottságba felvett személyeket, köztük Beresztóczy Miklóst, Mag Bélát, Michácz Józsefet, valamint többek között a Központi Szeminárium rektorát és a Hittudományi Akadémia több professzorát.

Amint Grösz érsek mondta: „ezeket le kellett nyelnünk.” Az Egyházügyi Hivatalnak rettenetesen nagy volt a békülékenységre való hajlama. Nekik is kell valamit produkálniuk felfelé”.

A püspökkari „határozat” közzétételének azonban volt előfeltétele: a békepapi mozgalom önfelszámolása. A határozatot mind a napi sajtó, mind az Új Ember aktuális száma közölte, azonban a sajtóközlemény nem tartalmazta a nyomatékosan megjelölt feltételt, a békepapi szervezet megszüntetését.

Ezt Grösz József azonnali tiltakozása követte, és felfüggesztette az OP életbe léptetését. A BM jelentése tovább folytatja: „Miközben a hivatalos egyházzal ilyen megállapodás jött létre, súlyos ellentétek alakultak ki az Egyházügyi Hivatal és a papi békemozgalom vezetői között, (mert) nem védte meg őket az egyházi reakció támadásaitól. Állandó biztatást kaptak támogatásukra, a gyakorlatban azonban koncként odadobva látták magukat.”

Az Egyházügyi Hivatal vezetője ugyanis azt követelte tőlük, hogy:

1.) A június 5-én tartandó Országos Választmányi ülésen a katolikus Papok Országos Békebizottsága mondja ki a feloszlását, és

2.) Gyakoroljanak önkritikát.”

A békemozgalom vezetői ezt megtagadták:

A *feloszlást* azért, mert az volt a megállapodásuk, hogy beleolvadnak az újonnan alakult mozgalomba.

Az *önkritikát* azért, mert a vatikáni dekrétumban meghatározott vádakat az érintettek nem ismerik el igaznak, és a mozgalom is világosan látja, hogy azok csak ürügyek.

Politikailag pedig nem tartják jónak a „nagy bűnbánatozást”, mert ezzel elismernék a rágalmakat. Heves viták zajlottak az EH és az említettek között: követelték a sajtó és a (*Dezső utcai*) helyiségek minden áron való megtartását. Az Egyházügyi Hivatal elutasította

A június 5-ei választmányi ülésen a kb. 80 fő borús hangulatban vette tudomásul a mozgalmuk megszűnését. A 21 hozzászóló, lelkes taps mellett ígérte további munkálkodását a szocializmus érdekében. Nem közölték velük, hogy a OP-nak nincsenek szervezetei. Beresztóczy Miklós és Horváth Richárd is, a hozzászólásokra adott válaszában – meggyőződése ellenére ugyan – dicsérő kifejezéseket használt az OP-ra.

A BM jelentése szerint: az OP gyakorlatára rávilágít Grösz érseknek a Vatikánhoz intézett levele, amelyben kifejti: „az OP árán elértük a papi békemozgalom likvidálását”. Majd megállapítja, hogy az OP megalapítását mégis pozitívként kell tekintenünk, mert az OP-ban a hivatalos egyház felső vezetése is részt vesz, és amennyiben a Vatikán ezzel szemben lép fel, úgy egyben az egész püspöki karral találja magát szemben. Hogy az Opus Pacis megalapítása részünkre pozitív, az bizonyítja, hogy a Vatikántól azonnal támadás érte.”

⁵⁷ OBTK Katolikus Bizottsága: elnöke: dr. Hamvas Endre, tagjai: Kujáni Ferenc, Beresztóczy Miklós, Peisz Lajos, Mag Béla, Zemplén György, Mihácz József.

⁵⁸ OP Szervező és intéző Bizottsága: elnöke Grösz József, tagjai: dr. Hamvas Endre, Kovács Sándor, Papp Kálmán, dr. Endrey Mihály, Kujáni Ferenc, Beresztóczy Miklós, Mag Béla, Radó Polikárp, Sík Sándor, Rojkovich István, Potyondi Imre, Mihácz József, Bády Ferenc, Zemplén György.

4. Új vatikáni intézkedések és iratok

Május 27-én a Congregatio Consistorialis (CC) tárgyalta⁵⁹ a magyar katolikus püspöki kar és a magyar állam között kialakult új helyzetet. Az előterjesztés negatívan értékelte a püspöki kar szereplését mert kompromittálta a Vatikánt.

Június 10 és 15-e között tárgyalta ezt a témát a Szent Congregáció Hivatala:

1.) A magyar püspöki kar a Vatikán többszöri ellenzése dacára megalapította az Opus Pacis békemozgalmat, ezzel alárendelte a püspöki kart az államnak, és védelmébe vette azokat a békepapokat, akik évek óta együttműködtek a kommunista kormánnyal, akiket a Vatikán állandóan bírált és támadott.

2.) Mindezekért Hamvas Endre csanádi püspök a felelős, aki évek óta kiszolgálja a kommunista kormányt.

Az ülésen éles vita alakult ki a bíborosok – akik kemény ítéletet kívántak hozni – és Tardini államtitkár között, aki óvatosságra intett, és javasolta, hogy ne lépjenek fel nyíltan a kommunistabarát papok ellen sem.

Ezt a lépést a BM az állam szempontjából szerencsésnek tartotta, mert ha az Opus Pacis megfelelő szervezeti formákat kap, és ha országosan ki tudja szélesíteni a tevékenységét, igen hasznos lehet az állam részére.

Június 29-én Grösz József kalocsai érsek címére újabb levél érkezett.⁶⁰ „Előterjesztettük a Szentatyának azt a levelet, amelyet az egyházmegyék ordináriusainak kérelmével együtt küldött azon papi személyek kérdésében, akikről a SCC szólt. Az én feladatom, hogy közöljem excellenciáddal és a többi fentnevezett ordináriussal, hogy a Szentatya úgy véli: a kérés nem teljesíthető.” – P. Card. Ciriaci prefektus

A BM mérlegelte a helyzetet, és jelentését a felső vezetéssel egyeztetette, ahol arra széljegyzeteket írtak: „A püspöki kar azzal a céllal, hogy magáról a felelősséget elhárítsa, elkészítette a 7 személy felterjesztését, amelyet összesítve a kalocsai érsek küldött meg a Vatikánnak.” Az EH még a felterjesztés előtt közölte a püspöki karral, amennyiben június 15-ig nem érkezik válasz, ezeket a személyeket vissza kell helyezni az október 23-a előtti funkciójukba. Intézkedés nem történt, az elutasító választ pedig a BM visszatartotta. „A jelenlegi egyházpolitikai helyzetben – írja a jelentés – a rk. egyházzal szemben általános defenzívában vagyunk. Fontosnak látjuk, hogy határozott és erélyes intézkedéseket foganatosítsunk.”

„Ezért javasoljuk az EH-val közösen:

1.) A magyar Kormány vonja meg a bizalmat Badalik Bertalan veszprémi püspöktől ... Veszprém és Somogy megye területén nem tartózkodhat.” ...

(Széljegyzet: „De ezt megelőzően össze kell szedni az adatokat és felső szinten tárgyalni. Badalik a jelenleg legképzettebb és legnagyobb befolyással rendelkező a Vatikán felé. Utána kell döntení”. *Hollós Ervin* s.k.)

2.) A Budapesti Központi Szemináriumtól és Hittudományi Akadémiától vonja meg az állam az anyagi támogatást. ... (A jelentésre ragasztott kis cédulán található a következő üzenet:)

„Kedves Hollós Elvtárs!

1.) E kérdésben egy szélesebb, átfogóbb tervet kell kidolgozni.

2.) Egyes egyházi vezetőkkel Biszku elvtársnak kellene elbeszélgetni. Figyelmeztetni kell Gröszt, hogy közöttünk bizonyos megállapodás jött létre korábban, amit most nem tart be,

⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. V–150392/4 (pp. 49–59.)

⁶⁰ ÁBTL 3.1.5. O–13405/2 (pp. 264–266)

tudjuk, hogy két kapura játszik, tudunk illegális tevékenységéről is. Felelőssé kell tenni az alsópapság népellenes tevékenysége miatt. pl. Központi Szeminárium, stb. stb.

3.) A tervben ki kell dolgozni a legveszélyesebb papi vezetők kompromittálását

4.) Több megbeszélést kell szervezni főpapokkal, hogy úgy befolyásoljuk őket, főleg a hozzánk közelálló papokat.” *Galambos s.k.*)

*Július 9-i kelettel újabb levelet*⁶¹ intézett Grösz Józsefhez a Sacra Congregatio Consistorialis: „A legutóbbi időben néhány olyan tájékoztatás érkezett (*amelyek*) joggal okoznak aggodalmat és csodálkozást. Az Apostoli Szentszék megállapítja, hogy nyílt gyűléseket tartanak, amelyek tevékenysége beleesik az Egyház által elítélt intézményekbe. Bármi is történt, az ottani püspököket arra kell inteni, tartsanak ki a hívők jogai mellett, az Apostoli Szentszékét részletesen és pontosan tudósítsák. Neked pedig azt a feladatot adom, hogy minél előbb és minél jobban végrehajtsd, és erről engem értesíts.” – Card. Piazza

BM intézkedés: A levelet visszatartottuk, Grösz József nem ismeri, 2 napon belül javaslatot dolgozunk ki.”

Július 16-án „a Vatikán „az alábbi latin nyelvű dekrétumot⁶² adta ki – írta július 23-ai feljegyzésében a BM. A dekrétumból: „Míthogy a politikában való aktív részvétel nem áll összhangban a papi személyekkel, úgy rendelkezik, hogy az egyházi személyeket a fenti országban minden politikai tevékenységtől büntetés terhe mellett eltiltja. Ha pedig ezek a személyek – amitől Isten óvjon – engedelmeskedni vonakodnának, magával a tettel ipso facto, a Szentszéknek különleges módon fenntartott kiközösítésbe esnek.” „Card. Ciriaci, Secr. Roberti.”

A dekrétum előírja, hogy „az érintettek még a kihirdetés hónapjában mondjanak le.” A BM jelentés pedig megállapítja, hogy „a Parlamentnek jelenleg 3 olyan tagja van, akiket a vatikáni dekrétum érint: Beresztóczy Miklós, Horváth Richárd, Máthé János.”

A BM jelentés közli: „A levélről Grösz érsek nem tud, további intézkedésig visszatartottuk.” A Vatikán fenti dekrétumával azonos időben, levélben értesítik Endrey Mihály püspök, esztergomi speciális delegátust arról, hogy, „Horváth Richárd nem maradhat azon a helyen.”

„Beszámoltak a Szentszéknek arról, – írja a levél – hogy Horvát Richárdot megbízták Budapesten a zuglói plébánia igazgatásával. Meg kell érteni teljes tisztségre és javadalmazásra való alkalmatlanságát, amint azt a 20504/D sz. dekrétum 2. pontja meghatározta. A S.C.C. tisztelendőségednek meghagyja, hogy Horváth Richárdot mondassa le, utasítsa, hogy mindennemű politikai tevékenységtől tartózkodjon. Ellenkező esetben visszaesik a fenntartott speciális kiközösítésbe.” – Card. Ciriaci

A BM jelentés itt is tartalmazza az intézkedést: „A levelet egyelőre visszatartottuk, annak tartalmát Endrey püspök nem ismeri. Jelentésünk tájékoztató jellegű.”

Kézírással: „Kállay et.-hoz eljuttatjuk és kérjük véleményét az intézkedésre vonatkozóan.

júl. 25. Horváth János s.k.

L. Biszku s.k. VII.26.

5. Az Egyházügyi Hivatal helyzetértékelése

Július 31-én az EH elnöke összefoglaló jelentést⁶³ készített a kialakult helyzetről. Megállapította, hogy a Vatikán a püspöki kar kérését a hét kiemelt személy vonatkozásában

⁶¹ ÁBTL 3.1.5. O–13405/2 (pp. 322–323)

⁶² ÁBTL 3.1.5. O–13405/2 (pp. 296–297 és 322–323)

⁶³ MOL XIX–A–21–d–0036/1957.

július elején elutasította. Ennek következtében az EH kitett állásából kb. 20 „reakciós papot” és egy püspöki helynöknek megvonta az engedélyét.

Ennek a vatikáni akciónak a külpolitikai háttere – írja az EH – minden bizonnyal része a nemzetközi reakció, az imperializmus támadásainak a szocialista tábor és benne hazánk ellen. A szeptemberi ENSZ közgyűlésen az ún. „ötös bizottság” jelentését Magyarországról napirendre akarják tűzni. A Vatikán ezt úgy kívánja segíteni, hogy addig kiéleződjék az állam és a katolikus egyház közötti helyzet, hogy harc legyen, hogy rámutassanak: „Íme, Magyarországon üldözik az egyházat és a vallást.”

Ez a pápa intézkedéseinek kül- és belpolitikai háttere. Mindezek ellenére az a javaslatunk, hogy ebben a helyzetben igen keményen és határozottan kell visszaütni, mert a jelenlegi helyzetben igen jó erkölcsi alapról és pozícióból lehet fellépni. Abban az esetben, ha tétovázunk, a Vatikán újabb intézkedéseket fog tenni, és később már nehezebb helyzetből, és rosszabb pozícióból tudunk csak fellépni.

Intézkedési javaslat is készült:

- 1.) Amíg a vatikáni intézkedést a püspöki kar nem ismeri, közöljük, hogy a hét személy visszahelyezéséhez ragaszkodunk.
- 2.) Amikor a püspöki kar megismeri az újabb három vatikáni rendeleteket, akkor kikötni, hogy nem hozhatják nyilvánosságra és nem hajthatják végre.
- 3.) Sajtóban leleplezni, hogy a Vatikán politikai nyomást akar gyakorolni.
- 4.) A miniszteri biztosok naponta ellenőrizték az egyházmegye kormányzását.
- 5.) Püspöki konferencia csak előzetes EH engedéllyel és napirenddel legyen tartható.
- 6.) A Minisztertanács határozzon, hogy minden katolikus egyházi állás betöltéséhez és elmozdításához az Egyházügyi Hivatal hozzájárulása legyen szükséges.
- 7.) Az Elnöki Tanács vonja meg. Badalik Bertalan veszprémi püspök működési engedélyét és költöztessék el Veszprémből. (Az egyházmegye vezetését Klempa Sándor irodaigazgató végezze, mint káptalani helynök).
- 8.) Kb 40–50 papot, akik a legreakciósabbak, és a püspökök legjobb támaszai, a Belügyminisztérium vegye közbiztonsági őrizetbe.
- 9.) A legmegbízhatóbb, és határozottan mellettünk álló békepapokat, kb. 8–10-et augusztus 3-án tájékoztassuk a kialakult helyzetről, és biztosítsuk őket az állam védelméről és támogatásáról.
- 10.) A kiközösített békepapokat támogassuk. Azokat a templomokat adjuk nekik, ahol most vannak és anyagiilag, az államsegélyek terhére működjenek.

A felsorolt diktatórikus intézkedési tervek *nem kapták meg* a Kormány teljes támogatását, ezért csak részlegesen tudta az EH a kívánt kemény intézkedéseit megvalósítani. Már régen készültek Badalik püspök eltávolítása. Ezt erősítette meg egy BM jelentés,⁶⁴ amely szerint: „Klempa Sándor „László” fedőnevű ügynökünk, ezért 1957 nyarán az EH segítségével előbb püspöki irodaigazgatót, majd Badalik Bertalan eltávolítása után helynököt csinálunk belőle.”

A nyári nagy dispoziciók idején, (amelyről mind az ÁBTL-ben fellelhető BM jelentések, mind a MOL-ban rendszerezett EH elnöki iratok számos forrással szolgálnak) több egyházmegyében születtek olyan áthelyezések, amelyekben a kissé megrettent püspökök kedvezni kényszerültek a EH-ban támogatott, korábbi békemozgalmi papoknak.

⁶⁴ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (pp. 9–10.)

6. Az EH kísérlete a volt vezető békepapok kinevezésére és kitüntetésére

Augusztus 8-án az EH elnöke diktatorikus levelet⁶⁵ írt Endrey püspöknek, a függőben maradt egyetlen megállapodás – 5 békepap dispoziója kérdésében: „Templomigazgatói” plébániát akar Mag Bélának (belvárosi Ferences) c. apát, vagy tb. kanonok címmel, Láng Alánnak (Szervita tér), Halász Györgynek (Angolkisasszonyok), Beresztóczy Miklósnak (Fő utcai Szt Erzsébet) c. apát vagy prépost ranggal, és Horváth Richárdnak (Zuglóban) tb kanonoksággal. Kérte, hogy Endrey delegátus tegye magáévá a kérést, és ennek megfelelően hajtsa végre 8 napon belül, majd tájékoztassa a megtett intézkedésekről.

Endrey püspök egy négysoros levélben azonnal válaszolt,⁶⁶ és az ügy bonyolultságára tekintettel bejelentette, hogy igénybe veszi a 8 napot.

Augusztus 14-én azonban Horváth János újabb levelet⁶⁷ írt Endrey püspöknek. Közli, hogy az EH megvizsgálta Beresztóczy Miklós és Mag Béla érdemeit a béke fenntartása és megőrzése terén, és megismétli a címadományozási javaslatát apáti és préposti rangra.

Augusztus 16-án kelt Endrey püspök válasza:⁶⁸ „Elnök úr javaslatának megfelelően

– a fentiek alapján – nevezetteknek f. év augusztus hó 31-ig bezárólag a c. préposti ill. a c. apáti címet adományozom.” Azt azonban nem ígéri meg, hogy a templomigazgatói állásokra való EH „parancsot” is elfogadja, – de a későbbi intézkedésekből következtethetően – minden bizonnyal így történt.

Ugyanezen a napon kelt az az EH levél is,⁶⁹ amely az Endrey püspöktől várt lépéseknél sokkal biztosabb védelmet jelenthetett a kedvelt országgyűlési képviselőknek, ugyanis közölte Grósz érsekkel, hogy a magyar állam megtiltja a dekrétumok kihirdetését.

Augusztus 29-én BM jelentés készült⁷⁰ arról, hogy elfogták Grósz érsek válaszelevelét, amelyet a Vatikánnak küldött a képviselőket büntető dekrétum kapcsán. A jelentés ismerteti a válaszelevel tartalmát, amely szerint az állami adminisztráció előbb kapta meg a dekrétumot mint az érseki kancellária. Ezért azonnal közölték a püspöki kar elnökével, hogy megtiltják annak kihirdetését, és komoly szankciókat helyeztek kilátásba arra az esetre, ha az érsek a tilalmat megszegné. A válasz beszámol arról is, hogy a nevezett három személy nem alárendeltje a kalocsai érseknek. A megbüntetett szabályszegést – mint azt most megtudta – az érintettek nem követték el a mandátum elfogadásával, mivel ordináriusuktól az előírásoknak megfelelően előzetesen engedélyt kértek és kaptak. Erről Grósz érsek akkor nem tudhatott, mert az érintett időben éppen börtönben volt. Figyelembe véve azonban a szankciókkal való fenyegetést, az érsek nem vállal felelősséget mindazért a következményért, ami a magyar egyházat sújtaná a dekrétum kihirdetése esetén.

Személyében kész ismételt börtönbüntetést vállalni, de felteszi a kérdést: „Most mit tegyek?” A jelentéshez csatolták Grósz válaszelevelét és az EH tiltó levelét latin fordításban. Az archívum tartalmazza a dokumentumokat és a postai (bélyegektől megcsönkített) borítékot is. Így következtethető, hogy ezeket a leveleket nem kapta meg a Curia.

Augusztus 29-én a püspöki kar konferenciát tartott a Központi Szemináriumban, amelyről (a lehallgatás alapján) a BM jelentést⁷¹ készített. A legfontosabb napirendi pont Grósz érsek

⁶⁵ MOL XIX-A-21-a-270/1957.

⁶⁶ MOL XIX-A-21-a-270/1957.

⁶⁷ MOL XIX-A-21-a-E-270-1/1957.

⁶⁸ MOL XIX-A-21-a-270-1/1957.

⁶⁹ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (p 337)

⁷⁰ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (pp 306–308/2).

⁷¹ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (pp. 309–315)

bejelentése volt, hogy Badalik püspöktől az EH megvonta a működési engedélyt, és kényszerlakhelyet jelölt ki számára. Itt igazolódott a Titkosszolgálat korábbi dokumentuma a püspök tervbe vett félreállításáról, és beszervezett ügynökök veszprémi helynökké kinevezéséről.

A konferencia megtárgyalta az OP által szervezett, – és a Központi Szemináriumban július 23-án megtartott – *első papi gyűlésen* készült határozatot, amelyről az OBKB azt javasolta, hogy a szeptemberi koronákon tárgyalják meg. A javaslat annak ellenére született, hogy az alakuláskor Hamvas püspök, a KB elnöke kijelentette, hogy ezekkel a kérdésekkel a koronákon többé nem kell foglalkozni.

Az ENSZ ún. „Ötös Bizottság”-ának a szeptemberi ülésre tervezett tárgyalásával kapcsolatban a konferencia nyilatkozat tervezetét dolgozott ki, amelyet Kovács Vince azonnal elvitt az EH-ba, egyeztetésre.

7. Újabb vatikáni iratok és Endrey Mihály intézkedései

Valószínűleg megérlelődött Grósz érsekben a Curia ultrakonzervatív magatartásának fékezésére vonatkozó elhatározás, amiben a püspöki kar lojális része és az EH politikai érzékenysége is egyetértett, és megállapodásra jutottak.

Szeptember 5-én Horváth János tájékoztatta⁷² a külügyminiszter-helyettest, hogy elkészült a püspöki kar válasza a Vatikánnak. Javasolja, hogy ne teljes terjedelmében közöljék, csak a megfelelő részeket, megfelelő kommentárral.

A levél azonban csak szeptember végén ment el. Grósz érsek igyekezett megnyugtatni a Curiát, hogy a magyar püspöki kar a helyén van, feladatait tudja és végzi. Az OP megalapításával felszámolta a békepapi mozgalmat, és a „békemű” püspöki vezetéssel biztosítja a vonatkozó egyházi előírások megtartását.

Szeptember 6-án megjelent az Acta Apostolicae Sedisben (AAS) a magyarországi politikus papok lemondatására vonatkozó döntés.

Szeptember 11-én az EH elnöke feljegyzést⁷³ írt Kádár Jánosnak, a művelődési miniszternek és a Belügyminisztériumnak, amelyhez a Lengyel Egyházügyi Hivataltól kapott bizalmas tájékoztatót mellékelte „a Vatikán álláspontjáról a magyarországi püspöki kar helyzetével kapcsolatban”. Az EH elnöke úgy véli, hogy a feszültség éleződésekor a magyar püspöki kar több kérdésben a magyar kormányt fogja támogatni.

Október 3-án a BM összefoglaló elemzést⁷⁴ készített a július 9-ei és a 16-ai keltezésű dekrétumok kapcsán. Elemzi Grósz érsek és a püspöki kar magatartását, a kihirdetési tilalmat, Grósz érsek levélküldési kísérletét, amelyet elfogtak, és nem továbbítottak.

Ugyanakkor a magyar állam – a külügyminisztérium közleménye révén – a Vatikán tudomására hozta az álláspontját. Megállapítja, hogy „értékelésünk szerint nincs meg a reális alapja annak, hogy Magyarországon a közeljövőben egyházszakadásról beszéljünk.” Lojalitás szempontjából osztályozza a püspöki kar tagjait, de véleménykülönbségük nem a rendszer támogatásán alapul, hanem egyesek az egyház egysége érdekében bizonyos kérdésekben engedményeket is vállalnak.

⁷² MOL XIX-A-21-d-0040/1957

⁷³ MOL XIX-A-21-d-0042/1957

⁷⁴ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2 (pp. 364–370)

Javaslatokat készít az OP és a KB fejlesztésére, megyei szervezetek alakítására, tapasztalt békemozgalmi papok bevonására, egyházközségek mozgósítására, a katolikus sajtó intenzívebb és gyakoribb megszólalására.

Endrey püspök korábbi, engedékenyebb magatartása az AAS-ben is kihirdetett dekrétum ismeretében megváltozott és hivatalának megfelelően intézkedett. Kivárta a dekretummal sújtottakra vonatkozó moratórium leteltét, majd:

Október 8-án levelet írt⁷⁵ Beresztóczy Miklósnak és Horváth Richárdnak, hogy tekintettel másirányú (*képviselői*) elfoglaltságukra, mindkettejüket a mai nappal felmenti lelkipásztori megbízásuk alól.

Október 9-én Endrey püspök levelében⁷⁶ tájékoztatta az EH elnökét újabb intézkedéseiről.

November 4-én részletes levélben indokolta⁷⁷ meg az EH elnökének az okt. 8-ai rendelkezéseit. A szeptember 6-án megjelent dekrétum egyhónapos türelmi ideje is lejárt, az érintettek nem vetették alá magukat a rendelkezésnek, ezért a CIC 2260–2261. sz. kánonjai szerint különös módon fönntartott kiközösítésbe estek. Kötelessége, hogy a két pap működtetése ellen tiltakozzon, és kijelentse, hogy jelen állapotukban nem élhetnek a szentségekkel és szentelményekkel, és nem is szolgáltatathatják ki azokat. Készségét nyilvánítja, hogy a kérdést az EH elnökével személyesen is megtárgyalja.

December 10-én kelt Endrey Mihály „Esztergomi Főhatóságtól” fejléces és „szigorúan bizalmas” főpásztori levelének,⁷⁸ címzettje: Horváth Richárd templomigazgató. A levél közli a címzettel, a kerületi esperessel és a belvárosi (Alkantarai Szt. Péterről nevezett) ferences templom állandó lelkészével a megállapodást, hogy Horváth Richárd minden papi tevékenységtől tartózkodik. A megállapodás hiánytalan betartását az EH elnöke és főelőadója garantálja, a püspöki kar elnöke pedig jóváhagyólag tudomásul veszi, hogy ilyen feltételekkel a kinevezést az ordinárius postára adja.

December 30-ai keltezéssel érkezett a Sacra Congregatio Consistorialistól a szeptemberben Rómába küldött Gröss levélre a válasz,⁷⁹ amelyet a Titkosszolgálat elfogott, és az EH elnökségének jelentett azzal a javaslattal, hogy azt a levelet Gröss érsek ne kapja meg. A levél megállapítja:

„Ezen szent kongregáció a szeptember 2-án E 134/1957. sz. alatt kelt levelét figyelmesen áttanulmányozva kötelességének véli az alábbiak közlését: A Szentatya igen jól tudja magyar gyermekei milyen szeretettel követik és milyen nehéz helyzetben vannak. Ő mégis erősen aggódik, ahogyan néhány püspök viselkedik.

A Szentatya bízik abban, hogy az egyházi vezetők teljesítették a normákat, amelyeket a szentszék előírni helyesnek vélt, szilárdan kitartanak, hogy elkerüljék Minthogy néhányan állandóan akadályozva vannak, ne adjanak ki a magyar ppk. kar nevében semmilyen nyilatkozatot. Emlékezzenek arra, hogy egyedül az Apostoli Szentszék jogosult az állam vezetőivel tárgyalásba bocsátkozni. – Marcellus Mimmi a SCC titkára

⁷⁵ MOL XIX-A-21-a-E-297/1957.

⁷⁶ Lásd 75. jegyzet.

⁷⁷ MOL XIX-A-21-a-E-95/1957.

⁷⁸ MOL XIX-A-21-a-E-297-2/1957.

⁷⁹ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A (pp. 16–18).

8. 1957 egyházpolitikájának értékelése

Számos jelentés és beszámoló⁸⁰ tekinti át az 1957. év egyházpolitikai történéseit. Ezek között a

December 9-ei keltezésű,⁸¹ amely a leginkább áttekinthető, és az egyes események súlyozásánál a legracionálisabb, megállapítja a következőket: „Az ellenforradalom leverése után a püspökök az általános hangulathoz igazodva megtagadtak az állammal mindenféle tárgyalást. Ezzel egy időben kihirdették Mindszenty Józsefnek november 5-én, az amerikai követségről keltezett rendelkezéseit. Nem gátolta meg ezt az állam, sőt sor került arra, hogy december közepén az EH vezetője felkereste Grösz Józsefet Kalocsán, és tájékoztatta az ÁEH átszervezéséről, a biztosok visszahívásáról.

Az országból (többen is) jelentették, hogy a püspökök leváltották a békepapokat, megtagadták a (korábbi) ÁEH megbízottakkal a tárgyalást.

A Vatikáni dekrétum megerősítette Mindszenty intézkedéseit. A püspöki kar pozíciójának erősödése szükségessé tette az EH és a BM együttes kényszerítő intézkedéseit, amelynek következtében a püspöki kar tárgyalóasztalhoz kényszerült.

Megállapodtak, hogy a püspöki kar egy hivatalos szervezetet hoz létre a béke kérdéséhez, így megalakult az OP. A püspöki kar azt a feltételt szabta, hogy a papi békemozgalom számolja fel önmagát, ami az EH intézkedése folytán meg is történt, azonban az új szervezetben helyet kapott 3 békemozgalmi pap is.

Az OP megalakítása, hogy részünkre pozitív – írja a BM elemzője – abból látszott, hogy a Vatikán azonnal megtámadta. A kormány tiltotta a dekrétumok kihirdetését, de azok megjelentek a AAS-ben. Endrey püspök és Grösz érsek mindent megtettek, hogy az érintetteket a dekrétumok hatálya alá vonják. A nyári nagy dispoziciók idején tovább erősödött az egyházi önállóság, ezért az EH ellenintézkedéseket tett.

Összehasonlíthatatlan nagy propagandát fejtett ki az egyház a külföldről behozott Karitás segélyekkel, amelyeknél visszaélések is előfordultak. A megváltozott helyzetnek megfelelő módszerekkel és helyesen alkalmazott adminisztratív eszközökkel *folytatni kellene az egyház bomlasztását*. Az ellenforradalom után kialakult egyházpolitikai gyakorlat azonban még nincs összhangban a párt és a kormány általános politikájával. A konszolidálás érdekében nagyobb teret kellett az egyháznak hagyni.

Hiba, hogy a *minden módon való korlátozás* helyett még ma is engedmények születnek. A papi békemozgalom eredeti formájában nem volt életképes, de hiba volt, hogy nem fordítottunk figyelmet az igen tekintélyes számú papi csoportra.

Hiba volt, hogy nem éltünk, és még ma sem élünk a dispozicióba való beleszólással. A jelenleginél jobban ki kell használni a pk. karon belül előforduló nézeteltéréseket. Szükségesnek látszik az új helyzetnek megfelelő egyházpolitikát folytatni.

Fokozatosan és tervszerűen meg kell szüntetni a teológiák középkori szellemét, és oda kell hatni, hogy haladó szellemű papok váltsák fel az elbocsátott tanárokat. Csak államilag elfogadott pap kaphasson hitoktatási engedélyt.

⁸⁰ MOL XIX-A-21-c-000.0.

⁸¹ ÁBTL 3.1.9. V-150392/4 (pp. 49-59).

9. Az Opus Pacis (OP) országos békemozgalommá alakítása

1958

A papi békemozgalom beágyazódása a 6 év alatt sokkal erőteljesebb volt, hogysen azt egyszeri adminisztratív intézkedéssel törölni lehessen. Sok mai elemző történész és több, az elnyomás korszakát megélt túlélő állításával ellentétben, a papi békemozgalom egyházelnymó rendeltetése nem volt olyan egyértelmű a „békemozgalmi papság” részére, mint inkább egyrészt a „modus vivendi” szinte egyetlen lehetőségének megértése, másrészt a „társasági élet” vagy „közélet” egyik lehetősége.

Figyelembe véve a két világháború közötti időszak „nemzeti Magyarországaiban” az alacsony sorból származó, szerényebben képzett falusi alsópapság elismertségét és érvényesülési, közszereplési lehetőségeit sokan úgy értékelték, hogy most számukra új, más életforma meghonosítására van lehetőség.

Emellett döntő szerepet játszott az is, (*Személyes ismeretségem kapcsán meghallgatott papok állításai szerint – Szerk.*) hogy „nem születtek mártírnak”. Többen kijelentették, hogy „adott testi erőszakkal fenyegetettség esetén bármilyen békenyilatkozatot aláírtak volna.”

9.1 Egyházmegyei OP gyűlések szervezése

Grösz József érsek, az OP elnöke, levélben⁸² tájékoztatta és kérte fel az egyházmegyék ordináriusait, hogy a nemzetközi helyzetről, az egyház békeszolgálatáról és az atomfegyverkezés kérdéssről tartsanak előadásokat egyházmegyei papi gyűléseken.

Az EH túldimenzionálta az OP alapítólevelében és a püspöki kar tervében meghatározott „béketevékenységet”, vagy „békeművet,” és szinte propaganda irat jellegű beszámolót készített: Az OP Szervező és Intézőbizottsága is egyházmegyei békegyűlések január és február hónapokban történő megtartására kérte fel a megyés főpásztorokat. Grösz érsek kérte, hogy a gyűlések előkészítéséről és azok lefolyásáról – az egyházmegyék ordináriusai – írásban tájékoztassák az OP ügyvezető igazgatóját. A békegyűlések helyét és időpontját az egyházmegyék főpásztorai határozták meg, és a gyűlésekre írásban meghívtak minden papot. A beszámolót az EH készítette, amely szerint „a haladó gondolkodású lelkészkező alsópapság mindjobban és szélesebb körben kérte, hogy az OP adjon gyakorlati útmutatót az aktív békemunkába való bekapcsolódáshoz.

Ugyanakkor az állam részéről kívánatos volt, hogy a püspöki kar és az OP Szervező és Intézőbizottsága által a békeharcot, valamint kormányt elismerő, támogató nyilatkozatok és állásfoglalások a lelkészkező papság részéről is kellő alátámasztást nyerjenek. A haladó papok kapjanak fórumokat, ahol aktivitásukkal nézeteiket kifejthetik, és pozitív irányban befolyásolhatják a papság és az egész egyház tevékenységét a haladás, és a béke támogatása érdekében.”

Az EH-nak ez – a „papok nevében” – újfogalmazott igénye teljesen szemben állt az OP alapítólevelével, a püspöki kar 1957. májusi határozatával és a püspöki kar elnöke által kifejtett korábbi állásponttal. A beszámoló szerint:

Január 31-ig kilenc egyházmegye papsága tartotta meg békegyűlését melyeken kb. 2.300 pap jelent meg. A békegyűléseken mintegy 300 kispap vett részt. A februárban tartandó pécsi és szombathelyi egyházmegyekben kb. 2.700 rk. pap vesz részt az OP egyházmegyei gyűlésén, amely a papságnak kb. 45 %-a. A gyűléseket – a csanádi és veszprémi egyházmegyét kivéve – mindenütt az egyházmegyék főpásztorai nyitották meg és zárták be.

⁸² MOL XIX-A-21-a-24-3/1958.

Hamvas püspök a püspöki kar elnökének célkitűzésével (a békepapság felszámolása) teljesen ellentétes módon járt el, mert a volt csanádi papi békemozgalom elnökére, Molnár főesperesre bízta az elnöki teendők ellátását.

Azzal, hogy az ordináriusok maguk vállalták az elnöki teendőket, eleve biztosítékot kívántak kapni a gyűlések hangját és lefolyását illetően. Az EH elmarasztalta Shvoy Lajos székesfehérvári, Kovács Vince váci, Endrey Mihály esztergomi főpásztort, mert jelenlétükkel erősen akadályozták a szabad viták kialakulását.

A gyűlések előadói között – az EH megítélése szerint – régi- és új békemozgalmi papokat egyaránt meg lehet találni: *régi*ek: Szécsi Antal, Pfeiffer János, Regös Gyula, Potyondi Imre, dr. Nincsik Pál görögkatolikus, illetve *új*ak: Endrey Mihály, Szörényi Andor, Klempa Sándor, Íjjas Antal voltak. A *régi* békepapok előadásai határozottak, félreérthetetlenek és világosak voltak. Hasznos gyakorlati útmutatásokat adtak a papoknak a békemunkájuk végzéséhez. Pozitív szempontból magyarázták a nemzetközi helyzetet. Az *új*onnan bekapcsolódó előadók inkább elméleti, teológiai síkon, a keresztény „krisztusi béke” körül mozogtak. Kevésbé adtak eligazítást és útmutatásokat a gyakorlati békemunkához, inkább általánosságokat hangoztattak.

Endrey püspök kimondta az új társadalmi rendszer támogatását és szorgalmazta a papok aktív tevékenységét a békemunkában. Regös Gyula Debrecenben, dr. Nincsik Pál Miskolcon, Molnár Antal Szegeden nyíltan hangoztatták, hogy az OP folytatja az 1950-ben megkezdett békemunkát. Ellenben Potyondi Imre székesfehérvári előadása a régi kat. békemozgalmat a Rákosi rendszer termékének minősítette.

Az előadásokból általánosan hiányzott az országos békefeladatok megyei konkrét megjelölése. Minden békegyűlésen hangzott el az atomenergia háborús és békés célra történő felhasználásáról szóló előadás. A cél az volt, hogy az előadások kiegészítsék a politikai mondanivalót, és tényekkel bizonyítsák az atom- és hidrogénfegyverek eltiltásának fontosságát és szükségességét. Negatív felszólalások csak a budapesti, Somogy megyei és balassagyarmati békegyűléseken hangzottak el. A budapesti békegyűlésen Erdősi plébános hozzászólása félreérthető és zavaros volt. A Somogy megyei gyűlésen az egyik felszólaló követelte Badalik püspök visszatérését, és hogy a rádió szüntesse be a vallásellenes propagandát. A balassagyarmati gyűlésen az abortuszrendelet felfüggesztését követelték. A hitélet fejlesztését célzó, és arra buzdító felszólalás csak egy-két esetben hangzott el. A megfogalmazott határozati javaslatok – a legtöbb esetben a püspökök terjesztették be elfogadásra – követeli az atom- és hidrogénfegyverek betiltását. A határozatokból – a budapesti kivételével – hiányzik a gyakorlati béketevékenységre történő buzdítás. A napi sajtó, a rádió, de különösen a megyei lapok kielégítően tájékoztatták a közvéleményt az OP békegyűlések lefolyásáról. Az „Új Ember” c. kat. hetilap bő terjedelemben számolt be, és tájékoztatta az olvasókat. Azonban a tudósításokból hiányzik az állásfoglalás, a véleményalkotás, kizárólag a gyűlések ismertetésére szorítkoznak.

9.2 Az EH javaslatai

1.) Az OB elnöksége foglaljon állást a leszerelési világkongresszus támogatására és békemozgalmi lap indítására, az OBKB és az OP vidéki szervezetének kiépítésére. Az EH javasolja, hogy a KB tevékenységének megszervezésére válasszon titkárt. (Erre Beresztóczy Miklóst ajánlja).

2.) A KB javaslatai alapján az OP Szervező és Intéző Bizottsága fogadjon el nyilatkozatot, a leszerelési világkongresszus támogatására, és jelentse ki, hogy a magyar rk. egyház delegációt küld ki. Egyben hívja fel a külföldi katolikus szervezeteket is a támogatásra.

3.) A „béke és barátság” hónap rendezvényein, az Ötödik Magyar Békekongresszuson a KB és az OP aktívan vegyen részt. A kongresszus előtt célszerű volna országos katolikus békegyűlést összehívni.

4.) Az OP tevékenységébe aktívan be kell vonni a volt haladó gondolkodású békepapokat. E cél érdekében szükséges a haladó papok egyházi funkcióba állítása és a rehabilitáció folytatása. Rövid időn belül el kell érni, hogy a haladó papok pozitív tevékenységükkel befolyásolják az OP munkáját, és ebben a munkában ők vállalják az oroszlánrészt. Ennek érdekében az OB és az EH erősítse, és támogassa a haladó papokat.

5.) Az „Új Ember”-ben és a „Vigilia”-ban jelenjenek meg értékelő cikkek az OP egyházmegyei gyűléseiről és határozzák meg az OP tevékenységének további irányát.

10. Megújított egyházipolitikai koncepció és az EH önállósodási törekvése

Az EH elnöke 1958.

Január 4-én az egyházipolitikai helyzetről – a Párt politikai bizottsága részére készítendő – jelentéstervezetet nyújtott be előzetes egyeztetésre a belügyminiszter első helyetteséhez.⁸³

„Az ellenforradalom előtt az állam és az egyház közötti viszony kedvezően alakult r.k. egyház: 600 kulcspozícióból 260-ban haladó pap). Az ellenforradalom előtti hónapokban az egyházi reakció aktivizálódott, és felkészült a haladó erők eltávolítására. Az EH ezt nem elég hangsúlyosan vette figyelembe. Az ellenforradalom alatt az egyházi reakció visszaszerezte az egyház vezető pozícióit, és az ellenforradalom leverése után kultúrharcot próbált a kormányra kényszeríteni, amely törekvéseket a nyugati sajtó támogatta. Amint az állam hatalmi helyzete konszolidálódott, felvette a harcot, és az egyházi reakciót visszavonulásra kényszerítette. Fokozatosan javult azok helyzete, akik a kormánnyal jó viszonyt kívánnak ápolni. A katolikus egyházban 26 helyre állítottak vissza „békepapot” (ref.28, ev.:6). Kulcspozícióban maradt még 19 és 12 állás nincs betöltve (ref.:3, ev.:7).

Az EH által a békepapoknak nyújtott védelem nem volt elegendő, de az OB és az OP megfelelő kereteket biztosíthat a békepapok szervezésére és összefogására. A békepapok adhatják az OP szilárd alapját.

Az állam és egyház közötti jó viszony alkotmányos alapon épülhet. A vallásszabadságot – mivel ez a tömegek igénye – biztosítani kell annak tudatában, hogy az egyházon belüli ideológiai egység nem jelent politikai egységet. A vallásellenes propaganda elengedhetetlen, de nem sértheti a hívők vallásos érzelmeit. A feladatok:

- 1.) Az EH szerezz vissza a kulcspozíciókat leleplezve és kiszorítva a reakciót.
- 2.) Rádióban és sajtóban úgy leleplezni az egyházi reakciót, hogy ne sértse a becsületes papokat és híveket.
- 3.) Az EH és az OB egy évre dolgozza ki az OP és az OBKB munkatervét.
- 4.) A megyei béketitkárok mellett legyen kislétszámú KB szervezet.
- 5.) Megindítandó egy új katolikus (10 ezer) és egy protestáns hetilap (5 ezer)
- 6.) Meg kell szervezni a lelkészek rendszeres politikai képzését.
- 7.) Az EH tegyen javaslatot a HNF bizottságok egyházi kiegészítésére.
- 8.) Az esperesi üléseken tárgyalják az állam és az egyház viszonyát, problémáit.
- 9.) Csökkenti kell az egyházak kapcsolatát a reakciós világszervezetekkel.
 - a./ Csökkenti kell a kat. ppk. Vatikántól való függőségét.
 - b./ Erősíteni kell a protestáns egyházak kapcsolatát a szoc. országok és haladó világszervezetekkel.

⁸³ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (pp. 19–28)

- 10.) Kidolgozni a tudományos ateista propaganda programját és módszereit.
- 11.) Össze kell hangolni az állami szervek egyházpolitikai irányelveit.
- 12.) A PB határozatát a pártbizottságok tárgyalják meg, és az EH készítsen tájékoztatót. A BM másnapra elkészült a véleményezéssel.⁸⁴

1.) A folyamat alátámasztása az SZKP határozatával Magyarországon még nem lehetséges.

2.) A felsorolt határozatok megszülettek, de végrehajtásuk még nem kezdődött meg (pl. hitoktatásban engedélyezték szerzetesek bevonását). Következésképpen ragaszkodni kell minden dispozició engedélyezéséhez. Mindszenty jogi helyzetéről kiadott nyilatkozat nem akadályozta a Vatikánt dekrétumok kiadásában és a magyar püspöki kart a végrehajtásban.

3.) A jelentés hibája, hogy nem vonja le a szükséges következtetéseket. Nem világos, hogyan tudott az EH vezetősége egyik napról a másikra ellenkező egyházpolitikai jelentést kidolgozni.

Javaslatok:

1.) Finoman és óvatosan alkalmazott adminisztratív intézkedések az egyházi tevékenység korlátozására és a bomlasztó tevékenység szélesítésére.

2.) A nyugati segélyek és az állami támogatások célszerű csökkentése.

3.) A kinevezésekbe beleszólás jogát széles ismeretekre alapozva kell gyakorolni.

A megújított koncepcióból egyértelműen látszik, hogy az EH az elmúlt év második félévében történtek alapján megértette, hogy a katolikus békemozgalom szervezése kicsúszik az irányítása alól, ezért két jelentős intézkedési pontot épített be a Párt Központi Bizottsága elé terjesztett új koncepcióba:

1.) Az OP és az OBKB programjának és munkatervének készítését saját hatáskörbe vonja, megszüntetve a püspöki kar kizárólagos hatáskörét.

2.) A szervezet nélkül alakult OP-ban az országos kézbe tartáshoz szervezetet kell építeni az egyházmegyei 2 fős összekötők helyett előbb egyházmegyei, majd tovább bővítve, megyei bizottságokat kell szervezni a püspöki kar szándékai ellenében.

Február 11-én az EH elnöke feljegyzést⁸⁵ írt a MM tárcát vezető Benke Valériának, amelyben kereken kimondta, hogy nem volt helyes intézkedés az ÁEH beolvasztása a minisztériumba. Az önállóság nagyobb tekintélyt biztosít. Egyházpolitikai munkájuk hatékonyabb végzéséhez az állomány két státusszal való növelésére tesz javaslatot.

11. Endrey Mihály püspök ellenállásának megtörése

Az EH elnöknek az apparátus fejlesztése mellett következetes volt a harca Endrey püspökkel Horváth Richárd ambíciói támogatására⁸⁶ és karrierje építésére.

Január 21-én felveti Horváth Richárd részvételének kérdését az OP indítandó lapjában. Néhány nappal később már konkrétan kifejezi azt az igényét, hogy Horváth Richárd tagja legyen a szerkesztőbizottságnak.

Február 5-én Endrey Mihály levelet írt az EH elnökének, és leszögezte, hogy ő, mint esztergomi ordinárius Horváth Richárdról kizárólagosan az főegyházmegyével kapcsolatos ügyekben feleltessék. Országos egyházi szervek (ilyen az OP és az OBTKB is) csak a püspöki kar, vagy annak elnöke illetékes. Tekintettel viszont Horváth Richárd rendezetlen állapotára,

⁸⁴ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A (pp. 29–30)

⁸⁵ MOL XIX-A-21-d-008/1958

⁸⁶ MOL XIX-A-21-a-E-15-3/1958

országos szerv irányában nem tehet lépéseket, legfeljebb lelkiismereti ügyében tud rendelkezésre állni. Ebben az OP-ra tartozó ügyben kizárólag akkor mondhat véleményt, ha arra a ppk. kar elnöke felkéri.

Február 12-én a Fővárosi Tanács egyházügyi kormánybiztosa, Gálik István havi beszámoló jelentésében⁸⁷ tesz panaszt dr. Endrey püspökre azzal, hogy vannak papi körök, amelyeket az állammal kapcsolatos ügyeiben kizárólagosan Endrey Mihály irányít, és nemcsak az esztergomi egyházmegyében. Tevékenységét az jellemzi, hogy gondosan ügyel arra, hogy tetteivel sem a Vatikán, sem a reakciós egyházi körök ellenzését ne váltsa ki.

A panasz része, hogy ígéretet kapott a püspöktől Horváth Richárd befogadására az OP és a KB szerkesztőbizottságába, majd visszalépett annak ellenére, hogy Horváth Richárd írásban kéri ügyének rendezését. Feladatának érzi a kormánybiztos, hogy Endrey püspököt rákényszerítse a haladó és volt békemozgalmi papok megbecsülésére, illetve az, hogy az OP-ból élő mozgalom legyen a párt és az állam célkitűzéseinek megvalósításához, illetve az OP-nak nemcsak országos, hanem egyházmegyei és megyei szervezett ügyvezetői is legyenek.

Március 12-én kelt havijelentésében⁸⁸ Gálik István már arról számol be, hogy igen nehezen, de megoldották Horváth Richárd ügyét, és politikailag is előbbre jutottak azzal, hogy Endrey püspök elfogadta Horváth Richárdot mind a két bizottságba.

Később azonban Grösz érsek előtt Endrey püspök visszavonta az ígéretét. Teljesen merev álláspontra helyezkedett, jóllehet érzi, hogy ezzel az állam nemtetszését váltotta ki, és ez igen jelentős hátrányt jelent az egyházmegyéjére és a saját személyére egyaránt. Minden próbálkozása arra irányul, hogy Horváth Richárdot ne vegyék be az OP-ba, illetve úgy kerülhet csak be, mint kiközösített pap: ne misézzen. Endrey püspök tehát gyakorlatilag a dekrétumot akarja megvalósítani. Ilyen árat az állam nem adhat az egyháznak. Sem Endrey püspököt, sem a ppki kar bármely tagját nem lehet politikai szövetségesként kezelni, „hogy szembe álljanak a pápa rendelkezésével.” Először Grösz érseket kell meggyőzni és ezzel párhuzamosan Endreyvel meg kell értetni, hogy ez jelenti a megoldást.

„Ma azt lehet látni, – írja Gálik a jelentésében – hogy az OP és a KB működését a volt békepapok részvételétől, aktivitásától tesszük függővé, s míg ezek teljes létszámban nincsenek ismét vezető beosztásban, addig eleve nem lehet jó ezek működése. Ez a tény fogja a püspököket az állam mellé kényszeríteni, és ebben a helyzetben oldják meg a kiközösített papok ügyét.”

Április 14-én dr. Beresztóczy Miklós és dr. Horváth Richárd (az eljárás kiviteléből, az archivumban fellelhető másolatokból és az iktatószámból azonosíthatóan az EH-ban készített egy-egy azonos szövegű) levelet⁸⁹ küld dr. Endrey Mihály esztergomi delegátusnak, amelyben mindkettő bejelenti, hogy meghívásra a Szovjetunióba utazik. „Minden ellenkező híreszteléssel ellentétben” mindkettő kinyilatkoztatja, hogy Endreyt főpásztorának tekinti, papi életének minden problémáját kezében tudja, és „amennyiben ezen a téren bármi nehézség merülne fel”, annak rendezését szívből óhajtja, a nehézségek növelése helyett.

Az ügyesen fogalmazott levélben nem ismerik el a dekrétumokból rájuk háruló lelkiismeret problémát, de feltételes módon, (a jövőben) lehetséges esetben jó kézben tudják ügyüket, és már előre is annak rendezését óhajtják.

⁸⁷ MOL XIX-A-21-d-007-14/1958

⁸⁸ MOL XIX-A-21-d-007-28/1958

⁸⁹ MOL XIX-A-21-a-E-0015-8/a/1958

Április 16-án az EH elnöke – Gálik István kormánybiztos fentebb ismertetett levelének mintegy folytatásaként – „elrendeli,”⁹⁰ hogy Endrey püspök véglegesen rendezze és zárja le Beresztóczy Miklós és Horváth Richárd ügyét.

Majd másnap Miklós Imre elnökhelyettes⁹¹ ír levelet Endrey püspöknek, amelyben kéri, „tegye lehetővé, hogy Beresztóczy Miklós és Horváth Richárd megkapja az egyházi kinevezést” az OP és az OBKB szerkesztőbizottságába.

Április 17-én Grósz József kalocsai érsekhez, mint a ppk. kar elnökéhez fordul Endrey Mihály. Tájékoztatja⁹² az érseket az EH elnökének arról az igényéről, hogy Horváth Richárd felvételt nyerjen az OP-ba és az OBKB-ba és az OP indítandó lapjának szerkesztőbizottságába.

Endrey püspök – miután Horváth Richárd helyzetét az EH elnökével minden oldalról megtárgyalta – kijelenti, hogy a vatikáni dekrétumokra nem támaszkodhat, és nem hivatkozhat, mert a dekrétumok kihirdetését a magyar Kormány megtiltotta, és erről a ppki. kar elnöke a Szentszéket már tájékoztatta. Beszámol Endrey püspök arról is, hogy Horváth Richárd több alkalommal kijelentette: ha papi életében bármi probléma felmerülne, annak rendezését püspökétől várja. Hivatkozott a CIC 2223. kánonjára – addig is, amíg a nevezett ügye végleges megoldást nyer – kérte dr. Horváth Richárd részére a kívánt egyházi kinevezések megadását.

12. Magyar egyházi küldöttség látogatása a Szovjetunióban

Az Egyházügyi Hivatalok együttműködése keretében a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Egyházügyi Tanács meghívására Miklós Imre elnökhelyettes vezetésével egyházi delegáció Szovjetunióba utaztatását tervezi az EH. A római katolikus egyház dr. Hamvas Endre vezetésével 14 fős keret kiküldésére kap lehetőséget, a csoportban a református egyház 9 fővel, az evangélikus egyház 4 fővel képviselteti magát.

Február 25-én a BM jelentést készített, amelyben megállapítja, hogy a tervezett létszámban 7 ügynökük és 2 hivatalos kapcsolatuk van. Tekintettel azonban arra, hogy Brezanóczy Pál személyével ebben a félévben konkrétan foglalkoznak, célszerű lenne az egyházi alosztály vezetőjét, Berényi István századost,⁹³ mint a Művelődésügyi Minisztérium Titkárságának munkatársát kísérőként csatlakoztatni. Az alosztályvezető tanulmányozhatná Brezanóczy személyét, és politikai egyetértés esetén – amire az eddigi tapasztalatok alapján remény van – a hazatérés után az alosztály beosztottja Brezanóczy beszervezését elvégezné.

Az utazás részletes ismertetésére a BM készített jelentést,⁹⁴ az EH pedig a politikai vonatkozásairól írt Kádár Jánosnak feljegyzést.

Április 22-én 13:40 h-kor egy TU-104-es típusú repülőgép fedélzetén kezdődött az utazás, hogy „a küldöttek közvetlenül megismerjék a Szovjetuniót, személyes tapasztalatokat gyűjtsenek, és majd hazajövetelük után előadásokon és beszámolóikban hasznos munkát végezzenek az állam részére.” A küldöttség búcsúztatásán számos egyházi, és egyházhoz

⁹⁰ MOL XIX-A-21-a-E-0015-8/1958

⁹¹ MOL XIX-A-21-a-E-15-3/a/1958

⁹² MOL XIX-A-21-a-E-15-3/b/1958

⁹³ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A (pp. 48–50) (Katolikus kiküldöttek: dr. Hamvas E. püspök, dr. Radó P. prof., dr. Brezanóczy P. helynök, dr. Wattamány I. kanonok, Mag B. OP ügvy., dr. Horváth R. templ.ig., dr. Beresztóczy M. képvis., Michácz J. pléb., Saád B. főszerk., dr. Langmár L. pléb., Rozsáli M. pléb., Vértess A. esp., Pajtényi L. pléb., Mórász P. c. kanonok)

⁹⁴ MOL XIX-A-21-d-0021/1958.

közel álló személy vett részt. A Vnukovói repülőtérre érkeztek, és Moszkvában a Leningradskaja szállóban kaptak első osztályú elhelyezést. Másnap az EH elnökhelyettese és a szovjet Egyházi Tanács (ET) vezetője pontosították a programot, amely szerint a küldöttség két csoportra oszlott: külön-külön csoportban voltak a katolikusok, illetve a protestánsok.

Május 6-án tért vissza a küldöttség Budapestre.

Május 12-én az EH elnöke⁹⁵ beszámolt Kádár Jánosnak: „A csoport 14 katolikus, 9 református és 4 evangélikus személyből tevődött össze, köztük püspökök, teológiai tanárok és esperesek is. A csoport tagjai nagyobb részben népidemokráciánk mellett aktívan tevékenykedő, kisebb számban pedig olyan papok voltak, akik még több-kevesebb fenntartással élnek a szocializmussal szemben”

Május 22-én készült a BM jelentése,⁹⁶ amely összefoglalóan kiemeli: „Pozitív elismerése volt a rendszernek, mindannak, amit akár egyház, akár világi dolgokban láttak, vagy tapasztaltak. „A katolikus papok látogatása fontos lépést jelentett a katolikus egyháznak a Vatikántól való eltávolítása szempontjából is, hogy ismert békepapok, köztük vatikáni dekrétumokkal kiközösített papok (dr. Beresztóczy Miklós és dr. Horváth Richárd) a kiközösítés ellenére együtt voltak a püspöki kar két tagjával, valamint más, külföldön is ismert katolikus személyekkel. A lojális elemeknek megerősödött a szocialista társadalomba vetett hite. Hazajövetelük után az eddiginél is határozottabb formában tudják képviselni érdekeinket. Pozitívuma az is, hogy ezzel megzavarjuk a Vatikán politikai izgatása vonalát. Lényegében megszegték a Vatikán politikai iránymutatását, és saját magukat is tovább kompromittálták a rendszer mellett.” Végül: „Az utazást operatív szempontból is ki tudjuk használni. Hamvas Endre és Darányi püspökön kívül, szinte valamennyi pappal sikerült kiépítenem olyan kapcsolatot, ami lehetőséget ad arra, hogy velük bármikor tárgyaljak.”

Egy további BM jelentés,⁹⁷ amelyhez Hollós Ervin osztályvezető gyűjtött hazai ügynöki jelentéseket, bemutatja az utazás értékelésének az előző kettőhöz képes árnyékosabb oldalát.

Június 6-án ajánlott levél⁹⁸ érkezett dr. Hamvas Endre címére Rómából, a Szent Congregációtól, amelyet „T” ellenőrzés során elfogtak. A latinul írt levelet a BM lefordíttatta és tartalmát ismertette az EH-val:

„Az újságok jelentést közölnek a Te nemrégiben megtett utazásodról – írja a Szt. Congregáció levele – amely nem kis csodálkozást és szorongást keltett a Szentszékben. Nincs rejtve előttem, hogy az ilyen cselekedetekkel az egyház által kárhozottat bizonyos elvek hirdetői hogyan szoktak visszaélni, melyről a Szent Kongregáció irányelvet adott ki 1949. július 1-i dekrétumában. Ugyanaz történt, hogy Te amidőn ezen útba fogtál, nyilvánosan megbélyegzett papokkal, valamint nem katolikus egyházi vezetőkkel, úgy tűnt fel, mint aki lebecsülte az egyházi törvényeket és a Szentszék törvényeit.

Tisztemet betöltve úgy vélem, közölnöm kell Veled ezeket, s egyszersmind intenem Téged, hogy a továbbiakban az ilyen dolgoktól tartózkodj, melyek kevésbé illenek méltóságodhoz és hivatalodhoz. –

Marcellus Mimmi
Cardinalis”

⁹⁵ Lásd 94. jegyzet.

⁹⁶ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (pp. 69–79)

⁹⁷ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (pp. 79–84.)

⁹⁸ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (pp. 90–91.)

A levelet elkobozták, a címzett soha nem kapta meg. A jelentés szerint az állambiztonság a levél elsikkasztásával nagyon méltányos cselekedetet hajtott végre, mert – amint írja – „Hamvas egyéniségét ismerve véleményünk az, hogy a levelet nem lehet részére továbbítani, mert ez a kemény hang az eddigi következetes magatartásában törést okozna, melyet a Vatikán elvár a levél tartalmának tudomásul vétele után.”

„Abból a szempontból sem javasoljuk – írja a jelentés – a levél továbbítását, hogy a tartalom köztudatba való kivitele, amely kézbesítés után elkerülhetetlen, több lojális és békepapot, akik tartanak a vatikáni dekrétumtól, a nyilvános szerepléstől visszavonulásra kényszerítené.”

Ezzel a levéllel, eggyel több – de nem az utolsó – vatikáni irat tűnt el a BM süllyesztőjében, és maradt ránk a Történeti Hivatal (ÁBTL), illetve az EH archívumában.

13. Az Opus Pacis megyei szervezeteinek megalapítása

Május 13-án a Püspöki Kar konferenciát⁹⁹ tartott a Központi Szemináriumban. Az aktuális napirendi pontok megtárgyalása után Grösz József a következő bejelentést tette: „Na most kérem röstellkedve előterjesztem az OP március 26-i ülésének határozatát, amely szerint minden egyházmegyében alakíttassék meg az OP egyházmegyei bizottság 5-6 taggal, akiket az ordinárius nevez ki.

Azért terjesztem ezt röstellkedve elő, mert az előzetes tárgyalások alapján közel egy éven át hirdetem a püspöki karnak és az érdeklődő papoknak, hogy az OP-nak nem lesz sem megyei, sem egyházmegyei szervezete. A püspök urak és a jóra való papok is csak így barátkoztak meg valahogy az OP-szal. Én ezt ma sem tartom szükségesnek, hiszen a papoknak a békemunkában annyi segítőtje van, amennyi kell.

A januári papi békegyűlést is megrendeztük egyházmegyei bizottság nélkül. Főképpen pedig nem tudom, hogy mi a szándéka, vagy a célja az Egyházügyi Hivatalnak ezekkel a bizottságokkal, mert hogy valami céljuk van vele, az bizonyos és hogy szükség nincs rájuk, azt ők is tudják. Mindazonáltal ha a püspöki kar célszerűnek látja és elhatározza ennek a megalakítását, nem ellenzem a következő feltételekkel:

1.) A bizottság elnöke az ordinárius /:püspök:/ de tagjait minden külső beavatkozás mentesen a püspök nevezi ki.

2.) Ha bárhol illetéktelen beavatkozás történik, és ezt az érdekelt püspök jelenti, a bizottság egy egyházmegyében sem alakul meg, illetve a már megalakult bizottságok is feloszlának.

3.) A bizottság senki által és semmi más célra nem használható és csak a püspök tudtával és beleegyezésével hívható össze.

Én – mondotta Grösz érsek – ezek mellett a feltételek mellett is félve mennék bele az egyházmegyei bizottságok megalakításába, mert a feltételeket ma talán tudomásul veszik, de biztosan hamarosan megkezdődnének a mesterkedések, hogy a régi papi békebizottsági embereket nyomják bele a megyei bizottságokba.” A püspökök igen rövid ideig vitatkoztak ezen a kérdésen, Hamvas kivételével negatívan foglaltak állást – már akik közbeszóltak – olyan kérdések merültek fel, hogy „húzzuk el az ügyet, hallgassunk az érsek úrra” stb. Végül a püspöki kar úgy döntött, hogy nem hajlandó megalakítani az OP egyházmegyei bizottságait, hanem csak egy-egy összekötőt küldenek ki.”

A püspökkari konferencia legvégén Hamvas Endre röviden beszámolt a Szovjetunióban tett utazásról: „Meg kell állapítani, hogy a katolikus papok nagyon szépen viselkedtek, semmi baj, vagy botrány nem volt. Sokat láttunk, sokat hallottunk. Meglátogattuk a litván

⁹⁹ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (pp. 76–79.)

katolikusokat, mindenütt nagyon szívesen fogadtak bennünket. A helyzet ugyanaz, mint itt nálunk.

A templomok nyitva vannak és a hívek nagy buzgósággal járnak templomba, szívesen járulnak a szentségekhez, és nagyon buzgó katolikusok. Ott egyházi adó nincs, csak stóla, azért a papságot a hívek ellátják. A püspöknek autója is van. Hitoktatás nincs, mint nálunk, az elsőáldozásra és a bérnálásra a szülők tanítják a gyermeket és a plébánosok levizsgáztatják őket. Egyébként a litván részen 5 püspök van, és azon kívül Vilnában egy apostoli adminisztrátor, akit Róma nevezett ki. Ez nagy haladás, mert tárgyaltak Rómával. A vilnai püspök és helynöke külföldön van, mert a megszálláskor a németekkel tartott és ezért menekülnie kellett.

Több egyházi személyt meghívtunk Magyarországra, – mondotta Hamvas – különösen a kaunasi vikárius örült ennek, aki megígérte, hogy eljön Magyarországra, mert most javulónak ítélik meg a helyzetet. Az egész fogadás és bánásmód nagyon figyelmes és szíves volt. Ez nem „kicsinált” valami, hanem szívből jött. Az biztos – mondotta Hamvas püspök – hogy az nem igaz, hogy a pap ott szembe áll a rendszerrel, ilyenekkel ne áltassuk magunkat.” Grósz közbevetette – „Nekik a mostani rendszer nagyon sokat adott.” Hamvas fenti pozitív beszámolója után a püspökkari konferencia véget ért.

Grósz érsek helyesen látta akkor a közeli jövőt, amikor megjegyezte: „biztosan hamarosan megkezdődnének a mesterkedések.”

A püspöki karnak ezzel a határozatával az EH elérkezettnek látta az időt, hogy az OP-ból élő mozgalom legyen a párt és az állam célkitűzéseinek megvalósításához, illetve az OP-nak nemcsak országos, hanem egyházmegyei és megyei szervezett ügyvezetői is legyenek.” (ld. fentebb Gálík István kormánybiztos jelentését február 12-én)

14. A Központi Szeminárium kispapjainak első ellenállása

Május 19-én a Központi Papnevelő Intézet (KPI) növendékeinek egységesen kellett volna részt venniük egy OP budapesti papi gyűlésen, amelyen többek között dr. Radó Polikárp professzor tartott előadást a SZU-ban tett útjáról. A növendékektől énekkari szereplést és versmondást is vártak a szervezők. Az énekkari próbán a kispapok közölték a prefektussal, hogy erre nem kötelezhetik őket. A versmondó elsőéves is visszaadta a megbízatását, de ahhoz már túl későn, hogy valaki mást lehessen kijelölni helyette. A gyűlésen csak négyen vettek részt, egy váci és három egri növendék.

Május 20-án az előjárók konferenciát¹⁰⁰ tartottak, amelynek fő témáját a rektor fogalmazta meg: „a növendékek lelkiismeretbeli nyugtalanságot emlegetve, az ordináriussal szemben kötelező engedelmisséget semmibe veszik, s ugyanakkor helytelenül feljogosítva érzik magukat arra, hogy a püspök és a püspöki kar felett ítélkezzenek.” „A rektori konferencia súlyos szankciókat hozott: a főduktor (a növendékek vezetője) és az évfolyam-összekötők (bidellusok) leváltását, az énekpróbát megszakító IV. éves elbocsátását, a versmondó I. éves visszahívását az esztergomi szemináriumba, az énekkari kedvezmények megvonását. A következő napokban a növendékek szolidaritása erősebbnek bizonyult félelmüknél, döntő többség kijelentette, hogy amennyiben az elbocsátásokat nem vonják vissza, ők is távoznak. Ez a szembesegülés megtorpanásra bírta az előjáróságot és visszavonta az intézkedést. A nyári vakáció megszakította a folyamatot.

¹⁰⁰ Az előjárók értekezletének (82/1957–58. sz.) jegyzőkönyve

A növendékek engedetlenségétől a részint „megsértett ordináriusok” nem egyenlően reagáltak, amint arról két püspök beszélgetését kihallgató szombathelyi EH biztos¹⁰¹ jelentést írt.

Július 14-én a BM¹⁰² szigorú álláspontot foglal el az egyházi reakcióról írt terjedelmes jelentésben: „A papi szemináriumokban túlnyomórészt népidemokrácia ellenes reakciós beállítottságú személyek tanulnak.” A rk. egyház előnyben részesíti a felvételeknél az osztályidegen és deklasszált elemek gyermekeit. A papi szemináriumok ellenőrzését és a szemináriumok létszámának csökkentését javasoljuk. A BM jelentés mögött bizonyára a Pártnak készült koncepció tervezet, vagy eleve pártutasítás rejtőzhetett, mert a papnevelés kérdésével az EH is foglalkozni kezdett.

15. Brezanóczy Pál első ügynöki bevetése, Papp Kálmán megszegyenyítése és Endrey Mihály lemondatása

Augusztus 26-án BM jelentés készült¹⁰³ arról, hogy az Egyházügyi Hivatal biztosította hét egyházi személy 6 napos kiutazást a brüsszeli világkiállításra. A BM és az EH közösen alakította ki a névsort. A küldöttség kijelölt tagjai:

- katolikusok: Brezanóczy Pál (mint „Kékes Pál”), Rozsáli Menyhért (mint „Jánossy Ferenc”), Langmár Lipót, Drakovics Károly,
- protestánsok: Esze Tamás ref., Békeffi Ernő ref., Koren Emil ev.

A BM jelentés meghatározta a kiutazókkal kapcsolatos operatív feladatokat is. A kiutazó ügynökök feladatát és magatartási vonalát külön-külön határozták meg. Ennek során 2 személy (Brezanóczy Pál és Drakovics Károly) kapott olyan feladatot, amely nyugati egyházi személyekkel való kapcsolatfelvételt és tárgyalást tesz szükségessé, 2 személy a delegáció tagjainak tevékenységét kíséri figyelemmel. 3 személy, akivel hivatalos kapcsolat nincs, operatív feladatot, megbízást nem kap. Az ügynököket az utazás előtt külön-külön eligazítják, ezen kívül a delegáció valamennyi tagja részére az Egyházügyi Hivatallal tartanak egy egységes, általános eligazítást.

Augusztus 28-án a püspöki kar Grósz József kalocsai érsek elnökletével rendkívüli püspökkari konferenciát tartott,¹⁰⁴ amelynek célja volt Papp Kálmán győri püspök és társai államellenes tevékenységének nyilatkozatban való elítélése. „Papp Kálmán püspök és Lányi János kanonok megbízásából Rétháti Katalin 1956. november 4. és 1958. február 28. között 4 alkalommal járt illegálisan nyugaton. Célja az volt, hogy nyugati szervezetektől pénzt és anyagi eszközöket szerezzen. Papp Kálmán püspök és Lányi János kanonok által előre aláírt és lepecsételt 4 db. hivatalos papírt kapott. 6.400 dollárt és 55 ezer Schillinget, valamint 450.000 Ft-ot hozott az országba illegális célokra.” A valuták egy részét üzérek útján értékesítették.¹⁰⁵ A konferencián részt vettek: Grósz József kalocsai érsek, dr. Hamvas Endre csanádi püspök, dr. Kovács Vince váci püspöki helynök, Shvoy Lajos székesfehérvári püspök, dr. Rogács Ferenc pécsi püspök, dr. Endrey Mihály esztergomi delegátus, Legányi Nornert pannonthalmi főapát, dr. Brezanóczy Pál egri káptalani helynök, dr. Rojkovich István hajdudorogi püspöki helynök.

¹⁰¹ MOL XIX-A-21-d-007-87/1958.

¹⁰² ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A (p. 142)

¹⁰³ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A (p. 152)

¹⁰⁴ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A (pp. 158–161)

¹⁰⁵ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A (pp. 245–246)

A konferenciát Grösz József nyitotta meg, és beszámolt az elmúlt napokban az Egyházügyi Hivatalban folytatott tárgyalásokról. Az ÁEH elnöke magához kéréte Hamvas Endre püspökkel együtt, és közölte az államnak azt a kívánságát, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Kar nyilatkozatban ítélje el Papp Kálmán győri püspököt és társait, valamint mindazokat az egyházi személyeket, akik valamilyen formában népidemokrácia-ellenes tevékenységet fejtettek, vagy fejtenek ki.

Közölte a püspöki kar jelenlévő tagjaival, hogy az ÁEH elnöke lediktálta a nyilatkozat szövegét, amely három fő pontból állt:

1.) A Magyar Római Katolikus Püspöki Kar elítéli Papp Kálmán püspök és társai államellenes tevékenységét.

2.) A r.k. püspöki kar tagjai nem tartanak maguk mellett olyan elemeket, akik tevékenységükkel akadályozzák az állam és az egyház viszonyát.

3.) Felfüggesztik egy hónapon belül azokat a papokat, akik külföldön a Magyar Népköztársaság ellenes tevékenységet végeznek.

Közölték az EH-ban, hogy amennyiben a megállapodást a püspöki kar valamelyik tagja megszegi, azért az egész püspöki kar felel. A vita során Grösz érsek kifejtette, hogy „a hatalom az ő kezükben van, ha nem írják alá a nyilatkozatot, akkor Papp Kálmán püspök urat átadják a rendőrségnek, ki vagyunk szolgáltatva.”

A vita közben elkészült a nyilatkozat végleges szövege, amelyet Grösz érsek felolvasott: „A püspöki kar mély megdöbbenéssel és sajnálattal értesült a történekről, amelyeket Papp Kálmán győri püspökkel kapcsolatban felmerültek. A püspöki kar ma is őszintén vallja, azt az álláspontját, amely szerint „elítél minden olyan törekvést, amely a Magyar Népköztársaság állami és társadalmi rendje ellen irányul”, és elkülöníti magát azoktól a cselekedetektől, amelyek a tájékoztatóban elhangzottak és azokat mélységesen elítéli. A püspöki kar tagjai nem tartanak meg maguk mellett olyan elemeket, akik magatartásukkal és tevékenységükkel megzavarják az állam és az egyház jó viszonyát, akadályozzák a békemozgalom fejlődését. A püspöki kar tagjai a kánonok által nyújtott lehetőségekhez mérten egy hónapon belül eljárnak azokkal a papokkal szemben, akik külföldön a Magyar Népköztársaság ellenes tevékenységet folytatnak.”

Grösz érsek kérte, hogy a jelenlevők írják alá, és közölte: „ha ellenkezünk, nagy botrányt csinálnak és mégis keresztül viszik” Majd megkérte, hogy közölük valaki vigye el az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének. Brezanóczy Pál közölte társaival, hogy ő elviszi a nyilatkozat szövegét, mert egyébként is be van rendelve az ÁEH-ba. A nyilatkozatot ketten nem írták alá: Kovács Sándor és Klempa Sándor, mert betegségük miatt nem voltak jelen a püspökkari konferencián.

A BM jelentésbe foglalta¹⁰⁶ a kicsikart nyilatkozatban elítélt, következményeiben kihasznált esetet, mint „a magyar katolikus egyház rombolása során elért jelentős eseményt” Mivel a püspökkari konferencia határozatot hozott, – megengedték maguknak –, hogy a 72 éves Papp Kálmán őrizetbe vételétől (aki 1946 óta a győri egyházmegye püspöke), eltekintettek.

Dr. Lányi János, győri kanonokot és hat társát – a nyilatkozat ellenére – ellenforradalmi tevékenység, valutázás és a Vatikán részére hírszerzés gyanúja alapján őrizetbe vették. „Sikerült a püspökkar egységét megbontani, a lelkeszkedő papság körében is zavart, véleménykülönbséget kelteni. Sikerült a püspökök környezetéből kb. 140 ellenséges, haladásellenes papot eltávolítani, döntő egyházi kulcspozíciókat visszaszerezni, a vatikáni dekrétumokat a püspöki kar saját maga kényszerült hatálytalanítani.” A jelentés megállapította: „Az ügy ilyen lebonyolítása jóval több hasznot eredményezett a Népköztársaság számára, mintha a győri püspököt letartóztattuk volna.”

¹⁰⁶ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (pp. 245–246)

Szeptember 2-án a Curia f. év augusztus 11-i kelettel postára adta¹⁰⁷ a Sacra Congregatio Consistorialis latin nyelvű levelét Grósz József kalocsai érseknek.

„Excellenciás és Főtisztelendő Uram!

A Szentszék nyugtalan és lesújtott lélekkel fogja fel a súlyos és szörnyű helyzetet, amelyben a katolikusok összessége azon a részen él. Magyarországon ugyanis a papok és majd az Isten nyájának pásztorai állandóan sürgetnek, hogy mások oktanul viselik magukat és ezek miatt viselhetik még papi hivatásukat. Különböző emberek kételyeire vonatkozólag; a püspökök, a papok és a hívők hozzátartoznak Krisztus helyetteséhez, akinek jurisdikciós hatalma van mindenféle méltóságban lévő lelkipásztor és hívők felett, egyenként és összességben is, akik hierarchikus alárendeltséggel tartoznak nemcsak azokban a dolgokban, amelyek hit és erkölcs dolgait illetik, hanem azokban a dolgokban is, amelyek a fegyelemhez tartoznak, és amelyek az egész világra kiterjednek az egyházkormányzathoz tartozóan. ... Hozassanak helyre azok a fájdalmas dolgok, az első decretum szellemében, amikor egyházi javadalmától megfosztanak papokat. Ami a második és harmadik dekrétumot illeti, az a három kiközösített bűnbe esett pap nyílt csökönységet tanúsított. Ezért azok az egyházi férfiak, még méltóságokat viselők is, akik nemcsak velük együttműködnek, de merészelnek jelen lenni olyan összejöveteleken ezekkel a fent említett papokkal, ahol ezek tisztséget viselnek és beszédet mondanak: meggondolatlanul vannak jelen. ... Mindezeket észrevételezve veled együtt minden magyar főpapot a kormányzati ügyeket intéző Congregatio a Szentatya parancsára buzdít, hogy az ő főpásztori aggodalma és rengeteg dolga miatt, az ő szellemében tartsa meg mindenki az Apostoli Szentszék tanítását és útmutatását. Ezeket bizalommal jelezve minden jót helyezek kilátásba főtisztelendő excellenciádnak, mint testvéremnek.

Card. M. Mimmi”

„A levél – írja a BM jelentés – nyomtatékkal figyelmezteti Grósz érseken keresztül az egész püspöki kart az egyházi fegyelem betartására, és a 3 korábbi dekrétum teljes érvényre juttatására. Megfeddi egyben az összes egyháziakat – a püspököket is – akik állami szempontból kedvező nyilatkozatot adtak, és mindazokat, akik az érintett személyekkel kapcsolatot tartanak, előadásaikon, szerepléseiken (beleértve a számukra tilos egyházi tevékenységeket is) részt vesznek, velük közösséget vállalnak.”

A BM a levelet elfogta, és egyetértésben az EH elnökével *az alábbi döntéseket hozta:*

„1.) A levelet nem továbbítják Grósz érsek részére, mert ha annak tartalmát – feltételezhetően – nyugati rádióadások vagy sajtó útján meg is ismerik, az számunkra nem hivatalos fórum, tehát nem kötelező erejű közlés.

2.) Meggyorsítják Papp Kálmán ügye kapcsán végrehajtható olyan dispoziciókat, amelyek az említett dekrétum alá esnek.

3.) Tovább is teljes védelmükről biztosítják azokat a lojális papokat, akiket a Vatikán intézkedése érint.

4.) A soron következő választások előtt pozitív nyilatkozatot adnak ki a püspöki karral, és ez tovább fogja fokozni a püspöki kar és a Vatikán közötti feszültséget.

Szeptember 3-án, amikor dr. Endrey Mihály püspök, speciális delegátus további ellenállása már az esztergomi főegyházmegye veszélyeztetését is jelentette, a püspöki kar elnökével egyeztetetten lemondott¹⁰⁸ ordináriusi megbízatásáról:

¹⁰⁷ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (pp. 155–157)

¹⁰⁸ MOL XIX–A–21–a–0015–12/1958.

„Az 1957. évi 22. sz. törvényerejű rendelet 1. §-nak (2) értelmében tisztelettel kérem hozzájárulásukat, hogy az esztergomi főegyházmegyében viselt speciális delegátusi tisztségemről való lemondásomat Grósz József kalocsai érseknél, mint a püspöki konferenciák ezidei elnökénél benyújthassam és Grósz József lemondó levelemet továbbíthassa az Apostoli Szentszékhez Rómába.”

A püspök levelére – a feltehetően sértett EH elnök helyett, aki nem tudta megtörni ellenfelét, és célját elérni – az elnökhelyettes, Mikós Imre válaszolt:¹⁰⁹

„A Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának címzett 1958. szeptember 3.-án kelt iktatószám nélküli előterjesztését kézhez vettük. Az esztergomi főegyházmegyében viselt speciális delegátusi tisztségéről való lemondásával kapcsolatban ... kért hozzájárulást – amelyről kialakított véleményünket volt szerencsém Önnel szóbelileg közölni – a kalocsai érsek általi felterjesztés esetén – mint aki az esztergomi főegyházmegyei delegátusi tisztségre való jelölést is eszközölte – szabályszerűen rendelkezésre fogjuk bocsátani.” Feltehetően Grósz érsek teljesítette a kérést, és felterjesztette a felmentési kérelmet, de azt az EH archivumában nem sikerült fellelnünk, csak Endrey *szeptember 8-ai* levelét:

„Hivatkozva az Egyházügyi Hivatal 15-12/1958/ Eln. szám alatt vett levelére: az Apostoli Szentszékhez intéző lemondó levelemet idemellékelten megküldöm Egyházügyi Hivatalnak, és kérem, hogy ügyemben levelük értelmében az eljárást¹¹⁰ folyamatba tenni szíveskedjenek.”

Szentséges Atya!

Alulírott, az Esztergomi Főegyházmegye részére kirendelt különleges delegátus térden állva kérem¹¹¹ Szentségedet, hogy számomra a kötelezettségemről való lemondást engedélyezni, és fent említett tisztemről való lemondásom elfogadását el nem utasítani kegyeskedjék. Egyébként maradok Szentséged iránti legnagyobb alázattal és engedelmességgel.

Krisztusban legalázatosabb fia: Dr. Endrey Mihály s.k. baratai c. püspök, különleges esztergomi delegátus.

Ugyanaz a BM jelentés, amely sikerként könyvelte el Papp Kálmán meghurcolását, büszkén állítja: „A püspöki karból kiszorítottuk Endrey Mihály segédpüspököt, esztergomi speciális delegátust. Nem volt hajlandó két egyházi személy kinevezését végrehajtani, amelyhez az Egyházügyi Hivatal ragaszkodott.”

Dr. Endrey Mihály püspök delegátusi tiszteréről való lemondásának adminisztrációját¹¹² az EH a jogszabályi előírás szerint *október 7-ei* keltezéssel az előírt 30 nap alatt elvégezte.

Megjelent a Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2011/1–2. 139–168. old. – (ISSN 0865-5227), és az Egyházforum 2011/4. sz. 45–58. old. (ISSN 1215-0630) valamint részlegesen a Vigília 2011/9. 706–712. old. (HU ISSN 0042-6024).

Részletesebben és dokumentáltan ld. www.mek.oszk.hu/09500/09579

¹⁰⁹ MOL XIX-A-21-a-0015-12/1958.

¹¹⁰ MOL XIX-A-21-a-0015-12/1958.

¹¹¹ MOL XIX-A-21-a-0015-12/b/1958.

¹¹² MOL XIX-A-21-d-009-6 /1958.

A magyar katolikus püspöki kar papnevelési konfliktusai – Állami célkitűzések és beavatkozások (1957–1959)

(A BM és az ÁEH dokumentumai tükrében)

1. A papnevelés társadalmi problémái és korszerűsítési igénye

Az ötvenes években Magyarországot társadalmilag, politikailag és gazdaságilag ténylegesen elszakították Nyugat-Európától. A II. világháború végével olyan mértékű társadalmi változások következtek be, amelyeknek nyugati formáit Magyarországon nem lehetett megvalósítani, a keleti formái (kapcsolva az ateizmussal, a vallás és egyházüldözéssel) pedig a kereszténység számára nemkívánatosak voltak. A békeszerződés hazánkat a keleti blokkhoz csatolta, és az államhatalmi, társadalmi berendezkedés formája (bennük a vallásgyakorlás lehetősége) nem volt választás kérdése.

Az új rendszerben megszűnt a társadalom (és az egyház) feudálisztikus berendezkedése, az állam és az egyház szervezetének összefonódása, és a társadalmi-politikai ideológiának a hitéletre gyakorolt hatása.

A vallásellenes államhatalmi apparátus nem volt összeegyeztethető az egyház szervezeti apparátusával, önálló társadalmi-hatalmi rendszerével és igényével. Az állam és az egyház szétválasztásával az egyház(ak) bizonyos fajta önállóságát biztosító nagybirtok rendszer egyik napról a másikra megszüntetésével kényszerhelyzet állt elő, mert az egyház működési költségeit (időről időre) csökkenő mértékben az „állami támogatás” biztosította.

A fennmaradás kérdése, a „modus vivendi” megtalálása a keletre szakadt kereszténység napi problémája volt. A Vatikán nem ismerte el az új hatalmi berendezkedés formáit, és megszüntette a keleti államokkal a diplomáciai kapcsolatokat. A Szentszék azonban fenntartotta a tárgyalás és megegyezés jogát, a(z) ultrakonzervatív) Curia igényelte az egyházi hierarchiával való kapcsolattartás, irányítás jogát és lehetőségét, amelyet az államhatalom minden eszközzel akadályozott.

A titkosszolgálat hivatásos és beszervezett ügynökei át meg átszótták az élet minden területét és mindennapjait, beleértve az egyház(ak) hivatali apparátusát is. Ezek a viszonyok a mai társadalom részére az elképzelhetetlen, a valószerűtlen múlt részét képezik, csak a kb. 70 év feletti túlélők számára jelentik a (nem képletes) véres valóságot.

Ebben a környezetben kellett megoldani a papnevelést, az utánpótlás biztosítását. A magyar főpapság jelentős része idős volt (Czapik Gyula, Grósz József, Hamvas Endre, Papp Kálmán, Shvoy Lajos, Rogács Ferenc), nemkülönben pl. a budapesti akadémiai professzorok és szemináriumi előjárók (Aistleitner József, Artner Edgár, Erdey Ferenc, Galla Ferenc, Iványi József, Marczell Mihály, Kecskés Pál, majd a későbbi rektor: Potyondy Imre) is, akik egy másik világrendben és ideológiában kerültek a főpapi, vagy professzori, rektori székekre.

1956

A rendelkezésre álló tanulmányi és hitbuzgalmi irodalom mind-mind a világháború előtti vagy korabeli kiadások voltak. A forradalom utáni segélyakciók valamelyest enyhítettek a

könyvinségen, mert az adományok között könyvek is voltak, amelyek kívül estek a cenzúra hatáskörén.

Június 13-án a püspökkari konferencia tárgyalta az Akadémia akkori dékánjának Zemplén Györgynek az előterjesztését¹¹³ a papnevelésben érdekelt vezetők és előjárók tanácskozásának összehívására, amelynek bizottsági vezetését Grösz érsek Hamvas püspökre bízta, (nem ismeretes a témával kapcsolatos későbbi dokumentum).

Ugyanezen a konferencián jelentette be az érsek, hogy az ÁEH a továbbiakban nem tiltja az Acta Apostolicae Sedis (AAS), a Vatikán hivatalos közlönyének a behozatalát, illetve a külföldi tudományos teológiai folyóiratok, művek, vallásos könyvek szabadon bejöhethetnek az országba. Mégis elenyészően jutottak a teológusok ilyen irodalomhoz, kivéve talán elsősorban a latin nyelvű tankönyvekhez.

A növendékek (a későbbi „szamizdat előhírnökeként”) gépírással sokszorosításban terjesztettek ugyan titokban behozott korszerű keresztény irodalmat (pl. „Godin abbé: Kovász a kenyérben” c. „a mai időkhez alkalmazott krisztusi életről” c. többkötetes művét, és más brosúrákat, amiért többen súlyosan megfizettek 1961-ben. Mint eszmény és eszme terjedt a francia munkáspapok híre, de közelebbit és a gyakorlatot bevezetni később is csak keveseknek, kényszerből sikerült.

2. Kispapok részvétele a forradalomban és a megtorlás

A forradalmat megelőző értelmiségi mozgalmak mind Budapesten, mind a megmaradt vidéki szemináriumokban éreztették hatásukat. Az előjárók ugyan tiltották a politika beszivárgását, mégis – elsősorban Budapesten – a séták, látogatások alkalmával a fiatal hozzátartozók, barátok szót ejtettek a főként irodalmi körökben rendezett gyűlésekről és „kézről kézre” terjedt írásokról.

A forradalom 55. évfordulóján a Központi Szeminárium egykori növendékeivel megemlékeztünk az eseményekről¹¹⁴ és dokumentumokról.

Maradtak fenn feljegyzések az Esztergomban és Győrben történetekről is, ahol az előjáróknak sikerült a szemináriumok falai között tartani a növendékeket, és így később sem került sor a Hatalom beavatkozására, megtorló intézkedésére.

1957

A központisták peréről a püspöki kar augusztus 29-ei konferenciája (napirenden kívül) úgy nyilatkozott¹¹⁵, hogy „erkölcsi hiba volt az ÁEH irattárának kirablása, másrészt hiba volt a kispapok részéről a „Kedves Barátom” c. anyag sokszorosítása és terjesztése, amelynek kövezetménye lett számos letartóztatás és internálás.” Az 1958. január 10-ei ítéleteket egyedül a BM titkosszolgálati osztályvezetője tartotta enyhének¹¹⁶.

Mindszenty 1956. novemberi intézkedéseit¹¹⁷ követően kiadott, 1957. januári vatikáni dekrétumok¹¹⁸ titokban terjedt hírére a kispapság nyugtalansága és ellenérzése erősödött az Opus Pacis (OP), és a Országos Béketanács Katolikus Bizottsága (OBKB), vagyis Grösz

¹¹³ Balogh Margit: a Magyar Katolikus Püspöki Kar tanácskozásai 1949–1965 között 740. old. illetve ABTL 3.1.5. O-13405/2 143–148. old.

¹¹⁴ ABTL 3.1.5. O-13405/2 309 – 315. old.

¹¹⁵ Az ítéleteket ld. ÁBTL 3.1.5. O-9964 sz. „Teológusok” c. dossziéjában ill. idézi SzT „Emlékmű helyett” ld. a Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2011/1–2. 414. old.

¹¹⁶ MOL – XIX – A – 21 – d-017/1/1958/Eln.

¹¹⁷ MOL XIX – A – 21- d – 001/1957./Eln.

¹¹⁸ ABTL 3.1.5. O-13405/2-A 218–222. old.

érsek egyházi „békepolitikának” szánt új szervezete ellen, a kényszerből beválasztott, kiközösített Beresztóczy Miklós és Horváth Richárd, valamint a felszámolt békepapi mozgalomban elhíresült egyéb személyek,¹¹⁹ pl. Mag Béla, Micháczy József, stb. miatt.

3. Első konfliktus a Központi Szemináriumban és annak visszhangja

1958

A január/februárban rendezett – püspöki vezetésű – békegyűlésen még a kispapok is megjelentek. Áprilisban, az intézetben, teológiai tanárok részére szervezett OP gyűlésre, amelyet Mag Béla, mint az OP intézőbizottsága ügyvezető igazgatója¹²⁰ hívott össze, a növendékek nem kaptak meghívást.

Röviddel ezután – a magyar egyházi küldöttség április/májusi moszkvai útjáról – Radó Polikárp professzornak Budapesten a Fővárosi Tanács Váci utcai épületének dísztermében rendezett papi OP gyűlésen, illetve békedemonstráción kellett előadást tartania. A püspöki kar tagjai éppen a békegyűlést megelőző, május 13-ai konferencián ellenezték az új (állami) igényt az OP „fejlesztésére”, tevékenysége bővítésére. Ennek híre is – természetesen – kiszivárgott.

Május 19-én, a rendezvényen a Szeminárium növendékeinek énekkari előadással és versmondással kellett volna szerepelniük, de az énekkari próbán – a korábban említett belső ellenállás külső ellenállásba csapott át – a kispapok kijelentették, hogy erre nem kötelezhetik őket, és távoztak a teremből. Majd a versmondásra kijelölt I. éves is visszaadta a megbízatást, ahhoz azonban már későn, hogy mást kijelölhettek volna. Az induláskor mindössze három egri és egy váci növendék jelent meg a portán. Az eset általános felháborodást keltett mind a szemináriumi, akadémiai, püspökkari, mind az állami vezetői körökben.

Május 20-án, másnap, az előjárók értekezletet tartottak, jegyzőkönyv¹²¹ készült, amely megállapította: „A kispapnak lehet ’ius murmurandi’ joga, de nincs ’ius inobediendi’ joga. Teljesen téves és megtévesztő az a védekezés, hogy az excommunicatio kérdése volt az oka a kispapság eljárásának”.

A kiszabott súlyos büntetések kihirdetésekor a növendékek szolidaritása nagyobb volt sorsuk féltésénél, és a többség kijelentette, hogy ha ezeket elbocsátják, akkor ők is eltávoznak. Ez megtorpanásra készítette az előjárókat, a nyári vakáció megszakította a folyamatot, de nem ment feledésbe sem az Egyházügyi Hivatalban (EH), sem a Belügyminisztérium (BM) állambiztonsági szervezetében. Több mint fél évvel később vált ismertté Dr. Szörényi Andor prodékánnak a püspökkari Konferenciához írt leveléből¹²², hogy a professzor az esemény után felkereste az EH elnökét, és személyes garanciát vállalt arra, hogy több hasonló eset nem fordul elő.

¹¹⁹ OB Katolikus Bizottsága: elnöke: dr. Hamvas Endre, tagjai: Kujáni Ferenc, Beresztóczy Miklós, Peisz Lajos, Mag Béla, Zemplén György, Miháczy József.

Az OP Szervező és Intéző Bizottsága: elnöke Grósz József, tagjai: dr. Hamvas Endre, Kovács Sándor, Papp Kálmán, dr. Endrey Mihály, Kujáni Ferenc, Beresztóczy Miklós, Mag Béla, Radó Polikárp, Sík Sándor, Rojkovich István, Potyondi Imre, Miháczy József, Bády Ferenc, Zemplén György.

¹²⁰ Lásd 119. jegyzet.

¹²¹ KPI irattár 82/1967–58. ikt. sz. jkv. közli: SzT: az Opus Pacis és a Közp. Szem. Kispapjai. (továbbiakban: i.m.) 51–52. old.

¹²² ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A 231–233. old

A növendékek engedetlenségétől „megsértett” ordináriusok nem egyenlően reagáltak, amint az egy EH jelentéséből¹²³ is kitűnik: A szombathelyi egyházmegye EH biztosa, – az egyik legszorgalmasabb jelentő – figyelmes lett Rogács Ferenc pécsi és Kovács Sándor szombathelyi püspök beszélgetésére, akik a Budapesten, az Új Városháza dísztermében május 19-én rendezett Opus Pacis gyűlésről testületileg távol maradt központista kispapok esetét tárgyalták. „Elmondták, hogy amikor a pesti Opus Pacis gyűlésre készültek, a Központi Szeminárium növendékeinek énekszámokkal, verseléssel kellett volna szerepelni. Az egyik énekpróba alatt a prefektust felelősségre vonták a kispapok, hogy mondja meg mire készülnek. A prefektus nem adott egyenes választ, ekkor az egyik kispap azt mondotta:

– Félre akarnak vezetni, be akarnak csapni bennünket! Tudjuk, az Opus Pacisra készítenek bennünket. Ekkor a prefektus kijelentette:

– Akinek nem tetszik az hagyja el az énekpróbát. Erre fel minden kispap kivonult a teremből.”

Ezután a Hivatal követelte a hangadók megnevezését. Ezt a szemináriumi vezetők „elsumákkolták” – írja az EH biztos. – Ekkor négy kispapot, akik vezető szerepet töltek be, ki akarták csapni.

Arról beszéltek a püspökök, hogy Rogács kispapjai közül is volt egy a négy közül, akiről azt írták, hogy igen áldozatos papi lélekkel viselte volna ezt a jogtalanságot is. Azt a következtetést vonták le: „ez igen, ilyen kispapok, ilyen papok kellenek nekünk. Minden papnak ilyennek kellene lenni. Így kell összetartani a papságnak. Fő az egység a papságnál. Akkor nem tud az állam semmit csinálni,”

Majd azzal folytatták, hogy „éppen azért rossz és veszélyes a békepapi mozgalom, mert 1./ megosztja a papságot, 2./ rombolják a tekintélyt, 3./ kitérítik helyükről a rendes papokat.”

A szombathelyi EH biztos a júliusi jelentésében mindjárt kommentálja is az esetet: „Nagyon meg kellene nézni azt a szemináriumi vezetőséget. Meg kell nézni, el kell olvasni az általuk kiadott információkat. Az ellenforradalmár kispapokról a legjobb információkat adják ki. Szinte dicsőség volt részt venni az ellenforradalomban, a rendszer ellen dolgozni. Nincs kizárva, hogy több ilyen eset is van. Azonban ilyesmi csak ilyen szemináriumi vezetőség, tanári kar mellett fordulhat elő. Nagyon erőiesen kellene rendet teremteni ezen a portán.”

Július 14-én hasonló szigorú álláspontot foglal el a BM¹²⁴ az egyházi reakcióról írt terjedelmes jelentésében: „A papi szemináriumokban – írja a jelentés – túlnyomórészt népidemokrácia ellenes reakciós beállítottságú személyek tanulnak. A rk. egyház előnyben részesíti a felvételeknél az osztályidegen és deklasszált elemek gyermekeit. A papi szemináriumok ellenőrzésére és a szemináriumok létszámának csökkentésére javasoljuk:

a./ A papi szemináriumokba való felvételhez 20 éves felső korhatárt szabjunk meg. Ezzel megakadályozhatjuk az egyháznak azt a lehetőségét, hogy szemináriumon kívül végzett hallgatókat szentelhesse fel.

b./ Az Egyházügyi Hivatal kapjon a papi szemináriumokra ellenőrzési jogkört, ami terjedjen ki:

- A szemináriumba jelentkező hallgatókat politikai szempontból való elbírálására;
- A szemináriumokban az évközi ellenőrzés során felmerülő és a demokrácia ellenes magatartást tanúsító hallgatók eltávolítására a püspökön keresztül;
- A szemináriumot elvégző kispapokat csak az Egyházügyi Hivatal engedélyével lehessen felszentelni.”

¹²³ MOL XIX-A-21-d-007-87/1958./Eln.

¹²⁴ ÁBT L 3.1.5. O-13405/3-A 142. old

Ez folytatódik a szombathelyi EH biztos novemberi hatoldalas levelében¹²⁵, amelyet az EH összekötőjének küldött a „Kisapok nevelésével kapcsolatos gondolatok, javaslatok” címmel.

A szemináriumokról:

„Az állam részéről a szemináriumok életét illető intézkedések adminisztratív jellegűek voltak (megszüntetés, összevonása, stb.) Több vezető beosztású tanárt leváltottak, azonban a helyükbe nem kerültek olyanok, akik a szemináriumi életet meg tudták volna változtatni, mert az erre alkalmas békepap kevés. Akik erre alkalmasak volnának, nem vállalják, mert igen nagy lekötöttséget jelent, mindig szem előtt kell lenniük, ami pedig a legfontosabb, itt sokkal kevesebb anyagiakban részesülnek, mint egyébként. A tanárságra alkalmas lojális magatartású papokat kell bevinni a szemináriumba. Ha másképp nem megy, akkor a tanársága mellett meg kell hagyni neki a plébániáját.” Az EH biztos szerint „a legtöbb teológiai tanár nem tartja élethivatásának a tanárságot, hanem csupán ugródeszkának használja, egy jó dotációjú plébánia, vagy rang, magas beosztás felé.”

„Feltételként írja elő az EH biztos, hogy „csak olyan pap lehet teológiai tanár, aki legalább 5–6 vagy inkább több évig dolgozott a pasztorációban, nemcsak elméletileg képzett, hanem gyakorlatilag is tud eligazítást adni. ... Tapasztalatból ismert tény, – írja – hogy a fiatal papok a legvadabb reakciók, amin igen rövid időn belül változtatni kell.”

A kisapok felvételéről:

„Az egyházmegyékben ún. „opus vocationis” működik, papjelölteket toboroz. Ennek az élén rendszeresen nagy szervezőkészségű, nagyon reakciós pap áll. Az utóbbi években szervezték meg a 'késői hivatások' mozgalmát. Ezek számára létrehozták az előkészítő kurzusokat. Itt átgyúrnak pappá olyanokat is, akikből egyébként nem lett volna pap.”

Javaslatok a felvételi követelményekhez:

1./ Legyen humán tagozatú érettségi bizonyítványa, akinek nincs érettségije, nem lehet pap.

2./ A felvételi vizsga pontos idejében jelentkezzenek. Aki elmulasztja a pontos jelentkezést, azt abban az évben, később nem lehet fel venni.

3./ Megszüntetni az előkészítő tagozatot.

4./ Aki pap akar lenni, az már a középiskolában jelentkezzen. Ne szégyellje, ha pap akar lenni. Így sokat le is lehet beszélni.

5./ Az egyházi gimnáziumokat „kisszemináriumnak” nevezik. Esetleg ki kell kötni azt, hogy csakis innen kerülhetnek ki kisapok.

6./ A felvételi vizsga tanárainak kiválasztásánál vegyék figyelembe az egyházügyi előadó javaslatát. Nem ártana nekünk is jelen lenni a felvételen.

7./ A felvételi vizsgán ne csak ének és latin kérdés legyen. Hanem pl. ilyenek is: miért akar pap lenni? Hogy alakult ki a hivatása? Hogyan képzei jövőbeni papi életét? (részletes önéletrajzot íratni).

8./ Korlátozni kellene a reakciós származásúak felvételét. Persze korlátozni kellene a munkás és parasztszármazású gyerekek felvételét is. Az illető, aki nem tud megbarátkozni a szocializmus kereteivel, azt felvenni sem szabad. Sőt ezeket most kell kirakni a szemináriumból.

A szemináriumi életéről:

A napirenden is kell változtatni. Jelenleg pl. tilos a kisapoknak politikai előadást meghallgatni, politikai és más újságokat, könyveket olvasni, kivéve katolikus lapokat.

Javaslatok a napirendhez:

1./ A kisapok felváltva ismertessék a sajtóból a legfontosabb bel- és külpolitikai eseményeket

¹²⁵ MOL XIX-A-21-d-0017-1/1958./Eln.

2./ A szeminárium önképzőkörében az ún. Magyar Iskolákban is foglalkozzanak politikai kérdésekkel. A Katolikus Bizottság írjon ki pályatételeket pl. a békemozgalom fontosságáról, a szövetkezeti élet, a közös gazdálkodás előnyeiről, áldásairól, stb. A jó tételeket anyagilag is jutalmazni lehetne, ezen kívül elolvastatni minden kispappal. Tartsanak előadásokat haladó szellemű vidéki papok a fontos gyakorlati kérdésekről, pl. a békemunkában való részvételről, az állami szervekkel való érintkezésről, stb.

3./ Kirándulni kell vinni a kispapokat, tsz-be, gyárba, az őszi vásárba, esetleg megmutatni nekik a parlamentet, stb.

4./ Meg kellene engedni, hogy eljárhasanak moziba.

5./ Nagyobb szabadságot kellene biztosítani a kispapoknak. Legyen pl. hetenként 2 fogadó napjuk stb.

6./ Nagyon fontos volna, hogy a Hivatal munkatársai, elsősorban a vidékiek, a saját egyházmegyéjük kispapjait rendszeresen látogassák a szemináriumban. Ismerkedjenek, foglalkozzanak velük.

7./ Meg kellene próbálni azt, hogy esetenként képzett elvtárs tartson politikai tájékoztatót egy-egy szeminárium összes kispapja számára.”

„A tantárgyakról:

Két új tantárgy van bevezetve néhány éve: Az alkotmánytant csupán ismertetik. Azt is úgy kellene tudni, mint a codexet és úgy is vizsgázni belőle. A szociológia órákon meg kellene tárgyalni, megmutatni a kapitalizmus és a szocializmus közötti különbséget. A szocializmus fölényét, legyőzhetetlenségét, hogy egyedül a szocializmus az emberiség jövője. A gyakorlati dolgokról hetenként egy órában. előadásokat tartani: pl. az állami szervekkel való érintkezés, a tanácsokkal való kapcsolattartás, miben segíthet a pap a községfejlesztésben, Egyházügyi Hivatal szerepe, államigazgatásunk felépítése, tanácsrendszerünk előnyei, a megegyezés fontossága. A békemozgalom szerepe általában, a békepapi bizottságok szerepe, fontossága, stb.” Egyházi vonatkozású kérdések pl. „hitoktatásnál: magatartás az iskolában, a pedagógusokkal való kapcsolat, egyházmegyei hatóságokkal való érintkezés, plébánia helyes vezetése, költségvetések, számadások, gyűjtés kérdése, engedélyek kérése, okmányok kiállítása, stb. Ezek és sok más hasonló kérdés olyan, amiről a teológus nem hall, viszont az életben rendszerint találkozik velük és sokszor akarata ellenére is elcsúszik rajtuk, mivel ezekről nem hallott.”

Forradalmi változást igényel:

„Felül kellene tüzetesen vizsgálni a tantárgyakat, és ami idejét múlta, azokat kihagyni, illetve mással helyettesíteni. Felesleges tanítani a kozmológiát, a sok keleti nyelveket. Nincs semmi gyakorlati lehetőségük. Ehelyett lehetne beállítani orvos által tartott órákat, az élet problémájáról, nehézségeiről (szexuális vonatkozásban is).

A marxista tanokat: ha már tanítják általában a materialista filozófiát, akkor azt úgy tanítsák, hogy ez elméleti síkon maradjon. Megértetni, hogy köztünk kibékíthetetlen ellentétek vannak, azonban azt nem engedjük meg, hogy ebből kifolyólag olyan reakciós politikai munkát végezzen egy pap is, ami népi hatalmunk ellen irányul.

Bebizonyítani, hogy államunk biztosítja a vallási és lelkiismereti szabadságot, ezek gyakorlásához biztosítja az anyagi feltételeket is, azonban azt értse meg minden pap, hogy a munkásosztály politikai hatalmából nem adunk senkinek sem. Feltétlen tisztázni kellene a forradalom és ellenforradalom kérdését is.”

Az államesküőről:

„Az államesküt felszentelés előtt kellene letenni. Fontos felkészíteni a kispapot az államesküre, magyarázni a jelentőségét, fontosságát, abból fakadó kötelezettségéket. Az állameskünek akkor volna jelentősége, ha abban az ünnepélyes hangulatban a püspökkel az élen átvonulnának a Megyei Tanácsra és ott ünnepélyes keretek között letennék az államesküt. Aki erre nem hajlandó, azt nem engedni szentelni.”

Az ismétlővizsgákról:

„Nagyon fontosnak tartom a káplánvizsgák és a plébánosvizsgák kérdését. A dogmatika, morális, pasztorális az anyaga a vizsgának. Ezeket bővíteni kellene a vázolt tárgyakkal. (Az állam és egyház megegyezése, a hitoktatási végrehajtási utasítások, a 22. sz. Elnöki Tanácsi tvr stb.) Azok a káplánok, plébánosok, akik nem tudnak megfelelni ezeknek a követelményeknek, azokat szelektálni, vagy legalább is nem adni nekik önálló plébániát.”

Elöljárókról és tanárokról:

„A papnevelés csak akkor jó, ha jók a tanárok és a nevelők.” Sorra veszi az általa (hallomásból) ismert szemináriumokat és teológiákat: Budapest, Győr, Eger, Szeged. ... „Teológiai tanárok beállítására javaslatot kellene kérni a megbízottaktól. ... A teológiai tanárokat bizonyos próbaidőre kellene alkalmazni. Meg kellene hallgatni állami részről is néhány órájukat, a kispapok feleleteit, és ha elfogadható csak ezután véglegesíteni őket.”

Ekkor azonban az EH még nem hozott fejlesztési intézkedést a papneveléshez.

4. Az országgyűlési választásokkal kapcsolatos konfliktusok

Időközben a Vatikán nagy aktivitást tanúsított, és újabb dekrétumokat bocsátott ki, amelyek között elítélte az Opus Pacist,¹²⁶ tudatosította, hogy büntetést von magára az, aki kiközösítettekkel együtt vesz részt¹²⁷ olyan szertartásokon vagy eseményeken, ahol azok közreműködnek, vagy felszólalnak, és megtiltotta, hogy Magyarországon a papok politizáljanak.¹²⁸ A Grösz érsek címére érkező leveleket a posta ellenőrzése során a BM elfogta, először visszatartotta – az EH vezetőjének egyidejű tájékoztatása mellett, – legtöbbször javaslatot téve az elkobzásra. Így a levelek többségét a címzett, vagy címzettek soha nem kapták meg.

Ugyanebben az időszakban a BM gyűjtötte¹²⁹ a főpapok ún. elszólásait. Egy ilyen eset volt a parlamenti választások előkészítése során is. Az egyik jelentés Grösz érsek papi társaságban tett kijelentéséről szólt: „rendkívül kiélezett a helyzet: ezekkel ugyanis nem lehet becsületesen tárgyalni és megállapodni. Amiben ma nagy nehezen megegyezünk, azt másnap telefonon felmondják, azzal, hogy erre vagy arra nem gondoltak. Olyan dolgokat, amelyeket két normális fél néhány perc alatt elintéz, ezek 3–4 órahosszat tárgyalják, s amikor felállnak, akkor meg kell állapítani, hogy semmit sem jutottunk előbbre.”

Az érsek legújabb sérelme a megalakulóban lévő megyei papi békebizottságokkal kapcsolatos. Elmondta, hogy „annak idején azért hívták létre az „Opus Pacis”-t, hogy az legyen az egyetlen szerv, amelynek a keretében a papok a békemunkát kifejtik. Akkor az állam ezzel a lépéssel nagyon meg volt elégedve. Most azonban azt kellett tapasztalnia, hogy Egerben és Veszprémben, de a többi megyében is új békemozgalmat alakítanak. Ő azonnal kérdést intézett Brezanóczyhoz, hogy mi ez? Ez a számonkérés az államnak nem tetszett, és minden áron arra akarták rávenni, – mint a püspöki kar fejét – hagyja jóvá ezt a kezdeményezést. Ő azonban kijelentette, hogy ezt semmiképpen nem hagyhatja jóvá, hanem az egész kérdést a következő püspöki konferencián a püspökök elé fogja terjeszteni.” Kifejtette az érsek: „az a véleménye és meglátása, hogy teljes egészében vissza akarnak térni a régi békemozgalmi vonalhoz, és ezért csinálják ezt az új szervezetet.”

¹²⁶ ABTL 3.1.5. O-13405/2-A 294–295. old.

¹²⁷ ABTL 3.1.5. O-13405/3-A 155–157. old.

¹²⁸ ABTL 3.1.5. O-13405/2-A 296–297. old.

¹²⁹ ABTL 3.1.5. O-13405/3-A 181–184. old.

Október 17-én a püspöki kar konferenciát tartott,¹³⁰ amelyet Grósz József, a püspöki kar elnöke nyitott meg. „Röviden méltatta az elhunyt XII. Pius pápa érdemeit, majd az általános napirendi pontok megtárgyalása után bejelentette, hogy november 16-án országgyűlési választások lesznek. A Kormány és az EH kérte, hogy a püspöki kar ezzel kapcsolatban bocsásson ki felhívást. Hamvas Endre felolvasta a püspöki szózat tervezetét, amelyet a jelenlévők egyhangúlag elfogadtak.” ...

„Grósz József minden kommentár nélkül tájékoztatta a püspöki kart Endrey Mihály esztergomi speciális delegátus lemondásáról, majd bejelentette, hogy bár az Actio Catholica pénzügyi elszámolásában vannak szabálytalanságok, Endrey Mihály bemutatta neki elszámolásait, amit jóváhagyólag tudomásul vett. Elismerését fejezte ki Endrey Mihály iránt, majd sajnálatát is, hogy a továbbiakban nem tudja folytatni eddigi működését.” ...

„Egyik résztvevő feltette a kérdést, hogy papok lehetnek-e tanácsstagok. /Lehet hogy a ppk kar az AAS-ból nem értesült a Vatikánnak a magyarországi politizálási teljes tilalmáról?/. Egyhangúlag megállapították, hogy ez a tisztség társadalmi állásnak tekintendő – bár nem hasznos – így a püspökök, ne akadályozzák. A felkért lelkiismeretétől függ, hogy vállalja-e.”

„Szóba került a papi képviselők személye. Grósz József ismertette a 139. Canon /4/ bekezdését, valamint a Szent Congregatio 1957-ben keltezett dekrétumát, amelynek alapján az országgyűlési képviselői tisztség jelenleg Magyarországon tiltva van. Emlékeztetett arra, hogy az Egyházügyi Hivatal elnöke a jelzett dekrétum kihirdetését megtiltotta, ezt ő levélben a Szent Congregationnak megírta, azonban arra választ nem kapott. A Kormány Tájékoztatói Hivatalának elnöke egyik nyilatkozatában utalt az 1957-es dekrétumokra, és ezzel végeredményben a széles rétegek is tudomást szerezhettek róla. Ezt tehát úgy kell venni, hogy a dekrétumokat nyilvánosságra hozták, és ehhez kell tartanunk magunkat. ...

Grósz érsek hivatkozott az OP megalakításáról 1957. május. 24-én az EH-val kötött megegyezésre, amelyet az EH megszegve, a közelmúltban megalakította az OP-tól függetlenül a katolikus papok megyei békebizottságát. Megállapította, hogy a megyei papi békebizottságok nem az OP keretén belül működnek, hanem teljesen világi vonalon, a Hazafias Népfront irányítása alá tartoznak.

Feltette ezek után a kérdést, a püspöki kar foglaljon állást, hogy az OP mellett van e szükség megyei papi békebizottságokra? Titkos szavazásban állapodtak meg, melynek eredménye az volt, hogy a megyei békebizottság megszüntetésére szavazott tíz, mellette foglalt állást egy, egy pedig tartózkodott a szavazástól.

Ezután Grósz József tovább fejtegetve az OP és a megyei bizottságok viszonyát, felolvasta Horváth Richárdnak a „Katolikus Szó” harmadik számában megjelentetett cikkét, amelynek lényege, hogy a megyei papi békebizottságok az Országos Béketanács szervei, a Hazafias Népfront irányítása alatt működnek, semmi közük nincs az OP-hoz. A cikk szerint az OP nem irányíthatja a megyei papi békebizottságokat. Kijelentette Grósz érsek, hogy ezek szerint a megyei papi békebizottságok a püspöki kar határozata ellenére jöttek létre. Ha tovább folyik a békebizottságok szervezése, nem marad más hátra, mit a püspöki kar feloszlata az OP-t. ...

Az egyik püspök azt javasolta, hogy Grósz érsek oszlassa fel az OP-t.” Grósz válaszában hangsúlyozta, hogy „azt ő nem vállalhatja fel, csak a püspöki kar határozata értelmében. Egy másik püspök megjegyezte: Tulajdonképpen ott vagyunk, hogy a régi papi békemozgalom újul meg.” Grósz érsek elmondta, hogy „Egerben kezdték meg a papi békebizottságok szervezését, és már ott tartunk, hogy hét megyében megalakultak a papi békebizottságok.” Klempa Sándor veszprémi helynök kijelentette: „Azzal kezdték, hogy az érsek megengedte, hogy összekötők legyenek az Opus Pacis és a Hazafias Népfront között. Ezzel vették rá, hogy az egyházmegyéjében is megalakuljon. ...

¹³⁰ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A 165-171 old.

Grósz József elmondta, hogy megkérdezte az EH elnökét, mi köze a papi békebizottságok megalakulásához az EH-nak. Majd kijelentette: „Az Országos Béketanács így akar az EH-n keresztül nyomást gyakorolni reánk.

Az egyik püspök ezek után megjegyezte: „hogya az OP feloszlik, akkor azok a személyek, akiket annak égisze alatt vittek be a megyei bizottságokba, abból ki fognak lépni, vagy pedig nyíltan állást kell foglalniuk.” A kérdés lezárásaképpen Grósz érsek kijelentette, hogy amennyiben a megyei bizottságok működnek, az OP-ra nincs szükség. ...

Ezután ismét szavazásra tette fel a kérdést: az OP fennmaradjon-e vagy nem? Közbeszólásra titkos szavazást rendelt el: heten az OP feloszlata mellett szavaztak, öten pedig a fennmaradása mellett foglaltak állást. A szavazással mind a békebizottságok, mind az OP-szal kapcsolatos vitát lezárták. Grósz érsek megállapította, hogy nem készültek fel az OP és a papi békebizottságokkal kapcsolatos határozatok meghozatalára.”...

„A konferencia végén Grósz érsek megbízást adott, hogy a Magyar Rádió vasárnapi vallási főlórájában emlékezzenek meg XII. Pius Pápáról, és méltassák életútját.

Az országgyűlési választások. a központi szeminaristák életének ismét jelentős napjait hozták. Az eseményekről a – személyes emlékezet mellett – a rektornak¹³¹ a Püspöki Karhoz írt levele, illetve a BM-nek egy összefoglaló jelentése¹³² szolgáltat forrásanyagot.

A Hazafias Népfront választási tájékoztató gyűlést tartott, amelyre a Központi Szeminárium előjárói, a Hittudományi Akadémia tanárai és a Szeminárium növendékei is meghívót kaptak. A gyűlésen a Tudományegyetem rektora mondott beszédet. Már jó előre folyt a kispapok meggyőzési kísérlete a gyűlésen való részvételre, de nem sikerült megtörni a merev elzárkózást. Az Elöljáróság odáig ment, hogy csak a szavazati jogú V–VI. éves növendékek reverendás megjelenését írták elő. Az indulás időpontjára a portánál mindössze egy V. éves váci egyházmegyes növendék jelent meg, aki előzetesen kérte prefektusát, hogy telefonon kérhessen eligazítást ordináriusától. A személyes telefonbeszélgetést nem engedélyezték, az egyik előjáró közvetítette a „tárgyalást”, és Ferenczy István ötödéves azt a közvetett utasítást kapta Kovács Vince segédpüspök, váci helynöktől, hogy a gyűlésen részt kell vennie. Mint később kiderült, az információ „hamis” volt, a helynök lelkiismerete szerinti cselekedetet írt elő kispapjának.

Természetesen ismét botrány tört ki, de azonnali következményei még nem lettek, mert minden választásra jogosult növendék részt vett a szavazáson, így állampolgári kötelességének eleget tett. Most már az EH lépett akcióba, és az Elnök november 25-ére – Erdey Ferenc dékánnal előzetesen egyeztetve – baráti beszélgetésre magához kérte a hallgatók küldöttségét. A növendékek közül senki nem akart részt venni a látogatáson. A Szeminárium díszteremében rendezett összejövetelen a Dékán szelíden igyekezett rábeszélni a közösséget évfolyamonként 4-4, majd 2-2 kiküldött kijelölésére. Amikor jelentkező nem akadt, szigorúbb modorban sorsolósos kijelöléssel folytatódott a kiválasztás. Végül is kialakult a „küldöttség” akiket a növendéktársaknál jelentősen idősebb, (késői hivatású), székesfehérvári egyházmegyes, presbiter-növendék, a főduktor, Tabódy István vezetett. A „baráti találkozó” a várhatónál barátságosabb légkörben zajlott. Az Elnök a hazafias, állampolgári kötelességre, a püspökök vezette egyházi békemozgalomra, az OP-ra hivatkozott.

„A főduktor elmondta – írja a rektor egy jelentésben – hogy a kispapság nem zárkózik el az új élet eszközeinek megismerése elől, és kéri, hogy minden aktuális kérdéssel a Szeminárium épületében tartandó külön gyűléseken kapjon a kispapság tájékoztatást, és pedig olyan papi személyektől, akik ellen az Egyháznak nincs kifogása.”

¹³¹ KPI irattára: A rektor 1959. jan. 15-ei, 77-1958/59. sz. levele – közli: SzT i.m. 65–66. old.

¹³² ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A 245–255. old.

A beszélgetésben feloldódott kispapok közül ketten kifogásolták Babocsa Endrének nemrégiben tartott infulás ünnepi miséjét, amelyen a címzetes apát pásztorbottal vonult be a templomba. Az EH elnöke hivatkozott az elismert magyar jogszokásokra, és megígérte, hogy erre a kérdésre még „visszatérnek”.

Ugyanekkor az EH elnöke – még mindig barátságosan – feltárta a kialakult helyzet tarthatatlanságát, és kérte a hallgatókat/növendékeket magatartásuk megváltoztatására.” A „baráti találkozó” lényegében az állami szervek utolsó türelmét tükrözte, a kispapok azonban azt félremagyarázták. A növendékek körében elterjedt vélemény szerint „büszkék lehetnek szervezett, egységes fellépésükre.”

A BM-ben sem maradt nyom nélkül a kispapok „baráti” találkozója az EH elnökével. Az év végi eseményleltár idején Hollós Ervin osztályvezető egy feljegyzést¹³³ küldött Kállai Gyulának – átnézés után továbbítandó Horváth Jánosnak – utalással.

Az alapvető észrevétel az, hogy az ellenforradalmi tevékenységért 1958 januárjában elítélt kispapok túl enyhe ítéletet kaptak, ezért célszerű lenne kissé utánuk nyúltni. Utal a májusi tüntető távolmaradásra, és javasolja, hogy „egy azok közül is kerüljön a kizárandók listájára, akik akkor megszervezték a budapesti békepapi nagygyűlés bojkottálását.” Az irathoz mellékelt listán így szerepel „Krichenbaum József V. éves esztergomi egyházmegyes”neve (kézzel ráírt „1958. tavaszi kapcsolat” megjegyzéssel). A feljegyzés utolsó bekezdése minősíti tulajdonképpen a Horváth Jánosnál járt kispapokról a BM-ben rögzített véleményt:

„Javaslatunkat erősíti az utóbbi napokban tett megállapításunk, mely szerint a Központi Papi Szeminárium hallgatói megerősítve érzik magukat az 1958-ban kifejtett tevékenységük helyességében, mivel az Egyházügyi Hivatalban történt felelősségre vonás kérdésében az előjáróikat látják kompromittálva. Büszkék arra, hogy egységesen ki tudnak állni elhatározásaik mellett.”

A felgyorsult események az említett „visszatérést” már nem engedték meg, de az ígért válasz egy levél¹³⁴ formájában (jócskán elkésve) 1959. február 4-ei keltezéssel érkezett meg a dékánhoz, aki kísérőlevéllel¹³⁵ február 26-án küldte át az azonos emeleten lakó rektornak.

Visszautalt az EH elnöke a kérdésre:

„Nevezetesen dr. Babocsa Endre c. apát vecsési pásztorbotos miséjére vonatkozó kérdéstről van szó. A kérdést megvizsgáltam, és az alábbiakban adom meg a válaszat.”

Részlet a válaszából: „A címzetes apátság és prépostság magyar sajátosság. Ezek valamikor létező apátságok és prépostságok voltak templommal és földbirtokkal. A mohácsi vész viharában sok helyen elpusztult a templom, a földbirtok más kézbe került és így az apátságok megszűntek. Címeiket továbbra is fenntartották és azt a király, mint főkegyúr adományozta. A királyság megszűnése után a Vatikán a püspököknek adott jogot a cím adományozására. Jelvényeikben, öltözetükben az ünnepélyes szertartásokon a tényleges apátok szokásait őrizték meg. Tehát használták a püspöksüveget /infulat/, apáti gyűrűt, mellkeresztet és pásztorbot.” ...

A jogértelmezésről:

„Ezeket a jogokat, mint sajátos jogszokást Magyarországon megőrizték a kinevezettek, bár a Vatikán igyekezett azokat rendeleteivel korlátozni. Ezeket a rendelkezéseket a püspökök közzétették, de végrehajtására nem tettek lépéseket. A kinevezettek pedig az ősi magyar jogszokást megőrizték, amelyek a püspökök hallgatóságos beleegyezése mellett megerősödött.” ...A választ „argumentum ad hominem”-mel zárta, szinte megbántódva: „soha nem részesültek hivatalos figyelmeztetésben arra vonatkozólag, hogy az tilos, vagy

¹³³ MOL XIX-A-21-d-008/1959/Eln.

¹³⁴ MOL XIX-A-21-a-K-40/1959/Eln.

¹³⁵ KPI irattár: A dékán kísérőlevele a 40/1959/Eln. sz. leveléhez – közli: SzT: i.m. 63.old.

rossz néven veszik tőlük. Csak az újabb időben – amikor az apátok és a prépostok nagy része a haladó papság soraiból kerül ki – fáj ez némelyeknek.”

5. A központista kispapok utolsó ellenállási kísérlete

1959 január 23-án emlékezett meg az OP a Világ Béketanács fennállásának 10. évfordulójáról a Fővárosi Tanács ún. Új Városháza dísztermében. A rektor idézett, január 15-ei levelében – előrelátva a növendékek magatartását – segítséget kért a püspöki kartól, hogy határozattal kötelezzék a növendékeket a részvételre.

Január 22-én tartott konferenciát a püspöki kar a Központi Szemináriumban, és a lehallgatás alapján készült BM jelentésből¹³⁶ ismerjük az ott történeteket. A tanácskozást a kórházban lévő Grösz érsek helyett Hamvas Endre vezette.

Az elnök felolvasta a rektor levelét: „Minden választási vagy békegyűlésre való meghívás ... akkora nyugtalanságot, ellenállást, szembehelyezkedést vált ki a növendékek között, hogy az hetekre megbénítja a Szeminárium életét. Nem is szólva arról, hogy a gyűlésekről való elmaradás már az Intézet fennmaradását veszélyeztetheti,” – utal a rektor saját fenyegetettségükre, félelmükre is – „legalább is több előjáró s professzor leváltását eredményezheti. ... „Az előjáróság nevében arra kérem a Püspök Atyákat, hogy adjanak utasítást saját növendékeiknek e kérdésben. Az előjáróság úgy érzi, hogy aki ordináriusa rendelkezésének nem tesz eleget vagy azzal szembehelyezkedik, annak további nevelését a Központi Szemináriumban az előjáróság nem vállalhatja.” ... Úgy érezzük, hogy a Főt. Ordinárius Urak rendelkezése nélkül az ügyet rendezni nem tudjuk, s nem tudjuk biztosítani az Intézet nélkülözhetetlen nyugalmát.”

Ha a levélben felsorolt vádak és fenyegetéseket, illetve az előjárók pozícióföltétését is tekintjük, a Püspöki Kar nem tagadhatta meg a segítséget.

„A konferencia hozzászóló tagjai – írja a jelentés – is kifejtették, hogy erről a kérdésről egyénileg több teológussal beszélgettek. Egyes teológusok kijelentették, hogy ebben a kérdésben a Hittudományi Akadémia, illetve a Központi Szeminárium előjáróitól nem, csak a saját ordináriusuktól fogadnak el utasítást, mások viszont arra hivatkoztak, hogy ezt a kérdést lelkiismereti ügyüknek tekintik, és semmilyen utasításhoz nem alkalmazkodnak.

A vita során a hozzászólók kifejtették, hogy ebben a kérdésben feltétlenül szükséges a püspöki kar egységes fellépése, különösen azért, mert ez a viselkedés egyéb téren is fegyelmezetlenséget okozhat, és árt az egyházvezetés tekintélyének. Hibának tartották azt, hogy ez a kérdés későn került a konferencia napirendjére, s így egyes püspökök eddig egymással ellentétesen foglaltak állást.

A vita eredményeként elhatározták, hogy a január 23-án tartandó papi békegyűlésre, a Központi Szeminárium és a Hittudományi Akadémia hallgatóit a dékán útján a püspöki kar fogja meghívni.”

A rektornak írt levelet¹³⁷ a konferencia végén megfogalmazták, s ebben kifejezésre juttatták azt is, hogy a teológusok ellenkező magatartása nagy kárt okozna az Egyháznak.”

Még aznap délután Hamvas püspök magához kérte az egyházmegyei szeniorokat (rangidős növendékeket), és a dékán, a rektor és az egri káptalani helynök jelenlétében ismertette velük a konferencia határozatát, amely szerint a püspöki kar utasítja a növendékeket, hogy a másnapi OP gyűlésen – amelyen a püspöki kar, a szemináriumi előjárók és az Akadémia tanári kara is részt vesz – meg kell jelenniük.

¹³⁶ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A 221–225. old.

¹³⁷ KPI Irattár: Dr. Hamvas püspök levele a rektorhoz (iktatószám nélkül) – közli: Sz T. i. m. 67. old.

A rektornak írt levelet vacsoránál dr. Fábián János prefektus felolvasta, és buzdította a növendékeket a részvételre.

Január 23-án reggel több ordinárius és elöljáró (a pécsi püspök, a kalocsai és a veszprémi vikárius, az egri káptalani helynök, a szegedi és a központi szeminárium rektora) igyekeztek meggyőzni a növendékeket a részvétel szükségességéről. Elérkezett az indulás ideje, s a növendékek {három kispap: Klonfár János szombathelyi egyházmegye VI. éves, Ferencz István váci egyházmegye V. éves és Brunner Tibor rozsnyói (egri északi) egyházmegye V. éves kivételével} otthon maradtak. A kispapság tüntető távolmaradása megdöbbenést és felháborodást váltott ki mind az egyházi, mind az állami vezetőkben. Az engedetlenségnek ez a mértéke ismeretlen volt mind a hierarchia fegyelméhez szokott püspöki karnak, mind a Szeminárium és az Akadémia vezetőségének.

6. A szeminárium és az akadémia büntető javaslatai

Az elöljárók már 23-án délután értekezletet tartottak. Vacsoránál az egész elöljárói kar fagyos hangulatban besereglett az ebédlőbe, és a Rektor felindult hangon feddte meg a növendékeket, akik ellenállásukkal beláthatatlan veszélyt zúdítottak az Intézetre. Közölte, hogy: „további intézkedésig senki nem hagyhatja el az épületet, nem használhatja a telefont és nem fogadhat látogatót.”

Január 24-én mindkét intézmény vezetősége ülésezni kezdett. A Szeminárium irattárából ismertek az elöljárók készítette dokumentumok. A téma feldolgozásához szükséges akadémiai iratokat pedig az ÁEH archívuma őrizte meg.

A szemináriumi elöljárók több értekezletet tartottak, és így több tervezet, vagy jegyzőkönyv (2 javaslat, 1 jegyzőkönyv és az esztergomi vikáriusnak címzett levél) készült. Az első értekezlet¹³⁸ elvi döntéseket hozott, ennek főbb megállapításai:

- „Az engedetlenség a püspöki kar intézkedésével szemben történt, ezért kéri, hogy a püspöki kar levélben intse meg (monitum) a növendékeket;
- Évfolyamonként 1-1 személyt (*később 2-2-re módosították*) visszarendelnek vidéki szemináriumba;
- Kihallgató bizottságokat szerveznek, a neveket nem tartalmazó jegyzőkönyveket megküldik a püspöki karnak és az EH-nak;
- Évfolyamonként 3-3 növendék, elöljárói kísérettel, a püspöki kar és az EH képviselőjével eszmecsere folytatna az állampolgári és békeügyi kérdésekről;
- A jövőben egy-egy professzor vagy elöljáró rendszeresen tart előadást a növendékeknek, de akik „eljárnak” az OP gyűlésre, azok mentesülnek;
- Az elöljáróság elhárít minden vádat, mert mindent megtett annak érdekében, hogy a növendékek ezeken a rendezvényeken részt vegyenek;
- Mivel a növendékek felvilágosításában az egyházi szervezetek mellett az EH is részt vett, az elöljáróság csak megosztott felelősséget vállal;
- Ha a teljes elöljáróság lemondása esetén megváltozna a növendékek magatartása, akkor vállalják, de mivel tudják, hogy ez nem vezet célra, új elöljárói kar beállítása csak hátráltatná az ügyeket; (*ezt a pontot később áthúzták a következővel együtt*);
- A növendékek magatartása érdekében jó volna a Szeminárium és az Akadémia vezetői közötti permanens érintkezés, az összhang és kölcsönös támogatás kialakítására;
- Mivel az ifjúság távolmaradásának legfőbb oka az a félelem, hogy igazhitűségén esik csorba, ha a közvéleményben ún. békepapok és a római cenzúra gyanúja alatt álló személyek aktív bekapcsolásával működő mozgalom gyűléseire elmennek, kíváncsnak látszik a

¹³⁸ KPI Irattára: a Közp. Szem. Elöljáróságának javaslata – közli: SzT. i. mű: 69–70. ill. 73–74. old.

kispapok által is látogatandó gyűléseken ezen személyek kikapcsolása addig is, amíg viszonylatuk Róma felé kedvezően elintézését nyer;

– Amíg a növendékek átnevelése meg nem történik, az OP anyagát részükre a Szeminárium épületében ismertessék;

– Minden eddigi kedvezményt visszavonva, szigorú intézkedéseket vezetnek be „vasfegyelem” megteremtésére.”

Még tartott az értekezlet, amikor telefonértesítést kaptak az EH elnökségétől, hogy január 26-ig ne döntsenek.

Január 26-án bekérték az EH-ba a dékánt és a prodékánt, a rektort és a vicerektort. Utasítást kaptak, hogy mindkét intézmény készítsen saját javaslatot, és egyeztetett álláspontjukat közös beadványban is nyújtsák be másnap.

Január 27-én újra tanácskozott a szemináriumi Elöljáróság, és jegyzőkönyvbe foglalta újabb álláspontját.¹³⁹

„A rektor összefoglalja a 23-24-ei megbeszélések megállapításait:

– Eltávolítandók a Szemináriumból mostani magatartásuk és fegyelmi, tanulmányi okokból:

Cséfalvay Pál (VI.), Nagy Imre (VI.) Rubint Ferenc (V.), Szakál Antal (V.), Kiss D. (IV.), Virágh József (IV.), Búvári Imre (III.), Horváth István (III.), Ferjencsik Ferenc (II.), Sulok Tibor (II.), Nagy Sándor (I.), Rezsabek Gyula (I.) – növendékek;

– Visszahívandók év végén vidéki szemináriumba: Medveczly Lajos (V.), ~~Pálincás Imre (V.)~~, Rózsa István (V.), Vit Gábor (V.), Székely Tibor (V.) diakónusok;

– Ez évben a szentelésekhez az előljáróság nem adja votumát (szavazatát);

– Nagyséták, szabad délutánok – mivel nem ellenőrizhetők – betiltva. Csütörtökön csak kis séta, reverendában;

– Tanulmányi vonallal az előljáróság nem foglalkozik;

– Az Ordináriusoktól az engedetlenség miatt a kispapok megintését kéri az előljáróság;

– A megintés kapcsán kéri az ordináriusoktól évfolyamonként 2-2 növendék eltávolítását;

– Kihallgató bizottságokat alakítanak szellemi feltérképezésre, a ferde nézetek feltárására, a Pp. Kar, a Szeminárium, az Akadémia, és az EH eszmecseréjéhez.

– Átnevelő előadások: hazai eseményekről, eredményekről, világhelyzetről, állampolgári kötelességekről;

– A növendékek meggyőzésére kooperatív munka az Akadémiával;

– A felelősség megosztott, a továbbiakban a zárt nevelés bevezetését meg kell oldani;

– Az ifjúság távolmaradásának legfőbb oka az a félelem, hogy igazhitűségén esik csorba, ha a római cenzúra gyanúja alatt álló személyek aktív bekapcsolódásával működő mozgalom gyűléseire elmennek, kíváncsúnak látszik a kispapok kikapcsolása ilyen gyűlésekről mindaddig, amíg a nevezettek viszonylata Róma felé kedvező intézést nem nyer és helyette a Szeminárium épületében zárt körben ismétlendők meg az OP gyűlések.

– Az előljáróság minden külön kedvezményt visszavon és szigorú intézkedéseket fogad el a „vasfegyelem” megteremtésére.”

A két fogalmazvány között az „elvi” kérdésekben teljes összhang van, új elem az elsőhöz képest az évfolyamonkénti 2-2 eltávolítandó név szerinti felsorolása, illetve további négy diakónus (egyik név áthúzva) visszahívása vidéki szemináriumba. Az első változatban a személyek kiválasztása az Ordináriusok feladata lett volna.

¹³⁹ KPI Irattára: ad 81/1958/59. sz. jegyzőkönyv – közli: SzT. i.m.:71–72. old

Az itt részletesen ismertett két irat további sorsa nem dokumentálható, illetve kapcsolatba hozható a *BM április 22-ei terjedelmes jelentésével*¹⁴⁰, amelynek tárgya: az „1956 óta az egyes egyházi kategóriákban végrehajtott bomlasztási munkáról”. A Jelentés II. fejezete foglalkozik a Központi Szeminárium illetve növendékei ügyével, és többek között megállapítja: A Központi Szeminárium vezetősége javaslatot tett az egyes eltávolítandó hallgatók személyére is. Hálózati úton tudomást szereztünk arról, hogy elsősorban azokat a hallgatókat kívánják eltávolítani, akik a szeminárium tehertételei. Hálózati úton megszereztük azoknak a személyeknek a nevét, akik feltehetően az egész egységes magatartás szervezői voltak, és a hallgatók köréből ennek alapján *14 főt távolított el a püspöki kar, azokat a személyeket, akiket mi javasoltunk*. A hallgatók ellenállásának és esetleges további szervezett tüntető fellépésének megakadályozása érdekében a második félév kezdetét január 30-ról március 3-ra halasztották el.” A „Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémia” fejlődés hivatalos levélpapírján közösen aláírt kísérőlevéllel január 27-én nyújtotta be a két intézmény vezetője a javaslatát az EH Elnökének, az alábbi szöveggel:

„A Rk. Közp. Hittudományi Akadémia és a Központi Papnevelő Intézet javaslatát van szerencsém mellékelten tisztelettel megküldeni.”

6.1 A Szemináriumi előljáráóság (beterjesztett) javaslatai és intézkedései:

„Az 1959. január 23-i eseményekkel kapcsolatban a Hittudományi Akadémiával együttesen tartott megbeszélés alapján javaslat gyanánt közöljük a f. hó 27-én tartott előljáráóság¹⁴¹ értekezlet azon jegyzőkönyvi pontjait, amelyeket a közös értekezlet magáévá tett:

- 1./ Ebben a tanévben az előljáráóság semmiféle szenteléshez nem adja meg a votumát (szavazatát). A nagysétákat előljáráói, illetve professzori ellenőrzés alá helyezzük, a vizsga utáni szabad délutánokat teljesen eltöröljük.
- 2./ Az átnevelés legfontosabb eszközének tartjuk a felvilágosító előadásokat, a hazai eseményekről, az elért itthoni eredményekről, állampolgári kötelességekről, a világhelyzetről.
- 3./ Mivel a távolmaradás oka az a félelem, hogy igazhitűségükön csorba esik kíváncsnak látszik, ha a szeminárium zárt körében ismétlik meg az Opus Pacis gyűléseit.
- 4./ Az előljáráóság a növendékektől minden külön kedvezményt megvon, és szigorú házi intézkedéseket fogantat a vasfegyelem megteremtéséhez.
- 5./ A Hittudományi Akadémia és a Szeminárium közös memorandumban fordul az Ordinárius Urakhoz, a hangadó, bűnösnek talált növendékeket ne küldjék vissza a Szemináriumba, a többieket pedig maguk elé idézve vegyenek ígéretet, hogy mindenben engedelmeskednek a jövőben. Egyebekben magunkévá tesszük a Hittudományi Akadémia részletes javaslatát, kivéve az asszisztencia tilalmát karácsony, húsvét, pünkösdre és országos ünnepekre.

6.2. Az Akadémia¹⁴² javaslatának főbb pontjai:

- 1./ Az Akadémia tanári kara elítéli a szeminaristák távolmaradását. A Kar mindent megtett a részvételért.
- 2./ Az esetet az Akadémia a leghatározottabban elítéli és büntetendőnek tartja.
- 3./ Az eset az engedetlenség legsúlyosabb ténye, ezért az Akadémia kéri, hogy a Püspöki Kar a bűnösöket szigorú büntetésben részesítse.

¹⁴⁰ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A 245–255. old.

¹⁴¹ MOL XIX–21–a–K 44-1/1959/Eln.

¹⁴² MOL XIX-A-21-a-K-44-2/1959/Eln.

4./ Akiket az állam, vagy az egyházi vezetés a Szemináriumából visszahív, vagy elbocsát, azt a Kar kizárja hallgatói sorából.

5./ Az hatóságok intézkedéseinek végrehajtásához a Kar elhalasztja az új szemeszter kezdetét három héttel.

Az Akadémia szükségesnek tartja, hogy

6./ A papnövendék hallgatók a teológiai tanulmányaik teljes befejezése előtt ne kapjanak felszentelést.

7./ Csak a VI. év elvégzése után legyenek pappá szentelve.

8./ Egy időre felfüggeszteni az asszisztálásra kijárást is.

9./ A nagyobb rendek felvétele előtt időben megvitathassa a szentelendő alkalmasságát és szükség szerint vétőt emelhesen.

10. Az Akadémiának nincs beleszólása a szeminaristák felvételébe, ezért felelősség sem terheli a zavart keltők cselekedeteiért. Javasolja előkészítő kurzus szervezését a jobb tehetségű és politikailag érett ifjak kiválasztására.

11./ A civil hallgatók felvételéhez az Akadémia püspöki, vagy komoly egyházi ajánlást kíván, a felvételre jelölt jellembeli, erkölcsi és politikai magatartásának, megbízhatóságának garanciájával.

12./ Az ideológiai tárgyakat külön szaktárgyként (kell) összefoglalni új Társadalomtudományi Tanszék keretében.

13./ Ennek az anyagát az Akadémia a javaslatához csatolja. (A modern szocializmus tanai a tanulmányok egész folyama alatt állandó ismétlés és tanulmányi elmélyítés tárgyát képezik.)

14./ A tárgyakból kötelező vizsgát ír elő minden szemeszter végén és anyagát összefoglalóan a baccalaureátus III. részéhez csatolja.

15./ A Társadalomtudományi Tanszék a társadalmi tanulmányok fontosságát nyomatékozza és a gyakorlati életben való jelentőségét kiemeli. Ezért:

a./ A „gyakorlati” tanársegédi katedrát szervezi át Társadalomtudományi Tanszékké;

b./ A tanszék vezetésére Timkó Imrét tartja alkalmasnak, aki a kérdés egy részét eddig is tanította.

c./ A társadalomtudomány előadását a „gyakorlati” tárggyal együtt el tudja látni.

16./ Az Akadémia – a maga felelősségének elhárítása nélkül, – szükségesnek tartja megállapítani, hogy a nevelés munkája a szemináriumra tartozik. Az újonnan előadott elvek alkalmazása a szeminárium részéről külön megbeszélést igényel „A korszerű életkérdések és a mai papság magatartása” címen.

17./ A fenti kérdéséhez: a püspökkari megnyilatkozások, gyűlések, hírközlések /lapokból, folyóiratokból/, bel- és külpolitikai kérdések összefoglaló ismertetését, megvilágítását, kell tartani legalább hetenként, valamennyi növendék részére.

18./ Az Akadémia fegyelmi bizottságot küld ki, tagjai a dékán és két kari tag.

19./ A Szeminárium Elöljáróságával egyetértésben az Akadémia közös memorandumban fordul az ordináriusokhoz, felkérve, hogy a tanulmányi szünet idején mindegyik papnövendékét hívassa magához, hogy

a./ az elbocsátásra javasolt büntetéseket foganatosítsa,

b./ továbbtanulásra csak azokat küldje vissza a Központi Szemináriumba, akik ígéretet tesznek, hogy a Szeminárium és az Akadémia előljárósága által helyesnek ítélt cselekményekben részt vesznek, és mindkét intézmény vezetősége iránt feltétlen tiszteletet és engedelmességet tanúsítanak.

7. Az Egyházügyi Hivatal válasza és megtorló intézkedései

Január 29-ére rendelte be az EH elnöke a püspöki kar, a Hittudományi Akadémia és a Központi Szeminárium képviselőit. A rektor jelentéséből és Shvoy püspök – azóta megjelent – önéletrajzi kéziratából tudjuk,¹⁴³ hogy a püspöki part Shvoy Lajos székesfehérvári és dr. Hamvas Endre csanádi püspök képviselte, de meghívottként jelen volt dr. Brezanóczy Pál egri káptalani helynök és dr. Várkonyi Imre az AC új országos igazgatója is. A Szeminárium képviselőtéről az önéletrajzi kéziratból csak a rektor, dr. Potyondy Imre személyére van utalás, de a rektori jelentésből tudjuk a vicerektor dr. Semptey László részvételét is. Az Akadémiát a dékán, dr. Erdy Ferenc és a prodékán, dr. Szörényi Andor képviselte.

Shvoy püspök emlékirata szerint „a rektor igen szerény, az akadémia igen vad megtorlást javasolt. ... A gyűlésen csak a csanádi és a fehérvári püspök és Potyondy védtek a kispapokat, Szörényi professzor, az egri vikárius és (a pilátusként odarendelt)Várkonyi Imre csúnyán cserbenhagyták a kispapokat. ... A drákói szigornak oka indoklásuk szerint az, hogy itt földalatti összeesküvésről van szó.”

Itt kell visszatérni a BM osztályvezetője, Hollós Ervin r. ezredes Kállai Gyulához írt, – az EH elnökénél novemberben tartott „baráti találkozó” alkalmával idézett feljegyzésére,¹⁴⁴ – amelyben az államminiszter figyelemébe ajánlja a Központi Szeminárium növendékeinek ellenforradalmi cselekedeteiért kirótt büntetések elégtelenségét, és eltávolításra javasolja az ott felsorolt kispapokat. Ugyanebben a névsorban szerepel annak az V. éves esztergomi egyházmegyés növendéknek, Krichenbaum Józsefnek a neve is, aki (ugyan nem vett részt az ellenforradalmi ügyekben, de) az 1958. májusi békegyűlés előtti énekpróbát – tiltakozásul – elsőként hagyta el.

Az EH archívuma megőrizte Horváth János elnöknek az eddigi tárgyalások során kis cédulákra írt feljegyzéseit ugyanabban a mappában, mint a tárgyalás/ítélethirdetés végén az ott megjelenteknek levélben is átadott EH állásfoglalást.¹⁴⁵ A levél tartalma:

„1./ Az EH elismeréssel vette tudomásul az Akadémia tanári karának állásfoglalását, amelyben egyhangúlag elítélik és büntetendőnek tartják a hallgatók tüntetését. Helyeslik az egyöntetű elvi állásfoglalást az 1–3. pontokban.

2./Javaslatok:

A 4. pontban megfogalmazott büntetést az ország összes szemináriumára és teológiájára ki kell terjeszteni. A 8. ponttal kapcsolatban nem tartja időszerűnek a Szeminárium elöljárók enyhítő javaslatát. A 12–17. pontokban foglaltakat egy összefüggő kérdésnek tekintik, és a tervet az EH-val a háromhetes szünet alatt kell előkészíteni. A többi pontban foglalt javaslatokkal egyetértenek.

3./A Szeminárium javaslatának 3. pontja elvileg és politikailag tarthatatlan és lényegében a kispapok körében szervezett politikai tüntetést igazolja.”

A levél melléklete: „A Római Katolikus Hittudományi Akadémia és a Központi

Papnevelő

Intézettel kapcsolatos szükségessé vált intézkedések

¹⁴³ Mózesy Gergely közlése – Idézi: SzT i.m.: 75. old.

¹⁴⁴ MOL XIX-A-21-d-008/1959/Eln.

¹⁴⁵ MOL XIX-A-21-a-K-44-3/1959/Eln.

1./ Rk. Hittudományi Akadémia

DR. ARTNER EDGÁR

professzor nyugdíjazása

DR. BÁNK JÓZSEF

professzor vidéki plébániára disponálása

DR. PFEIFFER JÁNOS

somogyvári lelkész

DR. IPOLY LÁSZLÓ

szegedi teológiai tanár /Artner helyére/

DR. SZEPESDI ERVIN

Budapesti helynökség /Bánk helyére/

2./ Központi Papnevelő Intézet

PAPP IMRE

spirituális vidéki plébániára helyezése

DR. KIRÁLY P. FERENC

Jézus Szíve templom Bp. /Papp helyére/

DR. LIPTAY GYÖRGY

prefektus vidéki plébániára

disponálása /közeli/

DR. SULYOK LÁSZLÓ

Jópásztor Kálvária téri Plébánia

/Liptay helyére/

TAKÁCS NÁNDOR

karnagy elmozdítandó

TAMÁS GERGELY ALAJOS

budai ferencesek /Takács helyére/

3./ Teológiai hallgatók

KRICHENBAUM JÓZSEF

V.

éves

esztergomi

egyházmegye

CHÉFALVAY PÁL¹⁴⁶

VI.

éves

esztergomi

egyházmegye

RUBINT FERENC

V.

éves

esztergomi

egyházmegye

SZÉKELY TIBOR

V.

éves

esztergomi

egyházmegye

SULYOK TIBOR

I.

éves

esztergomi

egyházmegye

NAGY IMRE

VI.

éves

esztergomi

egyházmegye

TAKÁCS LÁSZLÓ

II.

éves

esztergomi

egyházmegye

TABÓDY ISTVÁN

V.

éves

székesfehérvári egyházmegye

ARATÓ LÁSZLÓ

V.

éves

pécsi

egyházmegye

NEMES BALÁZS

III.

éves

egri

egyházmegye

SZAKÁL ANTAL

V.

éves

csanádi

egyházmegye

KISS DÉNES

IV.

éves

veszprémi

egyházmegye

ADORJÁNI VITT GÁBOR¹⁴⁷

V.

éves

veszprémi

egyházmegye

RÓZSA ISTVÁN

V.

éves

veszprémi

egyházmegye

A fenti teológiai hallgatókat ki kell zárni az akadémiáról és az ország valamennyi teológiájáról és szemináriumából. Akik a fentiek közül fel vannak szentelve, azok papi működését nem engedélyezzük.

4./KLONFÁR JÁNOS

szombathelyi

egyházmegye

FERENC ISTVÁN

váci

egyházmegye

BRUNNER TIBOR

egri

egyházmegye

hallgatók semmilyen kedvezmény megvonásban ne részesüljenek.

5./ Az akadémia és a szeminárium hallgatói 1960. szeptember 1-ig nem járhatnak sem misézni, sem asszisztálni.

6./ 1960. július 1-ig nem fejezheti be egyik hallgató sem /a 4. pontban megjelölt személyek kivételével/ tanulmányait.

7./ A szokásos heti egyszeri, 13-tól 18 óráig tartó civil sétát 1960. szeptember 1-ig fel kell függeszteni.

8./ Az Akadémia és a Szeminárium módosítsa a 2 intézmény „Házi Rend”-jét vagy „Szabályzat”-át a szigorú büntető szankciók feltüntetésével

Az „ítélet” ismeretében felmerül a kérdés, hogy honnét vette az EH a büntetendő kispapok névsorát, ha a Központi Szeminárium november 27-én beterjesztett javaslatában nem

¹⁴⁶ Neve helyesen: Cséfalvay Pál

¹⁴⁷ Neve Adriányi (Vit) Gábor

szerepelnek nevek, és az Akadémia javaslata – a súlyosan elmarasztaló vélemény ellenére – sem nevez meg hallgatókat/növendékeket.

A megoldás kulcsa a BM (fentebb említett) április 22-ei összefoglaló jelentése,¹⁴⁸ amely szerint: „Hálózati úton megszereztük azoknak a személyeknek a nevét, akik feltehetően az egész egységes magatartás szervezői voltak, és a hallgatók köréből ennek alapján 14 főt távolított el a püspöki kar, azokat a személyeket, akiket mi javasoltunk.”

Január 30-án a Rektor összefoglaló jelentést¹⁴⁹ küldött a Szeminárium ordináriusának, az esztergomi vikáriusnak dr. Schwarz-Eggenhofer Artúrnak, valamint – a 29-ei tárgyaláson jelen volt – Shvoy Lajos és dr. Hamvas Endre püspököknek. A jelentés a 27-ei jegyzőkönyv fő pontjainak felsorolása és a felelősök névsora mellett megemlíti még néhány egyéb ok miatt visszahívandó növendéket, és felsorolja az EH-ban folytatott tárgyalási napokat, a megbeszélések tartalmát és a szünet elrendelését.

A második szemeszter (1959. március 3-ai) kezdetéről a dékán levélben¹⁵⁰ hivatalosan értesítette a rektort. A Szeminárium rendkívüli szünetet adott a növendékeknek és családjaikhoz, haza küldte őket. Az illetékes prefektusok tájékoztatták a kispapokat, hogy aki február 26-áig nem kap értesítést, hogy visszatérhet a Szemináriumba, február 28-áig költözzön ki az épületből.

Február 16-ára ismét tárgyalásra hívta¹⁵¹ az EH a püspöki kar képviselőjét és az Akadémia dékánját az „összefüggő” kérdések megoldásának, (a kiadott parancs végrehajtásának) további tisztázására és véglegesítésére.

1./ Az Akadémia tanári állományából

- azonnali hatállyal nyugdíjba megy dr. Artner Edgár professzor,
- a tanév végén megy nyugdíjba dr. Galla Ferenc professzor.

2./ A Központi Szeminárium előjáróságából

- vidéki dipozíciót kap dr. Papp Imre spirituális és
- közeli dipozíciót kap dr. Liptay György, a nyelvoktatás meghagyásával.
- Takács Nándor karnagy jelenlegi beosztása megszűnik

3./ A Hittudományi Akadémián társadalomtudományi tanszék megszervezését a püspöki kar február 17-i ülésén ki fogja mondani.

Az Artner professzor által jelenleg ellátott két tanszékét különválasztják.

4./ A püspöki kar a betöltésre váró akadémiai, illetve központi szemináriumi állásokról – azonnali hatállyal – a következőképpen intézkedik:

- az ókeresztény egyháztörténelem tanszékére dr. Timkó Imre,
- az alapvető hittan tanszékére dr. Cserháti József,
- a dogmatika tanszékére dr. Gál Ferenc (Egerből),
- a társadalomtudományi tanszékére dr. Pfeifer János (Somogyvárról),
- a keleti nyelvek tanítását dr. Liptay György /tanársegédként/ látja el.

A Központi Szemináriumba

- spirituális kinevezést kap: Király Pacifik Ferenc (volt OFM szerzetes)
- prefektusi kinevezést kap: dr. Sulyok László,
- karnagyi kinevezést kap: Tamás Gergely Alajos

5./ Az összes tanári, illetve előjárói személyi változást február 28-ig le kell bonyolítani.

Ennek értelmében a második szemeszter csak úgy kezdhető meg március 3-án, hogy minden betöltetlen helyen már az új előjárók funkcionálnak.

¹⁴⁸ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A 251–255. old.

¹⁴⁹ KPI irattár – ad 81/1958–59 – a rektor jan. 30-i levele – közli: SzT: i.m. 81–82. old.

¹⁵⁰ KPI irattár – 350/1958–59 – a dékán jan. 30-i levele – közli: SzT i.m. 63. old.

¹⁵¹ MOL-XIX-A-21-a-K-44-4/1959. Eln.

6./ Az Egyházügyi Hivatal biztosítja, hogy az új tanszék megszervezésével és az eddig egybevonat két tanszék különválasztásával kapcsolatban kiegészíti az Akadémia egyetemről való leválasztásakor kötött megállapodást, és biztosítja az újabb tanári állásokkal kapcsolatos fizetéseket.

7./ Az Akadémiára semmilyen címmel nem térhet vissza a március 3-ai hatállyal kizárt 14 hallgató.

8./ 1960. július 1-ig az Akadémián egyik hallgató sem fejezheti be, – a három már megjelölt személy kivételével – a tanulmányokat.

9./ Az Akadémia és a Szeminárium további életének szabályozását az Akadémia tanári kara és a Központi Szeminárium előjáróságának javaslata alapján kell kidolgozni, figyelembe véve az Egyházügyi Hivatalnak az említett javaslatokkal kapcsolatban 1959. január 29-én írásban is átnyújtott álláspontját.

Február 17-én a püspöki kar konferenciát tartott a Központi Szemináriumban. A BM által lehallgató berendezés segítségével készített jelentés¹⁵² főbb pontjai:

A konferencián a beteg Grósz József kalocsai érsek távollétében Shvoy Lajos elnökölt. Az egyes kérdések előadója Hamvas Endre volt. Ismertette az EH-val a tegnapi napon történt megállapodást.

1./ A Hitudományi Akadémiával kapcsolatban:

a./ Artner Edgár helyzetéről: helyes lenne, ha egy év szabadságot kapna, és azután menne nyugdíjba. Így nem lenne olyan látszata, mintha távozása összefüggne a jelenlegi problémákkal.

b./ Megvitatták a megüresedő tanári állások kérdését, majd abban, hogy dogmatikára dr. Gál Ferenc egri teológiai tanárt fogják kinevezni.

2./ Az újonnan felállításra kerülő Társadalomtudományi Tanszékre jóváhagyta az Akadémia előterjesztését. Néhány tájékoztató kérdést vetettek fel dr. Pfeiffer János személyével kapcsolatban, amelyekre Hamvas Endre pozitív válaszokat igyekezett adni, védve Pfeiffer személyét, illetve személyén keresztül az állami álláspontot.

3./ A Központi Szemináriummal kapcsolatban:

a./ Vitát nyitottak Király Ferenc Pacifik személyével kapcsolatban, végül arra az álláspontra helyezkedtek, hogy alkalmatlan.

b./ Megtárgyalták Tamás Gergely Alajos személyének kérdését is. Megállapították, hogy mint karmester biztosan jó, de mint tanár nem valószínű, hogy megfelelné. Említették betegségét is, ami ellene szól. Személyéről nem hoztak határozatot, erre a kérdésre még visszatérnek.

c./ Megvitatták annak a 14 teológusnak az ügyét, akiket az EH a Központi Szemináriumból eltávolításra jelölt ki. E kérdés körül elég nagy vita alakult ki. Shvoy püspök felvetette, hogy a teológusokat szinte összeesküvés gyanújával vádolja az EH. Ez rendkívül súlyos megállapítás. „Ha kitesszük ezeket a növendékeket, – mondta – úgy elfogadjuk az államnak róluk alkotott értékelését”.... Nincs megnyugodva, hogy nem tartóztatják-e le őket?”...

Hamvas püspök többször hangoztatta: „úgyis közismert, hogy ezeket a teológusokat nem mi tesszük ki a Szemináriumból, hanem az állam.” ... Ebben a kérdésben mind a Szeminárium előjárói, mind az Akadémia felelős. Egyik intézmény sem áll – mint mondotta – hivatása magaslatán.”

d./ Tudomásul vették, hogy a rektor elkészítette a háziszabályokhoz a megszorító intézkedéseket, „amelyeket az Akadémia javasolt bevezetésre” a teológusok életmódjában. Hamvas püspök kérte, hogy sokszorosítsák, és küldjék meg a püspöki kar tagjainak. A vita

¹⁵² ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A 226–230. old.

végén Shvoy püspök felvetette, hogy „ő, – amikor felvette ezeket a kispapokat egyházmegyéjébe, – kötelességet vállalt életük végéig való ellátásukra. Ha most az EH mégis kidobja őket, akkor gondoskodjon eltartásukról is. Hosszas vita után abban állapodtak meg, hogy nem mondanak le a teológusok ügyében a további kísérletekről. Megpróbálják legalább azt elérni, hogy elhelyezhessék őket a vidéki teológiákon, vagy legalább azt, hogy további sorsukról az ordináriusok gondoskodhassanak.

e./ Hamvas püspök szükségesnek tartotta ismét kihangsúlyozni, hogy „a püspöki kar minősítse súlyosnak a teológusok eljárását, és aggódását fejezte ki amiatt, hogy ezek a hallgatók feldúlhatják a vidéki szemináriumok nyugalmát is.” A püspöki kar egyetértett abban, hogy „az EH követelte ítéletek sokkal súlyosabbak a méltányos és elvárhatónál, ezért megbízták dr. Hamvas Endrét és dr. Brezanóczy Pált további közbenjárásra,” de ez nem vezetett eredményre.

Február 20-án az esztergomi vikárius jóváhagyás előtti véleményeztetésre benyújtotta¹⁵³ az EH-ba a rektor január 30-ai ad 81/1958-59. sz. jelentéséhez csatolt szigorító szankciókat tartalmazó iratot.

Február 23-án kelt 398/1958-59. sz. levelében¹⁵⁴ a dékán közölte az EH elnökével, hogy a./ A Társadalomtudományi Tanszék szervezésével a püspökkari konferencia egyetértett, és az előterjesztést elfogadta.

b./ Az új tanszék felállításával kapcsolatos dotációt az EH-nak megköszöni.

c./ A tanszék anyaga mind a hat évfolyamra kiterjed, és ennek beosztását a levél részletesen tartalmazza.

d./ A katedra betöltésére a Kar elfogadja dr. Pfeifer János somogvári esperesplébánost, akinek kinevezéséhez a püspöki kar hozzájárult.

Február 27-én a 370/1958-59. sz. levelében a dékán jelentette¹⁵⁵ Miklós Imre elnökhelyettesnek, hogy az új professzorral összeállították, és csatoltan megküldi a tanszéki tananyag hét tantárgycsoportban részletezett témavázlatát, teljesítve ezzel az EH elnökének január 29-én tett kikötését, hogy a rendkívüli szünetben meg kell oldani az új tanszék megszervezését, és annak március 3-ára működésre készen kell állnia.

A benyújtott tervezettel kapcsolatban az EH elnöke egyetlen észrevételt tett a „Marxizmus ideológiája” 16 pontos témavázlatánál, hogy „Ehelyett társadalmi szervezetek: Népfront, békebizottságok (Opus Pacis, Kat. Bizottság) stb. az állam és az egyház viszonya, együttműködés kérdéseivel kellene foglalkozni”.

8. A központi szeminaristák útja a „kispaplázáadásig”

Ugyanebben az időben a kényszerszabadságra hazaküldött központista kispapokat a megyéspüspökök magukhoz rendelték, hogy megvizsgálják szerepüket a kollektív engedetlenségben, nyilatkozatukat kérik, hogy semmiféle bajtársi eskü nem kötelezi őket, és a továbbiakban engedelmesek lesznek.

A négyhetes kényszerszünet végén csak azok a növendékek térhettek vissza a Központi Szemináriumba, akiket püspöke újra oda disponált. Az Ordináriusok dispoziói alapján a kispapok behívásáról a Szeminárium vezetősége maga intézkedett. Ezt az eljárást a Központi

¹⁵³ MOL XIX-A-21-a-K-44-5/1959/Eln.

¹⁵⁴ MOL XIX-A-21-a-K-44-7/1959/Eln.

¹⁵⁵ MOL XIX-A-21-a-K-44-7/1959/Eln.

Szeminárium előjárói rendben lefolytatták. A dispoziációs levelek többségét megőrizte a Szeminárium irattára.¹⁵⁶

A Hittudományi Akadémia vezetősége – az EH-ba benyújtott elítélő véleményéhez és súlyos büntetést javasoló előterjesztéséhez híven – még „megfelelő fogadtatást” is készített a kispapok visszatéréséhez:

Március 1-jén az Új Ember közölte¹⁵⁷ dr. Szörényi Andor prodékán nyilatkozatát: „*Március 3-án megkezdődik a Hittudományi Akadémia második fél éve*” címmel.¹⁵⁸

A riporter – a bevezetőben – utalt egy korábbi közleményre az Akadémia szokatlan szünetéről és a kispapok rendkívüli szabadságáról. A prodékán, a „kósza hírek” cáfolatául elmondja, hogy számos elmaradt dolgot rendezték. 1950-ig visszanyúlva, – amikor az Akadémiát az Egyetemről leválasztották – ad rövid áttekintést az intézmény sorsának alakulásáról és fejlődéséről az új világban ... A Magyar Püspöki Kar kereste és keresi a katolikus egyház életének lehetőségét és biztosítását. Ezek az elvek nem érvényesültek kellő mértékben a nevelésben, és idegen nézetek üthették fel fejüket a Központi Papnevelő Intézetben” – állapítja meg. ... „rövidlítő és helytelen volt a hallgatók-növendékek egy részének viselkedése az új élet követelményeivel és problémáival szemben – talán éppen az oktatás és a nevelés különválasztottsága miatt. ... Milyen szolgálja lenne az az egyházának, aki növendék korában nem tanul meg engedelmességni? ... az eltávolítottak elől nem zárta el végleg a püspöki kar a papi hivatást, ...*(később)* kérhetik újrafelvételüket. ... A két tanszékkal bővült Akadémia olyan kiképzést tud adni a magyar holnap papjainak az új világ megismerésében, ... amely szükséges az evangélium hirdetéséhez a hasonlóan természettudományos és társadalomtudományos tájékozottságú híveknek. ... megújult és fogékony légkörben kezdi meg a második fél évet azokkal a növendékekkel, akiknek mindegyike engedelmes fia egyházának, de ugyanakkor szereti hazáját is.”

Március 3-án lépett hatályba a 14 kispapot (az ország összes szemináriumából és teológiájáról) kizáró, a február 17-ei püspökkari konferencián elfogadott és az érintettekkel február 24–25-én közölt EH rendelkezés. Szörényi professzor jól tudta, hogy a nyilatkozata szerinti: „*kérhetik újrafelvételüket*” nem igaz, mégis vállalta a hazug félretájékoztatást. Éppen a prodékán volt az, aki január 29-én tudatosan vállalta – beadványuk 4. pontja alapján – „akiket az állami, vagy az egyházi vezetés a Szemináriumból visszahív, vagy elbocsát, azt a Kar kizárja hallgatói sorából.” Ezt toldotta meg az EH elnöke „megtorló” ítéletében: „a 4. pontban megfogalmazott büntetést az ország összes szemináriumára és teológiájára ki kell terjeszteni.” A kispapok „jól előkészített” bevonulásáról nem áll rendelkezésre első kézből származó információ. Mi, „kizártak” addigra már kiköltöztünk a Szemináriumból, és ahogy hallottuk, a portaszolgálat utasítást kapott, hogy „kizártat” ne engedjen belépni az épületbe. Mondják, hogy napközben egyesek feltűntek az Egyetemi Templomban, de erről nincs igazolható feljegyzés.

Már korábban is a kispapok nyílt és „titkosszolgálati” krónikásának bizonyult a szombathelyi püspöki titkár. Nagy bizonyossággal neki tulajdonítható az a sűrűn gépelt egyoldalas névtelen¹⁵⁹ levél, amelyet az EH archívuma megőrzött. Hihető megállapításai a következők:

„1959. március 3-án este 7 órára kellett visszatérniük a Szemináriumba azoknak kispapoknak, aki erre írásos értesítést kaptak. ... Amikor megérkeztek, és biztosra megtudták, hogy 14 társukat valóban ’kicsapták’, többen úgy döntöttek, hogy azonnal hazamennek.

¹⁵⁶ KPI Irattára: dispoziációs levelek. Közli SzT. az Opus Pacis és a Közp. Szem. Kispapjai 91–110. old.

¹⁵⁷ Új Ember Archivuma: Az 1959. március 1-jei számból – idézi SzT: u.ott: 119. old.

¹⁵⁸ Más vélemény szerint csak március 3-án jelent meg a cikk.

¹⁵⁹ MOL XIX-A-21-a-K-44-14/1959/Eln.

Távozásukat azzal indokolták, hogy ők bajtársi megállapodást kötöttek, jóban-rosszban kitartanak társaik mellett. (Az eredeti parancs szerint épp ezeket kellett volna kizárni az ordináriusoknak.) Ki is mentek a pályaudvarokra. Ekkor a józanabbak közül néhányan – a Szeminárium költségén – taxival szaladgáltak az állomásokra és hozták vissza a növendéktársaikat. A többséget vissza tudták hozni, néhányan azonban tényleg eltávoztak.”

A „bevonulók” számát csak becsülni lehet, tekintettel arra, hogy az ordináriusok új dispoziációs levelei közül háromnak nem sikerült nyomára találni. Így nem tudjuk, hogy hány növendéket küldtek vissza a csanádi, a székesfehérvári és az egri egyházmegyéből. Az utóbbiból csak az ún. „eger észak” (kassai) válasza maradt meg a dokumentumok között. A dispoziációs levelek adatait összegezve 55 növendék biztos. Shvoy püspök visszaemlékezéseiben 80 növendéket említ, a BM 84-et. Mi 70-re becsülhetjük a visszatért kispapok létszámát, mivel a 14 kizártat eleve le kell vonni.

Március 4-én az esztergomi helynök jóváhagyta¹⁶⁰ a „Kiegészítés a Budapesti Központi Szeminárium háziszabályzatához” c. összeállítást. Kihirdetéséről a jóváhagyó levélen kívül nem maradt fenn más dokumentum.

A visszatelepített növendékek napirendjéről, illetve a II. szemeszter előadásairól, órarendjéről, a beiratkozott bentlakók számáról, az oktatás kezdőnapjáról nincs hozzáférhető adat.

A felbolydult méhkasra emlékeztető szemináriumi életet csak elképzelni lehet. Meg kellett ismerkedniük az új előjárókkal, az új oktatókkal, vissza kellett szokni a zárt közösségi életbe, amelynek új fegyelmét bizonyára erőltették az új és a régi előjárók. Ugyanakkor a kialakult helyzetben egyrészt a saját sorsukért, másrészt a kizárt társakért való aggodás, a tenni és segíteni akarás feszültsége, Szörényi professzor nyilatkozatának, tettének elítélése, egy hét alatt eljutott a robbanáspontra. Tudták, hogy sem az előjáróktól, sem az Akadémiától nem számíthatnak támogatásra – egyrészt a többnyire idős emberek személyes önféltése, másrészt a hivatali rend kötöttsége és az EH ellentmondást nem tűrő magatartása miatt, csak a püspöki karhoz fordulhattak.

A szombathelyi titkárnak tulajdonított névtelen feljelentésben szerepel, hogy „kisebb-nagyobb csoportokban összegyűltek és tárgyalták az eseményeket, a teendőket. Röpcédulákat küldözgettek egymásnak, biztatták egymást, hogy tenni kell valamit, mert ez az állapot, – mint mondták, – nem maradhat. Vissza kell szerezni minden társukat!” Először is – pontosan nem tudható mikor – „elhatározták, hogy Szörényi professzor óráit bojkottálják, nem látogatják. Amikor ezt Szörényi Andor megtudta – írja a névtelen bejelentő – akkor, hogy ne kerüljön lehetetlen helyzetbe, elhagyta az óráit.”

„Megkezdődött a püspöki karhoz címzett levél összeállítása. Rédly Elemér, az új főduktor, – saját későbbi „vallomása” szerint írt egy szövegtervezetet, amelyet minden kispappal ismertettek. Többen kihúztak belőle, mások pedig hozzáírtak. Végül megszületett a szöveg. Ekkor a főduktor végigjárta a cellákat, és mindenkit felszólított, hogy menjenek a II. sz. terembe, ahol megbeszéljük még a levelet, majd szavazásra bocsátják. Titkos volt a szavazás, 60 fő szavazott a levél és az elküldése mellett, 9 fő ellene. Egy fő, Brunner Tibor (*jezsuita diakónus – Szerk.*) nem vett részt a szavazáson. Arról is szavaztak, hogy ki írja alá a levelet. Úgy határoztak, hogy a főmegyések, mert Hamvas püspök korábban csak ezekkel tárgyalt. Az esztergomi főmegyés nem vállalta.”

Március 9-re a növendékek levele¹⁶¹ legalább 14 eredeti példányban elkészült. Elküldték minden ordináriusnak (11), benyújtották a Rektornak és a Dékánnak (2) is.

¹⁶⁰ KPI irattár – ad 81/1958–59 –levél melléklete – közli: SzT: i.m. 113–116. old.

¹⁶¹ KPI Irattár: A növendékek levele a ppki karhoz – közli: SzT: i.m. 117–118. old.

A levél eredeti példányban maradt meg mind a Szeminárium irattárában, mind az ÁEH archívumában – bár oda nem címeztek.

A beadvány főbb gondolatai: A bevezetés hangsúlyozza, hogy válságokkal és megpróbáltatásokkal teli életben készülnek hivatásukra, és gyermeki bizalommal, illetve tisztelettel néhány kérdést (*kérést*) terjesztenek a püspöki kar elé:

- Kéri 14 társunk ügyének felülvizsgálatát;
- Hallották, hogy társaikat államellenes szervezkedéssel vádolják, amely teljesen lehetetlen;
- Tudomásuk szerint az OP alapszabálya szerint kispapok nem vesznek részt békegyűléseken;
- Gyűlésen való részvételre kötelező állami intézkedésről sem tudnak, hiszen a békemozgalom világszerte önkéntes;
- Két társuk fűtői szolgálata során keletkezett összeszólalkozása a vicerektorral nem lehet oka mindkettejük országos kizárásának, és mivel távozásukat az EH rendelte el, csak arra gondolhatnak, hogy a vicerektor jelentette fel őket;
- Amikor az állam mindent megtesz a törvényesség megszilárdítására, lehet-e összeesküvő az, aki néhány lapát szénnel többet dob a kazánba;
- Tiltakoznak a prodékán cikkének állítása ellen, aki szerint 14 társuk rossz irányba befolyásolná őket;
- Mindenki egyénileg és szabadon döntött a békegyűlésen való részvételről, hiszen aki akart el is ment;
- A prodékán nyíltan támadja a rektort azzal a kérdésével, hogy neki szót fogadnának-e a növendékek, ha ő lenne a rektor;
- Feltételezik a jóhiszemű félreértést, de akkor elvárják a helyreigazítást, és annak megjelentetéséig nem látogatják az előadásait;
- Ne kényszerítsék őket olyanokkal való részvételre, akikkel nem akarnak együtt megjelenni;
- Még a betegek is elmennének a püspöki kar elnökségével rendezett „Pax Christi” gyűlésére;
- Meggyőződésük szerint a püspöki kar senkit nem akar kizárni;
- Az előterjesztést a növendékek 60 igen – 9 nem arányban szavazták meg.

Március 10-én a Dékán azonnal válaszolt¹⁶² a növendékek levélre, és megígérte, hogy mindenben a püspöki kar iránymutatása szerint fog eljárni. Ennek előfeltétele a tüntetéstől tartózkodás és az újszövetségi előadásokon a megjelenés.

A növendékek még aznap viszontválaszt¹⁶³ adtak a Dékánnak, hogy álláspontjuk fenntartása mellett a rendet biztosítják, az előadásokon részt vesznek, és e levélük másolatát megküldik a püspöki karnak, valamint a rektornak.

Március 12-én az Akadémia rendkívüli kari ülést tartott a kispapok levelének dr. Szörényi Andort érintő megállapításai megtárgyalására, és határozatot¹⁶⁴ hozott. Főbb pontjai:

- A beadványban foglalt kérdések és kívánságokban való intézkedés joga a Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspöki Kar hatáskörébe tartozik.
- A tanári kar megdöbbenéssel vette tudomásul, a beadvány hangját és megállapítja, hogy az a felhozott érveiben is súlyos tárgyi tévedéseket tartalmaz.
- Egyhangúlag helyteleníti a Kar a növendékek önkényes távolmaradását dr. Szörényi Andor prodékán óráiról.

¹⁶² ABTL – Kizártak „V146787/4” a dékán válaszlevele a növendékeknek

¹⁶³ KPI irattár: a növendékek viszontválasza a dékánnak – közli: SzT: i.m. 121. old.

¹⁶⁴ MOL XIX-A-21-a-K-44 -16/1959/Eln.

– A kar egyhangúlag szolidaritást vállal Dr. Szörnyi Andor prodékán sajtónyilatkozatával.
 – A bojkott dr. Szörényi Andor személye ellen irányuló magatartás. Ez a tény pedig – főleg az 1958. május 22-i események után, amikor a növendékeket ő mentette meg, – azt mutatja, hogy a növendékek lázbeteg lelkiállapotban vannak. Kéri, hogy a hallgatók (zöme *kézzel beírva* – Szerk.) ellen ne történjék semmi büntető szankció, mivel a növendékek magatartásukat máris megváltoztatták.

Március 13-ára az EH tárgyalásra hívta dr. Hamvas Endre püspököt és az Akadémia képviselőit. (Feltehetően a Szeminárium előjáróságát is.) Az EH elnökétől és Hamvas püspöktől az Akadémia „öszöntözést” kapott a levél érdemi tartalmára vonatkozó álláspontjának kifejezésére, amelyet másnap, a

Március 14-én tartott újabb rendkívüli kari ülés határozatában nyilvánosságra is hozott:¹⁶⁵
 „A levél ugyanazt a magatartást tanúsítja, amely már a január 23-ai Opus Pacis gyűlésről való tüntető elmaradásban is megnyilatkozott, és amelynek államellenes jellegét az EH már akkor tudomásra hozta.

– A legnagyobb fokban elítélendő tüneteket, a leghatározottabban elítéli, és ellene minden módjában álló eszközzel küzd, mert ezek alapjaiban rendítik meg mind az Akadémia, mind a Szeminárium létét.

– Akiket a püspöki kar állított erre a felelősségteljes helyre, és közvetlenül az ő megbízásából feljebbvalók, nem tehetnek mást, mint kéri a püspöki kart, hogy a szükséges intézkedéseket és határozatokat meghozni kegyeskedjék.

– Az Akadémia nem akar semmiféle illetéktelen beavatkozást tenni, (csak) a figyelmet felhívja ezekre a súlyosan beteges tünetekre, tarthatatlan helyzet jelenségeire, és az abból fakadható legsúlyosabb következményekre, (hogy) az összes ténykörülmények világosan álljanak, (a püspöki kar) egyben lássa az Akadémia álláspontját a kérdéssel kapcsolatban.”

Március 16-án a Szemináriumért aggódó 58 „prominens békepap” fordult¹⁶⁶ a püspöki karhoz (annak ellenére, hogy az EH álláspontja szerint: „a békepapokat egyelőre nem kell bevetni ebbe a küzdelembe.”) Levelük mondanivalóját nehéz kibogozni a hangzatos szavak mögül.

Március 18-án a püspöki kar rendkívüli ülést tartott, amelyen már a kórházból éppen távozott Grösz József érsek elnökölt. Az értekezlet „jegyzőkönyvét”¹⁶⁷ a BM lehallgatással készült jelentéséből részletezzük:

Grösz érsek a megnyitó beszédében közölte a résztvevőkkel, hogy „a konferencia összehívását a budapesti Központi Szeminárium teológusainak az utóbbi időben tanúsított magatartása tette szükségessé. Kb. két hónapja foglalkoznak a Szeminárium teológusainak ügyével, akik zavarják a római katolikus egyház s az állam közötti jó viszony alakulását.”

Hivatkozott a memorandumra, melyben különböző követelésekkel lépnek fel. „Első pillanatban feleslegesnek látta a levéllel való foglalkozást, mert a püspöki kar nem tekintheti őket megfelelő tárgyaló félnek. Ő nem ismeri megfelelően a korábbi eseményeket, mivel kórházban volt, de értesülései alapján mégis szükségét látja az üggyel való foglalkozásnak.”

Az Ő felfogása az, hogy: „nem használhatunk papoknak olyanokat, akik már kispap korukban nem akarnak engedelmességni ordináriusaiknak”. Tanácsolta, hogy „válaszút elé kell állítani a teológusokat. Vagy alávetik magukat a Szeminárium fegyelmének és akkor engedelmeskednek; vagy elmennek Isten hírével.” Lehetetlennek ítélte, hogy tanulás és lelki élet helyett a Szemináriumban értekezleteket tartsanak, és különböző határozatokat hozzanak.

¹⁶⁵ MOL XIX-A-21-a-K-44 -15/1959/Eln.

¹⁶⁶ MOL XIX-A-21-a-K-44 -11/1959/Eln.

¹⁶⁷ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A 231-232. old.

Kérte a püspökkari konferencia résztvevőit, hogy hozzászólásaikkal segítsék megoldani a problémát. A püspökök sajnálkozásukat fejezték ki, hogy az eddigi együttes intézkedéseik és a teológusokkal folytatott személyes foglalkozásuk nem járt eredménnyel. Nem sikerült megértetni velük, hogy a további erőszakos magatartásuk esetleg lehetetlenné teszi a már elbocsátott 14 teológus ügyének kedvező elintézését. Megállapították, hogy a teológusok tevékenysége következtében az Egyházügyi Hivatal vette kézbe az ügyet és a püspöki kartól most már határozott intézkedéseket követel „a teológusok ellenforradalom ízű szervezkedő és propagandatevékenységének megszüntetését, a Hittudományi Akadémiára bejáró civil hallgatók kizárását.” Megállapították, hogy a probléma megoldása egyre nehezebbé válik, tekintettel arra, hogy „többrétű ellentét kialakulását lehet tapasztalni. Így a püspökök véleménye szerint súlyos ellentét alakult ki a Hittudományi Akadémia tanárai és a hallgatók, a szemináriumi előjárók és a növendékek, továbbá az Akadémia vezetősége és a Szeminárium előjárói között.”

Ezt követően Grósz József felolvasta Szörényi Andor akadémiai dékánhelyettesnek a püspöki karhoz intézett levelét.¹⁶⁸

„A március 9-ei nyilatkozathoz – írja Szörényi professzor – szükségesnek tartom néhány tény megvilágítását. Hallgatnak arról, ahogyan a lázadásuk elindult 1958. májusban. A gyűlés előtt Potyondi rektor kért fel arra, hogy beszéljek velük. Mindent megpróbáltam, de már túl késő volt, a gyűlés közben félhivatalos személyek már nyíltan beszéltek arról, hogy a tüntető távolmaradásnak súlyos következményei lehetnek.

Május 22-én többen kértek, hogy tárgyaljak velük. Késő estig tárgyaltam a növendékekkel és saját személyemben vállaltam garanciát arra, hogy senkinek a haja szála sem fog meggörbülni. Az ügy elsimítása céljából eljártam az Egyházügyi Hivatalban, a növendékeket megnyugtattam, akik hálájukat fejezték ki.

A novemberben megismétlődő eseményeket során a teológusok ismételten bojkottálták a papi békebizottság ülését. Ezután vetődött fel a rektori szék személyemmel való betöltésének híre. ... Ezt a beszélgetést a teológusok súlyosan elferdítik, és úgy állítják be, mintha rektori tisztségre törtem volna. Ilyen címet vagy állást soha sem kértem magamnak, erről ezután sem kerüljön szó.” ... A levél további részében: ismertette újságcikke megjelenésének körülményeit: ... „A cikket az Egyházügyi Hivatal elnökével, valamint elnökhelyettesével folytatott megbeszélés alapján írta. Az EH elnökével abban is megállapodtak, hogy a cikket leközlés előtt Potyondi rektornak is bemutatják. Nem felel meg a valóságnak az az érvelés, hogy a cikk a rektor személye ellen irányult.”

Végül Szörényi Andor a püspöki karra bízta tevékenységének elbírálását. Lelkiismerete szerint minden emberileg megtehetőt elkövetett a teológusok ügyének rendezése céljából, és végül felajánlotta – amennyiben a püspöki kar ezt szükségesnek látja – beosztásáról való lemondását.

A levél felolvasása után ismét vita következett, amely során az egyik felszólaló különösen súlyosnak tartotta a püspöki kar tevékenységének bírálatát. ... Megemlítette, hogy – tudomása szerint – a teológusok cédulákat terjesztettek, amelyben a püspöki kar jelenlegi tevékenységére célozva arra hivatkoztak, hogy „annak idején a keleti egyházszakadást is a püspökök okozták.” Hamvas püspök – a vitában legaktívabb résztvevő – hangsúlyozta, hogy „a teológusok magatartása alapján jószándékú, és az egyház szeretete fűti őket. Ezt az energiát helyes irányítással kellene gyümölcsöztetni.”

Ezt követően Hamvas püspök beterjesztette javaslatát: A rektorhoz intézett levelük¹⁶⁹ mellékleteként a püspöki kar egy nyilatkozatot készített a teológusok részére abból a célból, hogy azt írják alá. Hamvas püspök javaslatával a konferencia tagjai lényegében egyetértettek,

¹⁶⁸ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A 233. old.

¹⁶⁹ MOL XIX-A-21-a-K-44-13/1959./Eln.

csupán azt vitatták, hogy a nyilatkozatot személyesen vagy a rektor útján terjesszék a teológusok elé. Végül abban állapodtak meg, hogy rögtön a konferencia után a püspökök személyesen magukhoz rendelik a teológusaikat és ismertetve előttük a püspöki kar határozatát, aláírják velük a nyilatkozatot.

Amíg az aláírandó nyilatkozatot sokszorosították – a konferencia résztvevői felvetették a *Vatikáni „ad limina” meghívás* kérdését. Dudás püspök megemlítette, hogy ő a pápa meghívására hivatkozva már az Egyházügyi Hivatalhoz fordult utazásának engedélyezése céljából. dr. Brezanóczy Pál egri káptalani helynök javasolta, hogy Grósz érsek saját útlevelekérelmével egyidőben kérje az Egyházügyi Hivatal elnökét a többi püspök kérelmének kedvező elintézésére is. Végül abban állapodtak meg, hogy függetlenül a kiutazási kérelem benyújtásának módjától, a Vatikánnak az állami szervek állásfoglalása után adnak választ.

A püspökkari határozatban előírt *nyilatkozat aláírásának* eredményéről /eredménytelenségéről/ több tájékoztatást ismerünk:

1./ A konferenciáról készült állambiztonsági jelentést¹⁷⁰ a BM elemző az alábbiak szerint fejezte be: „A püspökkari konferencia ülése után szerzett megbízható, ellenőrzött adataink szerint a konferencia határozata értelmében a püspökök a teológusaikat magukhoz rendelték, és felszólították őket a nyilatkozat aláírására. A Központi Papnevelő Szemináriumban tanuló (80) teológusok közül mindössze 14-en írták alá a nyilatkozatot. Ennek következtében a püspöki kar az aláírást megtagadó teológusokat azonnali hatállyal a Szemináriumból elbocsátotta.”

2./ Miklós Imre, EH elnökhelyettes a konferencia napján kelt feljegyzésben¹⁷¹ tájékoztatta a művelődésügyi minisztert: „Mellékelem azt a szöveget, amelyet a püspöki kar egységesen elfogadott abból a célból, hogy a Központi Hittudományi Akadémia hallgatóival aláíratassák.

Amint említettem, eddig mindössze 15-en írták alá. Valószínű ez a szám lényegesen nem fog változni. Így az Akadémia hallgatóinak többségét a püspökök elbocsátják, és az Akadémia csupán azokkal a hallgatókkal folytatja munkáját, akik a mellékelt nyilatkozatot hajlandók voltak aláírni.”

3./ Grósz érsek a hivatalos nyilatkozat szövegére kézzel ráírta, hogy:¹⁷² „A kalocsaiak nem írták alá, ezért mind a hármukat elbocsátottam. Budapest, 1959. március 18. Grósz József érsek – és a dokumentumot átadta a rektornak.

4./ A rektor 101/1958-59 iktatószámom még aznap levélben¹⁷³ tájékoztatta a konferenciáról távol maradt, beteg Papp Kálmán győri püspököt, hogy a püspöki kar milyen nyilatkozat aláírását kívánta a növendékektől, illetve az aláírással kapcsolatban történekről: „Excellenciád távollétében a győregyházmegyei kispapjainkkal én közöltem egyenként és személyenként a püspöki kar határozatát. Ők mind a négyen megtagadták a nyilatkozat aláírását. Ennek értelmében el kell őket távolítanom a Központi Szemináriumból és visszaküldenem Excellenciádhoz. Mielőtt ezt tenném, szükségesnek láttam a tényállást közölni és Excellenciád intézkedését kérni. A többi ordináriusok részben végleg elbocsátották azokat, akik az aláírást megtagadták, részben a Központi Szemináriumból vissza disponálták, és további sorsukról otthon döntenek.”

Az aláírások szinte egységes megtagadásával teljessé vált a „**kisapláadás**.” Az ordináriusok többsége személyes sértésnek értelmezte az aláírás megtagadását, és többen első indulatukban intézkedtek. Mivel a nyilatkozattal nem lehetett elfojtani a „kisapláadást” a következő lépés: a megosztás és szétszóratás következett. A folyamatot mesterien készítette elő a BM és az EH. Bizonytalanság keletkezett minden szinten, mert március 3-án a 14

¹⁷⁰ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A 231–233. old.

¹⁷¹ MOL XIX–A–21–a–K–44-12/1959./Eln.

¹⁷² MOL XIX–A–21–a–K–44-13/1959./Eln.

¹⁷³ KPI irattár, a rektor 101/1958–59. sz. levele a győri püspökhöz – közli: SzT i.m.:129. old.

növendék előtt minden további lehetőséget elzártak, március 18-án egyeseket elbocsátottak, másokat pedig csak visszarendeltek egyházmegyéjükbe.

Így tehát a büntetésekkel három csoportra osztották a kispapokat: a./mindenünnen kizártakra, b./Budapestről elbocsátottakra és c./ egyházmegyéjükbe visszarendeltekre. Az események megacélozták az ifjú növendékeket, bíztak a Gondviselésben, címeket cseréltek, és elhatározták a további összetartást.

A Szeminárium rövid idő alatt szinte teljesen kiürült.

9. A papnevelés demokratizálása

Amíg az egyházban folyt a BM jelentések szerinti „bomlasztás”, addig az állami vonalon megkezdődött az 1958. június 10-i párthatározat mögé való felsorakoztatás:

- 1./el kell érni a papnövendékek állományának 25 %-os csökkentését,
- 2./ kézbe kell venni a „demokratizálás” irányítását.

Február 20-ára – az EH elnöksége előkészített egy Vázlatot,¹⁷⁴ amelynek a kidolgozásához munkabizottságot hívott össze.

I. Elemző rész

– Kimunkálni és a szükséges mélységben elemezni az alább felvetett kérdéseket, beledolgozva a megállapítások alátámasztásához szükséges példákat.

– Az egyház helye és szerepe az osztálytársadalomban. ... ezen belül a hierarchia és külön a teológiai tanárok szerepe, ... osztályhelyezete és politikai beállítottsága, ... hivatások előkészítése, ... befolyásuk a nevelt lelkészkezdő papokra, munkájuk értékének rangsorolása.

– A teológiák rangsorolása a kapitalista iskolatípusok között, ... védelem és a végzeteknek előny biztosítása más főiskolákon. ... A teológiák, mint a reakciógócponjtjai, vagy politikamentes intézmények?

– Milyen célt szolgál a teológiák elzártsága, milyen tapasztalataink vannak az újonnan felszentelt papok első megnyilvánulásairól és első ténykedésükből?

– Hogy történt és történik a hallgatók kiválogatása és előkészítése. A hallgatók származás szerinti szociális összetétele, a szülők politikai beállítottsága és foglalkozása szerint. /Statisztika 30 évre./

– Milyen volt a politikai légkör a teológiákon a felszabadulástól az ellenforradalomig, az ellenforradalom alatt, 1957-ben, 1958-ban, és napjainkban?

– Milyen intézkedéseket tettünk eddig a helyzet megjavítására és milyen eredménnyel, a teológiák összevonása terén, – a tanári kar kiválasztása terén, – a tananyag korszerűsítése terén? Hogyan alakult a hallgatók és a tanárok száma?

II. Tisztázandó kérdések:

– Elegendő-e a „társadalomtudomány”-nak, mint kötelező tárgynak a teológiák tananyagába való bevitel, konkrétan határozzuk meg, melyek azok a témák.

– A marxista tanoknak a mi kívánalmainknak megfelelő tanításához (van-e lehetőség arra, hogy ezeket párton kívüli egyetemi tanárok tanítsák a teológiákon). Meg kell gondolni, hogy ez mit eredményezhet;

– A teológiai tanárok rendszeres politikai oktatásánál milyen célszerű módszer vezethet a legjobb eredményhez? Kik fogják a megfelelő témákat kidolgozni? Kik legyenek az előadók? Békepapok, civilek, vagy felváltva? Ki szervezi és ki tartja kézben? A Hivatal, a Béketanács? A püspököknek lesz-e ebben valami szerepük?

¹⁷⁴ MOL XIX-A-21-a-K-44-6/1959./Eln.

– Miként vihető keresztül a békemozgalomnak a teológiákön való beindítása? Béke-klub – Béke-ankét? Előadók, konzultánsok, vitavezetők? Fokozatosság bevezetése? Felelős az előjárók közül? Ki segíti a szervezést: a Hivatal, a Béketanács, esetleg a Hazafias Népfront?

– Célszempontok a teológiai tanárok felülvizsgálására? Milyeneket kell sürgősen eltávolítani? Leváltás ütemezése pánikhangulatot előidézése nélkül.

– A felvételre jelentkezők felülvizsgálatának fő szempontjai? Nyíltan vagy csak közvetve? Közöljük kategorikusan kinek a gyerekei nem vehetők fel? Az utánpótlás szükséges mértéke?

– Szükséges-e felülvizsgálni tárgyaként a teológiák hallgatóit? Ha igen milyen ütemezésben? Ha nem, akkor hogyan kívánjuk végrehajtani a 20–25%-os létszámcsökkentést?

– Mihez kérhetjük a Párt, a BM, a Hazafias Népfront illetékes szervének segítségét?

– Az egyházi személyek bevonásával alakuló munkabizottságok melyik kérdéseket, illetve részfeladatokat fogják kidolgozni?

– Meghatározandók a sürgős konkrét feladatok, amelyeket május végéig el kell végezni.

– Tisztázandók azok az idevágó kérdések is, amelyek itt nincsenek feltéve, de a vita során felvetődtek.

A vázlatban felvetett kérdések vizsgálatára ismeretlen összetételű szakértői csoport alakult.

A Központi Szeminárium kiürítésével egyidőben a BM és az EH együttműködésében egy másik tervezet¹⁷⁵ is készült:

„Az Akadémiával kapcsolatban kialakult helyzet további kihasználására” címmel.

„A Hittudományi Akadémia és a Központi Szeminárium növendékeinek az állammal szembeni ellenséges, az egyházi előjárókkal, s főleg a püspöki karral szembeni engedetlen magatartása – írja a tervezet – számunkra kedvező lehetőségeket teremtett: A növendékek magatartását sikerült felhasználni arra, hogy az egyházban a (belső) harc kiéleződjön: a szélsőséges és az „okos,” rugalmasabb reakciós /elsősorban a püspöki kar/ felfogását képviselők között. Alkalmas feltételek teremthetők ahhoz, hogy a kialakult politikai ellentéteket az egyházban mélyítsük és szélesítsük. Ezzel kapcsolatos magatartási forma és a konkrét feladatok a következők:

1./ Az állami szervek továbbra is háttérben maradnak. Kerülni kell minden direkt intézkedést és hagyni kell, hogy az ellentétes felfogások az egyházon belül harcoljanak egymással.

2./ Az EH és a BM sajátos lehetőségeinek körütekintő, ügyes felhasználással állandóan szítsa az ellentéteket, ne engedje, hogy a Püspöki Kar lokalizálni tudja a helyzetet.

3./ A békepapokat egyelőre nem kell bevetni ebbe a küzdelembe, hanem a későbbi fejleményeknek megfelelően szükség szerint fellépésüket alkalmazni.

4./ Grösz érsek és Hamvas püspök felé elismerést és bizalmat kell érzékeltetni a püspöki kar fellépése miatt, és a rájuk való tekintettel nem akarunk nagyobb ügyet csinálni, hogy Shvoy püspök nagy részt vállalt a kispapok zendülésének irányításából, nem akarunk újabb Papp Kálmán győri püspök féle esetet csinálni.

5./ Az Akadémia tanárait meg kell erősíteni: állásukat nem veszti el, az Akadémiát nem szüntetik meg, és vidékre sem helyezük. A szokásos államsegélyt a hallgatók erősen megcsökkent száma ellenére, zavartalanul folyósítjuk.

6./ Legányi Norbert pannonhalmi főapáttal cikket íratunk, amelyet a „Vigilia” hoz le. A főapát a püspöki kar tagja és az egyik tanítórend vezetője, alkalmas, hogy kifejtse véleményét egyházi jogi, egyházfegyelmi és nevelési szempontból.

7./ Potyondi Imrét, a Központi Szeminárium rektorát /akit a növendékek védelmükbe vettek/ az „Új Ember” c. hetilapban kell megszólaltatni a Szeminárium további életével

¹⁷⁵ MOL XIX–A–21–d–008–1/1959/Eln.

kapcsolatban. Itt alkalom lesz arra, hogy azonosítsa magát a már korábban megjelent Szörényi prodékán féle interjúval, és a püspöki kar határozott fellépését üdvözölje.

8./ A vidéki papnevelő intézetekben a béke világmozgalom 10 éves évfordulója alkalmából ünnepélyt kell tartani, hogy a növendékek politikai magatartása közötti különbségek kiütközzenek.

9./ Néhány vidéki papnevelő intézet rektorát meg kell szólaltatni a püspökkari határozattal és a főapát, illetve a Budapesti Szeminárium rektora újságnyilatkozatával kapcsolatban.

10./ Az „Új Ember” és a „Vigilia” munkaközössége – megfelelően irányítva – konzultációval egybekötött irodalmi estet rendezzen az Egri Papnevelő Intézet hallgatói és tanárai részére. Itt a hallgatók névtelenül, írásban bármilyen kérdést is feltegyenek, megfelelő választ kapjanak. Amennyiben ez az eset beválik, akkor egy másik papnevelő intézetben /Esztergom/ hasonlót tartunk.”

A kialakult új helyzetben mind az EH-nak, mind az Akadémiának és Szemináriumnak fel kellett mérnie a létszám alakulását.

– Egyrészt arról annak megállapítására, hogy miként alakul az Akadémia és a Szeminárium tevékenysége, a tanári kar kiket fog tanítani, és a részben lecserélt előljárói kar kiket fog nevelni.

– Másrészt a megcsappant hallgatói/növendék létszámmal együtt járó bevétel biztosítja-e a két intézmény fennmaradását.

Első lépésként az Akadémia mérte fel a helyzetét és összeállította az eltávozott és megmaradt hallgatók statisztikai mutatóit:¹⁷⁶

Összesítve:	március 3-án kizárva	14 fő
	március 3-án önként távozott	2 fő
	március 19-én elbocsátva/visszarendelve	56 fő / 72 fő

Tehát a II. szemeszter összes teológiai hallgatójának létszáma 54 fő

Ezeknek az adatoknak az ismeretében számolhatott az EH a Központi Szemináriumnak a demokratizálás szempontjából mintaintézménnyé alakításával.

Április 3-ra készült el az MSZMP PB részére a jövő demokratikus papnevelését megalapozó előterjesztés tervezete.¹⁷⁷ A tanulmány összeállítói visszamenően elemezték a papi pályát választottak szociális, politikai háttérét és megfelelték azokra az elemző kérdésekre is, amelyet a februári témavázlat felvetett.

Elsősorban 3 fő területre határoztak meg határidőzött célfeladatokat: 1./a tanszemélyzet, 2./a hallgatók és 3./a tananyag tekintetében. Az ütemezett feladatok egy részét a terv szerint a következő tanév kezdéséig, 1959. szeptember 1-ig be kell fejezni. A felvételre jelentkezők megrostálását már 1959-re előirányozta program. Része volt a feladatnak ez egyes tantárgyak tartalmának felülvizsgálata és átalakítása is. A tananyag szerves részévé tenni tervezték a békemozgalom kérdését is. Az előterjesztés nem nyerte el a Politikai Bizottság tetszését, és a jóváhagyását. Elrendelték a TÜK példányon kívüli összes példány megsemmisítését.

Április 3-án az EH (annak ellenére, hogy a fentebbi tervezet nem kívánta a békepapok bekapcsolását a „harcba”, a püspöki karhoz írott beadványukra mégis reagált, és) *közleményt* adott ki,¹⁷⁸ amelyben szükségesnek tartotta, hogy a Hittudományi Akadémiával és a Központi Szemináriumnal kapcsolatos véleményét összefoglalja. Megállapította, hogy a két intézmény növendékeinek a Püspöki Kar iránti engedetlenségének és tiszteletlenségének ügye az egyház belügye, amellyel elsősorban a Püspöki Kar illetékes foglalkozni.

A tények ismeretében azonban megdöbbenését fejezte ki a növendékek egy részének önmagáról megfélekedése miatt, és teljes megértéssel vette tudomásul a Püspöki Karnak e

¹⁷⁶ MOL XIX-A-21-a-K-44-17/1959./Eln.

¹⁷⁷ MOL XIX-A-21-d-008-2/1959./Eln.

¹⁷⁸ MOL XIX-A-21-a-K-44-18/1959./Eln.

példátlan magatartással szembeni határozott fellépését. Reményét fejezte ki az EH, hogy a két nagymúltú intézmény zavartalanul folytathatja a működését és felülkerekedik azokon a reakciós mesterkedéseken, amelyekért egyesek az egyházat is hajlandók feláldozni.

A kiürült Szeminárium előjárói és az elnéptelenedett Akadémia vezetősége hirtelen rádöbbsent arra, hogy megcsappant bevételeivel és változatlan rezsijével fizetésképtelen lett. Bármennyire azt a látszatot keltette az EH, hogy a megváltozott körülményeket az egyház belharca okozta, az intézmények vezetőinek tisztán kellett látniuk, hogy önféltésből keltett statáriális javaslataikkal és intézkedéseikkel a maguk vesztét keresték.

A Püspöki Kar tagjai, akárhogy is sértette tekintélyüket a kispapok lázadása, tudták, hogy a rájuk bízott növendékek sorsának alakulásáért – ahogy Shvoy püspök a konferencián kifejtette – ők a felelősek. Ahogy Grósz érsek megvallotta, hogy a papnevelést a hívek finanszírozzák, az üres intézményekre nem költethetik a hívek pénzét.

A Szeminárium teljes előjárósága „mély tisztelettel” az EH elnökéhez fordult¹⁷⁹ segítségért, megvallva, hogy névlegesen 15, ténylegesen 12 növendékük van, akiknek a 7.200 Ft-os tartásdíja nem fedezi a 45.000 Ft-t kitevő rezsiköltséget. Az elnök „megértő türelmét” – kéri – „amellyel a kispapokkal foglalkozni szíves volt... bátorít minket a kérés előterjesztésére” – az egyházi levélírás szövirágos fordulatait ismerve is – ez a győztes ellenség előtt olyan mértékű megalázkodás, amely nem lehetett egyszerű dolog a tekintélyükre egyébként sokat adó előjáróknak. A látszatok megtartása érdekében az elnök jóindulatúan megítél egyhavi támogatást, amelynek beérkezését¹⁸⁰ a „segítségükre siető” elnöknek „hálásan megköszönik”.

Április 8-án az Akadémia dékánja kért¹⁸¹ 8.900 Ft-ot, sokkal kevesebb szövirággal, de hosszabb magyarázkodással, és a teljesítésért¹⁸² „leghálasabb köszönetüket fejezte ki”.

A Szeminárium /illetve az Ordináriusok/ új gondjai közé tartozik a „hirtelen haragból” bevezetett önkéntes szentelési tilalom is. Az esztergomi vikárius – a papi rend kisebb és nagyobb fokozatai feladása között előírt „interstitium”-ra, várakozási időre tekintettel pontosítani igyekszik az Akadémia vezetőinek és a Szeminárium előjáróságának javaslatában szereplő, csak „szentelés” kifejezés értelmezését.

Április 15-én az esztergomi vikárius az EH elnökéhez fordul,¹⁸³ és kísérletet tesz a probléma értelmezésére, és annak engedélyezését kéri, hogy a „megmaradt, kifogástalan magatartást tanúsító csekély számú növendék a szerepapságig bezárólag akadálytalanul részesedhessen az egyházi rend fokozataiban.”

Április 22-én kiegészítő kérelemben,¹⁸⁴ az Akadémia bejáró hallgatóira is kiterjeszteni kéri az engedélyt. Az EH belső egyeztetése során az enyhülést mutató ügyintézői véleményt az elnökhelyettes szigorúbbra fogja: „intézkedjünk a korábbi megtorló ügyek szerint”, de a május 4-ei válaszlevél¹⁸⁵ kedvező: „az Elnök úr nem emel kifogást az ellen, hogy akik elfogadták az ordináriusok feltételeit és azóta is kifogástalan magatartást tanúsítanak, szerepapságig bezárólag az egyházi rend fokozataiban részesüljenek.”

Április közepére az államigazgatásban mindenütt híre mehetett az EH elnök sikerének, a Központi Szeminárium kiürítésével az „egyházi reakcióra mért csapásnak,” a Párt által

¹⁷⁹ MOL XIX-A-21-a-K-44-19/1959./Eln.

¹⁸⁰ MOL XIX-A-21-a-K-44-19/a/1959./Eln.

¹⁸¹ MOL XIX-A-21-a-K-44-19/b/1959./Eln.

¹⁸² MOL XIX-A-21-a-K-44-19/c/1959./Eln.

¹⁸³ MOL XIX-A-21-a-K-44-21/1959./Eln.

¹⁸⁴ MOL XIX-A-21-a-K-44-21/1959./Eln.

¹⁸⁵ MOL XIX-A-21-a-K-44-21/a/1959./Eln.

kitűzött 25 %-os teológus-létszámcsökkentésnél jelentősebb, országos szinten is értékelhető mennyiségű kispap elbocsátásának, anélkül, hogy az egyház és állam viszonyába az „állami szerveknek” be kellett volna avatkoznia.

10. A püspöki kar vatikáni látogatásának végleges elutasítása

Az újra és újra napirendre kerülő *vatikáni meghívás* megújítása, és a külügyi hálózat információi szerint az új pápa és a Curia számít a magyar püspökök látogatására. A püspöki kar március 18-ai új határozata, amely szerint tagjai egyéni útlevelekérelemmel forduljanak az EH-n keresztül a belügyi kormányzathoz, alkalmat kínált a Politikai Bizottsághoz előterjesztés benyújtására, és a Vatikán kérésének megtagadására.

Április 13-án Horváth János tehát benyújtja az előterjesztést a Politikai Bizottsághoz, amelynek bevezetőjében ismerteti a püspököknek címzett¹⁸⁶ személyre szóló meghívást. A „határozati javaslat” szerint: a PB ne járuljon hozzá a kiutazáshoz. Az indoklásban hivatkozik a PB 1958. június 10-i határozatára, amely szerint” lépésről lépésre, de határozottan arra kell törekedni, hogy a magyar püspöki kart politikai vonatkozásban *elszakítsuk* a Vatikántól.”

„A Vatikán a Magyar Népköztársaság fennállásától kezdve ellenséges viszonyt tart fenn államunkkal ...” Utasítsa a PB Grösz érseket, hogy közölje a pápával azokat az okokat és körülményeket, amelyek lehetetlenné teszik ... akár csak egyes püspökök római utazását.” Elért sikere tudatában az EH elnöke kihasználja a PB-vel felvett kapcsolatot arra is, hogy régi fájdalmát, a MM-ba beolvasztását elővegye, és újra kísérletet tegyen az önállósításra: a Minisztertanács felügyelete alá tartozó önálló országos főhatóság legyen: „Az átszervezés részletes tervét a MT és az ET elé kell terjeszteni.”

11. BM jelentések az egyház bomlasztásáról, az EH további célkitűzései és feladatterve a papnevelés állami irányítására

Április 9-én készült el a BM első jelentése¹⁸⁷ a római katolikus egyházban kibontakozó ellentétekről. Megállapítja, hogy a „Papp Kálmán ügy” óta súrlódások, belső viták fejlődtek ki, amelyek egyik megnyilvánulása volt a Központi Szemináriumban a kispapok és a püspöki kar között támadt ellentét. Ezek lehetőséget adnak arra, hogy az ellentéteket tovább fokozzuk – írja a jelentés – és a belső harcot kiterjesszük”. Javaslatot tesz a jelentés az EH és a BM együttműködésével megvalósítható akciókra:

- „A katolikus sajtóban tekintélyes papok és civilek ítélik el a teológusok magatartását, és álljanak ki a püspöki kar mellett, de ebbe a békepapok ne kapcsolódjanak bele.

- Az igazságügyi szervek adjanak kedvezményt a Grösz József közbenjárásában kért büntetéskönnyítéseken.

- A vidéki szemináriumban rendezzenek a Békevilág tanács évfordulójához kapcsolódó programot, és mozdítsák elő a Központi Szemináriumban történt jelenségek ismétlődését.

- A Központi Szeminárium vezetésével az EH közölje, hogy nem nyúlnak a szemináriumhoz vagy a dotációhoz.

- A BM a felderítő munkát olyan irányban végezze, hogy fény derüljön arra, kik szervezték és szervezik a teológiákon a reakciós csoportosulásokat.

¹⁸⁶ MOL XIX-A-21-d-019/1959/Eln.

¹⁸⁷ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-A 241-242. old.

Április 22-én újabb jelentés¹⁸⁸ készült, amely áttekintette a forradalom bukásától a kispapok elbocsátásáig történt – a titkosszolgálat által irányított – fontosabb eseményeket. A papneveléssel kapcsolatos megállapítások:

- „A végrehajtott intézkedések az alábbi eredményekkel jártak:
- Eltávolítottuk a papnevelésből az 5 legreakciósabb nevelőt, illetve tanárt.
 - A helyüket lojális személyekkel töltöttük be, és magunknak is új pozíciókat szereztünk.
 - Az eltávolított hallgatók döntő zöme reakciós, haladásellenes, nem egy aktívan részt vett az ellenforradalmi eseményekben, az ÁEH kirablásában, ellenséges hangú brossura szerkesztésében, terjesztésében.
 - Csökkentettük a papi utánpótlást. Az intézkedésekre éles ellentétek kerültek felszínre:
 - Ellentétbe kerültek a Szeminárium hallgatói a püspöki karral. A püspököket a hívők köré ben is, egyházi szakadás szervezésével vádolják.
 - Ellentétek keletkeztek a tanárok és a kispapok között. Elöljáróikat és tanáraikat az EH és a belügyi szervek besúgóinak tartják. A tanárok a megnyilvánult magatartást elítélték.
 - Ellentétek merültek fel a papok és a püspökök között is, azonban igazi véleményükről a hívek között nem adhatnak tájékoztatást, mert ebben az esetben püspökeikkel függelmileg, fejelemileg kerülnének szembe.

– Ellentétek keletkeztek a püspökök és a hívek reakciós szárnya között, mivel „behódoltak az állami hatóságoknak” és azok érdekében távolították el a papnövendékeket.”

„**Összefoglalva:** az állapítható meg, – írja a BM jelentés – *hogy az ügy lebonyolítása az egyház bomlasztása szempontjából lényeges eredménnyel járt anélkül, hogy akár a belügyi szerveknek, akár az Egyházügyi Hivatalnak az élvonalban kellett volna szerepelnie. A hallgatókkal szemben foganatosított intézkedéseinket sorban az egyházi vezetők hajtották végre anélkül, hogy abban konkrétan állami szervek beavatkoztak volna.*”

Május 5-ei keltű, a harmadik jelentés,¹⁸⁹ amely megállapítja a megvalósítandó feladatokat is a klerikális reakció visszaszorítására. A papneveléssel összefüggő pontjai:

- Annak érdekében, hogy az egyház felső vezetői a jövőben se tudjanak tervszerűen foglalkozni belső, egyházi problémával, a hitélet növelésével, javasoljuk, hogy az illetékes szervek a továbbiakban is kössék le az egyház felső vezetőinek erejét. A püspöki kar elé terjesszenek olyan kívánalmakat és feladatokat, amelyek alkalmasak arra, hogy akár az egyes püspökök, vagy a püspöki kar egészének erejét lekössék és szétforgácsolják. ...
- Tovább folytatjuk a teológusok közötti felderítő munkát, hogy az eddig felvetődött ellentétek felszínen maradjanak. Célszerűnek tartanánk ezen kívül a teológusok részére a katonai szolgálat bevezetését.

A papnevelés demokratizálása c. első EH előterjesztés nem kapta meg a Párt Politikai Bizottságától a végrehajtási utasítást.

Május 9-ére új tervezet készült.¹⁹⁰

Az I. fejezetben a történeti visszatekintés megállapítja a papképzés és a tanárok társadalmi helyét 1930 és 1945 között. Utal a politikai elkötelezettségre. Vizsgálja a teológiai tanárok megbecsültségét és a papságra jelentkezők társadalmi megoszlását. Ezek a tanárok zömükben a felszabadulás után is helyükön maradtak, és rövid megtorpanás után ott folytatták a tevékenységüket, ahol a felszabadulás napjaiban abbahagyták.

A teológiák hallgatóinak kiválogatása mind a múltban, mint a jelenben is már az iskola alsóbb osztályaiban megkezdődik. A hitoktatók számba vesznek minden jól tanuló, erre alkalmasnak látszó gyereket és külön foglalkoznak vele. A főpapokhoz közelálló szülők

¹⁸⁸ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A 245–255. old.

¹⁸⁹ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-B 2–7. old.

¹⁹⁰ MOL XIX–A–21–d–008-3/1959./Eln.

gyermeküket már ők maguk is gyámolítják, a legtöbb esetben még a hierarchia egyre felfelé emelkedő lépcsőin is.

Az utóbbi években elég nagy számban vesznek fel túlkorost is. aki előzőleg már más pályán /állami tisztviselő, katonatiszt stb./ működött, de onnan el lett bocsátva. A fentiekből kitűnik, hogy a teológiák mindig a reakció bázisai voltak, és hozzá kell tenni, hogy még jelenleg is azok.

Történetek kezdeményezések egyes haladó felfogású tanárnak a teológiára való bevitelére is, de ezeket a reakciók több-kevesebb idő alatt elszigetelték. Az ellenforradalom alatt és utána minden teológián volt kisebb-nagyobb méretű demokráciaellenes megmozdulás. Az ellenforradalom leverése után igen kedvezőtlen helyzetből igyekeztünk rendet teremteni a teológiákon is. A budapesti rom. kat. teológián a tanárok nem álltak ki nyíltan az ellenforradalom mellett. Kivételt képeznek Fábán és Bánk tanárok, akik személyesen érintkeztek Mindszentyvel. A többiek, főleg Félegyházi, Artner és Zemplén a háttérből irányították a teológusokat.

Az 1957–58-as évek folyamán jó néhány exponált reakciós tanárt emeltünk ki. Ezzel is gyengítettük ugyan a reakciós erőket, de szétverésük még korántsem történt meg. Tettünk kísérletet bizonyos demokratikus témájú tananyagok bevezetésére is, mint pl. alkotmánytan és a békemozgalom időszerű kérdései. Az eddig megtett intézkedéseink és általában a teológiákkal kapcsolatos tevékenységünk nem volt elég átgondolt és tervszerű, inkább csak tűzoltó munkát végeztünk.

Mindezek együttvéve szinte lehetetlenné teszik azt, hogy jelenleg egy-egy viszonylag haladó felfogású kezdő pap kerüljön ki a teológiák falai közül. Ezek után természetes, hogy az újonnan felszentelt papok nagy része olyan mentalitással lép ki az életbe, hogy már első tevékenységeikkor összeütközésbe kerül a népi demokratikus rendszerünkkel.

A Politikai Bizottság 1958. június 10.-i határozata kimondja, hogy az „egyházon belül folyjék a harc az egyházi reakció ellen”, továbbá hogy a „jelentős kulcspozíciókba” haladó gondolkodású és lojális egyházi személyt kell bejuttatni.

A teológiák a haladó erők bázisai (lesznek?)

a./ Tanári vonatkozásban rövid időn belül meg kell erősíteni a teológiákon már bent lévő haladó erőket annyira, hogy sikerrel vehessék fel a harcot a még ott lévő reakciós erőkkel.

b./ Az egyházak vezetői az egységes állásfoglalású papság megteremtéséért fáradoznak. Ezt mindenképpen akadályoznunk kell. Ezért fontos, hogy a harc két- vagy több irányzat között állandó jellegű legyen a tanári karban.

c./ A teológiai tanárok közül kül- és belpolitikai, továbbá népgazdasági kérdésekben való tájékozottságának biztosítása érdekében meg kell szervezni ilyen irányú rendszeres tájékoztatásukat.

d./ A teológusok egyirányú képzésének megszüntetése érdekében, minden teológián meg kell szervezni a társadalomtudományok tanítását.

e./ A teológusok a papi békemozgalomba való fokozatos bekapcsolása érdekében minden teológián meg kell szervezni a békemunka megkezdésének és fokozatos kifejlesztésének előfeltételeit.

f./ A teológiai hallgatók felvételénél úgy kell élni vétőjogunkkal, hogy kifejezett ellenséges családok gyerekeit ne vehessék fel, továbbá, hogy a papi utánpótlás a tényleges minimális szükségletre csökkenjen.

Gyakorlati feladatok:

1./ Valamennyi teológia tanári karára vonatkozólag külön-külön megállapítjuk, hogy kik esnek kifogás alá.

2./ A leváltásra kerülő teológiai tanárok utánpótlását biztosítjuk megfelelő haladó papok és a B.M. szervek segítségével

- 3./ A teológiai tanárok rendszeres politikai tájékoztatását megoldjuk.
 - 4./ Minden évben egyszer összehívjuk valamennyi teológiai előjáróit.
 - 5./ A „Társadalomtudományok tanszéket” megszerveztetjük és főtantárgyként kezeljük az összes teológiákon.
 - 6./ Illetékesekkel megbeszéljük, hogy az apologetika előadója kerülje az ideológiai ütközőpontok túlzott kiélezését.
 - 7./ A teológusoknak a papi békemunkára való fokozatos bevonása érdekében minden teológián berendezünk egy-egy olvasószobát.
 - 8./ A felvételre jelentkezés után felülvizsgáljuk az összes teológus jelölteket.
 - 9./Felülvizsgáljuk az összes teológiák már felvett, tehát a jelenlegi összes hallgatóit is.
 - 10/ Minden részletében előkészítjük, és az 1961–62. tanév megkezdése előtt befejezzük a budapesti református teológiák Debrecenbe való telepítését.
 - 11./ A fenti gyakorlati feladatok időbeni ütemezésére és feltételére nézve pontosan meghatározott és részletesen kidolgozott munkatervet készítünk június 1-ig.
- A tanulmány további részében táblázatos összeállítások mutatják be az 1931 és 1985 között végzett teológusok származási megoszlását.

12. A kispapléladás függőben tartása

Június 10-én a rektor – akit a növendékek védelmükbe vettek a Szörényi vitában – segítségért¹⁹¹ fordult az ordináriusokhoz a közelgő püspökkari konferencia előtt, abban a tudatban, hogy a Szeminárium csak akkor menthető meg, ha az egyházmegyék a szükséges létszámot fel tudják tölteni. A kétszeri bombatalálat okozta II. világháborús károk nem kellő gondossággal és szakértelemmel végzett helyreállítása következtében jelentős többletköltséggel jár az épületfenntartás a rendszeres használat rezsiköltségénél.

A benépesítéshez, – a rektor véleménye szerint – 40 fő megmenthető lenne az elbocsátottak közül, akiket csak a tömegpszichózis sodort el.

Egyúttal tanulmányi reformot is javasolt: öt és hatéves képzési mód bevezetésével, mivel az Intézet feltöltése a vidéki szemináriumokból csak ötéves tantervű teológusokkal lehetséges. Ehhez az Akadémia szakszerű tantervet tudna készíteni, – írta a rektor, – majd végig elemezte a lehetséges megoldásokat. A szentelések rendjének átalakítását is javasolta, hogy az utolsó évesek húsvét és pünkösd idején kapják meg az alszerpapi és a szerpapi rendet, a papszentelés pedig júniusban mindenkinek a saját egyházmegyéjében történjék.

Június 17-én tartotta a püspöki kar a következő konferenciát, amelyet a BM lehallgatás alapján készített jelentés¹⁹² szerint ismertetünk.

A konferencián nem vett részt betegsége miatt Papp Kálmán győri püspök. Grósz József érsek elnökölt, aki a tárgysorozat – többek között a Szeminárium anyagi helyzete és támogatása – megtárgyalása után megnyitotta a vitát. Megtárgyalták az egyházi vezetők kinevezésével kapcsolatban az 1959 áprilisában megjelent törvényerejű rendeletből eredő problémáikat.

Elmondotta, hogy „Krisztus földi helytartójától nyert jogainkat mi el nem idegeníthetjük, és nem válhatunk az államhatalom végrehajtó szervévé. Az egyház joga szent előttünk és a törvényerejű rendelet ezt a jogot elvben elismeri, csak azt kívánjuk, hogy a jog békés és zavartalan végrehajtásának útjába akadályokat ne gördítsenek. ... Hamvas püspök kijelentette, hogy egyszer végre meg kell mondani, hogy a törvény az törvény, mert egyszer

¹⁹¹ KPI Irattár – A rektor javaslata a Püspöki Kar értekezletéhez – közli SzT i.m.:133–134. old.

¹⁹² ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-b 30-35 old.

majd azt fogják mondani, hogy nem szabad ezentúl papot szentelni és akkor majd azt sem lehet.”

Grósz érsek ismertette a Központi Szeminárium rektorának június 15-i kelettel a püspöki kar tagjaihoz intézett levelét. A levél állítása szerint a január és március közötti időszakban a szemináriumból eltávolított kispapok közül „40 olyan gyerek” van, akik ártatlanok, és ezeket vissza lehetne venni. ...

„Shvoy püspök kijelenti, hogy hiába ártatlanok, azok a Központi Szemináriumba nem fognak visszakerülni.”

Kovács Sándor püspök véleménye szerint „a 14 előzőleg eltávolított kispap ügyét külön kell választani a többiekétől, mert a többiek az egyházi hatóság döntése alapján lettek eltávolítva, az egyházzal szemben követtek el törvénysértést, és velük szemben az egyház vezetői jártak el.”

Brezanóczy helynök kijelentette, hogy „ő még egyszer nem hajlandó lenyelni, hogy a kispapjaival beszélgetni kezd, és neki megtagadják az eléjük tett ív aláírását”. Felvetette, hogy jó lenne ebben az ügyben a döntést elhalasztani.

„Grósz érsek kifejtette, hogy ebben az ügyben sürgősen dönteni kell, mert előre ismerni kíváncsi, hogy a jövő tanévben a Központi Szeminárium hogyan lesz hallgatókkal feltöltve.

Rogács püspök elmondta: „az ő egyházmegyéjében az egyházügyi megbízott tiltakozott az ellen, hogy a szemináriumból kizárt növendékeket az egyház vonalán elhelyezze. Még kántornak sem engedélyezte foglalkoztatásukat. Az EH megbízottjától erre vonatkozóan írást is kért, de nem kapott. Állítólag a püspöki kar ez ügyben úgy döntött, hogy egyházi területen ezek a személyek nem foglalkoztathatók. Ő a múlt konferencián nem vett részt, és így tényleges döntést nem ismer.”

Hamvas püspök megemlítette, hogy „szeretné az egyik kizárt (diakónus) kispapját felszentelni, ami ellen az állam részéről tiltakoznak.”

Shvoy püspök kifejtette, hogy „az ügyben tovább várni nem lehet, szükséges lenne valamilyen álláspontot elfoglalni, és erre a következő püspöki konferencián alapos vizsgálat után egy előterjesztést kellene kidolgoztatni. Shvoy püspök egy olyan határozat hozatalát javasolta, hogy „a miniszterelnöknél kérjenek kihallgatást, és a püspöki kar jelöljön ki egy személyt. – ő Hamvast javasolja – aki a problémákat össze tudja gyűjteni, mivel mindig figyelemmel kíséri, és a legjobban tudja összesíteni a legfontosabb kérdéseket.”

Hamvas püspök hivatkozott a miniszterelnök kijelentésére: „hogya valamilyen nehézségünk van, akkor azt máskor is megbeszélhetjük.” Hát ha valamikor, akkor most volna egy sor előadni való. Mi mentünk már Nagy Imréhez, Hegedűshöz, de nem előkészített anyaggal. Most azonban össze lehetne gyűjteni.

Végül abban állapodtak meg, hogy az érsek írni fog a miniszterelnöknek egy levelet, amelyben kéri, hogy július első hetében fogadja a püspöki kar tagjait. Az egységes álláspont kialakítása érdekében pedig a kijelölt nap előtt püspökkari konferenciát, illetőleg plenáris ülést tartanak, ahol mindenki hozzászólhat.

Grósz érsek ezután tájékoztatta a konferencia résztvevőit, hogy május 29-én a római utazásával kapcsolatban Horváth János elnök és Miklós Imre elnökhelyettes személyesen közölték vele a Hivatal elutasító véleményét. Ezt írásban is megkapta azzal, hogy azt Rómával is közölheti.

Grósz érsek bejelentette, hogy a Hittudományi Akadémia tanári kara június 1-jén egyhangúlag dr. Erdey Ferencet megismételten dékánná választotta. Kérte a püspöki kar hozzájárulását. A vitában felszólalók helytelenítik, hogy Erdey elfogadta a jelölést betegsége és a kora miatt. Grósz érsek végül azzal zárta le: „nem helyes ezen vitatkozni, mert ha a tanári karnak megfelel, akkor megfelel a püspöki karnak is.” Így a hozzájárulást megadták.

A konferencia után a Rektor beadványára Grósz érsek¹⁹³ írásban azt válaszolta, hogy a kispapok ügyéről tárgyalni nem alkalmas sem a környezet, sem az időpont.

A hivatalos folyamat itt megszakadt, a növendékekkel kapcsolatos események azonban nem.

Az (újra) ÁEH rendelkezése szerint a kizárt és elbocsátott növendékek lehetséges továbbtanulásával kapcsolatos hivatalos tárgyalások csak 1960-ban folytatódhattak.

A növendékek további sorsával kapcsolatos események bemutatására (szándékaink szerint) visszatérünk.

Megjelenés alatt a HEH Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – (ISSN 0865-5227) – 2012/1-4 Részlegesen megjelent „Ötven éve történt – Kispaplázadás a Közp. Szem.-ban” címmel a Vigilia 2009/10. (786–791.old.) és 2009/11. (858–863. old.) (ISSN-0042-6024) illetve Ötven éve történt – A nagy kirúgás” címmel az Egyházforum 2009/1 (28–30. old), 2009/2 (31–34. old.), 2009/3 (25–28. old.) számában (ISSN 1215-0630)

Stúdióbeszélgetések formájában elhangzott a Katolikus Rádióban 2011–12-ben

Részletesebben és dokumentáltan ld.:

- Az Opus Pacis és a Központi Szeminárium kispapjai – www.mek.oszk.hu/06500/06524/
- A Hatalom és a Központi Szeminárium kispapjai – www.mek.oszk.hu/06500/06539/
- Kispaplázadás – ld.: www.mek.oszk.hu/09500/09579

¹⁹³ KPI Irattár – Grósz J. 1611/1959. sz. levele a rektorhoz – közli SzT: i. mű: 135. old.

A magyar katolikus püspöki kar a kizárt és az elbocsátott kispapokért (1959–1961)

(A BM és az ÁEH dokumentumai tükrében)

1. A papnevelés állami ellenőrzésének bevezetése

1959

A kialakult politikai környezet:

- a központi szemináriumi kispapságnak az 1957. januári, júliusi vatikáni dokumentumokon alapuló „ideológiai” ellenállása 1959 márciusára az önfeláldozás szándékáig erősödött;
- a papi békemozgalom – a püspöki kar kezdeményezte 1957. májusi „megsemmisítő” kísérlet után, 1958-ban Endrey püspök kényszerű félreállításakor, – az ellentétes állami akarat támogatásával újabb „önérvényesítő” szakaszba jutott;
- az Opus Pacis (OP) szervező- és intézőbizottságának – állami nyomásra – békepapokkal történt felhígításával elégedetlen püspöki kar 1958 októberében, titkos szavazáson sem tudott egyértelmű, a szervezetet felszámoló állásfoglalást hozni;
- a békepolitika „kényszerű” demonstrációjáról kollektíven távolmaradó központista kispapok közül 14 „kizárása,” illetve 60 további növendék elbocsátása következtében a Szeminárium szinte teljesen kiürült;
- az Akadémia vezetőinek és a Szeminárium előjáróinak a hierarchikus renden alapuló, tekintélyelvű magatartása mellett az anyagi kiszolgáltatottság az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) iránti alázatos behódolást eredményezte;
- a püspöki karnak – az állami elnyomás mellett, vagy annak ellenére is – az egyházkormányzati önállóságra, a Vatikán iránti hűségre törekvésével szemben, a „modus vivendi” folytonos keresése közben, a „Hatalom” jutott az erő helyzetébe;
- több dokumentumból tudjuk, hogy a BM és az ÁEH a püspöki kart céltudatosan olyan kényszerhelyzetbe hozta, amelyben nem dönthetett másként, minthogy a Hatalom kezébe engedte a kezdeményezés és az irányítás lehetőségét;
- az 1958. június 10-ei párthatározat felhatalmazásával a papnevelés állami ellenőrzésének átvételére az ÁEH ideológiailag, politikailag egyaránt felkészült, és hatalmi oldalról biztosította az irányítást az 1959. januári – februári – márciusi megtorló intézkedésekben;
- megerősödött és újra önálló államigazgatási szervként az ÁEH sorainak rendezésére országos értekezletre készült új elnöke, Olt Károly vezetésével.

1959. június 8-án készült az új ÁEH elnököt „felkészítő” belső tájékoztató feljegyzés¹⁹⁴ összefoglalta a szervezési és az egyházpolitikai kérdéseket: a hittanbeíratások ellenőrzéséről, az őszi dispoziciók kézbentartásáról, a papok hazafias nevelési programjának előkészítéséről, a teológiákról, és a püspökök vatikáni (ad limina) utazásáról.

A teológiákkal kapcsolatban a feljegyzés utal a korábban benyújtott tervezet(ek)re, amelyet a Párt még nem hagyott jóvá. „A határidőzött feladatok egy részét végre kell(ene) hajtani, mint preventív intézkedést. El kell érni, hogy a deklasszált elemek, a politikailag reakciós felfogásúak az idei tanévben már ne kerülhessenek be a szemináriumokba. Ugyanilyen minősítő eljárásnak kell alávetni a teológiák valamennyi hallgatóját V. évtől

¹⁹⁴ MOL XIX-A-21-d-0025-1/1959/Eln.

visszafelé.” A „munkaterv” megkezdett végrehajtásáról fellelhetők az ÁEH archívumában a dokumentumok: (A személyiségi jogok védelme érdekében – tekintettel a még túlélőkre – csak a megismert neveket említjük azzal a hivatkozással, hogy az érdekeltek vagy a kutatók részére a részletes információk hol találhatók.)

Június 17-én a püspökkari konferencián Rogács püspök említette meg, hogy a miniszteri biztos nem engedélyezi volt központista kispap akár kántorként való alkalmazását sem. Következőleg a Központi Szemináriumból kizárt és elbocsátott teológusokon továbbra is rajta tartotta a szemét az ÁEH.

Július 22-én a Csongrád-megyei Tanács egyházügyi főelőadójától érkezett az első jelentés¹⁹⁵ a Szegedi Hittudományi Főiskolán 1959-ben végzett növendékekről. A 15 feljegyzés az alábbi személyek adatait tartalmazza: Sárkány József és Olasz József veszprémi, Haraszi Imre, Horváth János, Horváth Pál, Mits János, Nagy Mihály fehérvári, Fejes László, Fekete János, Szigetvári Imre váci, Galányi Ferenc, Suhajda Lajos, Udvari Elek kalocsai, Dombi János, Révai Tibor csanádi volt V. éves teológusokról.

Július 31-én kelt a Baranya-megyei Tanács VB apparátusába telepített EH megbízott jelentése,¹⁹⁶ amely tartalmazza a pécsi egyházmegyében teológiai felvételre jelentkezettek: Farkas Béla, Herendi János, László Imre Attila, Mayer Mihály, Román Miklós adatait és jellemzését.

Augusztus 24-én a székesfehérvári EH biztos küld jelentést¹⁹⁷ azokról a tudomására jutott esetekről, amikor volt központista kispapot alkalmaztak. A biztos megemlíti, hogy az intézkedése nem volt egyszerű, mert egyéni kezdeményezésnek értelmezték, de végül is elérte, hogy a székesfehérvári papi otthonból elbocsátották az ott alkalmazott egykori központista növendéket. A biztos utal az ÁEH 44-22/1959/Eln. számú utasításra, – amelyet ő május első hetében hivatalosan közölt a főpásztorral. Ennek ellenére az egyházmegye területéről sorozatosan kap jelentéseket. Hivatkozik dr. Ásguti főesperesre, aki Tabódy Istvánt közvetlenül az elbocsátása után alkalmazta. Május 31-én a Makkosmáriai Templom búcsújára Shvoy püspök összegyűjtötte assisztálni volt növendékeit, és az ebédnél közölte velük: „vegyétek tudomásul, ti továbbra is az egyházmegye kispapjai vagytok.” A fentiekén kívül a pomázi plébános is, a fehérvári vasútvidéki plébános is alkalmazott volt növendékeket. A hat elbocsátott teológusból öt kapott egyházmegyei alkalmazást. A biztos mindegyiküket eltávolíttatta. Elterjedt a híre, hogy más egyházmegyékben is zavartalanul helyezik el a kizárt-elbocsátott növendékeket, sőt egyes püspökök vidéki szemináriumba rendes hallgatónak is küldtek közülük

2. Titkos szeminárium szervezése és az ÁEH országos értekezlete

A Központi Szeminárium kispapjai közül a „szétszóratáskor” néhányan visszatértek családjukhoz, de a nagyobb rész Budapesten maradt munkát, elfoglaltságot keresni.

1959. március 25-én, Kereszti Imre esztergomi teológus temetésén többen találkoztak a Központi Szemináriumból februárban kizártak és márciusban elbocsátottak közül. Felmerült

¹⁹⁵ MOL XIX-A-21-d-008-5/1959/Eln.

¹⁹⁶ MOL XIX-A-21-d-008-6/1959/Eln.

¹⁹⁷ MOL XIX-A-21-d-008-7/1959/Eln.

a gondolat, hogy meg kellene szervezni a közösség összefogását, lelki- és tanulmányi továbbképzésének rendjét, illetve felszentelésüket. Ennek a kispapi mozgalomnak az élére állt Tabódy István.

A kizárt, illetve elbocsátott

– *hatodévesek* felszentelt papok voltak, a szükséges teológiai tanulmányaikat befejezték, és a Szemináriumban a doktori szigorlatra készültek, illetve még néhány pasztorációs tárgyat hallgattak az Akadémián;

– *ötödévesek* egy kivételével felszentelt diakónusok voltak, és tanulmányaikból csak néhány vizsgájuk hiányzott ahhoz, hogy pappá szentelhetők legyenek, illetve a pasztorációban a szükséges ismeretekkel rendelkezzenek. Ezek szervezett oktatására nem volt szükség, kizárólag annak a néhány vizsgának a megszervezésére, amelyeket még le kellett tenniük;

– *alsóbb évfolyamosok* közül azoknak, akik nem morzsolódtak le a rendkívüli események során, és továbbra is a papi hivatást választották, célszerű volt szervezett kereteket biztosítani a szemináriumon kívüli képzéshez. Szeptemberben az alsóbb évfolyamosok részére megszervezték az oktatást. Az oktatás és vizsgáztatás bizalmasan folyt, mégis kiszivárogtak egyes információk, és ezek megjelentek a titkosszolgálatok részére készült jelentésekben.”

Október 29-én Az újraszervezett ÁEH megtartotta országos értekezletét, amelynek beszámolójában¹⁹⁸ a legfontosabb eseményként Hruscsov amerikai útja szerepelt. Ettől a látogatástól az országos értekezlet a két világrendszer békés egymás mellett élését remélte. Ugyanígy tekintettek a Vatikánra, a kompromisszumokra kész új pápa áthidaló megoldásokat kereső, a „modus vivendi” irányába fejlődő (keleti) politikájára.

Ennek ellenére Magyarországon a pártutasításnak megfelelően:

– tovább kell lazítani a Vatikán és a magyar katolikus egyház közötti kapcsolatokat;
– fokozottabban támaszkodni kell az újjászervezett papi békebizottságokra, erősíteni kell a lojális papok mozgalmát, hogy jelentős hatással legyenek mind a papságra, mind az Opus Pacisra (OP);

– fenn kell tartani az OP-t, mert ezzel a püspöki kar bizonyos elkötelezettséget vállalt a Vatikánnal szemben, de csak másodlagos legyen a katolikus papok békebizottsága mellett;

– meg kell akadályozni (továbbra is) a püspökök római utazását;

– a párt Politikai Bizottsága (PB) fontosnak és szükségesnek tartja a Vatikán elleni harc irányelveinek a baráti országokkal közös kialakítását.

Az ÁEH értékelő összeállítást¹⁹⁹ készített az OP-ról. Meghatározta korábbi szerepét az 1956 előtti békepapok mozgalmának helyettesítésében, alkalmankénti nyilatkozatok kiadásában. Az OP elnöke Grósz József érsek, a püspöki kar elnöke, és a „békeszervezetben” a megalakuláskor 4 püspök is részt vett.

Az Országos Béketanács (OB) keretén belül alakult meg a Katolikus Bizottság (KB), ennek elnöke dr. Hamvas Endre csanádi püspök. Az OBKB-nak 7 tagja volt, amelynek 6 tagja a régi papi békemozgalom vezetőségében is helyet foglalt.

Alulról jövő kezdeményezésként 1958 augusztusától közigazgatási megyénként is megalakultak az OBKB-k, lényegében az 56 előtti bizottságok formájában. Ezek – a jelentés szerint – kedvezőbb helyzetben vannak, mert ez idő szerint püspökök is vannak benne és a jelenkori papi békemozgalmat az OP fedezi. A megyei papi bizottságok megalakulása ellen a püspöki kar 1958 októberében tiltakozott, mert erről az ÁEH-val megegyezéskor nem volt szó, és „a püspökök bejelentették, hogy ezt már nem fedezik a tekintélyükkel”.

¹⁹⁸ MOL XIX-A-21-d-0025-2/1959./Eln.

¹⁹⁹ MOL XIX-A-21-d-0031-7/1959./Eln.

Grósz érsek és a Hivatal elnöke fél évre elhalasztották az OP és a OBKB feloszlátását. A félév régen letelt, – írja a beszámoló – de azóta nem jelentkeztek a fenti ügyben. A „hallgatásukkal mintegy belenyugodtak a fenti szervek létezésébe és működésbe.”

3. A püspöki kar első kísérlete a központista kispapok visszavételére

Október 1-jén a BM jelentést²⁰⁰ készített „A Római Katolikus Püspöki Kar tagjait foglalkoztató egyházpolitikai kérdések” címmel. A jelentés megállapítja, hogy a Központi Szeminárium problémájának körét szeretnék véglegesen lezárni oly módon, hogy az általuk kizárt és elbocsátott hallgatók közül – amit ekkor már elhibázott lépésüknek tartottak – az arra érdemeseket vissza tudják venni, és ezekkel a személyekkel, illetve az intézkedésekkel szemben az állami szervek ne támasszanak kifogást. A jelentés megemlíti, hogy *Tabódy István szeptember 12-én felkereste Grósz érseket, és kérte, hogy ne tárgyaljon az állammal a kispapok ügyében.* Virág József, volt kalocsai egyházmegyes növendék pedig egy igazolást szeretett volna kapni arról, hogy kalocsai kispap. Ezt a kérést az érsek megtagadta, és mivel azt gondolta, hogy titokban fel akarja magát szenteltetni, egyházmegyéjéből elbocsátotta.

A jelentés szerint Grósz érsek felháborodott és indulatos volt, mert mindkét növendék „rendkívül arrogánsan, kihívó módon tárgyalt. Tabódy és Virág magatartása megerősíti eddigi feltevéseinket – írja a jelentés – hogy ezeket a személyeket *háttérből olyan illegális egyházvezetők irányítják*, akik bennük a közel jövőbeni pappá szentelésük hitét is fenntartják. Alátámasztja továbbá azt, hogy ők *más utakon járnak*, mint a hivatalos egyházvezetők.”

Október 7-én „Földes” ügynök jelentésében beszámolt²⁰¹ egy, az Akadémián történt látogatásakor folytatott beszélgetésről, amelynek elsődleges témája a kispapok, illetve az intézmények helyzete volt. „Szörényi professzor elmondta: mindenki tudja, csak az ÁVH nem, hogy ezeket Tabódy lázítja. Kijelentette Szörényi, hogy ezt Sempseyvel kellene közölni, neki megvan a módja arra, hogy Tabódyt örökre elnémítsa.”

Október 28-án a püspöki kar konferenciát tartott²⁰² a Központi Szeminárium épületében. A konferencián elhangzottakat elsősorban a BM – még azon a napon elkészült – jelentéséből ismerjük: A konferencián Grósz érsek elnökölt, és a beteg Papp Kálmán püspök kivételével valamennyi egyházmegye vezetője jelen volt.

A konferencia témái:

1./ A Minisztertanács elnökénél október 15-re. /vagy 16-ra/ megbeszél és előkészített látogatás ismeretlen akadály miatt nem jött létre. Valószínű, hogy 1959. november 4-én fogadja majd a miniszterelnök a püspöki kar tagjait.

2./ Félegyházi Józsefet, az egyháztörténelmi katedrára történt kinevezése miatt, a püspöki kar felmenti a Központi Szemináriumban betöltött könyvtárosi tisztségéből.

3./ A püspökkari konferencia áttekintette a Központi Szeminárium anyagi helyzetét: a Szeminárium jelenleg 29 000 Ft deficittel zárta 1958/59. évi költségvetését. Megállapodtak abban, hogy ezt az összeget az egyes egyházmegyék között olyan arányban fogják megosztani, hogy ki hány kispapot küldött a Szemináriumba. Ugyanakkor Grósz érsek bejelentette, hogy a bécsi Caritas vezetőjétől is megpróbál támogatást szerezni.

4./ A hitoktatással kapcsolatban felmerült kérdések.

5./ Az ÁEH biztosokkal kapcsolatos problémák (a miniszterelnöknél fogják felvetni).

²⁰⁰ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-B -108-109 old.

²⁰¹ ÁBTL 1.3.5 O-11522/1 (0001) 54. old.

²⁰² ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-b 141-144. old.

6./ Meghallgatták Schwarcz-Eggenhoffer Arthur esztergomi apostoli kormányzó beszámolóját a Beresztóczy Miklós kinevezése körül támadt bonyodalmakról. „Augusztus 13-án Miklós Imre, a Hivatal elnökhelyettese javasolta dr. Beresztóczy Miklós vikáriusi kinevezését. A kormányzó kifejezte aggályait, azonban azt a Hivatal nem vette figyelembe. Újra felkeresték, és kijelentették, hogy amennyiben Beresztóczyt nem nevezi ki vikáriusnak, úgy ez az esztergomi egyházmegyén kívül is éreztetni fogja a hatását.”

A beszámolóhoz többen hozzászóltak, azt hosszú, zavaros vita követte. „Grósz érsek kifejezte azt a szándékát, hogy a püspöki kar ne foglaljon állást ebben az ügyben. Különb is, az ő véleményét a püspöki kar tagjai ismerik. Nem törődik azzal, hogy Schwarcz-Eggenhoffer Arthur kit nevez ki vikáriussá. Amikor az 1957. július 16-ai pápai decretum kihirdetését az állam megtiltotta, akkor ő levélben közölte Rómával, hogy a kihirdetést az állam nem engedélyezte, és ugyanebben a levélben közölte azt is, hogy a képviselőség Magyarországon nem komoly dolog. Most is hajlandó ennek a véleményének hangot adni Róma felé, és jóváhagyólag felterjeszteni Beresztóczy Miklós decretum alóli felmentését.” – Grósz érsek hozzászólása után a püspökkari konferencia határozat nélkül befejeződött.

A konferenciáról ismerjük „Kékes Pál” /Brezanóczy/ jelentését²⁰³ is, amelyben megtalálhatók a BM jelentésében nem szereplő fontos információk:

„A június 17-ei konferencián a Központi Szeminárium rektora által felvetett tanulmányi rend változásával kapcsolatban az akadémiai vizsgaszabályzat 2. §-a kimondja, hogy végbizonyítványt már az V. év végén kérhetnek azok, akik nem kívánnak doktori szigorlatot tenni, s ez esetben a VI. évi lelkipásztorkodási és hitoktatás anyagát a IV. és V. évfolyamban hallgatják le. Az így nyert végbizonyítvány a lelkipásztori munkára képesíti őket.”

„A szeminárium bevételi hiányának pótlásához: ez év november-december hónapokra a bent lévő növendékek után 950 Ft fizetendő, a márciusiak után 350 Ft, ugyancsak 2 hónapra.”

Arról nincs dokumentált információ, hogy Münnich Ferenc miniszterelnök – aki a püspöki kar fogadása elől korábbi ígérete ellenére június közepe óta folyamatosan kitért – november 4-én fogadta-e a püspöki küldöttséget, és meghallgatta-e a Központi Szemináriumból eltávolított kispapok ügyében a püspöki kar aggodalmait.

Október 30-ai keltű „Hívő” ügynök jelentése,²⁰⁴ amelyben beszámol Fábián prefektus megjegyzéséről a 28-ai püspökkari konferenciával kapcsolatban, ahol szó volt kispapok visszavételéről. „Tréfásan azt is mondta, hogy a legjobb lenne Tabódyt erre az időre elküldeni valahová zárt lelkigyakorlatra, vagy még jobb volna, ha a rendőrség lecsukná őt akkor egy időre.” ... „Tabódy az elmúlt hetekben felkereste Fábián prefektust. Fábián csak annyit mondott el, hogy próbálta meggyőzni Tabódyt, milyen helytelen utakra tévelyedett ő, és vele a többi társa, de Tabódy fanatikus, és nem lehet őt meggyőzni. Azt is mondta Fábián, hogy Tabódy szerint a kispapok visszatérnének a Központi Szemináriumba, de csak akkor, ha kivétel nélkül mindegyik visszajöhetne, és egy másik feltételük, hogy Szörényi Andor ne legyen tanár és Semptey László ne legyen vicerektor.”

November 11-ei „Hívő” ügynöknek egy újabb jelentése,²⁰⁵ amelyben beszámol arról, hogy „ismételt tárgyalások és megbeszélések voltak a szemináriumi előjárók és az akadémiai tanárok között. Mind a két testület megegyezett abban, hogy a volt ötöd- és hatodéveseket nem lehet visszafogadni. Ezek végezzenek más szemináriumban. A többire nézve Potyondy rektornak – Hamvas püspök tanácsára – az volt a szándéka, hogy két névsort állít össze, akiknek 1960 februárjára, és akiknek 1960 szeptemberére való visszatérését véleményezi.

²⁰³ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-b 146–149. old.

²⁰⁴ ÁBTL 3.1.5. O–11522/1 66–67. old.

²⁰⁵ ÁBTL 3.1.5. O–11522/1 (0004) 71. old.

A *BM megjegyzése*: „Az ügynök szóban elmondta, hogy az elmúlt évben a mi nyomásunkra elbocsátott 14 hallgató az akkori ÁEH ígéletében bízva arra számított, hogy őket 1960-ban a Szemináriumba visszaveszik. Ezek között van Tabódy is. A jelentésből kitűnik, hogy a Szeminárium és az Akadémia vezetői pont ezeket nem akarják visszavenni.”

A BM referens javaslatot tesz arra, hogy „engedélyezzék a 14 növendék visszavételét, mert ez tovább rontaná az egységes magatartást. Különböző ellentéteket szűlné a hallgatók és a vissza nem vett többi társuk, illetve a kimaradt hallgatók és a püspökök, valamint a hívek és a püspöki kar között.”

November 4-én Hamvas püspök, a rektor és a dékán elvitte az ÁEH-ba a két intézmény által összeállított, 40 hallgató nevét tartalmazó névsort,²⁰⁶ azt remélve, hogy 1960. februárjára, a II. szemeszterre engedélyezhető lesz a visszavételük. Az Akadémia úgy vélte, hogy a VI. és V. évesek közül senkit nem javasolnak, ezek végezzenek valamelyik vidéki szemináriumban. Az ÁEH-ban újra azt a választ kapták, hogy a teológusok kérdését a maguk részéről lezártak tekintik, 1960. szeptember 1. előtt nem foglalkoznak a kérdéssel. Hamvas püspök azonban szóba hozta a diakónusok felszentelésének kérdését is.

November 10-én feljegyzés²⁰⁷ készült az ÁEH-ban Olt Károly részére arról, hogy Potyondy rektortól bekértek a Hamvas püspök által említett 16 felszentelendő teológus névsorát, amelyet a rektor minden kísérő irat nélkül küldött meg. Kiderült a névsorból, hogy 21 teológus felszenteléséről lenne szó. A feljegyzés megállapítja: „Ezek a Szemináriumból való eltávolításuk után magán úton tovább folytatták tanulmányukat, és elvégezték az V. évfolyamot. Valószínű, hogy ezeket felszentelésük után a VI. évfolyamra akarják visszahozni. A névsorban VI. évesként szereplőket pedig a VI. év 2. félévére. Vagyis a tanév végén mindegyiket le akarják doktoráltatni.” Majd folytatja: „A névsorban szereplők közül +tel jelöltek már februárban *kivágattuk*, a többiek pedig később lettek eltávolítva, mert nem írták alá a nyilatkozatot.” Olt Károly elnök kézírással a levélre jegyezte:

„*Visszautasítandó ... lehetővé tennék számukra érvesszeség nélkül a teológia elvégzését. Hogy kit szentelnek pappá az az egyház dolga, mi legfeljebb aggályunkat fejezhetjük /ki/, mert nem valószínű, hogy papi tevékenységükhöz bárhol hozzájárulásunkat adnánk.*”

1959. XI.23. Olt

Az eddigi elzárkózó magatartáshoz képest, amely:

1./ az 1959. január 29-ei elnöki levél 6. pontjában elrendeli, hogy 1960. július 1-ig senki nem fejezheti be az érintettek közül a teológiai tanulmányait, a három „kedvezményezett” növendéken kívül; és

2./ 1959. május 4-én az esztergomi ordináriusnak csak a szerpapságig bezáróan engedte meg a Központi Szemináriumban maradt növendékek felszentelését;

ellentétes és következetlen a váratlan szentelésre vonatkozó engedmény, amely most megoldotta a püspöki kar júniusi konferenciáján a Hamvas püspök által felvetett problémát, a kizárt vagy elbocsátott diakónusok felszentelését.

Ezután azonban Hamvas püspöknek mégis egy hónapot kellett várnia a hivatalos válaszra, mert jóval később, csak *december 14-én* kelt az ÁEH levele,²⁰⁸ amely szerint

– továbbra sem tartjuk időszerűnek, hogy az érintett teológusok közül bárki visszakerüljön az 1959/60-as tanév folyamán;

– *az érintett teológusok időközbeni felszentelésére vonatkozóan pedig az a véleményünk, hogy az illetékes ordinárius urakra tartozik, mi nem emelünk ellene kifogást, azonban a papi működésükhöz szükséges állami hozzájárulás részükre való megadása kérdésessé válik.*”

²⁰⁶ ÁBTL 3.1.5 O-11522/1 71-72. old.

²⁰⁷ MOL XIX-A-21-a-K-44-23/1959./Eln.

²⁰⁸ MOL XIX-A-21-a-K-44-23/1959./Eln.

4. Az ÁEH újabb szemináriumi ellenőrzései

Erre az időszakra esik a szemináriumok ÁEH ellenőrzésének második szakasza az 1959. május 3-i dokumentumban kidolgozott tervezet szerint. Néhány jelentés:

November 14-i a Heves megyei Tanács V.B. egyházügyi főelőadójának:²⁰⁹ hétoldalas beszámolója az Egri Teológiai Főiskoláról és Szemináriumról. Részletesen elemzi a hallgatók megoszlását, az alkalmazottakat (volt szerzetesek), a tanári kar összetételét, a teológia tantárgy felosztását. Foglalkozik a növendékek magatartásával, a nevelési elvekkel, a fegyelemmel, a növendékek által sokszorosított imakönyvvvel, annak gyűlölet fokozó szellemével, a békemunka sajátos értelmezésével, a teológiai tanárok magatartásával, és mininősítésével.

November 16-ai keltű a Csongrád megyei Tanács V.B. egyházügyi főelőadójának 6 oldalas beszámolója:²¹⁰ Tárgyalja a Szegedi Teológiai Főiskolát (amelyhez csatolt egy négyoldalas mellékletet is, amelyet az ÁEH megsemmisített). Elemzi a hallgatók/növendékek létszám megoszlását, származási szempontból is. Ír Hamvas püspök tevékenységéről, a Központi Szeminárium feltöltésének szándékáról. Név szerint felsorolja és értékeli a tanárokat és előljárókat. Három kivétellel valamennyinek alkalmatlanná nyilvánítását javasolja.

A felvételekkel kapcsolatban – az ÁEH tervezetnek megfelelően igényli, hogy a rektor 2 hónappal a tanév megkezdése előtt adja meg a felveendők névsorát. Előírná a politikai magatartás szerinti elbírálást és elbocsátást, valamint az évközi felvételek megtiltását. Igényli új tantárgyak bevezetését is.

November 23-án a „haladó papok” értekezletet tartottak, amelyen dr. Pfeiffer János professzor beszámolt²¹¹ az Akadémián és a Szemináriumban (kettős beosztása révén) szerzett tapasztalatairól. Elmondta, hogy a „gyeplő kicsúszott az Akadémia és a Szeminárium előljáróinak a kezéből, a teológián kialakult a renitens szellem. Helytelen politikai magatartásuk mellett nagyfokú a fegyelmezetlenség. Jelenleg 20 növendéke van a Központi Szemináriumnak, és most már új szellemben nevelik a teológusokat, és a helyes úton járnak.” A kommunista állam hozta létre az új tanszéket a teológián, holott 1926-ban pápai utasítás jelent meg ilyen tantárgy felvételére, ilyen tanszék felállítására. Hosszasan fejtegette, hogy a „magántulajdon szentsége” speciális magyar kifejezés, majd beszélt a békemozgalom 10 évéről, az esedékes megünnepléséről.

Beresztóczy Miklós /a papi békebizottság titkára/ szerint külső erők kedvezőtlen befolyást gyakorolnak a szemináriumokra. Fő problémaként említette a „civil” hallgatókat. Elmondta, hogy a tavaszi elbocsátások nem jelentettek megoldást, mert azok a kispapok, akiket elbocsátottak, különböző formában (sekrestyések, kántorok) magánúton tanulnak.

Horváth Richárd /a Katolikus Szó főszerkesztője/ azt javasolta, hogy a Hivatal nézze meg, hogy a szemináriumokban milyen a nevelés. „Pestre, a békepapok szemináriumába nem küldenek teológusokat! Az öreg papok eladták magukat az államnak, és a fiatal papok kell, hogy megmentse az egyházat, ők az igazi ortodoxok.”

November 25-ei jelentésében a Fővárosi Tanács V.B. Művelődésügy Főosztály egyházügyi főelőadója, Turai István²¹² kormánybiztos 13 oldalas jelentésben együttesen tárgyalja a Központi Papnevelő Intézet és a Hittudományi Akadémia elemzését.

²⁰⁹ MOL XIX-A-21-d-008-8/1959./Eln.

²¹⁰ MOL XIX-A-21-d-008-11/1959. Eln.

²¹¹ MOL XIX-A-21-d-0012-7/1959./Eln.

²¹² MOL XIX-A-21-d-008-12/1959. Eln.

A jelentés első része az előjárói testülettel és a neveléssel foglalkozik. A leváltások következtében tűrhető helyzet alakult ki. Erdey F. dékánt és Potyondy I. rektort megfelelőnek találja, de Király F. Pacifik esetleges kétszínű magatartása problémás lehet.

Szorgalmazza az új felvételekkel kapcsolatos információkat, a bejáró hallgató kategóriát ellenzi, a katonai szolgálat alóli kibúvásnak minősíti. A teológiai kiképzést politikai szempontból veszélyesnek és a rendszer számára hátrányosnak tartja.

Az előjárókról személyenként rövid jellemzést ad (ennek főbb megállapításai): Potyondy lojalitását egyesek kétszínűnek tartják. Semptey Lászlót érzelmileg reakciónak minősíti. Király Ferenc Pacifik volt ferences szerzetest Cavalier József vitte a békemozgalomba, mégis felmerül a gyanú a kétszínűségére.

Fábián János politikailag óvatos, mindszenis múltja kísért: templomigazgatói tevékenysége során a reakciónok gyülekező helyét hozta létre az Egyetemi Templomban.

Erdey Ferenc lojalitást tanúsít, az állami kérések maradéktalan teljesítésére törekszik. Bánk József ravasz, alattomos gondolkodású, reakción beállítottságú, de igen óvatos (eltávolítását javasolja). Cserháti József színtelen, politikailag óvatos. Félegyházi József lojális, de a kényesebb problémáktól igyekszik távol maradni. Gál Ferenc csöndes, tartózkodó, lojalitása ellen nem merült fel kifogás. Görgényi Béláról nincsenek érdemi értesülések. Kecskés Pál konzervatív, apolitikus, lojalitása ellen nem merült fel kifogás. A prefektusságból leváltott Liptay György mélységesen reakción, eltávolítását javasolja. Marcell Mihály népi származású, de konzervatív, korábban szélsőjobboldaliként volt ismert, de a nyilasokat elítélte. 1951-ben a rektorságból leváltották. Nagy Józsefről még nincs információ. Pfeiffer János a somogy megyei békepapi bizottság titkára volt. Jó képességű, de hiú, beképzelt. Egyesek szerint kétszínű. Radó Polikárp nagytudású, gyáva, az állami kéréseket gyávasága miatt teljesíti. Mindig az erőhöz pártol. Szörényi Andor egykori nyilas magatartása miatt több évig ült börtönben, kapcsolata volt a Volksbunddal is. Az ellenforradalom idején a „kari táblát” kiszögezte. 1959. tavaszán lojális cikket írt, azóta többször kompromittálta magát a rendszer mellett, emiatt nem fogadja vissza a reakción tábor. A növendékek az állam bizalmi emberének tartják. Tamás Gergely Alajos ferences szerzetes volt, lojalitása ellen nincs kifogás, bár a Grösz perben fél évig internált volt. Timkó Imre viszonylag haladó, lojális magatartású. Waigand József missziológiát ad elő, a népi demokráciával nem szimpatizál, de kifogás nem merült fel.

Zemplén György igen sötét reakción beállítottságú. Az ellenforradalomban élen járt a lázításban. Negatívan hat a növendékekre, ezért eltávolítása javasolható.

Mellékelte a növendékek személyi adatait (név, születés, anyja neve, iskolai végzettsége, intézménye, előző foglalkozás, lakhelye, apja foglalkozása 45 előtt és jelenleg, évfolyam, egyházmegye). A hallgatók/növendékek: 21 bentlakó +15 bejáró klerikus, +15 civil bejáró.

November 25-én ugyancsak Turai István kormánybiztos készített értékelést²¹³ az Esztergomi Teológiai Főiskoláról:

A működésre elsősorban Budai János nyomja rá a bélyegét. Megcsontosodottsága érződik a tanári kar bezárkózottságában. Az intézeti nevelés demokratikus szempontból nem megfelelő, ez lemérhető az újmisések és a fiatal papok magatartásán. Országosan a fiatalok a legiljojálisabbak, de különösen és fokozottan érvényes az esztergomiakra. A Központi Papnevelő Intézet és az Esztergomi Hittudományi Főiskola nevelése hasonlatos. A legkétesebb egyéneket küldik Budapestre. Budai János mélységesen reakción, alkalmatlan a rektori funkción ellátására. Bartl Lőrinc képzett, nagyműveltségű, mindig „talpra esik”. Igen ügyes nevelő, megakadályozta 1956-ban a növendékek részvételét a tüntetéseken. Bezák

²¹³ MOL XIX-A-21-d-008-13/1959./Eln.

Miklós zárkózott, óvatos, belsőleg mélységesen reakciós, kifelé alázatos magatartást mutat minden irányban. Bognár Lajos vicerektor Budai rektorral az intézet rossz szelleme, az Endrey garnitúrához tartozik. Állítólag levélben ellenezte Rómában a felterjesztett jelölteket. Leváltása és Esztergomból elhelyezése javasolt. Csányi József beképzelt, zavaros fiatalember, ő is Endrey kreációja és ma is híve. Alkalmasabbra cserélendő. Nagy Jánosnak a korábbi ellenzéki magatartása miatt volt kellemetlensége. Az ellenforradalom alatt óvatos magatartást tanúsított. Nyíri Tamás befolyása alatt áll, orosz nyelvet tanul. Nyíri Tamás simulékony modorú, helyezkedő. Mindszenty büntető rendelkezéseit elhamarkodottnak tartotta. Az erő oldalán áll, kezelhető. Szalóczi Elek spirituális a Ferences Gimnázium igazgatója volt. Lojális, aki mindig szimpatizált a békemozgalommal, az állam és az egyház jó viszonyát akarja. A tanári kar többi tagjáról még nincs elegendő információja.

5. „Engedélyezett” és titkos papszentelések

A Központi Szeminárium növendékeinek 1959. évi papszentelési programja eltért a megszokottól. A Szeminárium és az Akadémia csak a két „kedvesményezett” diakónus felszenteléséhez adta meg „votum”-át: Ferenczi Istvánnak és Brunner Tibornak. Mindketten részt vettek a január 23-ai OP országos gyűlésen, Ferenczi István a márciusi 9-ei memorandum ellen szavazott, Brunner Tibor pedig távol maradt a véleménynyilvánítástól. Hamvas Endre csanádi püspök június 17-ei dilemmája, hogy felszentelné (Szakál Antal V. évest, egyetlen) diakónusát, megoldatlan maradt.

Shvoy püspök a március 18-ai és a június 17-ei püspökkari értekezleten kifejtette álláspontját, hogy a püspökök felelősséget vállaltak ezekért a növendékekért attól kezdve, hogy feladták nekik a tonzúrát, azaz klerikusok lettek.

Vizsgálati jegyzőkönyv(ek)ből²¹⁴ tudjuk dokumentálhatóan a Központi Szemináriumból kizárt vagy elbocsátott kilenc diakónus 1959. évi pappá szentelésének dátumát:

- Június 21-én szentelte fel Papp Kálmán győri püspök Szabó Kornélt;
- November 30-án szentelte fel dr. Szabó Imre esztergomi segédpüspök a váci egyházmegyére Arató László, Mádi György és Szegedi László váci diakónusokat;
- December 8-án szentelte fel Shvoy Lajos székesfehérvári püspök – saját diakónusait – Balázs Tibort és Fóti Jánost;
- December 19-én szentelte fel ugyancsak dr. Szabó Imre esztergomi segédpüspök Budapesten Krichenbaum József, Rubint Ferenc és Székely Tibor esztergomi diakónusokat.

Egyedül Papp Kálmán (idős kora, beteges állapota, és egy évvel azelőtti meghurcoltatása ellenére) volt elég bátor ahhoz, hogy már fél évvel korábban, saját felelősségére vállalta a Szemináriumból március 18-án egyházmegyéjébe – a rektor saját intézkedésével – visszaküldött növendékének a felszentelését. Ha Olt Károly november 23-ai állásfoglalása után – mint hihető – Hamvas Endre vagy más „jól értesült” egyházi személy üzenetet kapott, vagyis jóval a válaszlevél elküldése előtt kiszivárgott a döntés, csak akkor érthető a fentebb felsorolt, addig függőben tartott felszentelések soron kívüli előkészítése és végrehajtása.

December 3-án az esztergomi apostoli kormányzó táviratban hívta be szentelési lelkigyakorlatra három diakónusát, s mi megfelelő előkészítés után állhattunk december 19-én a szentelő püspökünk elé.

A titkosszolgálati ügynöki jelentésekből tudjuk, hogy ezeknek az újmiséknek (egyrészt a növendéktársak részvétele és elbeszélése, másrészt az egyházmegyei kormánybiztosok „hálózata” révén), gyorsan terjedt a híre. (Saját személyemmel kapcsolatban) az első reakció

²¹⁴ ÁBTL 3.1.5.O–11522/4. 181. old.

„Kiss János” fedőnevű. ügynök /Timkó Imre/ 1960. február 2-ai keltű jelentésében²¹⁵ olvasható az alábbiak szerint: „Hogy valakit bármelyik püspök állami engedély nélkül, titokban felszentelt volna, arról sem feltételezést, még találgatást, sem utalást nem lehetett erre vonatkozólag hallani. De pl.: egyes személyek felszentelésével kapcsolatban voltak megállapítások és megjegyzések. A Hittudományi Akadémia tanári kara igen kifogásolta, hogy Székely Tibor volt papnövendéket, aki a kizártak között szerepelt, felszentelték. Egyrészt azt kifogásolták, hogy Székely Tibor, aki az engedetlenek sorában is kiemelődött, részben azt, hogy hogyan lehet felszentelni valakit, ha nem kaphat működési engedélyt, vagyis felszentelve valamilyen munkát kell vállalnia. ... Ezért a tanári kar zömmel nem helyeselte az ilyen szentelést. Anál is inkább, mert mint volt tanítványra vonatkozólag az illetékes ordinárius a szokásos információt a tanári kartól megkérni elmulasztotta.”

Ezek szerint az Akadémián december 14-e után sem volt jó ideig köztudott, vagy ismert az ÁEH álláspontjának november 23-ai gyökeres megváltozása.

Schwarz-Eggenhofer Artúr apostoli kormányzó tájékoztatójából ismerjük, hogy Telepo Sándor az ÁEH nevében²¹⁶ felkereste (az „akadályoztatásban” lévő) Endrey Mihály püspököt kényszerlakhelyén, és kérte, hogy mondjon le az Actio Catholica igazgatói tisztéről és az Opus Pacis bizottsági tagságáról is.

Endrey püspök kijelentette, hogy csak abban az esetben hajlandó lemondani az említett két funkcióról, ha Rómából megérkezik a felmentéséhez való hozzájárulás. Róma azonban nem válaszolt Endrey püspök lemondó nyilatkozatára, ahogyan nem válaszolt az ÁEH Endrey püspök utódlására vonatkozó előterjesztésére sem.

Ez a körülmény, és Endrey püspök speciális joghatósága adta a lehetőségét annak, hogy a „földalatti” kispapi mozgalom eredeti célkitűzését, a lelkiileg gondozott, és tanulmányaiban továbbképzett, kizárt és elbocsátott központi szeminarista kispapok belátható időn belül eljuthassanak kitűzött, és akadályok között is vállalt életcéljukhoz, pappá szentelésükhöz.

December 4-én a BM elkészítette a szokásos év végi összefoglaló²¹⁷ jelentését, amelyben megállapította, hogy „a párt tömegkapcsolatainak szélesítése szempontjából a klérus a maga összességében és perspektívájában a kibékíthetetlen ellenséges erők kategóriáját képezi” ...

„A Központi Szemináriumban lezajlott események kapcsán az új eljárási módszert alkalmaztuk, – írja a jelentés – és a kérdés a püspöki kar elé került, akiket az ÁEH felkért a legrenitensebbek eltávolítására. A püspöki kar elfogadta az általunk javasolt 14 fő kizárását.

Ezek a hallgatók a többiektől szolidaritás vállalását kérték. Az ellenállást kifejező lépések továbbra sem szűntek meg a Központi Szeminárium hallgatói körében, sőt memorandum-szerű levelet intéztek a püspöki karhoz, amelynek végeredménye az lett, hogy a püspökök a hallgatókat felelősségre vonták, és egy nyilatkozat aláírására szólították fel, amit azok megtagadtak. Így püspökeikkel szemben engedetlenségbe kerültek, ami miatt a püspökök kénytelenek voltak a Központi Szemináriumból ezeket a hallgatókat eltávolítani.

A kizárás és elbocsátás után a Szeminárium és a hallgatók kérdésével a Vatikántól kezdve az összes európai államban megjelenő újságok foglalkoztak, azonban mind a hazai, mind a külföldi reakció csak feltételezések alapján támadhatta államunkat. Nem az képezte a vita tárgyát, hogy az állam követett el hibás lépést, hanem az emberek egy része a hallgatókat támadta engedetlen magatartásukért, a másik része a püspököket támadta helytelen határozatukért. Ennek a módszernek az elemzése azt igazolja, hogy adott helyzetben képesek vagyunk a püspöki kart zavarba hozni, hogy saját maguk hozzanak olyan intézkedéseket, amelyek saját soraiknak ártanak, míg az állam szervei teljesen a háttérben maradnak.” {...}

„Az ügy még ma sincs lezárva. A végső eredmény feltétlenül az, hogy ezekkel az

²¹⁵ ÁBTL 3.1.5 O-11522/1 – 85–86. old.

²¹⁶ MOL XIX-A-21-a-E-27-29/11959/Eln.

²¹⁷ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3-B 155–156. old.

intézkedésekkel kb. 90 olyan személyt sikerült a Központi Szemináriumából lemorzsolni, akik igen élesen tevékenykedtek volna az ellen, hogy a párt a tömegek között minél szélesebb befolyást nyerjen.”

A Központi Szeminárium V. éveseiből 1958. december 8-án Grósz József 19 növendéket diakónussá szentelt az Egyetemi templomban. Ezek közül 9 főt, – amint fentebb láttuk – az egyházmegyéék 1959-ben pappá szentelt/ett/ek. A többi 10 diakónus 1960 tavaszára magánúton letette a még hiányzó, – a felszenteléshez szükséges – vizsgáját, és a „titkos szeminárium” végzős (elbocsátásukkor IV. éves) növendékeivel felkészült a szentelésre.

Ekkor Tabódy István, akinek hierarchiai háttérét elsősorban Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök biztosította, a „kispapi mozgalom” vezetőjeként kapcsolatot keresett a Vatikánnal és Endrey Mihály püspökkel.

Szinte hihetetlen – mai ismereteinkkel – hogy Shvoy püspök, Tabódy (bérmaapja és) patrónusa, nem tájékoztatta a „titkos szemináriumi rektort,” hogy megnyílt a papszentelés „ad libitum” legális módja. A Hivatal a főpásztorokra bízta, hogy kit szentelnek pappá, viszont fenntartja a működési engedély megadásának jogát (és a megadást egyúttal kétségesse is teszi).

Ugyanakkor fennáll a bizonyos fokú elzárttságban élő Endrey püspök esetében annak a lehetősége, hogy nem értesült az ÁEH új állásfoglalásáról, amelyet december 14-én kelt levélben közöltek Hamvas püspökkel. Vagy ha tudott is róla, élt a lehetőséggel anélkül, hogy a növendékekkel közölte volna joghatósága forrását, hiszen – az ÁEH elnök nyilatkozata alapján – működési engedélyt a felszenteltek úgysem kaptak volna.

Az eseményeket BM jelentésekből és vizsgálati jegyzőkönyvekből tekintjük át röviden:

1./ Rózsavölgyi László ún. regnumi pap 1960. februárjában kereste fel Endrey püspököt és közvetítette Tabódy István kérését²¹⁸.

2./ Endrey Mihály speciális delegátusi felhatalmazása alapján jogosult volt papnövendékeket felvenni és felszenteltetni az esztergomi főegyházmegye címére, vagy a saját egyházmegyéjük címére felszentelt diakónusokat pappá szenteltetni a saját egyházmegyéjükre, a megyéspüspökük értesítése nélkül. A joghatósága kiterjedt arra az esetre is, ha maga szentelt, de kiadhatott interstitium (várakozási idő két szentelés között) alóli felmentést (dispenzációt) és megbízólevelet (litterae dimissoriae) más felkért, szentelő püspök részére.

3./ A papszentelés jogi feltételeinek megfelelő dokumentumokat Rédly Elemér VI. éves presbiter-növendék készítette el. Endrey püspök is, és a szentelendő növendékek is egyaránt tudták, hogy nem kapnak az ÁEH-tól hivatalos működési engedélyt.

4./ A szentelés előtt a növendékek letették az előírt esküket és megkapták a meghatalmazásokat. Endrey püspöknek csupán aláírását és pecsétjét kellett adnia a dokumentumokra.

5./ Tabódy István gondoskodott a szentelő püspök felkéréséről (Zadravecz István OFM nyugalmazott tábori püspök személyében) és a három szentelési helyszín előkészítéséről (beleértve a ruhákat és a kellékeket is).

Március (17²–18²)–**19**-én Tabódy István albérleti lakásán (Budapest, V., Tanács krt 10. sz.) kapták meg előbb a szubdiakonátust és a diakonátust, majd ugyanott a presbyteratust (az esztergomi főegyházmegye címére): Horváth József, Kelényi Tibor, Kiss Dénes, Nikovics Antal, Nyiredy István, Takács János, Virágh József és Somogyi Sándor.

Április 2-án szentelte pappá Zadravecz püspök (Bp. XV., Táncsics M. u. 15. sz.) Adriányi Gábor (veszprémi), Bán Zoltán (pécsi), Lőrincz Sándor (pécsi) Medveczky Lajos (egri)

²¹⁸ ÁBTL 3.1.5. O–11522/4. és 5. kötet

Orbán János (pécsi), Rózsa István (veszprémi), Szakál Antal (székesfehérvári²¹⁹) Tóth László (egri) (fő)egyházmegyes diakónusokat.

Ezen a napon várták Juhász József (pécsi) diakonust is, akit később szerzetesként szenteltek fel ismeretlen körülmények között.

Augusztus 24-én ugyancsak Zadavec püspök szentelte fel Bohán Béla egri diakonust az egri főegyházmegyére Budapesten a Kassai téri templomban.

A felszenteltek részére három kápolnát alakítottak ki, ahol misézhetnek. A felszenteltek „rangrejtve” csatlakoztak a magyarországi „munkáspapsághoz.” Nem kerülhették el azonban a beszervezett ügynökök és az állambiztonsági szolgálat titkos figyelését.

6. Püspökkari törekvések a központista növendékek visszavételéért

1960

Január 27-én tartotta a püspöki kar azévi első konferenciáját²²⁰ Grósz József kalocsai érsek elnökletével. Egyedül Papp Kálmán győri megyéspüspök mentette ki magát.

A napirend első pontja a Miniszterelnöknél tett látogatásról szóló beszámoló volt, amelynek lényeges megállapításai Grósz érseknek a konferencia anyagához kapcsolt megjegyzésből:

„A Közp. Szeminaristák ügyét csak 1960 szeptemberére akarják elővenni. Alkudoztunk, hogy legalább 1960 februárja előtt intézzék el. Olt Károly nagy nehezen beleegyezett abba, hogy a szeminárium előjárósága állítsa össze és adja be a visszavehető növendékek listáját. Ez megtörtént. Hamvas püspök úr a rektor és dékán kíséretében személyesen vitte be a listát az ÁEH-ba. Ekkor visszakoztak és megint csak 1960 szeptemberénél kötötték ki.

Mindezek után újból foglalkoznunk kell a Központi Szeminárium ügyével. November–december hónapokra gondoskodtunk a hiány fedezetéről azzal, hogy a továbbiakról a januári növendék létszám figyelembevételével és a többi pénzforrás (AC, Szt. István Társulat, Szoc. Intézmények:) együttes mérlegelésével igyekszünk a Szeminárium fenntartásáról gondoskodni, és próbálunk külföldi segílyt is szerezni.”

Április 5-én tartottak ismét püspökkari konferenciát²²¹ Grósz József érsek elnökletével. Csak Papp Kálmán győri megyéspüspök maradt (ismételten) távol.

„A 8. napirendi pontban „az esztergomi apostoli kormányzó röviden ismertette nehézségeit és küzdelmeit az egyházkormányzatban és az áldatlan helyzetet a Központi Szemináriumban.”

A jegyzőkönyv megállapítja: „Az egyházkormányzati problémát ismerjük: a Beresztóczy Miklós helynöki kinevezésének megtagadása miatt hozott az ÁEH megtorló intézkedéseket. Résztvétel hallgatták, támogatásukról biztosították és törték a fejüket, hogyan segíthetnek a Központi Szemináriumban lévő állapotokon.”

A Központi Szemináriumban lévő áldatlan helyzetről 1959. II. félévében is, és 1960 tavaszán is készültek ügynöki jelentések:

²¹⁹ Eredetileg csanádi egyházmegyes, de amikor Hamvas püspök nem szentelte fel az ÁEH elnökének nyilatkozata ellenére sem, akkor Tabódy közreműködése révén Shvoy püspök átvette a székesfehérvári egyházmegyébe.

²²⁰ 1960-tól nem készültek a püspökkari konferenciákról BM jelentések. A továbbiakban dr. Balogh Margit: A magyar katolikus püspöki kar tanácskozásai 1949–1965 között” c. kiadványából idézünk: itt a 1038. old.-ról

²²¹ Balogh M.: u. ott. 1045. old.

„Hívő”/Semptey L./ 1959. december 12-ei jelentésében²²² beszámolt arról a felfordulásról, amelyet az Akadémia könyvtárának födémcsereje okoz. De belső problémákat is felsorolt: „a 20 növendék fegyelmezése akadozik. Nekibuzdultak – írja Hívő – hogy minden reggel korábban kelnek és az egyetemi templomba mennek reggel 6,00 órára, és a rorate misén énekelnek. Király spirituális nehezményezte, hogy mindez az ő tudtán kívül történik és a rektort is felkérte, hogy csináljon itt rendet. Most egyelőre marad minden, és nem a kápolnába mennek, hanem a templomba. Aztán egyesek sem a kápolnába nem mennek, sem a templomba. Zavar van az étkezéseknél is, pontatlanok. Apróságok, de sok az összevisszaság, és nem terem senki rendet. ... Fábián prefektus ingerült, rendelkezik, hevesen magyaráz, Pfeiffer prefektus lemosolyogja a fegyelmezetlenséget, Király spirituális sértődik, hogy mellőzik őt, a rektor idegeskedik, hogy nincsenek kézből a növendékek. Pedig így van, szétesik minden.”

„Kiss János”/Timkó I./ 1960. március 30.-i jelentésében²²³ beszámol arról, hogy „március közepe felé az előjáróság és a tanárok is bizonyos nyugtalanságot észleltek a kispapok között.

Kiszivárgott, hogy egy emlékünnepet, vagy megemlékezést akarnak tartani a tavalyi eseményekkel kapcsolatban. Az előjáróság résen volt, bár ez nem teljesen sikerült, mert a Tesszár nevű teológusnak sikerült a spirituális előzetes tájékoztatása nélkül egy elmélkedést szerkeszteni, amit fel is olvasott a kápolnában. Az első mondatokra több kispap felállt és kiment. Az imádság azokért a kispapokért volt, akik a tanárok és előjárók lelkiismeretlenségéből kifolyólag hivatásukat elvesztették. Az előjáróság a rendbontót az ÁEH egyetértésével eltávolította.”

„Egy délutáni óracsere kapcsán óraütközés történt, amit Pfeiffer professzor kifogásolt. Timkó professzor, amint erről értesült, áttette délutáni óráját más időpontra. A hallgatók úgy véleményezték, hogy a két professzor között torzsalkodás támadt. Ennek kifelé is hangot adtak. A két tanár egymással megegyezve a már-már problémátikusvá váló kérdést elintézte. A tanári karban kialakult vélemények szerint minden nevelőnek résen kell lennie.”

Május 18-án tartotta a püspöki kar a 3. konferenciáját²²⁴ Grósz József elnökletével. Távolmaradó egyedül Dudás Miklós hajdúdorogi megyéspüspök volt. A napirendből két téma fontos a kispapi mozgalom szempontjából:

9. napirendi pont: „A Központi Szeminárium elbocsátott növendékeinek ügye. Az ÁEH-nak 1959. december 14-én Hamvas püspök úrhoz intézett levele szerint: *„Az elbocsátott növendékek az 1959/60 tanévre nem vehetők vissza. Arról lehet szó, hogy egyesek egyéni elbírálás alapján az 1960/61. tanévre visszavehetők legyenek. Az érintett teológusok időközben(i) felszentelésére vonatkozóan az a véleményünk, hogy ez az illetékes Ordinarius urakra tartozik. Mi nem emelünk ellene kifogást, azonban a papi működésükhöz szükséges állami hozzájárulás részükre való megadása kérdésessé válik”* – írta Csala László osztályvezető a levelében.”

Intézkedés:

Az elbocsátottaknak a Központi Szemináriumba való visszavétele ügyében kellő időben tárgyalunk. A papi pályára egyébként alkalmasakat *konkurzuson újból felvesszük* és esetleg vidéki szemináriumba küldjük.

A Központi Szemináriumban uralkodó áldatlan állapotokon előjáró változtatással próbálunk segíteni.”

A püspöki kar napirendjén lassabb az információáramlás, mint az ÁEH nyilatkozataiban. Novemberben történ a Hamvas püspök vezette küldöttség kérésének elutasítása, ami először

²²² ÁBTL 3.1.5. O–11522/1 79. old.

²²³ ÁBTL 3.1.5. O–11522/1 86–87. old.

²²⁴ Balogh M.: i.m. (p.1046. old.

januárban szerepelt a püspöki kar napirendjén, és Olt Károlynak a kispapokra kedvező novemberi „nyilatkozatából” következtettük decemberben a 9 diakónus pappá szentelését. Ez a kedvező novemberi nyilatkozat (amint fentebb már utaltunk rá) csak most, *májusban kapott nyilvánosságot* az püspöki kar konferenciáján.

Kik szervezték az 1959 év végi szenteléseket? Sem a BM 1960. december 24-én készült „összefoglaló jelentése,”²²⁵ sem a Tabódy per vizsgálati jegyzőkönyvei²²⁶ nem tartalmazznak még csak utalást sem arra, hogy, hogy a „kispapi mozgalom”-nak szerepe lett volna az 1959. évi szentelések előkészítésében.

Június 7-én Grösz érsek bejelentette²²⁷ az ÁEH-nak, hogy a Akadémia tanári kara dr. Cserhádi Józsefet választotta meg az 1960/61. tanévre dékánnak. Olt Károly már június 9-én megadta válaszát az előzetes hozzájárulásról.

Június 13-án Az ÁEH-ban összefoglaló feljegyzés²²⁸ készült a Római Katolikus Hittudományi Akadémiáról 1959. év folyamán eltávolított teológusok ügyében.

A feljegyzés megállapítja:

- Az ellenforradalomban súlyosan kompromittált teológusokat a Fővárosi Bíróság szabadságvesztés büntetéssel sújtotta (14 fő);
- a teológusok többszöri felszólítás ellenére sem vettek részt az OP által szervezett békegyűléseken, kritizálták a Hittudományi Akadémia és a Központi Szeminárium vezetését, de kritizálták magát a püspöki kart is;
- nemcsak ellenséges és szervezett politikai magatartást mutatott a népi demokratikus államrenddel szemben, hanem az egyházi felsőséggel is szembe fordult és vele szemben engedetlenséget tanúsított;
- A Hittudományi Akadémia tanári kara e tarthatatlan állapotok megszüntetésére javaslatokat dolgozott ki, és juttatott el a püspöki karhoz:
 - el kell távolítani az oda nem való ellenzéket;
 - ki kell zárni mindenkorra nemcsak a Budapesti Hittudományi Akadémiáról, hanem valamennyi vidéki teológiáról és szemináriumról;
 - a megmaradt hallgatók is csak a tanulmányaik teljes befejezése után szentelhetők fel papoknak.
 - a megmaradt hallgatók 1960. július 1-ig nem fejezhetik be tanulmányaikat.
- A püspöki kar tagjai e szempontok érvényesítésével 1959. március 3-án 14 fő teológust eltávolítását fogantatosították;
- A teológusok március 9-én beadványban megtámadták a teológia vezetését és a felső egyházvezetést is, a megtett intézkedésekért;
- A püspöki kar elnöke a rektorhoz intézett levelében engedelmességre szólította fel a teológusokat és engedelmességi nyilatkozatot kívánt meg tőlük. Ezt 15-en írták alá, további 55 fő eltávolítására került sor.

A püspöki kar, az Akadémia és a Szeminárium képviselői megállapodtak, hogy egy büntető év elteltével visszatérnek a kizárt, elbocsátott, vagy egyházmegyéjükbe visszahívott növendékek továbbtanulása kérdéseire.

Június 18-án a dékán és a rektor közös (akadémiai fejléces) kísérőlevéllel megküldték az ÁEH elnökének az egy évvel korábban lezajlott események során a két intézet különböző

²²⁵ ÁBTL 3.1.5. O–11522/2 (pp. 6–35.)

²²⁶ ÁBTL 3.1.5. O–11522/4 (p. 181.)

²²⁷ MOL XIX–A–21–a–K–23–3/1960/Eln.

²²⁸ MOL XIX–A–21–a–K 23–4/1960/Eln.

büntetési formáiban eltávolított hallgatók/növendékek névsorát²²⁹ annak kezdeményezéseként, hogy ismételten tárgyalni lehessen a hallgatók visszavételéről.

Július 5-én „Rózsa” /dr. Várkonyi I./ fn. ügynök jelentette²³⁰ a BM II/5-C alosztályának: „Kedden június 28-án, dr. Erdey dékán felkeresett hivatalomban tanácsot kérni az 1959. márciusában eltávozott növendékek további sorsával kapcsolatban.

Potyondy rektorral már hosszabb idő óta gondolkodnak azon, hogyan lehetne rendet tenni ebben a kérdésben. Az ÁEH büntetése tulajdonképpen 1960. szeptemberéig szól. Hamvas püspök úrnak a véleménye nagyon kétséges eredménnyel kecsegtetett. Neki az volt a véleménye, hogy általános amnesztiát kellene elérni, és nem külön-külön tárgyalni az egyes növendékek ügyében. Megmagyaráztuk neki, hogy a püspökök sem tehetik ki magukat annak, hogy minden növendéknek kérjék, és közben ki fog derülni, hogy sokan lesznek a növendékek közül, akik nem is akarnak visszajönni.”

Azt válaszoltam: „először minden ordinárius hívassa maga elé volt központistáit ... akar-e minden feltétel nélkül engedelmeskedni. Azok névsorát küldjék el az érseknek és Hamvasnak. Ők legkésőbb augusztus 15-re kérjenek időpontot az ÁEH-val való megbeszélésre. Ott egyeztessék a névsort, és azután hozzák meg a végleges döntést. Így elkerülhető lesz, hogy újabb és esetleg súlyosabb botrány keletkezzék.”

Július 8-án Grósz József érsek a május 8-ai konferencia 9. napirendi határozata értelmében tájékoztatást²³¹ küldött az ordináriusoknak, hogy az ÁEH-val felveendő tárgyalások során a püspöki kar ne exponálja magát olyan növendékek ügyében, akik esetleg nem akarnak a Központi Szemináriumba visszatérni, vagy már nem is akarnak papok lenni. Felszólította az ordináriusokat, hogy július végéig jelentsék azok névsorát akik a Központi Szemináriumba kérik visszavételüket, vagy esetleg inkább szeretnének valamelyik vidéki szemináriumba felvételt nyerni. Az ordináriusok jelentsék, hogy kinek az ügyét kívánják tárgyaltatni.

A BM jól felkészült a várható eseményekre, és felkészítette az ÁEH-t is:

Július 16-ai keltű BM javaslat²³² azt tanácsolja, hogy a püspökök által ösz szeállított névsort az ÁEH fogadja el, és kezdjen halogató taktikát. Több alternatívát is javasol:

- Ha a jelentkezők száma magas, és mind a Központi Szemináriumba szeretne visszajönni, válaszolja azt, hogy egy része ide, egy része vidékre. Így megbontva elégedetlenséget vált ki;

- Javasolja az esztergomi szeminárium Br+e telepítését. Ezzel egy objektum megszüntethető;

- Engedélyezze, hogy mindenkit visszavegyenek, így ellenőrizhetők a növendékek;

Július 21-én Turai István a Budapesti Fővárosi Tanács egyházügyi kormánybiztosa 0018/9-1960 sz. „feljegyzésben” jelentette az ÁEH-nak, hogy (a mai napon) „dr. Potyondi Imre, a Budapesti Központi Szeminárium rektora délelőtt felkeresett irodámban. Először általában a Szemináriummal kapcsolatos dolgokról beszélgettünk, majd a tavaly eltávolított papnövendékekről esett szó. Kisebb huzavona után Potyondi arról kezdett beszélni, hogy komplikációk vannak az elbocsátott papnövendékekkel kapcsolatban.

„Cserhádi József teológiai tanártól értesült a dologról ... hogy egy ismeretlen püspök felszentelte az eltávolított V. éves papnövendékek jelentős részét. Az I.-től IV. évfolyamig

²²⁹ MOL XIX-A-21-a-K 23-4/1960/Eln.

²³⁰ ABTL 3.1.5. O-11522/1 (112–113. old.)

²³¹ MOL XIX-A-21-a-G-16-3/1960/Eln.

²³² ABTL 3.1.5. O-11522/1 116–119. old.

terjedően az eltávolított papnövendékek azt a parancsot kapták – feltehetően Rómától – hogy nem érintkezhetnek sem az állammal, sem a püspöki karral. Ezek a fiatalok arról beszélnek, hogy van békepapság, van hivatalos papság, és lesz földalatti papság.”

Potyondi elmondotta, hogy beszélt Ilyés Dénes volt II. éves elbocsátott papnövendékkel, és megkérdezte tőle, „akar-e visszatérni az Akadémiára tanulmányai folytatása végett. Ilyés D. azt válaszolta, hogy nekik, elbocsátott papnövendékeknek az a véleményük, hogy jobb ha polgári állásban maradnak, mivel úgyis háború lesz, ami azután meg fogja fordítani a dolgokat.” ...

Potyondinak az a véleménye, hogy „széleskörű földalatti agitáció folyik, és az kerítette hatása alá az egyébként helyes gondolkodású Ilyés D.-t is.”

Elmondotta még Potyondi, hogy nyilván az említett földalatti agitáció következményeképpen az a helyzet, hogy „az elbocsátott I–IV, évfolyamú volt papnövendékek püspökeik kérésére nem jelentek meg, és nem hajlandók azokkal tárgyalni a Hittudományi Akadémiára történő esetleges visszavételükről. Kijelentik, hogy ők más egyházhoz tartoznak.”

Végül megemlítette még Potyondi, mint felháborító esetet, hogy „a Máriamakkosi plébánián Shvoy püspök asztalához több eltávolított papnövendéket ültetett, Tabódyval az élükön, úgyhogy az idősebb papoknak a püspök közvetlen közelében nem is jutott hely.”

Július 21-ei jelentésében „Pátkay” /Esty Miklós/ beszámol²³³ Schwarz-Eggenhofer Artúr intézkedéséről: „a kormányzó azt írta a megbeszélésre hívott növendékeknek, hogyha nem jelentkeznek, akkor eltiltja őket a reverenda viselésétől.”

Augusztus 2-ai keltű az ÁEH-nak címzett első válaszevlél²³⁴ a győri püspöktől, aki Hrotkó Géza, Rédly Elemér és Szabó Kornél felszentelt papjai részére működési engedélyt, és Lándori Tamás volt III. éves növendéke szemináriummi visszavételét kéri.

Augusztus 2-án Olt Károly írt levelet²³⁵ Hamvas Endrének: fel kívánja vetni a Római Katolikus Hittudományi Akadémiáról kizárt, illetve az egyházmegyékbe visszarendelt és önként távozott szemináriummi növendékek ügyét. Megemlíti, hogy „a visszavételi kérelmek elbírálása végett a növendékek névsorát az Akadémia meg is küldte.”

„Időszerűnek tartom, – írja az ÁEH elnöke – hogy mivel a tanév megkezdésének időpontja közeledik, ha a visszavétel kérdésében a tárgyalásokat mielőbb felvennénk.”

Augusztus 3-án „szigorúan titkos” feljegyzés készült²³⁶ az ÁEH-ban, amelynek 4. pontja szerint: „A kizárt szeminaristák visszavétele ügyében alapos konzultációt kell folytatni a továbbiakban is a Belügyminisztériummal. Ugyanakkor az eddigi tapasztalatok alapján a püspöki karnak is élesen kell állást foglalnia a visszautasítást tanúsító teológusokkal szemben. El kell érni, hogy az illegális felszenteléseket megsemmisítsék, és azokat a szeminaristákat, akik nem akarnak visszatérni a teológiára, meg kell fosztani a papi reverendától. Ez ne csak a felszenteltre, hanem a diakónusokra is vonatkozzék.”

Augusztus 3-án „Házás” /Páldi J./ jelenti,²³⁷ hogy Grösz közölte Erdeyvel: 3 egyházmegye még nem adta meg a választ, hogy kik és hová akarnak visszatérni.

²³³ ÁBTL 3.1.5. O-11522/1 124. old.

²³⁴ MOL XIX-A-21-a-G-16-4/1960/Eln.

²³⁵ MOL XIX-A-21-a-K-23-1/1960/Eln.

²³⁶ MOL XIX-A-21-d-0015-2/1960/Eln.

²³⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11522/1 143. old.

Augusztus 5-én Hamvas püspök válaszolt az ÁEH-nak:²³⁸ „megköszönte a tájékoztatást, közölte, hogy az érsek urat értesítette, és rövidesen jelentkezik.”

Augusztus 6-án dr. Brezanóczy Pál válaszában²³⁹ jelezte, hogy a növendékek válaszaik késedelmesen érkeztek be. Eger részére Bohán Béla V. éves diakonus és Pálincás Imre V. éves északi részi diakonus ügyét kéri tárgyaltatni. Mindketten Egerben fejezik be a tanulmányaikat.

Augusztus 6-án újabb BM jelentés²⁴⁰ készült. Ez beszámolt arról, hogy Tabódy felkereste Cserhádi professzort. Az új, leendő dékán azt az álláspontot képviselte, hogy a volt VI. és V. éveseket ne vegyék vissza. Tabódy elmondta Cserhátinak, hogy a kispapok visszatérésének feltételei vannak, ugyanazok, mint márciusban voltak. A jelentés megállapítja, hogy „értesüléseink szerint a növendékek is Tabódy álláspontját képviselik, amit már közöltek is az ordináriusokkal.” Azt javasolja a BM az ÁEH-nak, hogy „ragaszkodjon annak a nyilatkozatnak az aláírásához, amelynek megtagadása miatt a növendékeket márciusban elbocsátották.”

Augusztus 15-ei keltű „Házás” /Páldi J./ jelentése,²⁴¹ amelyben tájékoztatást ad arról, hogy Cserhádi július 21-én sörözni hívta Szörényi és Görgényi professzort és Páldi titkárt a Kárpátiába. Bizalmasan elmondta, hogy volt a pécsi püspöknél, ... aki hívatta a szemináriumból visszahívott növendékeit, hogy felszentelje őket, mivel már lehet, s ezek azt mondták, hogy már fel vannak szentelve.”

Augusztus 22-ei keltű ugyancsak „Házás” /Páldi J./ jelentése²⁴² a Szent István napi ebédéről, ahol azt „mondta Hamvas csanádi püspök Erdey dékánnak, hogy sikerült Grósz érseket rávenni, hogy konferenciát hívjon össze ebben az ügyben augusztus 31-én. Előtte napon már feljön Grósz és minden püspökkel fog tárgyalni a kérdésről. Grósz mondta Erdeynek, hogy a maga részéről is fog új növendékeket küldeni.”

BM megjegyzés: „Figyelemre méltó, hogy mind későbbre halasztják, mert a szeminaristák visszavétele ügyében nem tudnak eredményt elérni a szeminaristák körében. A püspökök félnek a fenti kérdések tárgyalásától Faith szerint, aki Pápay volt növendékkel beszélt, mind vidékre kérte magát.”

Augusztus 30-án „Kiss János”/Timkó I./²⁴³ dr. Erdey Ferenc dékánnal folytatott négy szemköztí beszélgetéséről jelenti az alábbiakat: „A Dékán elmondta, hogy több ordinárius levélben szólította fel elbocsátott növendékeit, ki-ki jelölje meg, hogy Budapestre, vagy melyik vidéki szemináriumba szeretne visszakerülni. Egy bizonyos létszám igenlően válaszolt, és jobbára a vidéki szemináriumot választotta. Egy bizonyos létszámú volt kispap viszont feleletre sem méltatta az ordináriusokat. Voltak olyanok is, akik bár nem írásban, hanem szóban adtak véleményüknek kifejezést, pl. nem vagyunk engedelmességre kötelezve olyan püspöki kar felé, aki lepaktált a kommunistákkal. Pestre nem jövünk, amíg Sempsey ott van, Pest a kispapok temetője, mert Sempsey kivégzi azokat. Pestre semmiképpen nem megyünk.”

²³⁸ MOL XIX-A-21-a-K23-1/a/1960/Eln.

²³⁹ MOL XIX-A-21-a-K-23-7/1960/Eln.

²⁴⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11522/1 132-136. old.

²⁴¹ ÁBTL 3.1.5. O-11522/1 (00033) 137. old.

²⁴² ÁBTL 3.1.5. O-11522/1 (00036) 143. old.

²⁴³ ÁBTL 3.1.5. O-11522/1 151. old.

Amint a különböző jelentések mutatják, a szétszéledt kispapokat az ordináriusok levélben keresték meg, és az érsek utasításának megfelelően megkérdezték, hogy akarják-e választott hivatásukat folytatni, vissza kívánnak-e térni a Központi Szemináriumba, netán áthelyezésüket kérik valamelyik vidéki szemináriumba. Ennek a levelezésnek az iratháttérét – több egyházmegyei archívum fölkeresése ellenére – nem sikerült feltárni.

A titkosszolgálati, ügynöki jelentések reflexióiból lényegében bizonytalan felmérésre lehet következtetni. Egyes növendékek egyeztetett, úrlapszerűen kitöltött válaszokat küldtek az egyházmegyéknél. Olyan választ is adtak, amely szerint „csak akkor megyünk vissza, ha mindannyian visszamehetünk”.

A válaszok arra utalnak, hogy lényegében nem sikerült megtörni a „kispaplázadást.”

A rektor is, és a dékán is június óta szorgalmazta, hogy Grösz érsek hívjon össze püspökkari konferenciát, és tegyenek kísérletet legalább 40 növendék visszavételére. Grösz érsek – miután a jelentkezők adatainak begyűjtésére az utasítást kiadta – tudta, hogy nehéz tárgyalások várnak rá. Ugyancsak ügynöki jelentésből tudjuk, hogy Grösz érsek kedvetlenül fogott hozzá az ügy lebonyolításához, mert ahogyan Hamvas püspöknek mondta: „ezek hazudnak, ma megegyezünk, és holnap már mást mondanak”.²⁴⁴

Augusztus 30-án Grösz érsek a belső körrel tárgyalta meg a kérdést – amiért a nem püspök tagok közül egyesek nehezteltek.

Augusztus 31-én összeült a püspökkari konferencia plenáris ülése.²⁴⁵ A lázas beteg Papp Kálmán győri megyéspüspök kivételével valamennyi egyházmegye képviselője jelen volt.

A napirend 10. pontja: a Központi Szeminárium ügye.

A püspöki kar az érdekelt Ordináriusok előterjesztése alapján javasolja az ÁEH-nak:

1./ Kerekes András, Galgóczi László és Kerekes István csanádi, Ruszina Vilmos váci, Károly Róbert és Iván József pécsi növendékek visszavételét a Központi Szemináriumba.

Hrotkó Géza, Rédly Elemér és Szabó Kornél győri, Cséfalvay Pál, Nagy Imre, Rubint Ferenc, Krichenbaum József és Székely Tibor esztergomi, Mádi György és Szegedi László váci, Balázs Tibor és Fóti János székesfehérvári felszentelt papok részére a működési engedély megadását.

Arató László váci diakónus részére tanulmányai befejezése és felszentelése után ugyancsak a működési engedély megadását. (NB.: már 1959-ben felszentelte Szabó Imre esztergomi s.ppk., budapesti helynök. – Szerk.)

Veszprém szeptember 1-jei kelettel jelentette, hogy Horváth József, Kiss Dénes és Nikovics Antal nem akarnak papok lenni, Takács Lajos, Györkös János, Pápai Lajos és Szerenka Miklós az esztergomi szemináriumba akarnak menni.

Egyben kéri, hogy a Központi Szemináriumban szükséges előjárói változtatások ellen az ÁEH ne gördítsen akadályt.

Azokat a volt centralistákat, akiket az ordináriusok visszavettek, de nem akarnak a Központi Szemináriumba visszatérni, vidéki szemináriumokba küldjük.

Az időközben ismeretlen püspök által felszentelt diakónusok ügyében az Apostoli Szentszékhez fordulunk.

2./ A Központi Szeminárium növendékeinek visszavételére az – ordináriusok előző írásbeli tájékoztatója szerint – Hamvas püspök úr du. az ÁEH-val tárgyal.

a) Visszavételre jelentkeznek : Csanád 3 – Veszprém 6 – Vác 1 – Pécs 2 (később).
Összesen 12 (1960-ra 10.)

²⁴⁴ ÁBTL 3.1.5. O–11522/1 156. old.

²⁴⁵ Balogh Margit: i.m. 1051–1057. old.

b) Egyházmegyei szemináriumokba jelentkezők: Esztergom 8 – Kalocsa 2 – Győr 1 – Pécs 1 – Vác 5 – Veszprém 6 – Összesen 23.

c) Egyházmegyei beosztást kérnek felszentelt papok: Győr 3 (1958-ból). – Esztergom 5 – Vác 1 – Fehérvár 2 – Összesen 11.

Határozat: akik vidéki szemináriumba akarnak menni, felvehetők újra kispapoknak és disponáltatnak.

d) Illegálisan (titkosan) felszeneltekről senki sem tud – Rogács referál a sajátjairól. Grósz utal a 2373. can.-ra (cf. 955. can.)

Határozat: Grósz írjon Rómába, adjanak felvilágosítást a zavaros ügyben.

e) Központi Szeminárium feltöltése (!) – Küldjenek kispapokat. Küldenek: Esztergom 5 – Csanád 3 – Szombathely 2 – Eger 1. Pécsi kispapokról 1271/1960.

Ezeknek a határozati pontoknak megfelelően fogalmaztak levelet²⁴⁶ az ÁEH-nak, amelyet Hamvas püspök adott át a Hivatalnak.

Augusztus 31-én „Rózsa” /Várkonyi Imre/ jelenti,²⁴⁷ hogy Grósz mondta délután: kb. 35 növendék lesz. 13 régi, 12 központista és 10 új konkurált”

Augusztus 31-én az ÁEH-ban feljegyzés²⁴⁸ készült a Varjas Győző szombathelyi titkár bejelentése alapján, amelynek főbb megállapításai:

– Shvoy – Kovács – Rogács megyéspüspök platformot alakított a szemináriumi visszavételek kérdésében;

– A titkos papszenteléseket dr. Szabó Imre és Zadravecz István püspökök végezték;

– az elbocsátott teológusokat országosan megszervezték, a továbbtanulási kérdésre mind ugyanazt a választ adta;

– a növendékek feljelentették Semptey gondnokot, és ellene van Potyondy I., Király P. és Pfeiffer J. is. El akarja helyezni Schwarz-E. A. is.

A Központi Szeminárium növendékeinek ügyével párhuzamosan az ÁEH folytatta a szemináriumok felügyeletére²⁴⁹ vonatkozó – de a párt Politikai Bizottságától még mindig nem engedélyezett – munkatervi feladatok ellátását is.

Szeptember 6-án jelentés²⁵⁰ készült: a 008-3/1959/Eln. sz. anyag III. fejezetében foglalt feladatok végrehajtásához (fontosabb) megállapítások:

– A tanári karok összetételének javítása: az esztergomi teológiát kivéve mindegyik élén haladó, vagy felhasználható rektor, illetve dékán áll.

– Az utánpótlásnál számba vehető papok névsora nem készült el;

– A „társadalomtudományok” tanszéket egyelőre csak 3 teológián (1 római katolikus és 2 református) szervezték meg;

– A teológusoknak a papi békemunkába bevonására megtették a kezdő lépéseket. (A klubszobák berendezéséhez a békepapok hozzájárultak);

– A felvételekre jelentkezők rostálását a munkatársak végzik (tavaly 12 nem vonult be, idén elutasítottunk 33 főt);

– A teológusok felülvizsgálása – a meghatározott módszer szerint – nem történt meg, mert az adott körülmények miatt nem tartottuk célszerűnek, bár több teológust zárattunk ki szülei vagy saját társadalomellenes cselekedet miatt Összesen 34 főt zárattunk ki, 14-et a

²⁴⁶ MOL XIX-A-21-a-K-23-2/1960/Eln.

²⁴⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11522/1 – 156. old.

²⁴⁸ MOL XIX-A-21-d-008-4/1960/Eln.

²⁴⁹ MOL XIX-A-21-d-008-3/1959/Eln.

²⁵⁰ MOL XIX-A-21-d-008-3/1960/Eln.

Központi Szemináriumból. Önként távozott 114 fő (93 a Katolikus Hittudományi Akadémiáról),

- Egységes munkaterv nem készült, csak a területfelelősök egyéni terve.
- Összefoglalva: komoly lépést tettünk előre ezen a munkaterületen.

A jelentés „ad 1.” pontjához mellékleként²⁵¹ „Tájékoztató” készült a Budapesti Hittudományi Akadémiáról és Központi Szemináriumról:

„A Központi Szeminárium lényegében a Hittudományi Akadémia diákokthona, az Akadémián jelenleg 12 rendes tanár, 1 tanársegéd és 4 megbízott tanár tanít. Ugyanakkor a Szemináriumban 6 előjárói állás van betöltve, tanárok és előjárók együttes száma 21 fő.

A múlt év elején a hallgatók körében ellenséges megmozdulások voltak, és ezzel kapcsolatban az előjárói, illetve a tanári karban is változások történtek.

A nem megfelelő tanárok leváltását a lehetőségekhez képest továbbra is szorgalmazzuk, nagyjából a következő sorrendben: Dr. Zemplén György, dr. Liptay György, dr. Marcell Mihály, dr. Bánk József, dr. Waigand József, dr. Görgényi Béla, dr. Nagy József és dr. Kecskés Pál. A leváltási folyamat közben a tanári kar, illetve az előjárók együttes létszámában 2–3 fő csökkentést lehet végrehajtani.”

A tanárok és az előjárói kar összetételének aránya 13:8 a haladó és a felhasználható erők javára. A fentiekben ismertetett „status quo” figyelembe vételével a püspöki kar összesített igényének elfogadása Grösz érsek részére nem biztatott sok reménnyel.

Szeptember 9-én Az ÁEH elnöke – hivatkozva a szeptember 1-jei keltű levélre – tárgyalásra²⁵² hívta Grösz érseket szeptember 16-ra.

Szeptember 10-én a BM felkészítő javaslatot²⁵³ küldött az ÁEH-nak, amelyben meghatározó jelleggel foglalja pontokba a javaslatát:

- a 13 javasolt növendék visszavételével egyetértenek, ha azok aláírják a korábbi „nyilatkozatot”;

- a tanulmányok befejezésére vidéki szemináriumba helyezendőkkel kapcsolatban megállapítja, hogy csak a Központi Szemináriumba térhetnek vissza, ezt ellenőrizték a területi megbízottak;

- nem szabad elfogadni az előjárók leváltására vonatkozó püspökkari kezdeményezést;
- nem kell reflektálni a 12 felszentelt részére kért működési engedély kérésére (4 főt az események előtt szenteltek fel, 8 főt azonban utána, illegálisan);

- közölni kell a püspöki karral, hogy a szemináriumba vissza nem tért növendékeket ki kell zárni és el kell tiltani minden papi működéstől. A rendelkezést körlevélben kell kiadni.

Szeptember 13-án Grösz érsek elkészítette és előzetes hozzájárulásra beterjesztette az ÁEH-ba Tardini bíboros²⁵⁴ államtitkárnak az ismeretlen szentelésekkel kapcsolatos állásfoglalást kérő levelét:

- hogyan kell vélekedni a titkos szentelésekről;
- hogyan kell igazolni pappá szentelésüket;
- a felszenteltek kinek tartoznak engedelmisséggel;
- ki adjon nekik joghatósági felhatalmazást.

A levelet csak november 19-én láttamozta, és engedélyezte postázását az ÁEH osztályvezetője.

²⁵¹ MOL XIX-A-21-d-008-3-1/1960/Eln.

²⁵² MOL XIX-A-21-a-K-23-2/1960/Eln.

²⁵³ MOL XIX-A-21-d-008-6/1960/Eln.

²⁵⁴ MOL XIX-A-21-a-K-28-2/1960/Eln.

Szeptember 16-án létrejött a kizárt és elbocsátott központi szeminaristák visszavételével kapcsolatos egyeztető tárgyalás. Az ÁEH részéről Olt Károly, Miklós Imre és Csala László vett részt, a püspöki kar Grósz József és dr. Hamvas Endre képviselte.

A tárgyalásról (jegyzőkönyv helyett) „feljegyzést” készített.²⁵⁵ az ÁEH

– Az ÁEH a visszavételt nyilatkozat aláírásához köti. Ezt a ppk először szükségtelennek tartották, majd a szövegezést elvállalták, bár bemutatása ellen tiltakoztak;

– A felszentelt, illetőleg 1959 folyamán felszentelt teológusok működési engedélyére vonatkozólag megállapodás nem jött létre, illetve ennek tárgyalásába ez alkalommal nem bocsátkoztak.

– Az illegálisan felszentelt teológusok ügyének tisztázására Grósz érsek a Vatikáni Államtitkársághoz fordult.

– Az ÁEH szükségesnek tartja az egyes megyéspüspökök intézkedését, hogy azokat a volt teológusokat, akik nem kerülnek most vissza a teológiákra, rekesztessenek ki a papi funkciók gyakorlásából, tehát mint klerikusok ne működhessenek. Az erre vonatkozó intézkedést egyházmegyei körlevélben is hozzák nyilvánosságra. Az intézkedés módjára vonatkozólag a ppk. képviselői nem fogadták el a nyilvános közlést. Végleges eltávolításukkal azonban a püspöki kar 2 tagja is egyetértett.

– A Központi Szeminárium előjárói közül néhánynak az eltávolítására vonatkozó javaslatot az ÁEH elhárította azzal, hogy jelenleg nem időszerű.

– Grósz érseknek 1960. szeptember 3-án kelt, a Minisztertanács elnökéhez címzett levelével kapcsolatban, – amelyben Péteri József és Badalik Bertalan püspökök hazabocsátását kérte a püspöki kar nevében – szóban közöltük, hogy ezidő szerint erről szó sem lehet.

– Hamvas püspök kérte, hogy Turcsányi Egon a lehetőség szerint részesüljön kegyelemben. Közöltük, hogy döntésre az Elnöki Tanács illetékes.

– A tárgyalás az alábbiakban felsorolt teológusok visszavételét egyeztette:

A Budapesti Központi Szemináriumba

1. Kerekes András	III. éves	csanádi egyházmegyes
2. Galgóczy László	II. éves	esztergomi egyházmegyes
3. Kerekes István	II. éves	csanádi egyházmegyes
4. Ruszina Vilmos	II. éves	váci egyházmegyes

Vidéki szemináriumokba

1. Kiss László	III. éves	esztergomi egyházmegyes
2. Budavári Imre	III. éves	esztergomi egyházmegyes (<i>Búvári</i>)
3. Bajzáth Ferenc	II. éves	esztergomi egyházmegyes
4. Pályi Ferenc	II. éves	esztergomi egyházmegyes
5. Korina György	I. éves	esztergomi egyházmegyes (<i>Kozma</i>)
6. Kovács Jenő	I. éves	kalocsai egyházmegyes
7. Sz. Tóth Imre	I. éves	kalocsai egyházmegyes
8. Lándori Tamás	III. éves	győri egyházmegyes
9. Szonner Ernő	III. éves	pécsi egyházmegyes
10. Madari Péter	II. éves	váci egyházmegyes
11. Barcza Barna	I. éves	váci egyházmegyes
12. Koltay Ernő	I. éves	váci egyházmegyes

Szeptember 19-én Hamvas Endre tájékoztatta Olt Károlyt, hogy az 1959. március 18-án a Központi Szemináriumból egyházmegyéjükbe visszarendelt kispapoknak nyilatkozatot

²⁵⁵ MOL XIX-A-21-d-008-5/1960/Eln.

küldtek²⁵⁶ szét aláírásra. A körlevél²⁵⁷ másolatát és a nyilatkozat szövegét az ÁEH archívuma is megőrizte.

Nyilatkozat: „Az 1959. év elején a budapesti Központi Szemináriumban viselkedésemmel megsértettem egyházi fellebbvalóimal szemben a köteles engedelmességet. Ezért most mély tisztelettel bocsánatot kérek. Egyben megígérem, hogy egyházi feletteseimnek: szemináriumi előljáróimnak és ordináriusomnak a köteles engedelmességet megtartom és magamat az előljárók irányításának készséggel alávetem.

Komolyan kijelentem azt is, hogy lelkemben az állammal szemben semmiféle felforgató törekvést nem táplálok, és ilyen törekvésben részt venni nem óhajtok.

Tudomásul veszem, hogy az előljárók tudta és engedélye nélkül a szemináriumban bárminemű gyülekezés tilos, és hogy az ilyen gyűlések összehívása és azokon a részvétel az intézetből való kizárást is maga után vonja.

A szeminárium fegyelmi szabályait megtartom, és szorgalmas tanulással és a lelkiélet ápolásával készülök szent hivatásomra,

1960. szeptember ...”
s.k. aláírás

A továbbiakban bemutatott püspökkari levelezés –

1./ figyelmen kívül hagyja az ÁEH-ban történt tárgyalási előzményeket, amely szerint kizárólag a bemutatott és jóváhagyott névsorban szereplő személyeket lehet tekintetbe venni,

2./ az egyházmegye megmaradt, és többségében fel nem tárt adatszolgáltatásai olyan eltérést mutatnak, amelyből sem az akkori ÁEH, sem az utókor igazán nem tud eligazodni.

3./ kiegészítésül figyelembe kell venni Grösz érsek álláspontját a konkuráltatásról és vidékre helyezésről, szemben a BM idézett javaslatával, amely szerint a vidéki ÁEH megbízottak kísérik figyelemmel a megegyezés végrehajtását.

Szeptember 23-án Hamvas Endre püspök újabb körlevelet küld az egyházmegyei hatóságoknak, amelyek közül itt az Esztergomba címzettet²⁵⁸ idézzük: „Aki tehát az 1959. elején volt központi papnevelő intézeti növendékek közül a nyilatkozatot aláírja, bárhol nyugodtan folytathatja tanulmányait.”

Időközben az ÁEH is vizsgálja a Grösz érsek által benyújtott és püspöki levelekben kiegészített visszavételi és működési engedély kérelmi, vagy vidéki szeminárium elhelyezési javaslatokat.

Szeptember 28-án feljegyzés készült az ÁEH-ban a 12+1 működési engedélyre felterjesztett felszentelt „priuszáról.”²⁵⁹

Csala osztályvezető megállapítja, hogy 10 növendék nem volt felszentelve az események előtt. Közöttük vannak az akció szervezői, akiket az elsők között eltávolítottak, és kettő olyan, akik az akció kirobbanása előtt eltávoztak a Szemináriumból (*Tévedésből ide számítja az 1958-ban felszentelt, volt VI. éves Cséfalvay Pált is! – Szerk.*)

A BM állandó felügyeletével dolgozik az ÁEH, és ehhez járul még – Horváth János volt ÁEH elnök figyelmeztetése ellenére, hogy a „békepapokat nem kell bekapcsolni ebbe a küzdelembe” – a kéretlenül is tevékeny Horváth Richárd is, aki hosszú feljelentéseket ír²⁶⁰ az ÁEH-nak (pl. e cikk szerzője ellen is).

²⁵⁶ MOL XIX-A-21-a-K-23-1/d/1960/Eln.

²⁵⁷ MOL XIX-A-21-a-K-23-8/1960/Eln.

²⁵⁸ MOL XIX-A-21-a-K-23-9/1960/Eln.

²⁵⁹ MOL XIX-A-21-a-K-23-2/1960/Eln.

²⁶⁰ MOL XIX-A-21-a-E-15-14/1960/Eln.

Október 17-én Hamvas püspök újabb köriratban módosítja²⁶¹ szeptember 19-ei levelét: „A nyilatkozatot eddig tudomásom szerint 25-en írták alá, és az aláíró növendékek jelenleg túlnyomó részben vidéki szemináriumokban tanulnak.”

„Az ÁEH most közölte velem, hogy *félreértés történt*, mert csak annak a 16 növendéknek a visszavételére gondoltak, akiket a kalocsai érsek úr a szeptember 16-ai levelében megnevezett. Az elnökhelyettes úr kijelentette, hogy ezt az ügyet a legnagyobb jóindulattal kívánja lezárni.”

„Kegyeskedjék nekem sürgősen megküldeni a volt centralistáknak a nevét, megjelölve, hogy melyik szemináriumokban tanulnak. Ha a volt centralisták között fölszentelt papok vannak, akiknek a működését kívánják biztosítani, azoknak a névsorát is szíveskedjék csatolni.”

Amint fentebb láttuk, a BM figyelmeztette az ÁEH-t, hogy a körzeti megbízottak kísérjék figyelemmel a vidéki szemináriumokban megbújt központistákat, és jelentsék.

Október 17-én keltezett az első körzeti jelentés²⁶² Pécsről, a Baranya megyei Tanácstól: „a Központi Szeminárium névsorából 6 fő szerepel. Pappá szentelésük nem történt meg, különböző helyeken tartózkodnak. Továbbtanulásra engedélyezve: Szommer Ernő.

Október 21-én /késedelmesen/ Jelenti az Akadémiáról²⁶³ Cserháti dékán, hogy 5 fő II. éves és 1 fő volt V. éves újrafelvételét kéri.

Október 24-én Miklós Imre elnökhelyettes körlevelet²⁶⁴ küld a megyei megbízottaknak: „Hamvas püspök szeptember 19-ei és 23-ai levelében pontatlanul tájékoztatta a főpásztorokat, ez a helyreigazító október 17-ei levélben is kifejezésre jutott.

– Csak az a 16 központi szeminarista kerülhet vissza, akinek a neve a szeptember 19-ei levélben szerepelt.

– Elvileg hajlandók vagyunk más olyan központi szeminarista növendék ügyéről is tárgyalni, akik az említett nyilatkozatot aláírták. Ez azonban nem jelenti e személyek szemináriumba való visszavételének jóváhagyását. Nem járulunk hozzá, hogy a volt növendékek ügyének tisztázásáig „nyugodtan tanuljanak”.

– Az ÁEH meg fogja vizsgálni az újonnan bejelentett névsort, és annak eredményéről a miniszteri biztos elvtársakat értesíteni fogja. Addig a korábban elfoglalt és ebben a levélben ismertetett álláspont a mérvadó.”

Október 26-án Hamvas püspök²⁶⁵ ismét adatszolgáltató levelet küld az ÁEH-nak, amelyben azt írja, hogy az a levél, amelyben közölte, hogy „minden nyilatkozatot aláíró szemináriumba vonulhat, vakáció lévén, nem nyújthatott teljes számot, amint kitűnt az aláírók névsorából is.” A felszentelt papok névsorát még nem gyűjtöttem egybe, – írja Hamvas püspök – ha valamennyi Ordinárius válasza beérkezett, pótlólag közölni fogom a többi nevet is.

A telefonon kapott válaszokat a következőkben közlöm:

Csanád	Győr	Kalocsa	Szfehérvár	Vác
Galgóczy László	Lándori Tamás	Kovács Jenő	Bohus Péter	Barcza Barna
		Sz.Tóth Imre	Ilyés Dénes	Koltay Ernő
			Mecséri István	Madari Péter

²⁶¹ MOL XIX-A-21-a-K-23-4/1960/Eln.

²⁶² MOL XIX-A-21-a-K-23-5/1960/Eln.

²⁶³ MOL XIX-A-21-a-K-23-1/b//1960/Eln.

²⁶⁴ MOL XIX-A-21-a-K-23-6/1960/Eln.

²⁶⁵ MOL XIX-A-21-a-K-23-1/c/1960/Eln.

			Nagy Sándor	Szikszai Sándor
				Zavecse József
				Ruszina Vilmos
Szegeden	Győrben	Szegeden	Esztergomban	Szegeden

Október 26-án kelt levelében a Heves megyei Tanács V.B. egyházügyi biztosa, jelenti:²⁶⁶
 – az egri szemináriumban van Pálkás Imre diakónus, aki nyilatkozatot írt alá, a kormányzó felvette, de ellenőrzésem szerint nyilatkozattal sem alkalmazható. Intézkedni fogok.

- illegálisan felszenteltek: Bohán Béla, Medveczky Lajos
- Nemes Balázs és Szabó László (III. éves) Vácott kérték felvételt, értesülésem szerint Szegedre küldték őket.
- Brezanóczy szerint az illegális szentelést Shvoy püspök végezte.
- mellékelten felterjesztem az első évre és egyéb évfolyamra felvettek névsorát is.

November 5-én Hamvas püspök újra jelentkezett²⁶⁷ az ÁEH-nál. Levelében felsorolta annak a 15 presbiter-növendéknek a nevét, akik számára az ordináriusok működési engedélyt kérnek: Esztergom: 5, Győr: 3, Fehérvár: 3, Vác 4. Az ÁEH-nak feltűnik, hogy a felsoroltak között szerepel Tabódy István is.

November 5-ei keltű Hamvas püspök másik levele²⁶⁸ is az ÁEH-hoz, amelyben hivatkozik az október 26-ai kelettel küldött értesítésére, és a még hiányzó jelentkezőket most bejelenti:

- Hajdudorog nincs érdekelve;
- Vác a már közölt neveken kívül nem kíván újabbat bejelenteni;
- Pécsről értesítették, hogy Szonner Ernő, aki a nyilatkozatot aláírta, Győrben tanul.
- Veszprém 9 volt központista növendéke közül Pápai Lajos, Szerenka Miklós III. évesek és Takács János (*helyesen Lajos*) V. éves, az esztergomi szemináriumban tanul, a nyilatkozatot aláírták. Györkös János III. éves jövőre jelentkezik (jelenleg ipari tanuló) és a nyilatkozat aláírására kész.

– Esztergomi főegyházmegyei növendékek közül aláírás után: a Központi Szemináriumban tanul: Búvári Imre, Esztergomban pedig: Bajzáth Ferenc, Kiss László, Konzili Péter /volt egri/, Kozma György, Pályi László, Sulok Tibor és Ullman Péter.

Aláírás után szabadságot kaptak: Bohuny István, Kelényi Tibor, Somogyi Sándor, Sovány Pál, Takács László, Virágh József /utóbbi kalocsai/. Ezek számára is kéri a visszavételt.

7. A visszavételek lezárása, a vidéki szemináriumok megtisztítása

A „lázadó kispapság” nem tette könnyűvé a korábban ugyan megsértődött, de lelkiismeretében aggódó főpásztoroknak az állam és az egyház közötti ingtag béke megszilárdítását, és a növendékek számára elérhető maximális kedvezmények megszerzését.

Annak a megállapítása – ennyi év után – hogy Tabódy István személyes politikai habitusa, magatartása, ambíciója (az „illegális szeminárium rektoraként”) mennyire rontotta, vagy befolyásolta a helyzet alakulását, ma már nem lehetséges. Egy évvel korábbi látogatása Grósz érseknél, és javaslata, hogy a „lázadók”, vagy a „kispapi mozgalom” érdekében ne tárgyaljon a kormányzattal, az adott diktatúra börtöneit belülről ismerő ember részéről érthetetlen.

²⁶⁶ MOL XIX-A-21-a-K-23-6/9/1960/Eln.

²⁶⁷ MOL XIX-A-21-a-K-23-13/1960/Eln.

²⁶⁸ MOL XIX-A-21-a-K-23-1/c/1960/Eln.

Ahogy az is érthetetlen, hogy a szigorú, és racionális Grósz érsek hogyan engedhette át a szervezést – az ügyek többségében jól fogalmazó, de ebben a kérdésben ötletszerűen kapkodó és zavaros – Hamvas püspöknek.

Bátran azt mondhatjuk, hogy a lehetséges rehabilitáció idején az Akadémia és saját sorsát féltő tanári karának folytonosan büntető szándéka – a Szeminárium belenyugvó elöljáróságának asszisztenciájával – és a kispapság konok passzivitása az ÁEH vezetői kezére játszotta a kezdeményezést és a győzelmet.

November 1-jén az ÁEH elnöke az elhúzódozó egyéb tárgyalások lezárásához is engedélyeztetni kívánta álláspontját, és előzetes jóváhagyást kérve a KB Agit. Prop. osztályától, így foglalta össze²⁶⁹ a kispapkérdésben kialakult helyzetet:

- Grósz érsek 16 – név szerint meghatározott – növendék visszavételét kérte;
- az ÁEH nyilatkozat aláírását kérve, elfogadta a javaslatot; majd ezt követően
- Hamvas püspök további igénypontokat kilátásba helyező felhívást küldött az egyházmegyei hatóságoknak,
- az ÁEH ezt elutasítva kérte Hamvas püspököt a helyreigazításra;
- Hamvas püspök további félreértésekre okot adó levelével a 20 szabálytalanul visszavett növendék ügyét legálisnak minősítette, majd
- újabb 14 fő visszavételét kérte, jelezve még továbbiakat is.

Az ÁEH megvizsgálta a javaslatokat, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy csak az eredetileg megnevezett személyekről lehet szó, és ezzel a döntéssel a maga részéről az ügyet lezártak tekintette.

Indoklásul kifejti az ÁEH elnöke, hogy „mindvégig jóindulattal és türelemmel, a püspöki kar képviselőivel és az intézmények elöljáróival egyeztetett megállapodáshoz tartotta magát, miközben az egyház illetékes tényezői ettől eltérő magatartást tanúsítottak.”

Ehhez járul még a *győri szeminárium*ban történt eset, amely azt mutatja, hogy a központi szeminaristák szelleme további – nem kívánt – rossz hatást tud elérni.

Magyarázatképpen ismerteti a történeteket, amely „a békegyűlésről távolmaradással kezdődött, a kirótt büntetés ellen (egy növendék elbocsátása, a tiltakozó rektor leváltása) a növendékek sztrájkot szerveztek, amit a püspök leszerelt.”

A győri szemináriumba két központista került, akik szerepeltek a jóváhagyott listán.

November 10-én az ÁEH elnöke a három fontosabb egyházzal folytatott tárgyalási jelentést küldte²⁷⁰ meg a párt KB-nak, amelyben a Központi Szemináriummal kapcsolatban az alábbi helyzetet rögzítette:

- Az ÁEH nem járul hozzá, hogy a korábban engedélyezett 16 fő visszavételén túl, volt központi szeminaristákat valamely szemináriumba visszavegyenek.
- Grósz érsek és (főként) Hamvas püspök kérte az álláspont megváltoztatását, különös tekintettel a papi utánpótlás problémáira.
- Az ÁEH ragaszkodik eredeti döntéséhez, és az ügyet a maga részéről befejezettnek tekinti, és ennek megfelelően intézkedett az apparátus felé.
- Az egyházi vezetők a kérdést a püspöki kar elé viszik, amely ellen az ÁEH nem támaszt kifogást, a püspökkari ülés lényegében csak tájékoztató jellegű lehet.

November 12-én Brezanóczy Pál egri kormányzó levélben²⁷¹ nehezményezi, hogy az ÁEH Heves megyei biztosa Pál linkás Imre diakónus – mint jogtalanul felvett teológus – elbocsátását kezdeményezte az egri szemináriumból. Tiltakozásához másolatban csatolta a Grósz Józsefhez írt augusztus 6-ai levelét, amelyben időben és szabályosan kezdeményezte

²⁶⁹ MOL XIX-A-21-d-002-12/1960/Eln.

²⁷⁰ MOL XIX-A-21-d-002-13/1960/Eln.

²⁷¹ MOL XIX-A-21-a-K-23-7/1960/Eln.

Pálinkás Imre ügyének tárgyalását. Megállapítja, hogy ő, a maga részéről minden elkövethetőt megtett, Pálinkás Imre pedig a nyilatkozatot aláírta, a visszavételre érdemes, beiskolázta és év vége előtt szentelni kívánja.

Brezanóczy Pál ÁEH-s kapcsolatai megfellebezhetetlenek, ezért az ügyintézők sem halogatják, a levélre kézzel rávezetik, hogy „az elnök 23-8/a/1960/Eln. számon engedélyezte, és Grósz érsek fogja írásban értesíteni.

November 14-én az ÁEH elnöke válaszol²⁷² az Akadémia dékánjának október 21-ei bejelentésére, és közli, hogy az előterjesztésben foglaltak visszavételéhez az ÁEH nem járul hozzá.

November 17-én az ÁEH országos értekezlete²⁷³ foglalkozott a Központi Szemináriumból 1959-ben eltávolított kb. 70 teológus ügyével, akik közül „nagy nehezen került össze egynéhány, aki hajlandó volt visszamenni a teológiára.”

„A püspöki kar rendkívül nagy erőfeszítéseket tett, hogy minél többen visszamehessenek, akár a Központi Szemináriumba, akár a vidéki szemináriumokba. ... Jelenleg az a helyzet, hogy 20-at engedélyeztünk, és ennél tovább nem megyünk. ... Gondoskodtunk arról, hogy az elvtársak is nagy figyelemmel kísérjék, hogy azok, akik az ÁEH részéről nem kaptak hozzájárulást, tanulmányaikat ne folytathassák, és tűnjenek el a teológiákról.”

„Figyelemre méltó emellett, és nagy jelentőséggel bír az a tapasztalat, hogy első évesnek kevesen jelentkeznek. Ez azt mutatja, hogy a politikai munka, a szocializmus előretörése és megerősödése itt is érezteti a hatását. ... egy-két szemináriumot kénytelenek lesznek becsukni a hallgatók hiánya miatt. Annak érdekében, hogy a képzésben ne a legreakciósabb tanárok oktassák a teológusokat, az elmúlt évben értünk el eredményeket.

A tanári kar pl. a Hittudományi Akadémián, lojális velünk és helyesli az állami álláspontot. Segítettünk, hogy a tanári kart megtisztítsák Egerben, Győrben és Nyíregyházán is. Nem szabad megfélekezni Pannonhalmáról sem. Ha a tanári kart meg tudjuk erősíteni, érhetünk el eredményt”.

November 17-én a püspöki kar Grósz érsek elnökletével, teljes létszámban vett részt a konferencián²⁷⁴ a Központi Szemináriumban, amelynek kiemelt napirendi pontja:

8. Központi szeminaristák ügye.

A kalocsai érsek és Hamvas püspök referálnak a szeptember 16-án és november 8-án lefolytatott tárgyalásokról. Eddig 16 növendék visszatérését engedélyezték: részint a Központi Szemináriumba, részint vidéki szemináriumokba. Ennél jóval többen vannak, akik a Hamvas püspök által szerkesztett és az ÁEH által elfogadott nyilatkozatot aláírták és jelenleg vidéki szemináriumokban folytatják tanulmányaikat. Külön felterjesztésben ezek számára is próbáljuk biztosítani a továbbtanulás lehetőségét. A presbiterek működési engedélyének megtárgyalására eddig nem került sor.

Hamvas Endre összefoglalása Rogács püspök jegyzetei szerint:

„a./ 1959 elején Budapestről távozott kb. 60 növendék. Időközben egyesek hajlandóknak mutatkoztak visszamenni. Föltétel: nyilatkozatot tartoznak aláírni. Csala László, (ÁEH) a nyilatkozatot kielégítőnek találta. (IX. 22.) Vácott (Kovács pp. jubiláris ünnepségén) a nyilatkozatot 33-an aláírták. Ezekből 26 vidéki szemináriumokban tanul, a többiek szabadságot kértek, egyelőre profán szakmában dolgoznak (2 pécsi is).

b./ Ezek közül 14 felszentelt pap. Hamvas püspök részükre működési engedélyt kért. Az ÁEH válasza: valamennyit nem lehet visszavenni.

²⁷² MOL XIX-A-21-a-K-23-1/b//1960/Eln.

²⁷³ MOL XIX-A-21-d-0010-3/1960/Eln.

²⁷⁴ Balogh Margit: i.m. 1058-1067. old.

c./ Grösz érsek körkérdésén 25 szerepelt, akik szemináriumokban vannak. De ezekből érthetetlen okokból 9 kimaradt (Veszprém – Esztergom – Székesfehérvár – Vác – váciak közt Zavetz József szombathelyi, akinek ügyét Szombathelyen a levéltárban elkeverték). Mivel a jelentkezés határideje időközben lejárt, az augusztus 31-ei konferencia határozata értelmében püspöke – mint újra jelentkezőt – Vácra küldte. Az ÁEH ezek elküldését kívánja.

d./ Aláírták a nyilatkozatot, de nincsenek szemináriumokban: 7 fő.

e./ Esztergomból 9 kispap elküldését kívánják. (Esztergomi 6 – Veszprémi 3). Hamvas püspök levélben tiltakozott, mivel illetékes püspökök küldték őket oda.

f./ Akik a központiban presbyterek voltak, semmiféle (sekrestyési, kántori) munkát nem végezhetnek.”

Grösz József kalocsai érsek gépelt jegyzete a napirend 8. pontjához

Mielőtt átadnám a szót Hamvas püspök úrnak, jelentem a következőket: Aug. 31-iki határozatunkból kifolyólag felterjesztettem az ÁEH-hoz azok névsorát, akiket az Ordinarius Urak vissza akarnak küldeni a Közp. Szemináriumba. Ugyanabban az írásban működési engedélyt kértem az 1959. évi események előtt és azóta szabályszerűen felszentelt presbyterek részére.

Szeptember 16-án, hívásra megjelentem az ÁEH-ban, Hamvas püspök úr elkísért. Az elnök, Miklós Imre elnökhelyettes és Csala László osztályvezető fogadtak bennünket. A vita azon indult meg, hogy az ÁEH követelte, hogy a visszaveendő írják alá az 1959. márc. 18-ai nyilatkozatot. Ezt elleneztük. A növendékek az Ordinariusokkal kerültek szembe, tehát az Ordinariusok állapítják meg, hogy milyen feltételek mellett veszik őket vissza.

Bár felesleges, hajlandók vagyunk a Hivatal kívánságára nyilatkozatot aláírni velük, hogy Ordinariusaiknak mindenben engedelmeskedni fognak. Ezt hosszú vita után elfogadták. Arról, hogy volt központisták vidéki szemináriumban folytathassák tanulmányaikat, először hallani sem akartak. Nagy keservesen mégis belementek, de mindjárt követelték a névsort is. Bediktáltam, akikről a hozzám érkezett jelentésekből tudtam:

Esztergom: Kiss László, Búvári Imre, Bajzáth Ferenc, Pályi László és Kozma György.

Kalocsa: Kovács Jenő és Tóth Imre.

Győr: Lándori Tamás.

Pécs: Szonner Ernő.

Vác: Madari Péter, Barcza Barna és Koltai Ernő.

Eger: Bohán Béla és Pálincás Imre.

Ezekkel szemben is ugyanaz volt a követelés, Ebben is megegyeztünk a fenti értelemben. Ekkor jött a meglepetés. A Hivatal követelte, hogy az általunk szerkesztendő nyilatkozatot előzetesen mutassuk be. Ezt kereken visszautasítottuk. Másfél órai vita után eredmény nélkül váltunk szét. Utána mégis abban állapodtunk meg Hamvas püspök úrral, hogy ő szerkeszt egy nyilatkozatot és azt az érdekeltekkel való aláírás céljából megküldi az Ordinariusoknak.

A felterjesztésemben elsorolt presbyterek működési engedélyéről azt mondták, később tárgyalunk. Eddig nem került rá sor.

Az elnökhelyettes november 8-án ígérte, hogy elküldi annak a 16 növendéknek a névsorát, akiknek a Központi Szemináriumba való visszatérését, illetve vidéki szemináriumba való küldését engedélyezik. Eddig nem történt meg s így *magam sem tudom, hogy kiket jegyzett fel a szept. 16-iki tárgyaláson az elnök*, vagy hogyan maradt ki a listából az egeri Pálincás Imre, aki egyébként e hó végén akadálytalanul szentelhető. Legfeljebb utána kell vesződni működési engedélyével. *Kézírással kiegészítés:* Magánúton folytassák tanulmányaikat. Szeptemberre talán enyhül a helyzet.

Összegzés:

Az adatok összevetéséből kiderült, hogy a szeptember 16-ai tárgyalási jegyzőkönyv helyett készült feljegyzést az ÁEH nem küldte meg a püspöki kar képviselőinek, így a konferencián nem ismerték a „sokat emlegetett” 16 nevet. Hamvas püspök fentebb megismert levelezéséből

és a konferencián Grösz érsek által felsorolt nevekből nem állítható össze egységes helyzetkép, különös tekintettel az augusztus 31-ei határozatra: a maradékot „felvesszük új konkuráltakként és elhelyezzük vidéki szemináriumokban.”

November 22-én Grösz érsek levélben²⁷⁵ fordult az ÁEH-hoz abban a reményben, hogy: még javítani tud a helyzeten, jóllehet a november 10-ei tárgyaláson az ÁEH kimondta: „a magunk részéről lezártnak tekintjük a Központi Szeminárium ügyét”.

„Az 1959. év elején történt eseményekkel kapcsolatban – írja Grösz érsek – csak nyolc növendék maradt a helyén, és kerek 60 növendék hivatása volt veszendőbe menendő. Időközben többen szeretnének visszatérni. A püspöki kar erre nyilatkozatot szerkesztett, egyrészt elégtételül önmagának, másrészt biztosítékul a kispapok jövő helyes viselkedésének. Ezt az Állami Egyházügyi Hivatal elfogadhatónak ítélte, eddig 33-an írták alá, akiknek névsorát a csanádi püspök két részletben (október 26-án és november 5-én) közölte az Állami Egyházügyi Hivatallal: 25-en folytatják tanulmányaikat különböző szemináriumokban, mások átmeneti szabadságot kaptak.

Az ÁEH arra az álláspontra helyezkedett, hogy csak azok térhetnek vissza, akiket a kalocsai érsek bejelentett. Eszerint 9 növendéknek azonnal el kellene hagynia a szemináriumot, a szabadságoltak pedig vissza sem térhetnének.

1./ Azok a kispapok, akik kellő időben nem értesültek, vagy más akadály miatt kellő időben nem jelentkezhettek, nem sújthatók önhibájukon kívül azzal, hogy az amnesztiából kizáratnak.

2./ Igen nagy lelki megrázkódtatást jelent, ha kitaszítjuk őket annak ellenére, hogy ordináriusaik ígéretében és az ÁEH megígért jóindulatában bízva tanulnak. Üldözötteknek éreznék magukat (pedig) mind az egyházi felsőbbség mind az állam felé engedelmességet ígértek.

3./ A magyar egyháznak is nagy veszteséget jelent közel 20-nak az eltávolítása éppen a legtehetségesebb kispapjai közül, miután az 1959. tavaszi események következtében legalább 30 ilyen hivatást máris elvesztett. És éppen ezeket a tehetségesebbeket távolítsuk el, akiktől a papság szellemi nívójának emelését várjuk?

4./ Kispapjaink neveltetése a hívek adományaiból történik. Fájdalmasan érintene bennünket, ha ezen adományok egy jelentékeny része veszendőbe menne, ha ez megmenthető.

5./ A papság hivatás kérdése. Ne kívánják tőlünk, püspököktől és ordináriusoktól, hogy mi akadályozzuk meg, amikor az ÁEH és az ordináriusok által kívánt feltételeket teljesítették! Azt sem akarjuk, hogy illegális úton-módon jussanak a papsághoz.”

Az ÁEH válaszát nem ismerjük, az elnöki iratok archívumában sem találtuk.

November 23-án az ÁEH fővárosi biztosa beszámolt²⁷⁶ esztergomi tapasztalatairól és intézkedéseiről:

„Dr. Schwarz-E. A. apostoli kormányzó, miután meghallgatott, igyekezett kitérni a konkrét válasz elől, és arról próbált vitatkozni, hogy miért állott elő a jelenlegi helyzet, továbbá hogy ebben az ügyben elsősorban a veszprémi és a székesfehérvári ordinárius az illetékes, mivel veszprémi és fehérvári egyházmegyes papnövendékekről van szó a 3 esztergomi főegyházmegyes mellett.

Közöltem, hogy most nem egy megvitatandó problémáról van szó, hanem egy konkrét dologról, amelynek a végrehajtását az ÁEH határozottan kéri, nem járul hozzá a 16 papnövendék felvételén kívül, más volt központi szeminaristák, bármely szemináriumba való

²⁷⁵ MOL XIX-A-21-a-K-23-8/1960/Eln.

²⁷⁶ MOL XIX-A-21-a-K-23-6/b/1960/Eln.

visszavételéhez.” (Tárgyaltam) „a veszprémi és a székesfehérvári Aulával, ahol kijelentették, nem adnak utasítást növendékeik elbocsátására, mivel előbb még Grósz érsek válaszát várják. Schwarz-E. A esztergomi kormányzó az elbocsátott központi szeminaristák ügyében csatlakozik a veszprémi és székesfehérvári egyházmegye álláspontjához.”

A levél hátoldalán az alábbi kézírásos intézkedések és információk találhatók: „Kérjük Turai et-on keresztül szorgalmazni azoknak a volt központista teológusoknak a szemináriumból való eltávolítását, akik nem kapták meg a továbbtanuláshoz a hozzájárulást
(XII.14) Csala

„Veszprémi és esztergomiak már el vannak távolítva. Székesfehérváriak még ott vannak.
(XII.17.) Telepo”

November 24-én Hamvas püspök levélben²⁷⁷ közvetítette a veszprémi kormányzó kérését Pápay Lajos, Szerenka Miklós és Takács Lajos Esztergomban maradásáért, akik nem tehetnek arról, hogy nem kerültek be Grósz érsek által előterjesztettek névsorába, ezért ők nem büntethetők. A levélre rávezetett utasítás „... továbbtanulásához Grósz érsek újabb kérelmére Olt e. hozzájárult” (XII.12.) Csala

November 24-ei keltű a Fejérmegyei biztos jelentése²⁷⁸ is. Tájékoztatja az ÁEH-t, hogy Bohus Péter III. éves, Ilyés Dénes II. éves, Mecséri István és Nagy Sándor I. évesek Esztergomban tanulnak. Visszahívásukra intézkedés nem történt. Desseffy Sándor IV. éves és Simon Kálmán I. éves nem kívánja tanulmányait folytatni. A Szemináriumból eltávolítottak beosztást nem kaptak, fizikai munkát végeznek.

A püspök közölte velem, hogy „november 19-én felkérte az érseket, hogy folytasson tárgyalást a 4 növendék ügyében.” A jelentésre kézírással rávezették: „A bent megnevezett négy teológus nem kapta meg a továbbtanuláshoz a hozzájárulást, ezért a szemináriumból való eltávolítás továbbra is szorgalmazandó (XII.14.) K: Csala”

November 24-én az esztergomi apostoli kormányzó még küzd²⁷⁹ a rábízott növendékekért és azt írja az ÁEH elnökének, hogy

„A volt központista növendékek ügyének intézése nemcsak késedelemmel jár, hanem tisztázatlan körülmények miatt az állami rendelkezésekkel való szembehelyezkedésre enged következtetni, bár Turai miniszteri biztoshoz november 11-én írt levem után nem lehet ok;

1./ A Püspöki kar egyöntetű felfogása volt, hogy csak a Központi Szemináriumba való visszahelyezéshez kell hozzájárulás, ezért szerepelt a levélen 16 név, bár ez sem mind ment Budapestre.

2./ Vidéki szemináriumba küldéshez a következő okmányok voltak irányadók: Potyondy rektor úr távirata, Hamvas püspök úr szept. 19-i, szeptember 23-i, október 17-i levele (másolatban mellékelve).

3./ Az iratok ismeretében a november 17-ei püspökkari konferencia a tárgyalások folytatására kérte az érsek urat, ezért indokolt volt a szfvári és veszprémi ordináriusok november 22-ei telefonja a növendékek maradására a tárgyalások végéig.

4./ Ugyanezért nem küldtem el a mellékelt okmányok szerint felvett esztergomi növendékeket.

5./ Ha a Püspöki Kar nevében eljáró személy az okmányokat hivatalosan hatálytalanítja vagy megmásítja, a felszólításnak eleget teszek. E nélkül erkölcsileg lehetetlen álláspontomat megváltoztatni.

²⁷⁷ MOL XIX-A-21-a-K-23-10/1960/Eln.

²⁷⁸ MOL XIX-A-21-a-K-23-6/c/1960/Eln.

²⁷⁹ MOL XIX-A-21-a-K-23-9/1960/Eln.

December 1-jén Olt Károly írt²⁸⁰ Hamvas püspöknek:

Ismételten kifejezésre juttatom azon álláspontunkat, hogy csak azok a volt központi szeminarista hallgatók kerülhetnek valamelyik szemináriumba vissza, akiket folyó év szeptember 16-i tárgyalásunkon Grósz érsek úr személy szerint megnevezett.”

A fenti tárgyban Grósz érsek úrnak küldött válaszómal másolatát Püspök Úr rendelkezésére bocsátom.”

Olt Károly Grósz érseknek küldött leveléből²⁸¹ a főbb megállapítások:

„Engedje, hogy megismételten rámutassak arra, milyen körülmények készítek ismert álláspontomra:

1./ Az ÁEH türelemmel és jóindulattal kezelte a közvetlen előjárókkal megállapodva az ügyet illetékes egyházi tényezők részéről nem ezt tapasztalva. „Bizonyos egyházmegyék vezetői, valamint az érintett szeminaristák többsége, tanúsított magatartásukkal rontottak a helyzeten:

– a szeminaristák többsége az utolsó pillanatig nem volt hajlandó a nyilatkozatot aláírni, a szeminaristák jelentős része feltételekhez kötötte visszatérését, magatartásukkal nem azt bizonyították, mintha megbánták volna egyházi és állami szempontból súlyosan elítélt magatartásukat;

– egyes ordináriusok bátorították, kitartásra buzdították s ezzel az egész ügy kimenetelét rossz irányba terelték. Felelősek a szóban forgó kispapok sorsáért;

2./ A győri szemináriumban történt események is igazolják, hogy a volt központisták szelleme további rossz hatást tud elérni. A többi szeminárium nyugalma és rendje követeli, hogy közös erővel véget vessünk a helyzetnek.

3./ A folyamat részei voltak a püspöki kar által elítélt kriptoszentelések is. Azt bizonyítják, hogy rendet kell teremteni. Érsek úr kilátásba helyezett interveniálása eddig nem járt eredménnyel, ezért foglalkoztat bennünket legalább átmenetileg engedélyekhez kötni a papszenteléseket.

Felkérem Érsek urat, hogy a szükséges intézkedéseket haladéktalanul megtegyék.

December 3-án Grósz érsek postafordultával, azonnal²⁸² válaszolt:

„Mielőtt a döntést közölném, legyen szabad még egyszer nagyon kérnem álláspontját revideálni a következő okból:

1890/1960. szám alatt július 8-án kelt iratomban arra kértem az érdekelt ordináriusokat, közöljék azoknak az érdekelt növendékeknek a névsorát, akiket a Budapesti Központi Szemináriumba óhajtanak visszaküldeni, hogy ne exponáljuk magunkat olyanok érdekében, akiknek a visszavétele nem kívánatos. Vagy akik nem akarnak oda visszatérni. Az ordináriusok erre a kérdésre feleltek, csak egyike-másika felelt arra a kérdésre, hogy kiket akarnak vidéki szemináriumba küldeni. Szeptember 16-án ezeket jelentettem be név szerint. Ebből is világos, hogy ez a lista nem lehetett teljes.

Veszprém hetet jelentett be a Központi Szemináriumba, ezek szerepelnek szeptember 1-jén. 2325/1960. szám alatt kelt felterjesztésemben, majd szeptember 1-jén kelt jelentésben módosított a néven, hogy a hét közül három eltávozott az egyházmegyéből, négyet pedig vidéki szemináriumba akar küldeni (Pápay Lajos, Szerenka Miklós, Takács Lajos, Györkök János) A szeptemberi jelentése elkerülte figyelmünket, ezért nem szerepeltek a 16-ai bejelentésben.

Székesfehérvár Hamvas püspök felhívására rögtön válaszolt: Az ÁEH feltételeknek eleget tett: Ilyés Dénes, Mecséri István és Nagy Sándor, akik Esztergomban vannak.

²⁸⁰ MOL XIX-A-21-a-K-23-10/1960/Eln.

²⁸¹ MOL XIX-A-21-a-K-23-8/1960/Eln.

²⁸² MOL XIX-A-21-a-K-23-8/9/1960/Eln.

Hogy az Eger-északi Pálincás Imre, – aki az én listámon szerepel – hogyan maradt ki, nem tudom.

December 6-án válaszolt²⁸³ Olt Károly az esztergomi kormányzónak, és kitartott elutasító állásfoglalása mellett.

Grósz érsek okfejtését – úgy látszik – végig gondolták az ÁEH-ban, mert Olt Károly elnök *december-10-ei válasza*²⁸⁴ a veszprémiéknek és Pálincás Imrének kedvező:

„Mérlegelve az előadottakat, hozzájárulok, hogy Pápay Lajos, Szerenka Miklós, Takács Lajos és Pálincás Imre tovább folytathassa tanulmányait.” A székesfehérváriakat azonban szóra sem méltatja, /jóllehet Székesfehérvár adta az első választ/.

December 10 -ei keltű az esztergomi apostoli kormányzó²⁸⁵ bejelentése, amely szerint tudomásul vette az intézkedést: ... „Őszintén sajnálom, hogy amikor az illetékes állami szerv megnyilatkozásának eleget teszek, nem mutathatom az illetékes egyházi vezetők felé a köteles figyelmet azáltal, hogy megvárhattam volna félreértésen alapuló, többszöri hivatalos értesítésük visszavonását.”

De utalást is tesz a jövőre: „a szóban forgó növendékek majdani elbírálásában ne szenvedjenek hátrányt olyan események miatt, amelyekről ők valójában nem tehetnek.”

December 19-én a váci apostoli kormányzó²⁸⁶ kísérletet tesz Szikszay Sándor volt szombathelyi I. éves – lakóhelyi illetékességből átjelentkező – felvételére, mivel e körülmény miatt nem szerepelt a neve a tárgyalásokon.

Bejelenti, hogy Szegedre küldte, és ha probléma adódna, személyes találkozót kér az elnöktől. A levélre rávezették: „Közöltem a püspökkel, hogy kérése nem teljesíthető
(XII.29) Katona, L.:Csala.

1961

Január 9-én Grósz érsek válaszol²⁸⁷ Shvoy Lajos püspök 2634/1960 sz. levelére, (amelyet mi nem ismerünk) és tájékoztatja december 3-ai, a kispap ügyben írt utolsó levele tartalmáról, amelyben a fehérváriakkal kapcsolatban az alábbi sorokat írta:

„Székesfehérvár Hamvas püspök felhívására rögtön válaszolt. Az ÁEH feltételeknek eleget tettek: Bohus Péter, Ilyés Dénes, Mecséri István és Nagy Sándor, akik az esztergomi szemináriumban vannak. Ezek visszavételét Hamvas püspök úr nevében is nagyon kérem. Mindketten nagyon kellemetlen helyzetbe kerülünk a Püspöki Kar előtt, ha ezt nem tudjuk elérni.

A székesfehérváriak elutasításánál nyilvánult szempont nyilvánvaló.”

Ezzel a levéllel lezárul az a folyamat, amelyben:

A püspöki kar képviselői (késve, lassan reagálva, kapkodva és szervezetlenül küzdöttek a Központi Szemináriumból eltávolított növendékek megmentéséért, és részben a Szeminárium benépesítéséért. A felkészülés hiányos volt és az intézkedés késedelmes. Az ordináriusok és az „aulák” nem tettek meg mindent, vagy „öregesen” tették. Hamvas püspök „buzgósága” információs zavarokhoz és ebből eredő problémákhoz vezetett.

A növendékek akkori személyes vagy központi elérhetőségét nem ismerjük, de „ellenálló” vagy „lázado” makacsságuk megnyilatkozott az irányított válaszokban, illetve a nem adott válaszukban.

²⁸³ MOL XIX-A-21-a-K-23-9/1960/Eln.

²⁸⁴ MOL XIX-A-21-a-K-23-8/a/1960/Eln.

²⁸⁵ MOL XIX-A-21-a-K-23-9/a/1960/Eln.

²⁸⁶ MOL XIX-A-21-a-K-23-11/1960/Eln.

²⁸⁷ MOL XIX-A-21-a-K-13-1/1961/Eln.

8. Összefoglaló

A sokszor egymásnak is ellentmondó információkból a következő egyenleg állapítható meg:

- 1./ *Saját egyházmegyei* főhatóságuk felszentelte/tte/ 1959-ben:
Szabó Kornél (győr), Balázs Tibor, Fóti János (szfhv), Arató László, Mádi György és Szegedi László (vác), Krichenbaum József, Rubint Ferenc, Székely Tibor (esztergom)
- 2./ *Endrey püspök* engedélyével, Rómának bejelentve szentelte Zadravecz pk.:
a./ az esztergomi főegyházmegyére: 1960. március 19-én: Somogyi Sándor V. évest és Horváth József, Kelényi Tibor, Kiss Dénes, Nikovitz Antal, Nyiredy István, Takács János, Virágh József IV. éveseket.
b./ a saját egyházmegyéjükre 1960. április 2 án: Adriányi Gábor (veszp), Bán Zoltán (pécs), Lőrincz Sándor (pécs), Medveczky Lajos (eger), Orbán János (pécs), Rózsa István (veszp), Szakál Antal (szfhv*), Tóth László (eger) – aug. 24-én: Bohán Béla (eger) V. éves diakónusokat
- 3./ 1960 őszén *szemináriumba került* 17 fő:
Egerbe: Pálinkás Imre (V. kassa)
Esztergomba: Kiss László (III. eszt.), Takács Lajos (III. veszp.), Bajzáth Ferenc (II. eszt), Pályi László (II. eszt.), Kozma György (I. eszt.), Pápay Lajos (I. veszp.), Szerenka Miklós (I. veszp.)
Győrbe: Lándori Tamás (III. győr), Szonner Ernő (III. pécs)
Szegedre: Zavecz József (III. szomb.), Madari Péter (II. vác), Galgóczy László (II. csan.), Barcza Barna (I. vác), Koltai Ernő (I. vác), Kovács Jenő (I. kal.), Sz.Tóth Imre (I. kal.)
- 4./ 1960. őszén *nem vettek vissza* 17 főt:²⁸⁸
Bohus Péter (III. szfhv), Kerekes András (III. csan), ~~Nemes Balázs (eger)~~, Pomeisl Imre (III. szomb), Szabó László (III. eger), Ilyés Dénes (II. szfhv), Winkler Lajos (II. nvár), Konzili Péter (I. eger), Mecséri István (I. szfhv), Nagy Sándor (I. szfhv), Szikszai Sándor (I. szomb), Ullman Péter (I. eszt), =12 fő,
Ipari tanuló szabadságon: Bohuny István (II. eszt), Györkös János (II. veszp), Ruszina Vilmos (II. vác), Sovány Pál (II. eszt), Takács László (II. eszt), = 5 fő
- 5./ Hivatásáról *lemondott*: 10 fő
Búvári Imre (III. eszt), Dessewffy Sándor (III.eszt), Károly Róbert (III. pécs), Stefán Frigyes (III. eger),
Kerekes István (II. csan), Sulok Tibor (II. eszt), Dániel Gyula (I. vác), Iván József (I. pécs), Rezsabek Gyula (I. kassa), Simon Kálmán (I. szfhv),
- 6./ 1960 októberben *BM ügynökké lett*: Nemes Balázs III. éves „kizárt” volt egri növendék.

Kiadás alatt: MEH – Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2012/1-4. (ISSN 0865-5227)

Részletesebben és dokumentáltan:

Székely Tibor: Kispapládás. Budapest, 2011. (ISBN: 978 963 885 894 8) ld.:

www.mek.oszk.hu/09500/09579

²⁸⁸ 1962-ben az enyhülés után azonban ők is nagy többséggel a papi pályát választották és felszentelték őket.

A kizárt és elbocsátott központista kispapok titkos szemináriuma (1959–1961)

(A BM dokumentumai tükrében)

1. A „kispaplázadás” következményei

1959

A Magyar Katolikus Püspöki Kar papnevelési konfliktusai²⁸⁹-ban bemutattuk a Központi Szeminaristák egységes ellenállását az Opus Pacis (OP) „békepolitikájával” szemben, és szinte kollektív távolmaradásaikat a rendezvényekről.

Vállalták a kollektív büntetést, illetve a Püspöki Karhoz címzett beadványukban kérték (a BM, illetve) az ÁEH által az ordináriusokra kényszerített megtorlásként kizárt 14 társuk visszavételét. Ennek következménye lett mindazok elbocsátása, illetve visszarendelése egyházmegyéjükbe, akik nem írták alá a feltétlen engedelmességi nyilatkozatot.

Erről az eseményről így számol be a BM 1959. április 22-ei jelentése²⁹⁰: „A Központi Szeminárium hallgatói körében a legutóbbi időkig igen széles, reakciós, haladásellenes légkör uralkodott. Magatartásuknak a gyökerei az ellenforradalom előtti időre visszanyúlnak, magatartásukra és tevékenységükre az 1956-os ellenforradalom csak ösztönzőleg hatott.” ...

Március 18-ra „rendkívüli püspökkari konferenciát hívtak össze a Központi Szeminárium ügyében, amelyen megtárgyalták a hallgatók által benyújtott memorandum és a Központi Szeminárium vezetősége által benyújtott jelentést. A konferencián Grösz érsek, a püspökkari konferencia elnöke kijelentette, hogy „nem használhatnak papoknak olyanokat, akik már kispap korukban sem akartak engedelmeskedni ordináriusaiknak. Vagy alávetik magukat a szeminárium fegyelmének, és akkor engedelmeskednek, vagy elmennek Isten hírével.”

A konferencia „feltétlen engedelmességi nyilatkozatot” fogadott el:

„Ezt a nyilatkozatot minden kispapnak a püspökével folytatott beszélgetése után kell aláírnia a püspök jelenlétében. A határozatnak megfelelően a konferencia után a Központi Szemináriumban felkeresték a hozzájuk tartozó kispapokat, azonban 79 főből csak 13 fő volt hajlandó a kívánt nyilatkozat aláírására, az aláírást megtagadókkal szemben a püspökök az azonnali hatállyal való elbocsátást alkalmazták. Az azóta eltelt időszak alatt további lemorzsolódások történtek a Központi Szemináriumban, melynek eredményeként jelenleg 9 fő folytatja a tanulmányait.” ...

„Összefoglalva: azt állapíthatjuk meg, hogy az ügy lebonyolítása az egyház bomlasztása szempontjából lényeges eredménnyel járt anélkül, hogy akár a belügyi szerveknek akár az Állami Egyházügyi Hivatalnak az élvonalban kellett volna szerepelnie.”

2. A „titkos szeminárium” gondolatának felvetése

Március 25-én, a súlyos betegségben elhunyt Kereszti Imre esztergomi teológus temetésén többen találkoztak a Központi Szemináriumból februárban kizártak és márciusban elbocsátottak közül. A résztvevő kispapokból spontán énekkar alakult, amelyet Schimmer József volt VI. éves, a korábbi „cantus magister” vezényelt. Felmerült a gondolat, hogy meg

²⁸⁹ Kiadás alatt a Magyar Egyháztörténeti Vázlatokban, (ISSN 0865-5227)- 2012/1–4.

²⁹⁰ ÁBTL 3.1.5. O–13405/3-A (245–255 old.) Idézi Sz. T.: „Kispaplázadás” 524. old.

kellene szervezni a közösség összefogását, lelki- és tanulmányi továbbképzésének rendjét, illetve felszentelésüket. Ennek a kispapi mozgalomnak az élére állt Tabódy István, és vállalt részt a szervezésben Rédly Elemér, Hrotkó Géza, Nagy Imre, dr. Schimmer József és még néhányan, elsősorban a már felszenteltek közül.

A volt növendékek értesítést kaptak, hogy rekollekció céljából találkozzanak vasárnap, **június 7-én**, délután a budakeszi erdő meghatározott pontján. A meghívó arra vonatkozóan tartalmazott utasítást, hogy melyik busszal meddig kell utazni, illetve arra, hogy a megállónál további eligazítást kapnak. A találkozó létrejött,²⁹¹ és mintegy 40 fős társaság gyűlt egybe a szabadban. A növendéktársak örömmel üdvözölték egymás, majd Tabódy István köszöntötte a megjelenteket. Meghallgatták egy ún. „regnumos pap,” Emödy László elmélkedési /vázlat/pontjait, amelyekről egy félórányi időre elgondolkodhattak. Ki-ki úgy tehetett, ahogy számára megfelelő volt: vagy elsétált az erdőben, vagy leült gondolataival a fák között.

Zárszóként Tabódy István bátorította az egybegyűlteket, hangsúlyozva, hogy „nem hagyhatjuk el magunkat, és a tanulást a szemináriumon kívüli körülmények között is folytatnunk kell. Biztosította a társakat, hogy az Anyaszentegyház továbbra is igényli a kispapság felnövekedését, hogy beállhassanak a „szőlőmunkások” közé.”

A kizárt, illetve elbocsátott

– *hatodévesek* felszentelt papok voltak, a szükséges teológiai tanulmányaikat befejezték, és a Szemináriumban a doktori szigorlatra készültek, illetve még néhány pasztorációs tárgyat hallgattak az Akadémián;

– *ötödévesek* egy kivételével felszentelt diakónusok voltak, és tanulmányaikból csak néhány vizsgájuk hiányzott ahhoz, hogy pappá szentelhetők legyenek, illetve a pasztorációban a szükséges ismeretekkel rendelkezzenek. Ezek szervezett oktatására nem volt szükség, kizárólag annak a néhány vizsgának a megszervezésére, amelyeket még le kellett tenniük;

– *alsóbb évfolyamosok* közül azoknak, akik nem morzsolódtak le a rendkívüli események során, és továbbra is a papi hivatást választották, célszerű volt szervezett kereteket biztosítani a szemináriumon kívüli képzéshez.

Szeptemberben az alsóbb évfolyamosok részére megszervezték²⁹² az oktatást. Hrotkó Géza budapesti lakásán találkozott dr. Liptay György, Nagy Imre, Rédly Elemér, dr. Schimmer József és Tabódy István. Megbeszélték a tematikát és az oktatás rendjét. Négy csoportot terveztek, évfolyamonkénti megoszlásban, egy-egy csoporthoz nyolc fő tartozott. Az elsőéveseket Liptay György, a másodéveseket Nagy Imre, a harmadéveseket Schimmer József, a negyedéveseket Rédly Elemér oktatta. Liptay György mellett még három megfelelő vizsgáztatót is felkértek. Az oktatás és vizsgáztatás bizalmasan folyt, mégis kiszivárogtak egyes információk, és ezek megjelentek a titkosszolgálatok részére készült jelentésekben.

Október 7-ei jelentésében „Földes” ügynök /Páldi J./ beszámolt²⁹³ egy – az Akadémián történt beszélgetésről, ahol Szörényi professzor megjegyezte, hogy „mindenki tudja, csak az ÁVH nem, hogy ezeket Tabódy lázítja.”

November 11-ei jelentésében „Hívó” ügynök /Semptey L./ utal²⁹⁴ Fábíán prefektusra, akitől azt hallotta, hogy „egyik volt szeminarista a püspökhöz fordult a szemináriumi visszavétele ügyében, de ehhez Tabódyék küldöttet menesztettek azzal az üzenettel, hogy lebeszéljék a központi Szemináriumba visszatérésről”.

²⁹¹ ÁBTL 3.1.5. O-11522/4 – 177. old. és O-11522/5. 84–85. old.

²⁹² ÁBTL 3.1.5. O-11522/4 – 179–180. old.

²⁹³ ÁBTL 3.1.5. O-11522/1. – 34. old.

²⁹⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11522/1. – 71–72. old.

December 14-ei jelentésében²⁹⁵ „Hívő” egy a Szeminárium ügyeivel foglalkozó mérnökre hivatkozva írja, hogy Bíró Bertalan nógrádverőcei plébános „valahol papnövendékeket tanít.”

Felvetődik „Hívőben” a gondolat – írja – „hogyan nem ő-e az egyike azoknak, akik a Központi Szeminárium volt növendékeit most kint tovább tanítják.”

1960

Június 25-én már összefoglaló jelentésben²⁹⁶ tekintette át a BM II/5-c alosztálya a Központi Szemináriummal kapcsolatban elért eredményeit. Megállapítja, hogy 1959-ben munkájuk eredményes volt, mert az év eleji 96-os létszámból a tanév végére 12-re apadt a növendékek létszáma.

„A kirúgott kispapok eltávolításuk után is egységben maradtak. Megállapítottuk, hogy a kispapok szervezője Tabódy István, volt horthysta fhdgy, felszentelt V. éves pap, budapesti lakos, volt internált, elítélt, rendőri felügyelet alatt álló személy. ... Adataink szerint Tabódy rendszeresen eligazítja a kirúgott kispapokat és gondoskodik munkahelyükről, és egyházi tevékenységükről. Több jelzés arra utal, hogy a kirúgott kispapok illegális tevékenységet folytatnak, és ennek összefogója Tabódy István.”

„A felsoroltak indokolják, valamint fontosnak tartjuk a III/e rendszabály bevezetését, mert a rendszabály lehetőséget ad: Tabódy irányító szerepének megállapítására; felső kapcsolatának felderítésére; szervező tevékenysége dokumentálására; – illegális tevékenység megállapítására; ügynökjelöltek kiválasztására; – ügynökség ellenőrzésére; – módszereik megismerésére.” A jelentés a továbbiakban részletesen leírja a lehallgató berendezés beszerelésének tervezését, végrehajtását Tabódy Bp. Tanács körút 10. sz. alatti albérleti lakásába.

Július 16-án újabb összefoglaló jelentés²⁹⁷ készült az egyházi vezetők aktivitásáról, abban a reményben, hogy legalább 40 növendéket visszavehessenek a Szemináriumba. Felveti az állam részéről lehetséges alternatívákat:

„1./ Maguk a püspökök tárgyaljanak a növendékekkel, és állítsák össze a visszaveendő névsorát, és az ÁEH olyan választ adna, hogy egy részük térjen vissza a Központi Szemináriumba, egy részüket pedig vidéki szemináriumba kell elhelyezni. Ezzel meg lehetne bontani a kispapok egységét.

2./ További elzárkózás esetén elképzelhető egy vidéki szeminárium Budapestre telepítése, amellyel az egyház elveszít egy objektumot.

3./ Mindenki térjen vissza a Központi Szemináriumba, jóllehet tudjuk, hogy az Akadémia vezetői és a Szeminárium előjárói az V.–VI. éveseket nem kívánják visszafogadni. Ekkor a növendékek és az előjárók között keletkezik ellentét.”

Augusztus 6-án újabb BM jelentés²⁹⁸ készült, amely külön fejezetekben számol be az illegális papszentelésekről, az illegális működésekről Budapesten és vidéken, a szervezett továbbképzésről és vizsgáztatásról, valamint az állam és a püspöki kar visszavételi tárgyalásairól, az illegális csoportokkal való kapcsolatokról.

²⁹⁵ ABTL 3.1.5. O-11522/1. – 79. old.

²⁹⁶ ABTL 3.1.5 O-11522/4 – 85–87. old.

²⁹⁷ ABTL 3.1.5 O-11522/1 – (00019-00022; 116–119. old).

²⁹⁸ ABTL 3.1.5 O-11522/1 – (00028-00032; 132–136. old).

Szeptember 16-án az ÁEH feljegyzést²⁹⁹ készített a Püspöki Kar képviselőivel folytatott tárgyalásról, és összeállította annak a 16 növendéknek a jegyzékét, akiknek a visszavételéről hajlandó tárgyalni (4 Budapestre, 12 vidéki szemináriumokba.)

3. Nemes Balázs beszerzése, önvallomása

„Kompromittáló adatok” alapján a BM II./5-c alosztálya³⁰⁰ 1960 októberében beszervezte a 14-es listán „kizárt” Nemes Balázs III. éves egri növendéket, akivel terjedelmes önvallomást írtattak. (Sikerült fellelni ennek a dokumentumnak az 1960. december 12-én készült másolatát a H-26390. sz. „B”.munkadossziéból.)

Az önvallomás az 1959-es év eseményeiről is beszámolt: az

– oktatásról.³⁰¹

Szeptember 29-én „ún. kari ülés volt nálam és szétosztották, hogy melyik évfolyamot ki fogja oktatni ... jelen voltak: Tabódy István, Hrotkó Géza, Rédly Elemér, Nagy Imre, Schimmer József. Nálam Liptay úr tartott órát az I. évesek részére. ... Mócsy Imrénél, Petruch Antalnál, Liptay Györgynél és Bálint Atyánál vizsgáztak, és írást is kaptak a vizsgáról. ... A második félévet Schimmer József tartotta a Bakáts tér 2-ben. Tabódy mindig elégedett volt, mert sokat végzett az Úr szőlőjében. Mostmár ha lecsukják is, van a munkájának eredménye.”

– a vizsgákról.³⁰² „A vizsgákat Klempa veszprémi kormányzó úr elfogadta, amíg Schwarz-Eggenhofer esztegomi kormányzó úr pedig nem. ... A vizsgák elismerését megpróbálják elintézni Endrey püspök úrral. – mondta Tabódy István.”

– rekollekciókról.³⁰³ (1959. június 7-én volt a korábban említett első rekollekció a Budakeszi erdőben.) „Rendszerint havonta volt rekollekció, amit Rózsavölgyi káplán tartott a Gyulai Pál utca 13-ban, Bálint atya a Ferencz körút 18-ban, Tabódy a Vas Gereben utca 2-ben, Werner Alajos Máriaremetén. Kétnapos lelkigyakorlatot november 6-án és 7-én Kerényi Lajos káplán tartott az Uzsoki utca végén lévő plébánián, a lakásán;”

– a papszentelésekről.³⁰⁴ „Egy diakónust, név szerint Szabó Kornélt Papp Kálmán szentelte Györben, Shvoy Lajos Balázs Tibort és Fóti Jánost szentelte, a többit Zadravetz püspök úr /azt hiszem Zsámbékon/ március 19-én és április 2-án. Szegedi Lászlót még novemberben vagy decemberben szentelte valamelyik püspök /mert a szentelés előtti éjszaka nálam aludt/. A szenteléseken a püspök előtt – úgy tudom – Tabódy vállalta a felelősséget.”

– a misézésről.³⁰⁵ „A titokban felszenteltek, aki tudott, elhelyezkedtek templomokban, ahol miséznek, aki pedig nem, azoknak Tabódyék szereztek be kelyheket, miseruhákat, sőt oltárt is, amit házaknál helyeztek el. Az egyik a Lublói utca 7-ben volt. Ott miséztek: Virágh József, Nikovicz Antal és /egy időben, úgy emlékszem/ Nyíredy István is. A másik az Október 6. utca 3-ban volt a III. emeleten, Horváth Józsefnél.”

– visszavétel.³⁰⁶ „1960. év júliusában összehívták az évfolyamot a Lublói utca 7. sz. alá a visszavétel ügyében. Amint hallottam, arról tárgyaltak /mert én nem voltam jelen/, hogy milyen feltételek mellett mennek vissza. A Központiba csak akkor, ha elismerik a vizsgákat, és néhány előjárót lecserélnek, (történetesen Sempsey László vicerektort, Pfeiffer Jánost), és

²⁹⁹ MOL–XIX- A-21- 008-5-1960/Eln.

³⁰⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11522/2. – 42–47. old.

³⁰¹ ÁBTL 3.1.5 O-11522/2. – 44–45. old.

³⁰² ÁBTL 3.1.5 O-11522/2. – 45–47. old.

³⁰³ ÁBTL 3.1.5 O-11522/2. – 44–45. old.

³⁰⁴ ÁBTL 3.1.5 O-11522/2. – 45–47. old.

³⁰⁵ ÁBTL 3.1.5 O-11522/2. – 45. old.

³⁰⁶ ÁBTL 3.1.5 O-11522/2. – 45. old.

ha nem kell járni békegyűlésre. Nagy huzavona volt a visszavételnél, mert a szegediek aláírták a nyilatkozatot, és így a többiek is kénytelenek voltak azok miatt így cselekedni."

– újabb szentelésekről.³⁰⁷ „Tabódy ígérte, hogy október végén kapjuk meg a hátralévő kisebb rendeket és a szubdiakónátust is, karácsonyra diakónusok és március 19-re papok leszünk.”

Számos ügynöki jelentés tárgyalta 1960-ban a terjedő híreket a titkos papszentelésekről (amelyeket már értékeltünk a „Magyar Katolikus Püspöki Kar a kispapokért és a szemináriumokért” c. tanulmányban.

A „kispapi mozgalom” felderítését elsősorban a „Tóth János” fedőnevű ügynök /Nemes Balázs/ jelentéseiből, és a korábban többeknél beépített technikai berendezéseken keresztül nyert adatok alapján állította össze a BM II/5-c alosztálya. A Központi Szemináriumba telepített „Hívó” fn. ügynök / Semptey L./ kiválasztásához hasonlóan sikeres beszerzés és telepítés volt „Tóth János” beszerzése és telepítése a „kispapi mozgalom”, vagy a titkos szeminárium vezetőjének közvetlen környezetébe, Tabódy István „bizalmasa” személyében.

4. „Tóth János” ügynök jelentéseiből

Október 12-ei jelentésében³⁰⁸ számol be a II/5-c alosztály referense a „Tóth János” fn. ügynökkel megszervezett október 10-ei első találkozásról, amelyen az alosztály vezetőhelyettese is részt vett. „Az ügynök első feladata volt, hogy „tisztázza” Rédly Elemérrel, majd Tabódy Istvánnal azt a félreértést, amelyet levele teremtett arról, hogy nem akarja folytatni kispapi tanulmányait. Tabódy elfogadta az ügynök érvelését – írja a referens – és óva intette, hogy a továbbiakban most már teljesen titokban tartsa szülei és polgári ismerősei előtt. ... Tabódy és Rédly Elemér közölte az ügynökkel, hogy tanulmányainak tovább folytatására jelenjen meg 1960. október 15-én Rédly Elemér lakásán, ahol az új továbbképzés megindul. Az addig el nem ismert vizsgáiról Tabódy elmondta ... hogy esküt kell tennie, miszerint a vizsgákat elvégezte. Ha ez megtörtént, akkor Endrey Mihály püspök bizonyítványt fog a részére kiállítani.”

Október 12-én „Tóth János” ügynök is írt jelentést³⁰⁹ csoportjának tagjairól, megadva nevüket és lakáscímüket is. Az előadásokat többségében Rédly Elemér és Schimmer József felszentelt papok tartották. Rédly Elemér kizárt seminarista /VI. éves/ Schimmer József felszentelt pap, /működési engedélye nincs/. Az illegális szemináriumon ebben az évfolyamban dogmatika, morális, szakramentális, valamint egyházjog és szentírásmagyarázat tantárgyak voltak. A tantárgyakból félévenként kellett vizsgázni. A vizsgáztató dr. Mócsi Imre jezsuita szerzetes, dr. Petruch Antal jezsuita szerzetes, Bálint atya, és dr. Liptay György az Akadémia tanára voltak.”

Október 15-én „Tóth János”. ügynök újra a papszentelésekről³¹⁰ írt: „Tabódy később, egy összejövetel alkalmával a tenyerét dörzsölgetve újságolta, hogy ismét – nem tudom hány – presbiterrel több van, és hamarosan jön a következő csoport. Tehát valószínű, hogy akkor egyeztek meg a püspök úrral a további szentelések ügyében.”

Október 22-ei jelentésében „Tóth János” ügynök először a rekollekciókról³¹¹ írt részletes jelentést október 19-étől kezdődően, 1960 áprilisával folytatva, május, június, július

³⁰⁷ ÁBTL 3.1.5 O-11522/2. – 46. old.

³⁰⁸ ÁBTL 3.1.5 O-11522/1. – 190. old.

³⁰⁹ ÁBTL 3.1.5 O-11522/1. – 192. old.

³¹⁰ ÁBTL 3.1.5 O-11592/1 – (138. old.)

³¹¹ ÁBTL 3.1.5 O-11592/1 – (219–220. old.)

augusztus, szeptemberig (Kerényi Lajos, Rózsavölgyi káplán, Bálint atya, Werner Alajos, Tabódy István, Liptay György és ismét Tabódy nevének felsorolásával).

Ugyanebben a jelentésben beszámolt „brosúrákról” is, amelyeket kötelező elolvasásra kaptak. „Ezek egyrészt külföldről kerültek az országba magyar fordításban, és voltak itthon készült füzetek is, amelyeket írógépen sokszorosítottak. Pl. XI. Pius „Divini Redemptoris” c. enciklikája a kommunizmussal szemben, vagy egy írás a kínai egyházról. A broszúrákra nagyon kellett vigyázni, 2 példánynál többet nem lehet leírni, mert az sokszorosításnak számít.” Leírja, hogy „nem mind politikai jellegű, hanem voltak a lelkiélettről szólók: pl. a „Renovatio voti,” vagy a „Szeplőtelen Szűz lovagja”. Halász Piusz írása volt: „Az apostolkodás lelkisége” és „Az út Istenhez”, vagy az „Elmélkedés a szentmiséről és a rózsafüzérről.”

Október 30-ai jelentésében³¹² „Tóth János” beszámol, hogy részt vett „Rédlynél egy összejövetelen, ahol a visszavételekről beszélgettek. „Tabódy volt Esztergomban, ahol rendszeren megvannak a visszavett kispapok.” Szóba került a győri eset, ahol Rédly volt. „A IV–V. évesek meghívót kaptak békegyűlésre, de a mieink, Szonner és Lándori nem kaptak, nem is mentek el a gyűlésre. Ott lemondatták a rektort. Valószínűleg ugyanaz várható, ami a Központiban volt.”... „Nemes tovább érdeklődött, hogy miként volt lehetséges nekik aláírni a nyilatkozatot, ami véleménye szerint ugyan olyan, mint 1959 márciusában volt. Rédly azt válaszolta, hogy nem, mert akkor nekünk el kellett volna ítélni a cselekedetet, és abban kifejezetten benne volt az Opus Pacis gyűlésre járás is. Itt más a szituáció, mert az, hogy mindenben engedelmeskedni fogok ordináriusomnak és az előjáróimnak, az nagyon helyes. Mert tényleg úgy van, hogy engedelmeskednünk kell. De abban, hogy elmész–e a békegyűlésre vagy nem, az nem tartozik az engedelmességhez. Tehát ebben nem volt kifejezetten benne az Opus Pacis gyűlés. Kis idő múlva megjött Szabó László, és elmondta, hogy nem vették vissza a szemináriumba, mert nem hajlandó gyűlésre menni, bár ahogy Brezanóczy kifejtette, ez csak intelligencia kérdése, mer azt meg kell érteni, hogy ezt nem jószántukból követelik ők, hanem így kell nekik megkövetelni.”

„Tóth János” további „napi” /esetenként kettőt is írt/ jelentéseiben december 16-ig részletesen beszámolt a találkozók helyéről, dátumáról, a megjelentekről. Ezeket is figyelembe véve

December 24-ei dátummal készült a BM II/5-c alosztályának /utolsó/ összefoglaló jelentése³¹³ a Tabódy István ... által vezetett illegális szervezkedésről:

5. A BM összefoglaló jelentése

„A római katolikus egyházon belül lévő reakciós papság bázisát a budapesti Központi Szeminárium hallgatói képezték ... /akiknek/ túlnyomó többsége teljes mértékben a reakciós papság befolyása alatt áll, és Mindszenty híveként mindent elkövetett annak érdekében, hogy az ellenforradalmat dicsőítse, a rendszerváltozást elősegítse. ...

1959 januárjában teljes mértékben kicsúcsosodott a reakciós kispapság ellenséges magatartása. A püspöki kar utasítása ellenére egységesen távolmaradtak a papi békegyűlésekről.

1959 tavaszán a püspöki kar sem tudta már tétlenül nézni a reakciós papság /: kispapság:/ megszervezett nyílt ellenséges magatartását és ezért a hallgatók többségét a szemináriumából

³¹² ABTL 3.1.5 O-11522/1– (230–233. old.)

³¹³ ABTL 3.1.5 O-11522/2 – (1–26. old.) /Az eddig idézett ügynöki jelentések vádként fogalmazva köszönnék vissza az alábbiakban./

elbocsátotta. A püspöki karnak e tevékenységében állami szervezeteink is támogatást nyújtottak, sőt kombinációk útján a magunk részéről elő is segítettük.

A Központi Papi Szeminárium tagjainak ellenforradalom alatt és után elkövetett bűncselekményiért csak részlegesen történtek felelősségre vonások. ... Az akkori intézkedéseink nem józanították ki e mélyen megfertőzött kispapságot ... és a szervezettebbé lett kispapság lett a bölcsője a jelenlegi – Tabódy által vezetett –illegális szervezkedésnek.”

5.1. Bevezetés

„Az 1959 tavaszán eltávolított kispapok Tabódy István irányításával illegális szervezkedést hoztak létre. A szervezkedés Endrey Mihály püspök utasítása alapján illegális teológiát szervezett, amely tanári karral illegális találkozási helyekkel, technikai és anyagi bázissal rendelkezik. Az illegális teológián tanultak titkos úton pappá szentelődtek, és az így felszenteltek különböző plébániákon miséznek, nagyobb szertartásokon asszisztálnak, illegális hitoktatást, antimarxista propaganda tevékenységet folytatnak. Politikai platformjuk: feltétlen hűség a Vatikánhoz, a papi békemozgalom bomlasztása, népi demokratikus rendszerünkkel szembeni kibékíthetlenség, tevékenységük kiszélesítése a vallásos nézetek elterjesztése érdekében, a tömegbefolyás szélesítése. A szervezkedés élvezi a reakciós püspökök támogatását és kapcsolatban állnak a Vatikánnal. Nagymennyiségű pénzüsszeggel rendelkezik. Ideológiai diverziós tevékenységük folytatására különböző politikai tartalmú broszúrákat sokszorosítanak és terjesztenek. A szervezkedés osztálybázisa: kispolgári, értelmiségi kategóriák. Tevékenységük döntő iránya az ifjúság, de ugyanakkor a r.k. papság felé is irányul, azok megnyerése és aktiválása a vatikáni érdekek szem előtt tartása céljából.”

5.2. Illegális szeminárium létrehozása, irányítása, vezetése, tevékenysége

„1959 tavaszán a Központi Szemináriumból kirúgott kispapok összefogását Tabódy István vállalta. Tekintettel arra, hogy a Szeminárium idején ő volt a „főduktor”, és ellenséges magatartása, valamint személyes „mártír” volta alapon a kispapok vezetőjévé nőtt, ... mindenki tudta, hogy több évet internáló táborban töltött, az ellenforradalom alatt Mindszentyvel tárgyalt, és a többi szeminaristához képest korban kiemelkedő egyén. A szemináriumban megszervezett bojkottnak egyik aktív megszervezője és irányítója volt. ... élt az adott lehetőséggel, hogy az eltávolított kispapokat maga köré gyűjtse, és ezzel kiszélesítse, megalapozza az általa irányított illegális szervezkedést.”

A kispapok Szemináriumából való elbocsátása után Tabódy megkezdte azok összefogását és Budapesten való elhelyezésüket. A kizárt, vidéken lakó szeminaristák részére budapesti albérleti lakásokat szereztek. Rédly Elemér r.k. pap, VI. éves akadémiai hallgató 1960. augusztus 11-én Papp Kálmán győri püspök részére tartott beszámolójában a következőket mondotta:

- A püspök kérdezi: „... ugye lakást mindenki tudott kapni ...
- Rédly válasza: Mi egyszerre 20 albérleti szobát tudtunk kapni ...
- A püspök kérdezi: ... és tudják a bérbeadók, hogy ti papok vagytok? ...
- Rédly válasza: ... tudják igen ... hát ugye jó megmondani, már csak azért is, hogy ők számítsanak rá, ha valami kellemetlenség lenne.”

Az illegális szervezkedés lakások megszerzése mellett arra is törekedett, hogy a kirúgott kispapokat a népgazdaság különböző területein helyezze el.” Így pl. Virágh József, ... Arató László ... Takács László ... Balázs Tibor ... Nyíredy István többedmagával dolgozik. (személyi adatokkal, munkahellyel – Szerk.)

A szervezkedés az eltávolított kispapok Budapestre való letelepítésén és munkakörülményeinek biztosításán kívül anyagi eszközökkel is támogatta, „Tóth János” fn. ügynökünk beszervezésekor önvallomásában a következőket írja:

„Én Tabódy közreműködésével felkerültem Pestre, ahol munkát és lakást kaptam, és kezdetben támogattak. Előzőleg még kétszer is kaptam csomagban Tabódyéktól 2 pár cipőt és 400 Ft-ot, majd kétszer 200 Ft-ot, és hogy fel tudjak jönni az 1959. június 7-ei rekollekcióra /:illegális összejövetel:/ 500 Ft-ot.”

/:„Tóth János” fn. ügynök H-26390 sz. „B” dossziéből kimásolt dokumentum:/

A Budapestre telepített és munkával rendelkező kispapok tovább tanulását most már meg kellett szervezni. Ezért a szervezkedés Endrey Mihály s. püspök irányítása mellett dr. Liptay György teológiai tanár és Tabódy István ... vezetésével 1959 nyarán létrehozták az illegális szemináriumot, amelynek célja, amint Tabódy mondotta:

„Az Isten arra választott ki minket, hogy a katolikus magyar papoknak idővel vezetői legyünk, hogy soha ilyen gaz módon ne járjunk el a papi hivatással, mint ezek, és ezzel az egész rendszerrel, ami most van ezen a téren gyökeresen számoljunk.” /
/: Tabódy 1960. IX. 22-én III/ rendszabály 5. old.:/

Az illegális szeminárium megszervezésére Endrey Mihály s. püspök adott utasítást, amelyet bizonyít Tabódy István 1960. augusztus 3-án Tanácskört 10. sz. alatt lévő lakásán tartott illegális összejövetelen mondott beszédében:

„Egyébként én referáltam az Endrey püspök úrnak, és a Gondviselés különös kegyelmét láttam abban, mert abszolút nem volt bemajrézva, ... a következőket mondotta: ... miután láttam azt, hogy a püspöki kar speciális helyzeténél fogva nem képes segíteni ezeken az embereken, akik az egyháznak az elitjét, és a leendő egyháznak a gerincét fogják képezni, és akik a legtehetségesebb kispapi anyagai a Magyar Katolikus Egyháznak. Kötelességemnek tartottam, hogy elrendeljem, hogy ezek még tanuljanak. Kötelességemnek tartottam, hogy elrendeljem, hogy ezek még vizsgálzzanak ... Amikor egy ordináriust minden tárgyalás nélkül egyik napról a másikra ki lehet rúgni Vámosmikolára, amikor más ordináriusok úgy érezték, hogy most már én ki vagyok rúgva, és hasamra léphetnek – /szó szerint idézem mondotta Tabódy:/ akkor úgy éreztem, hogy elérkezett az az idő, amikor a Rómából kiadott felhatalmazásokkal élnem kell ...” /:Tabódy 1960. VIII.3.-án III/e rendszabály.:/

Rédly Elemér VI. éves felszentelt pap, kirúgott szeminarista – Tabódy által vezetett illegális szervezkedés egyik aktív vezetője – Papp Kálmán győri püspöknek tett beszámolója során a következőket mondotta:

„... Püspök atya azért jöttem, hogy a püspök atyának elmondjam a pesti kispapok helyzetéről, amit tudok. /: Az illegális szeminárium:/ ... csak azt kérem, hogy erről ne tessék beszélni nagyon senkinek. Az Endrey püspök úr, amikor látta, hogy a többi püspök úrnak nincs joguk intézkedni a kispapok tanulásával kapcsolatban, akkor ő elrendelte, hogy titokban tanuljanak és vizsgálzzanak le. És hát tanultak is, vizsgáztak is. Majdnem mindegyik rendszeresen.” /:Püspökvár, 1960. VIII. 11-én, III/e rendszabály:/

Az illegális szemináriumban a hallgatók évfolyamonként voltak csoportosítva. Mindegyik csoportnak külön csoportvezetője volt. A csoportok külön-külön tartották összejöveteleiket és ezek minden esetben más-más lakáson voltak.”Tóth János” fn. ügynökünk beszervezése során önvallomásban a következőket írta:

„... 1959. szeptember 29-én un. „kari ülés” volt nálam /:Tolbuchin krt. 10. sz.:/ és szétosztották, hogy melyik évfolyamot ki fogja oktatni. A kari ülésen jelen voltak: Tabódy István, Hrotkó Géza, Rédly Elemér, Nagy Imre, Schimmer József. Nekünk /III. éveseknek/ Rédly Elemér lett az oktatónk. Nálam /:mint az ügynök saját lakásán: Tolbuchin krt. 10.:/ Liptay professzor úr tartott előadást az I. évfolyam részére.

/: „Tóth János” fn. ügynök H-26390 sz. „B” dossziéjából kimásolt dokumentum.”:/

Az illegális szeminárium tagjai az Akadémia tematikájának megfelelően az év befejezésével vizsgáztak. A vizsgák magánlakásokban, konspirált körülmények között folytak le. Az illegális szeminárium vizsgáztatói: Dr. Mócsi Imre jezsuita szerzetes, dr. Petruch Antal jezsuita szerzetes, dr. Liptay György Hittudományi Akadémiai tanár, dr. Bálint József r.k. káplán, volt teológiai tanárok. Ezt bizonyítja „Tóth János” fn. ügynökünk önvallomása:

„a többiek Mócsy Imrénél, Petruch Antalnál, Liptay Györgynél és Bálint atyánál vizsgáztak, és írást is kaptak a vizsgákról.”

Liptay György Hittudományi Akadémiai tanár a Központi Szeminárium hivatali helyiségében tartott titkos házkutatás során megtaláltuk az illegális vizsgáztatásokkal kapcsolatos sajátkezű feljegyzéseit /: fotokópia mellékelve:/.

Mócsy Imre jezsuita szerzetes 1960. II.17-én délután 3 órakor saját lakásán több személyt vizsgáztatott, akik az illegális szeminárium tagjai. A vizsgára érkező személyekről készült fényképfelvételeket mellékeljük.

Az illegális szeminárium hallgatói a szokásos egyházi tematikai anyagon kívül politikai nevelésük céljából különböző illegálisan készített brosrákat kaptak. „Tóth János” fn. ügynökünk 1960. okt. 22-én adott jelentésben a fentiekre a következőket jelenti:”

„Általában a brosrákra nagyon kellett vigyázni, mert ha jól emlékszem még Tabódy mondotta, hogy két példánynál több sokszorosításnak számít, amit a rendőrségnek be kellene mutatni. Ha valakinél elkapnak ilyen brosrát, az nem tudja honnét való, vagy ki csinálta. ... Az első brosrát, a „Renovatio voti”-t 1959 karácsonyán adták, amikor Kiss Lászlóéknál összejött a kurzus, ... decemberben jártam a Néphadsereg utca 5. számban, akkor kaptam Pápai Lajostól a „szeplőtelen Szűz lovagja” c. brosrát, amit ők valami nővérrel gépeltettek. ... Rejtve kellett hoznom, bár hozzáfűzték, hogy nincs benne különösebb, ... Február végén Hrotkó Gézával olvastam a Kínáról szóló brosrát. Március vagy áprilisban lehattunk, amikor Kiss László eljött hozzám, és hozta a Kínai Egyházról szóló brosrát. ... Csak annyit mondott, hogyha elolvastam, akkor inkább küldjem haza, nehogy házkutatásnál megtalálják. ... Talán május vége lehetett, amikor Halász Piusz: „Az apostolkodás lelkisége” és „Út az Istenhez” c. brosrákat kaptam. Júniusban kaptam meg „Az elmélkedés az élet értelméről és a rózsafüzérről” és a „Szeretet az Isten” c. ... október 17-én fűzött hozzá Rédly annyit, hogy ebből kevés van, és adjam tovább olvasásra, és vigyázzak vele, mert vannak benne „elég rázós” kitételek.”

Az illegális szervezkedés több brosrát terjesztett, melyek tartalmilag népi demokratikus rendszerünk, a marxista világnézet és a társadalmi fejlődés ellen irányul. Politikai nevelésük fő irányát XI. Pius pápa „Divini Redemptoris” kezdetű körlevele határozta meg, amely a kommunizmus elleni harcra hívja fel a keresztény híveket. Politikai tartalmában ehhez igazodik a szervezkedés által terjesztett brosrák többsége is. Pl.

„Elméledés az élet értelméről” c. brosrában a következők olvashatók: „... a fiatalság, ha nem is ateista, és még kevésbé párttag, de nihilista. Szemébe hazudik a párt ... a lélektelen fizikai munka megöl, haza megyek, egyetlen gondom enni és lefeküdni. Az pedig undorral tölt el. Este azzal fekszem, hogy holnap hajnalban kell kelnem, és nyolc órát robotolok. Miért dolgozom? A közösségért? De hiszen az részesül a javakból legkevésbé. ... Istenért? De hát éppen az Isten ellenségének a szekerét tolom. Jó kedvből? Hiszen nem az én hivatásom, amit végzek. Fizetésért? De hát olyan keveset kapok. ... Munkaszeretetből? De hát körülöttem mindenki lazálásra késztet. Ha akarnék, akkor se tudnék sokat és érdemeset, egyéniségemnek megfelelően alkotni. A munkamorál megszűnt, hát éppen én legyek szorgalmas? ...

Csak a kényszer, az összeszorított fogunk, az erőlködés maradt meg. Ezt nem lehet sokáig bírni."

„Fattyú született a világra, az igazsággal együtt halt a történelem sötét és őrizetlen éjszakáján a hetyke és démoni materializmussal, ezzel az ébredő, vagy éppen kihűlő, népeket kísérő utcalánnyal.”

„Szeretet az Isten” c. broszúrából, /:géppel írva:/

... akik ma nem sereglének az úton, akik nem így vallják, és nem kiáltják, és azért az útfélre kerültek, jól tudják, hogy Jézus minden követőjének az útja a Golgotára vezet. Hogy aztán ilyen formán ... az egyetemi felvételeken 10 közül egy vallja meg a hitét a Názáreti Jézusban. Egy oda nyilatkozik, hogy gyerekkorában hitt benne, de már régen túl van az ilyesmiken, nyolc pedig szemrebbenés nélkül állítja, hogy semmi köze hozzá. Mindez a fentieknek a birtokában nagyon is érthető, nagyon is természetes, hiszen ki bolond megvallani a Krisztust, ha tudja, hogy állásával játszik, egyetemi felvételét veszélyezteti. Inkább hallgatja esténként a rádiót, jön-e már a szabadítás? Közeledik-e a szabadítás? A templomba még elmennek, míg nem kifogásolják, amíg nem kockáztatnak állást és egyetemet. Ha azonban kifogásolják és megfigyelik, ki lesz akkor bolond kockáztatni? ... /Fotokópiája birtokunkban van.:/

„a bolsevizmus átéléli szeretet gyűlöletével az egész világot, nemcsak papíron, hanem a valóságban..”

A fentiekén kívül birtokunkban van Halász Piusz által írt 19 kötetes broszúra több kötete. Így: „Apostolkodás lelkisége”, papi rekollékiós elmélkedések 1-2-3 kötete, „A Szeplőtelen Szűz lovagja” külföldön kiadott, illegálisan Magyarországra hozott és lefordított, géppel írt kiskönyv. „Egy nap a Krisztussal” c., a „Renovatio voti” c. „A kínai egyház történetéről” c. broszúrák” /:A felsorolt és idézett broszúrák fotokópiái mellékelve.:/

Összefoglalva megállapítható, hogy az illegális szemináriumon belül terjesztett, sokszorosított broszúrák népi demokratikus rendszerünk, a papi békemozgalom ellen, ellenforradalmi, államellenes magatartásra nevelte az illegális szervezkedés tagjait.”

Az illegális szeminárium havonta rekollékiókat és lelkigyakorlatokat tartott, amelynek célja az volt, hogy a szemináriumból kizárt kispapokat „lelki elmélyülésben” részesítsék, és az illegális szervezkedés céljából politikai nevelést kapjanak.” Tóth János” fn. ügynök önvallomásában a következőket írta:

„Rendszerint havonta voltak rekollékióink, amit Rózsavölgyi káplán tartott a Gyulai Pál utca 13. sz.-ban, Bálint atya /:Dr. Bálint József rk. káplán, teológiai tanár:/ a Ferenc körút 18-ban, Tabódy a Vass Gereben u. 2-ben, Werner Alajos Máriaremetén ...”

Tóth János” fn. ügynök 1960. október 22-én a fenti kérdésben részletes jelentést írt. A jelentés az alábbiakat tartalmazza:

„A múlt év november 8-án volt először rekollékió, Kerényi Lajos tartotta a Kassai téri plébánián. ... Következő: Karácsonykor volt Kiss Lászlónál ... következő január 31-én. Hol, és ki tartotta, nem tudom, mert otthon voltam disznóölésen. ... Február 28-án volt a következő, szintén otthon voltam. ... Volt Rózsavölgyi káplánnál a Gyulai Pál utca 13-ban, ez márciusban volt. ... a következő áprilisban volt, ezt Bálint atya tartotta Kiss László lakásán. ... A következőt én készítettem elő, amit szintén Kiss Lászlóéknál tartottunk május 19-én fél 5 órai kezdettel. Liptay volt az előadó. ... A következő Máriaremetén volt, Werner Alajos tartotta. Azt hiszem, hogy júniusban volt. ... A következő augusztusban volt, Tabódy tartotta a Vas Gereben u. 2. sz. alatt. Tabódy beszélt a Gondviselés útjáról, hogy nekünk kell bűnhődnünk a múlt papsága miatt ... nekünk kell munkáspapságunkkal kiengesztelnünk az Istent, fáradni a lelkekért. A kényelmet szerető papságnak megmutatjuk, hogy másféle papság van most már Franciaország helyett Magyarországon is.”

Tabódy István 1960. augusztus 3-án a Tanács körút 10. sz. alatti lakásán kb. 16 fő részvételével illegális összejövetelt szervezett. Az illegális összejövetelen a szervezkedés tagjai részére Tabódy előadást tartott, amelyben lényegében a szervezkedés célkitűzéseit és a szervezkedés tagjainak követendő magatartását határozta meg.

„Meggyőződésem, hogyha még továbbra is összetartunk, még továbbra is szeretjük egymást imával, bárhová is vigyen bárkit a sors, és ott az ember tudja azt, hogy nem tudom én a Béci Balassagyarmaton, vagy Te, vagy a Gyuri Újszászon van, és nekem bármi újszászi problémám van, akkor tudom, hogy ott egy erő van, és oda lehet fordulni, és onnét lehet megint továbbcsinálni a dolgokat. Akkor átfogja az egész országot, és áthatja az egész országot ez a gondolat, és nem reménytelen dolog ez. ... Szeretném, ha úgy látnátok a mi jövőnket, hogy egy célunk van, hogy szentéletű papok legyünk, és az egész papságot ilyenné igyekezzünk tenni. Csak ilyen testvéreket fogadjunk magunk közé, a papok közül, hogy kialakuljon egy olyan papi réteg, amely komoly imádsággal, komoly lelki összeszedettséggel, a jó Istenbe kapaszkodva elveti azt a hülye ideológiát, hogy nem lehet a vonat alá feküdni, ... a vonat ki fog siklani, azt garantálom ... tehát nincs teljesen materialista ideológia, hogy kevesen vagyunk, tehát nem érdemes. ... A mi hatalmas ellenségeink egymás nyakát fogják kicsavarni, és mi élve ott maradunk győztesen. Tehát semmiféle pesszimizmusra, vagy csüggedésre nincs ok, hanem szilárd helytállásra.”

/:1960. aug. 3-án III/e rendszabály Tabódy:/

Egyes illegális összejöveteleket lefigyeltünk, és az illegális összejövetelekre érkezőkről fotófelvételt készítettünk. Így 1960. VI. 30-án Adriányi /Vit/ Gábor, Bp. II., Mártírok útja 7 sz. II. em. 3. sz. alatti lakásra, az 1960. VIII. 29-én Ruszina Vilmos, XVI., Tánicsics utca 15. sz. alá, az 1960. IX. 9-én Hevér György, VIII., Kőrös utca 30. II. em. 9. sz. alá érkezőkről.

Összefoglalva megállapítható, hogy a Tabódy István által vezetett illegális szervezkedés összejövetelein népi demokratikus rendszerünk ellen, a papi békemozgalom ellen, a vatikáni érdekek megvalósítása érdekében tárgyaltak. Az illegális szervezkedés vezetői ilyen szellemben nevelték és tanították a szervezkedés tagjait.”

5.3. Illegális papszentelések

„Az illegális szemináriumban végzett papnövendékek Endrey Mihály segédpüspök utasítására 1959 év végén, és 1960. év első felében illegális helyeken pappá szentelődtek. A szervezkedés – adataink szerint – kb. 28 fő illegális szentelést készített elő és hajtott végre. A szentelésekhez Tabódy a Vatikántól kért és kapott engedélyt. Rózsavölgyi László őrizetes 1960. december 16.-i jegyzőkönyvi vallomásában ezzel kapcsolatban a következőket vallja:

„Tabódy állítólag Rómától kért utasítást. ... Tabódy szerint kapott is választ a Vatikántól, amelyben hozzájárultak a felszenteléshez.”

Tabódy István 1960. VIII. 3-án Tanács körút 10. sz. alatti lakásán tartott illegális összejövetelen Endrey Mihály püspökkel való tárgyalásáról, amely az illegális szentelésekre vonatkozó utasítással függ össze, a következőket mondta:

„Most már elérkezett az idő, amikor a különleges felhatalmazással élnem kell /:már mint Endrey:/ . Ezért elrendelem, hogy a püspökök a diakó/nuso/kat felszenteljék.”

Rózsavölgyi László őrizetes az illegális szentelésekkel kapcsolatban a következőket vallja:

„1960. februárjában felkeresett Tabódy István és arra kért, hogy beszéljek Endrey püspökkel a Központiból korábban kizárt /és elbocsátott – Szerk:/ azon kispapok ügyében, akik ezidőszerezt esedékesek a felszentelésre. Én ezt követően felkerestem Endrey püspököt budapesti lakásán, és továbbítottam Tabódy kérését. ... Az

áldozópappá szentelés 1960. március 19-én, Szent József napján történt Tabódy István Tanács körúti lakásán. Meg kell jegyezni, hogy alszerpappá és szerpappá való szentelésnek meg kellett előznie az áldozópappá való szentelést. Valószínűnek tartom, hogy 1960. III. 17-én 18-án zajlott le.” ...

... „az említett illegális pappá szentelésen Zadravecz püspök, Tabódy István, Nagy Imre, egy évfolyamtársa – nevét nem tudom – és én, valamint a felszentelésre kerülő kispapok, név szerint: Somogyi Sándor, Kiss Dénes, Horváth József, Takács János, Virágh József, Nikovicz, Nyíredy és Kelényi voltak jelen. ...”

A fenti illegális papszentelésekkel kapcsolatos dokumentumokat Rózsavölgyi László házkutatása során megtaláltuk. A dokumentumok bizonyítják, hogy Endrey Mihály segédpüspök utasítására lettek illegálisan felszentelve: Horváth József, Kelényi Tibor, Kiss Dénes, Nikovicz Antal, Nyíredy István, Takács János, Virágh József és Somogyi Sándor. A házkutatás során megtaláltuk a felsorolt személyek sajátkezűleg írt nyilatkozatait, amelyek az illegális szenteléssel kapcsolatosak.

Rózsavölgyi László házkutatása során megtaláltunk másik két dokumentumot, amelyek egyrészt bizonyítják, hogy Endrey Mihály Zadravecz István püspököt kéri fel a szentelés végrehajtására, másrészt, hogy Endrey újabb illegális szentelésre ad utasítást. Adataink szerint a megtalált dokumentumokkal összefüggésben az illegális szentelés 1960. IV. 2-án történt. A dokumentumok bizonyítják, hogy Endrey utasítást ad Adriányi Gábor, Bán Zoltán, Juhász József, Lőrincz Sándor, Medveczky Lajos, Orbán János, Rózsa István, Szakál Antal és Tóth László felszentelésére.

Rózsavölgyi László letartóztatásban lévő személy is tudomással bír az 1960. április elején történő illegális szentelésről, de azon személyesen nem vett részt. Rózsavölgyi beismerte, hogy a fenti személyekkel kapcsolatos előkészületekben részt vett, és Endrey Mihály az ő jelenlétében írta alá a megtalált dokumentumokat.

Endrey Mihály tudatában volt annak, hogy az általa szentelésre bocsájtott személyek az államtól működési engedélyt nem kapnak, és azokat kizárólag illegális papi tevékenység folytatására szenteltette. Ezt bizonyítja Rózsavölgyi László őrizetes jegyzőkönyvi vallomása:

„Endrey kijelentette, hogy az általa felszentelésre kerülő papok, természetesen nem számíthatnak arra, hogy az állam elismeri őket, és beosztást fognak kapni.”

Összefoglalva megállapítható, hogy a szervezkedés célkitűzéseinek megfelelően az illegális szemináriumban kiképezte tagjait és azokat illegálisan felszentelte. A tevékenységükkel az illegális hierarchia bázisát növelték, biztosították az illegális tevékenység folytatásához szükséges káderállományt. A felszentelésre került szervezkedési tagok tudatában voltak államellenes cselekedetüknek, melyet bizonyít az a tény is, hogy a szervezkedés vezetői kötelezték nevezetteket a titoktartásra. A titoktartás érdekében a felszentelésre kerülők esküt tettek.”

5.4. Az illegális szervezkedés tagjainak tevékenysége

„1./ Tabódy István több budapesti és vidéki plébániákkal kapcsolatot teremtve rendszeresen gondoskodott arról, hogy a szervezkedés tagjai nyilvános szertartásokat végezzenek, illetve ilyeneken asszisztáljanak. A III/a és III/e rendszabályon keresztül ezzel kapcsolatban több adatot szereztünk be. Pl.:

– 1960. V. 13-án Tabódy István elvállalja az Ady-ligeti kápolnában a mise és prédikáció megtartását.

– 1960. V. 19-én Tabódy István, Somogyi Sándor illegálisan felszentelt papot kéri, hogy Újpesten Schwarz-Eggenhofer esztergomi ordinárius részére asszisztáljon.

– 1960. V. 25-én Tabódy Liptay György teológiai tanár kérésére Somogyi Sándort küldi az alsónémedi plébániára misézni.

– 1960. VI. 2-án Tabódy Kiss Dénes illegálisan felszentelt pap kérésére a szervezkedés egyik tagját küldi a Rókus kápolnába kíséretre.

– 1960. VI. 8-án Búvári Imre kéri Tabódy Istvánt, hogy a kelenföldi plébániára nem tud menni misézni, ezért helyette küldje Kerekes Andrást.

– 1960. VIII. 16-án Soroksár-Újtelepről Süle András r.k. pap kéri Tabódyt, hogy a búcsúra küldjön egy személyt asszisztálni.

A szervezkedés az illegálisan felszentelt papok részére állandó misézési helyet szervezett és ebben a budapesti reakciós papság segítette és támogatta.

2./ A szervezkedés vezetősége, tekintettel arra, hogy az illegáció tagjai többsége civil munkahelyen helyezkedett el, és így papi hivatásuknál fogva kötelező szertartásokat sok esetben csak körülményesen tudják elvégezni, ezért három illegális kápolnát szervezett. A kápolnákat berendezési tárgyakkal, a szertartáshoz szükséges kellékekkel látták el. A szervezkedés illegális kápolnái:

– Budapest III., Lubló út 7. sz. Nikovicz Antal, illegálisan felszentelt pap, volt albérleti lakása.

– V., Október 6. utca 3. sz. Horváth József, illegálisan felszentelt pap, volt albérleti lakása.

– V. Tanács körút 10. sz. IV. em. 7. sz. Tabódy István lakása.

3./ A szervezkedés tagjai illegális hitoktatást, a népgazdaság különbözőterületein elhelyezkedve ellenséges antimarxista propaganda és agitációs tevékenységet folytatnak. Adriányi /Vit/ Gábor illegálisan felszentelt pap Endrey Mihály püspöknél tett látogatása során e tevékenységéről a következőkben számolt be:

„– Három csoportom van. Hittanosok, van egy kis apáca kollektíva, egy örökfogadalmas szerzetesrend, az Unum, ... azután van egy másik csoportom, amely olyan 16–18 éves fiúk.”

– Endrey válasza: „Nagyon jól van ... rendes dolog ... és még azt mondják, hogy megölték az egyházat /:kedélyesen:/ ...” /: Endrey Mihály 1960. XI. 20. III/e rendszabály:/

Rédly Elemér r.k. pap, a szervezkedés egyik aktív vezetője, Papp Kálmán győri püspöknek az illegális szervezkedés tevékenységéről beszámolva a következőket mondotta:

„– Papp Kálmán: persze, persze és hát ti ott is dolgoztok, akár mint Te a múzeumban, azért papok vagytok ...

– Rédly Elemér: igen, hát ott is úgy van, hogy jönnek az emberek és kérdeznek, és problémákat vetnek fel, úgy, hogy amikor a szövetkezetben voltam, ott is mindig jöttek és mindig kérdeztek, jöttek problémákkal és ...

– Papp Kálmán: ott is lehet papi ...

– Rédly Elemér: Olyanok jöttek, akik egyébként templomba sohasem jönnek, s ha a pap reverendában van, akkor nem állnak vele szóba, ott pedig, ott a munkapad mellett ott ...

– Papp Kálmán: Ott lehet leghatározottabban prédikálni ...

– Rédly Elemér: Ha ott én mondtam valamit, s hát a meggyőzésre engem oda küldtek, akkor azt elfogadta ...” /: Győri püspökvár, 1960. VIII. 11. III/e rendszabály:/

Az illegális szervezkedés tagjainak agitációs és propaganda tevékenységét bizonyítja Nyíredy István /: Bp. 1937. V. 10. a.: Mike Erzsébet:/, illegálisan felszentelt pap, Budapest XI., Bereményi út 15. sz. alatti lakos a bábakórházban és más kórházakban folytatott tevékenységet. A budapesti RFK VIII.-i Kapitányságára Székér Sándor határőr szds. tettenérés miatt előállította Nyíredy Istvánt. A kapitányság hivatalos jelentésében ezzel kapcsolatban a következők vannak:

„A mai napon 19 órakor megjelent az ügyeleten Székér Sándor határőr szds. tettenérés miatt előállította Nyíredy István budapesti lakost, aki a bábaképző intézet

Röck Szilárd utcai kórházában volt bent, és ott mint papnövendék folytatott agitálást. ... Az előállított személyt kikérdeztem, ... az említett kórházakban több alkalommal is járt, és ott a betegeknek az Isten ígétét hirdette, de különösen azoknak, akik súlyos állapotban voltak ...” /:BRFK VIII.,-i Kap. X. 12.-i jelentésből Csili Károly r.szds. aláírásával./

Összefoglalva: Az illegális szervezkedés tagjai programjuk és célkitűzésük alapján minden eszközt megragadtak, és megragadnak propaganda és agitációs tevékenységük kiszélesítése érdekében, befurakodva a munkásosztály és az értelmiség soraiba, közvetlenül a munkapad mellett fejtik ki ellenséges tevékenységüket.”

5.5. Az illegális szervezkedés kapcsolatai más illegális szervezetekkel és személyekkel

„1./ Különös figyelmet érdemelnek azok a jelzések, amelyek Tabódy és a Lénárd Ödön szerzetes által vezetett szervezethez való kapcsolatra utalnak. ... jó lenne kialakítani a két szervezet közötti együttműködést. ... Lénárd a fentiekkel kapcsolatban Némety Ferencnek a következőket mondja:

„– Lehetséges, hogy ki tudok építeni egy vonalat, ... de még kell idő rá, amíg kiderül, ... az ember csak arról tudjon, és abba kapcsolódjon bele –

– Némety: Tabódy Pistához közvetlenül ...

– Lénárd: Igen, igen, ... ezek nagyon szépen csinálják, egy olyan kamaszos... és nagyon jól meg van szervezve, ... hogy mennyire képzett erő van mögötte ... és én egy kicsit nyüglődöm a dologgal, mert hiszen én Tabódy Pistát ismerem, de azért ugye ...”

/:1960. VII. 14. III/e rendszabály 0171 ./

Adataink szerint Lénárd Ödön Tabódy István meghívására részt vett az 1960. VI. 30-án Bp. II, Mártírok útja 7. II. em. 3. sz. alatt /: Adriányi /Vít/ Gábor lakása:/ tartott illegális összejövetelen.

2./ A szervezkedés kapcsolatban állt a közelmúltban realizált „Regnum Marianum” illegális szervezkedéssel. A „Regnum” szervezkedés tagjai voltak: Somogyi Sándor /:Szeged, 1937. a.: Rédly Katalin:/ illegálisan felszentelt pap, Ullmann Péter /: Budapest, 1940. a.: Matyasovszky Mária:/ kizárt seminaristák. Tabódy István közvetlen kapcsolatban áll Emödy László és Rózsavölgyi László „Regnumi” illegális vezetőkkel. Úgy Emödi, mint Rózsavölgyi előzetes letartóztatásban van és terhelő vallomást tettek a Tabódy által vezetett illegális szervezkedésre.”

5.6. Az illegális szervezkedés kapcsolatai a legális egyházi hierarchiával

„A szervezkedés rendkívül nagy gondot fordított arra, hogy szélesítse kapcsolatát a római katolikus egyház legális hierarchiájával. Céljuk az, hogy számukra megnyerjenek egyes püspököket és papokat. A szervezkedésnek különösen jó a kapcsolata Shvoy Lajos székesfehérvári püspökkel, aki az illegális szervezkedést, de elsősorban Tabódy Istvánt, tanácsokkal és instrukciókkal látja el

Tárgyalásokat folytattak Papp Kálmán győri, Kovács Sándor szombathelyi Rogács Ferenc pécsi püspökkel és Schwarz-Eggenhofer Artúr esztergomi ordináriussal. Papp Kálmás esetében III/e rendszabály bizonyítja, hogy a püspök bizalmát megnyerték, és a püspök a szervezkedést anyagi és erkölcsi támogatásáról biztosította. /:III./e rendszabály, 1960. VIII. 11. Püspökvár:/

Az eddigi adataink arra is utalnak, hogy a szervezkedés tagjai széles kiterjedésű egyházi kapcsolatokkal rendelkeznek, és azok bizalmát, támogatását élvezik. A kapcsolat széles

kiterjedését mutatja az a tény, hogy az illegálisan felszentelt papok, az illegális szervezkedés tagjai rendszeresen miséznek, részt vesznek különböző asszisztenciákban, és mindehhez a támogatást a velük kapcsolatban álló plébánosok és papok biztosítják.”

5.7. Az illegális szervezkedés kapcsolata a Vatikánnal

„A szervezkedés eddigi adataink szerint kapcsolatban áll a Vatikánnal. A kapcsolattartás módja és formája előttünk ismeretlen, de tudjuk azt, hogy a Vatikán tájékoztatva van az illegális tevékenység működéséről, hogy utasítást adott az illegális szentelésekre, és anyagi eszközökkel is segítette a szervezkedés működését.

Rózsavölgyi László 1960. XII. 16-án jegyzőkönyvi vallomásban a következőket vallja:

„... az előzményekhez tartozott, hogy a Központi Szemináriumból elbocsátott, különböző egyházmegyéhez tartozó V. éves szeminaristák még 1960. elején saját egyházmegyéjükhöz fordultak a felszentelés végett, azonban mindenki elutasító választ kapott. 1960 februárjában napirendre került e kispapok kérdése is. Mivel ennek a kérdésnek az elintézése nem volt egyszerű, elég sokáig húzódott a felszentelés. Annyit tudok ezzel kapcsolatban, hogy Tabódy állítólag Rómától kért utasítást az ügyben. Tabódy szerint kapott is választ a Vatikántól – szerinte szóban – amelyben hozzájárultak a felszenteléshez. Azt hogy milyen úton, és kitől kapta a szóbeli üzenetet, nem tudom. Az biztos, hogy 1960. III. 20-a előtt már eldőlt a kérdés, és Tabódy közölte velem, hogy megkapta az engedélyt a felszenteléshez.

Hozzáfűzte³¹⁴ a beszélgetésünkhöz azt is, hogy Rómától ugyanakkor 100 ezer forintot is kapott a kispapok részére. ...”

„A „Regnum ügy” realizálása során őrizetbe került Rózsavölgyi László. Cellatársának elmondotta, hogy Endrey Mihály c. püspök egy jelentést készített a bécsi nuncius részére. A jelentést a Műszaki Egyetem egyik rajztanára, aki a közelmúltban szemkezelés céljából Bécsbe utazott, vitte ki. A nyomozás során megállapítottuk, hogy az Endrey által kiküldött személy azonos dr. Barton Alfréd műszaki egyetemi rajztanárral. Nevezett valóban a

³¹⁴ A Vatikáni Levéltár szabad kutathatóságáig nem lehet eldönteni Tabódy „vatikáni engedély”-ének kérdését. A bizonytalanságokat az alábbi szempontok indokolják:

1./ Tabódy 1960. augusztus 3-án, lakásán tartott összejövetelen elmesélte, hogy „referált” Endrey püspöknek, {feltehetőleg egy évvel korábban!} aki a MKPpK tehetetlenségét látva, sőt saját helyzetében ellenségességet tapasztalva („más ordináriusok ...hasamra léphetnek”) úgy érezte, hogy „elérkezett az idő, amikor a Rómából kiadott felhatalmazásokkal élnem kell”... Tehát Endrey püspök tisztában volt speciális delegátusi joghatóságával.

2./ Nem vonva kétségbe Tabódy szavahihetőségét Endrey püspökkel való személyes találkozás/ai/t illetően, és a szóban kért és – a bécsi nuncius által a francia követségem keresztül – kapott szóbeli vatikáni felhatalmazás kérdésében, de a peranyagban az szerepel, hogy a Vatikánból egyetlen egy szóbeli válasz érkezett: „Mindeki cselekedjen lelkiismerete szerint” (ÁBTL 3.1.5 V146787/8. 13.old). Az őrizetben lévő Rózsavölgyi László vallomása szerint: „...1960. februárjában felkeresett Tabódy István és arra kért, hogy beszéljek Endrey püspökkel a Központiból korábban kizárt /és elbocsátott:/ azon kispapok ügyében, akik ezidőszerint esedékesek a felszentelésre. Én ezt követően felkerestem Endrey püspököt budapesti lakásán, és továbbítottam Tabódy kérését. ... Az áldozópappá szentelés 1960. március 19-én, Szent József napján történt Tabódy István Tanács körüti lakásán. Meg kell jegyezni, hogy alszerpappá és szerpappá való szentelésnek meg kellett előznie az áldozópappá való szentelést. Valószínűnek tartom, hogy 1960. III. 17-én, 18-án zajlott le.” ...Rózsavölgyi szerepének jelentőségét az is kifejezi, hogy vallomása szerint a szentelési okmányok aláírása Endrey püspöknél az ő jelenlétében történt, és a szentelésen is jelen volt. ... Az anyagi támogatás kérdésében rendszeresen ment jelentés (ld. u.ott 8.old.) és érkezett a pénzületi támogatás.

3./ A „Regnum ügy” realizálása során Rózsavölgyi László őrizetbe került. Cellatársának elmondotta, hogy Endrey Mihály c. püspök egy jelentést készített a bécsi nuncius részére. A jelentést a Műszaki Egyetem egyik rajztanára vitte ki, aki a közelmúltban szemkezelés céljából Bécsbe utazott. Tehát a jelentést – írásban – Endrey püspök készítette és illegális úton ki is küldte.

4./ Grösz érsek a MKPpK nevében állásfoglalást kért (MOL XIX–A–21–a–K–28–2/1960/Eln.) a titkos szentelésekről a vatikáni Államtitkárságtól, de választ nem kapott.

közelmúltban járt Bécsben szemkezelés végett, és a Műszaki Egyetem rajztanára. A nyomozás során azt is megállapítottuk, hogy Barton Alfréd a bécsi pályaudvaron elutazása előtt egy egyházi személlyel tárgyalt, aki különböző csomagokat és leveleket adott át.

A fenti adatokon kívül Lénárd Ödön III/e, Tabódy István III/e rendszabályok adatai utalnak arra, hogy Tabódy illegális tevékenységéről, vagyis a szervezet tevékenységéről tájékoztatta a Vatikánt, ahonnan utasításokat is kapott.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a szervezkedés külföldi hatalom érdekében és annak anyagi támogatásával folytatja államellenes tevékenységét. Bizonyosságot nyert, hogy a szervezkedés Vatikán utasítására és sugalmára folytatja felforgató tevékenységét, amely egyrészt Népköztársaságunk ellen, másrészt a r.k. egyház állammal megegyező vezetői ellen irányul.”

5.8. A szervezkedés vezetői

„A szervezkedés jól megszervezett, centralizált vezetéssel rendelkezik és vezetői a r.k. egyház reakciós papjainak képzett egyénei. Az illegális szervezkedés vezetői:

1./ Dr. Endrey Mihály r.k. s.püspök /:1905 Szentendre, a: Péterfy Julianna, apja: Eipel József:/ Jelenleg vámosmikolai és budapesti lakos. ...1957-ben esztergomi speciális delegátussá nevezte ki a Vatikán az állam és az egyház közös megállapodása alapján.”

„Államunk ehhez a kinevezéshez azért járult hozzá,³¹⁵ hogy ezzel is elősegítse Endreynek az eddig „loyálisnak” mutatkozó tevékenységét. Ezen beosztásban kezdettől mint probléma merült fel a dekrétummal sújtott papok ügyének rendezése. Ettől az időtől kezdve Endrey kétkulacsossága, fondorlatossága teljes mértékben megmutatkozott. ... a vele kapcsolatos problémát úgy oldotta meg, hogy 1958-ban lemondott speciális delegátusi beosztásáról. Államunk Endrey lemondását elfogadta. ...”

Endrey lemondása után Vámosmikolára került, az ottani plébániára. Budapesten fönntartotta régi lakását, ahová hetenként rendszeresen feljár és megbeszéléseket folytat ...”Endrey egyik irányítója és vezetője az egyházi reakció tevékenységének, és a kialakulóban lévő illegális egyházi hierarchiának.³¹⁶

2./ „Tabódy István /:1921. IV. 1. a.: Trinkl Hermin:/ r.k. pap, ... büntetett előéletű, Budapest, V., Tanács körút 10. sz. alatti lakos. Jelenleg mint s. munkás dolgozik a Közlekedési Múzeumban. ...”

„Az ellenforradalom alatt Tabódy a Központi Szemináriumban volt. Tevékenységéről ... a Föv. Bíróság Népbírósi Tanácsa 7 hónapi (3 év próbaidőre felfüggesztett) börtönbüntetésre és 1000 Ft pénzbüntetésre ítélte.

Tabódy az előzetes letartóztatásból szabadulva ismét visszatért a Központi Szemináriumba, és ott Shvoy Lajos székesfehérvári püspök egyenes utasítására³¹⁷

³¹⁵ Endrey Mihály kinevezésével kapcsolatban nincs tudomásunk az egyház és az állam egyeztetéséről, ellenkezőleg váratlanul történt az után, hogy az Egyházügyi Hivatal 1957. február 5-én elrendelte (K-54/1957.Eln.) dr. Szabó Imre esztergomi s. püspök, budapesti helynök kényszerlakhelyre költözését. A főegyházmegye püspök nélkül maradt. Grösz érsek február 9-én (E-18/1957) közli az EH elnökével: „Van szerencsém értesíteni, hogy az Apostoli Szentszéktől kapott felhatalmazás értelmében dr. Endrey Mihály felszentelt püspököt, egri segédpüspököt, az esztergomi főegyházmegye apostoli delegátusává kinevezem, és meghagytam neki, hogy a főegyházmegye kormányzását teljes püspöki jogkörrel mielőbb vegye át.” (ld. MOL XIX-A-21-a-K-72/1967. Eln.). Az iktatószámok folyamatossága mellett nem volt fellelhető Endrey állami megerősítése, csak a BM március 18-ai jelentésében (ABTL 3.1.5 O-13405/2 (234–235. old) egy utalás, hogy „a lojális szárnny megerősítésére a BM operatív szerve és az EH elérte ...

³¹⁶ Lásd 315. jegyzet.

³¹⁷ Ennek ellentmond az, hogy Shvoy püspök 1958. szeptember 12-én kelt, Potyondy Imre rektornak címzett /ikt. sz. nélk./ levele, amelyben arra kéri a rektort, hogy: „Kérem Rektor Urat, szíveskedjék Tabódy Istvánt minden szerepléstől távol tartani.” Hogy Tabódyt az 1958-as novemberi események és az ÁEH elnöknel történt szereplése után a Szemináriumok kimentse, december 20-ai levelében – hivatkozva 2523/1958. sz.

„főduktorrá” tették meg. 1959 januárjában ellenséges magatartása miatt az ÁEH utasítására a Szemináriumából 13 társával eltávolították.”

3./ „Dr. Liptay György /: Kispest, 1921. a.: Haránt Mária:/ r.k. teológiai tanár a Hittudományi Akadémián, értelmiségi családból származik, apja állatorvos volt, Budapest II., Vezér utca 14. sz. alatti lakos. ...”

Liptay aktív vezetője a Tabódy István által szervezett illegális szervezkedésnek. Rendszeresen tart előadásokat az illegális szervezkedés tagjai részére és az illegális szeminárium vizsgáztató professzora. Adataink szerint az illegális szemináriummal kapcsolatos szervező munkát Tabódy közösen végezte Liptay Györggyel.”

4./ „Halász /Hopp/ Ferenc, „Pius atya” /: Pécs, 1909. XII. 19. a.: Fazekas Katalin, apja Halász /Hopp/ Ferenc:/ csatka r.k. plébános, csatka lakos. Halász iparos családból származik, apja kéményseprő mester volt. Középiskolai tanulmányait Pécsen végezte. 1928. augusztus 29-én a cisztercita szerzetesrend novíciusa lett. ... Teológiai tanulmányait Rómában végezte. Rómából haza kerülve mint teológiai tanár Zircen tanított a ciszterci szerzetesrendben.”

„Halász Pius által írt broszúrák társadalmi veszélyessége igen nagy, vallási mezbe bújtatva népi demokratikus rendszerünk ellen izgat, és azokat illegálisan terjeszti az ifjúság körében. Rendkívül nagy aktivitással dolgozik, és az illeg. összejöveteleken tartott előadásaiban, beszédeiben nagy hatást gyakorol a jelenlévőkre.

5./ Rédly Elemér /Bp. 1943. XI.6. a.: Császár Margit:/ r.k. pap, volt VI. éves Hittudományi hallgató, értelmiségi családból származik, jelenleg a Közlekedési Múzeumban s. munkásként dolgozik, Bp. XI., Ménesi út 72. sz. alatti lakos.

Rédly Elemér iskoláit Budapesten, Szentendrén és Pannonhalmán végzett diák, a bencés szerzetesrend tagja volt. 1953-ban a győri papnevelő intézetbe került, ahonnan 1958-ban Budapestre, a Központi Hittudományi Akadémiára küldték teológiai tanulmányainak tovább folytatására. 1959-ben ellenséges magatartása miatt többedmagával a Hittudományi Akadémiáról elbocsátották. ...”

Rédly Elemér a Tabódy által vezetett illegális szervezkedés egyik aktív vezetője. Rendszeresen, hetenként tart előadást az illegális szeminárium V. éves hallgatói részére. Tabódy az illegális szervezkedés vezetésében Rédlyt helyetteseként kezeli.

6./ Somogyi Sándor /:Szeged 1937. II. 7. a.: Rédly Katalin, apja: dr. Somogyi József.:/ Illegálisan felszentelt pap, értelmiségi származású, jelenleg állás nélküli, Budapest VI., Rudas László u. 81. sz. alatti lakos./ Somogyi Sándor tanulmányait a piaristáknál végezte, majd a Központi Szeminárium növendéke volt. ... az ellenforradalom alatt részt vett a „Keresztény Ifjak Szövetsége”-nek a megalakításában. Az ellenforradalom után a Központi Papi Szeminárium teológusa volt, ahonnan 1959 márciusában ellenséges magatartása miatt elbocsátották.

A Szemináriumából való elbocsátása után aktív szervezője és segítője a Tabódy által vezetett illegális szervezkedésnek. Tagja volt a Regnum illegális szervezkedésnek is. /: Rózsavölgyi László és Emődi László őrizetesei jegyzőkönyvi vallomása.:/ 1960. március 19-én illegálisan pappá szentelték, amelynek dokumentumai birtokunkban vannak. /:Fotómásolatok mellékelve.:/ Somogyi összekötő szerepet töltött be a „Regnum” illegális szervezkedés és a Tabódy által vezetett illegális szervezkedés között.

rendelkezésre – január 1-jei hatállyal kihelyezte a Budafok-belvárosi plébániára kisegítőnek, de utasította, hogy már a karácsonyi ünnepekre jelentkezzen Dr. Ásguti Ádám főesperesnél. Erről az intézkedéséről ugyanolyan dátummal tájékoztatta a rektort. A püspöki pecséttel is ellátott levél bizonyítja a hivatalos intézkedést, amely szerint: „Kérem, hogy részére ezzel kapcsolatban további eligazítást adni szíveskedjék.” (Idézi: SzT.:Az Opus Pacis és a Központi Szeminárium kispapjai. Budapest, 2001. 59–61. old. ld. www.mek.oszk.hu) Arra nem emlékszem, hogy a rektor végrehajtotta volna, mert Tabódy nem távozott a Szemináriumából.

7./ Zadravetz István /:Csáktornya, 1884. VI.20. a.: Bernát Katalin, apja: Zadravetz Elek:/ volt horthysta tábori püspök, zsámbéki lakos.

Zadravetz a ferences szerzetesrend teológiai tanára volt. Büntetett előéletű. A Budapesti Népbíróság 4 évi fogházra és 10 évi politikai jogvesztésre ítélte háborús és népellenes bűntett miatt. A Tabódy által vezetett illegális szervezkedés aktív vezetője. Nevezett hajtotta végre az illegális papszenteléseket, amelyet bizonyít Rózsavölgyi László jegyzőkönyvi vallomása és a házkutatás során talált dokumentumok fotómásolatai.”

5.9. Az illegális szervezkedés tagjai

A jelentés itt felsorolja 36 volt központi szemináriumi növendék névsorát, születési helyét, időpontját, anyja nevét, státuszát, származását, lakáscímét, munkahelyét és foglalkozását./

VI. évesek: Hrotkó Géza, Nagy Imre,

V. évesek: Arató László, Balázs Tibor, Bán Zoltán, Bohán Béla, Fóti János, Juhász József, Krichenbaum József, Lőrincz Sándor, Mádi György, Medveczky Lajos, Orbán János, Rózsa István, Rubint Ferenc, Szabó Kornél, Szakál Antal, Szegedi László, Székely Tibor, Tóth László, Adriányi /Vit/ Gábor.

IV. évesek: Horváth József, Kelényi Tibor, Kiss Dénes, Nyíredy István, Takács János, Virágh József,

III. évesek: Kerekes András, Kiss László, Pomeisl Imre, Nikovicz Antal, Szabó László, Takács László, II. évesek: Györkös János, Ruzsina Vilmos.

5.10. A BM összefoglaló javaslata

„A Tabódy által vezetett illegális szervezkedésről megállapítható, hogy az 1956-os ellenforradalom alatt megfertőzött kispapság képezi a szervezkedés káderállományát. A szervezkedés a r.k. egyházreakciós vonalának bázisa. ...” A fentiek alapján javasoljuk Tabódy István által szervezett illegális szervezkedés realizálását.”

Aláírás: Berényi István r. örgy. s.k., Szeifert József r. örgy. s.k., Hollós Ervin r. alezds.)

6. Házkutatások

6.1. Az illegális szervezkedés vezetőinél

December 29-ei dátummal már „javaslat” készült³¹⁸ a BM II/5-c alosztályon a „Kizártak” fn ügyben operáció végrehajtására az őrizetbe kerülő személyek és azokkal kapcsolatos házkutatásokhoz.

1. Tabódy István /:személyi adatok, priusz, státusz, lakcím, foglalkozás:/ ... albérletben lakik özv. Döbrössy Károlynééknál, akinek 4 szoba összkomfortos lakásuk van társbérletben Petrassek Lajossal.

A lakás valamennyi helyiségében házkutatást kell tartani, mert a lakásban lakók mind jó viszonyban vannak Tabódy Istvánnal, támogatják és segítik illegális tevékenységét.

Az operáció végrehajtásához öt elvtársra van szükség és egy gépkocsira.

„A házkutatás során a szervezkedéssel kapcsolatos összes dokumentumok keresése szükséges, így: névsorok, latin nyelvű nyilatkozatok, külföldi levelezések, Endrey Mihály által írt, vagy aláírt okmányok, Vatikánból érkezett, vagy küldött latin nyelvű iratok, levelek, különböző brosrák /:géppel sokszorosított füzetek, könyvek, stb.:/, anyagi eszközök: pénz,

³¹⁸ ABTL 3.1.5. O-11522/3 – 1–7. old.

valuta, betétkönyv, IKKA utalvány, arany, ezüst /:a megengedett mennyiségen fölül:/, írógépek, magnetofon szalagok, magnetofon.”

1.a./ Matyasits Ferenc, Révfülöp ... nevezett személy és annak felesége Tabódy rokona. ... A BRFK Pol.Ny. Oszt. V. alosztályán dolgozó egyik elvtársat, aki korábban a „Matyasits villában” járt, és az ottani körülményeket jól ismeri. Az akcióhoz egy gépkocsira és 3 elvtársra van szükség.

1.b./ Tabódy István munkahelyén tartandó kutatás ... egyidőben végre kell hajtani – a szervezkedésben résztvevő – Rédly Elemér és Kelényi Tibor munkahelyének átkutatását is. A munkahelyen történő kutatáshoz két elvtársra és egy gépkocsira van szükség.

Tabódy István őrizetbe vételéhez és a vele kapcsolatos házkutatáshoz szükséges

Operatív tiszt: 10 fő, Gépkocsi 2

2./ Halász /Hopp/ Ferenc /, „Pius atya” /:személyi adatok, lakcím:/ csatnai plébános. A plébánia valamennyi helyiségében /:a káplán szobában is:/ le kell folytatni a házkutatást. A kutatás során a fentebb felsorolt anyagokon kívül külön figyelmet kell arra fordítani, hogy Halász Pius végezte a szervezet tagjai között terjesztett illegális broszúrák nagy részének készítését és sokszorosítását. Az ezzel kapcsolatos jegyzeteket, az elkészített broszúrák példányait, a szerkesztéshez szükséges kellékeket le kell foglalni. Halász Pius őrizetbe vételéhez és a házkutatáshoz szükséges:

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi 1

A Budapestről kiküldött brigádon kívül szükséges, hogy az akcióban a Veszprém-Megyei Pol. Ny. Oszt. három beosztottja is részt vegyen.

3./ Somogyi Sándor /:személyi adatok, lakáscím:/ ... Somogyi Sándor összekötő szerepet töltött be a „Kizártak” és a „Regnum Marianum” szerveződés között. Ezért a házkutatás során a „Kizártak” ügyben található dokumentumokon kívül figyelmet kell fordítani a „Regnum”-hoz tartozó dokumentumok felkutatására is. ... Somogyi Sándor őrizetbe vételéhez és lakásán tartandó házkutatásához szükséges:

Operatív tiszt 4 fő, Gépkocsi 1

6.2. Az illegális szervezkedés tagjainál

„A szervezkedés tagjainál a következő házkutatásokat kell végrehajtani.

1./ Kereszti Alfréd /: személyi adatok, lakcím:/ Nevezett főmérnök ... Különös figyelemmel kell lenni, hogy ez év nyarán Keresztiékhez érkezett külföldről /:nyugatról:/ egy személy akivel Tabódy a Keresztiék lakásán találkozott. ... A házkutatás lefolytatásához szükséges:

Operatív tiszt: 3 fő. Gépkocsi 1

2./ Rédly Elemér /:lakcím:/ lakásán. Nevezett Tabódy által vezetett illegális szervezkedés egyik vezető személyisége, ... minden szempont érvényes, amit Tabódy házkutatásánál megjelöltünk. Az operáció végrehajtáshoz szükséges

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi 1

3./ Adriányi /Vit/ Gábor /lakcím:/ lakásán. Nevezett albérlőként lakik. Illegálisan felszentelt pap. A Tabódy által vezetett illegális szervezkedés csoportvezetője. Lakásán rendszeres összejövetelek vannak. Adriányi három illegális csoporttal foglalkozik, tehát ezzel kapcsolatos dokumentumok is találhatóak. ... lengyelországi egyházi személyekkel való kapcsolatára és a kapcsolat jellegére vonatkozó dokumentumokat is találhatunk. A házkutatáshoz szükséges:

Operatív tiszt: 2 fő, Gépkocsi –

4./ Arató László /:lakcím:/ lakásán. Illegálisan felszentelt pap. Adataink szerint kapcsolatban áll a Pálos szerzetesrend volt vezetőivel. Illegális összejöveteleket szervez, és e célból két illegális találkozási lakással rendelkezik. A házkutatás során illegális

felszentelésével kapcsolatos dokumentumokat, a szervezkedés propaganda tevékenységére vonatkozó dokumentumokat és más illegális szervezetek tevékenységére vonatkozó dokumentumokat kell keresni.

Arató fenti lakhelyén kívül a két illegális találkozási lakáson /:cím megadva:/ is házkutatást kell tartani. A három helyen tartandó házkutatást egy brigád tartja meg folyamatosan. Az operáció végrehajtásához szükséges:

Operatív tiszt: 4 fő, Gépkocsi 1

5. Dr. Gyéressy Béla Ágoston /: lakcím:/ „K” ellenőrzés során tudomásunkra jutott ... pálos szerzetesrend illegális tevékenységével kapcsolatos ... Arató Lászlóval találkozik. Az operáció végrehajtásához szükséges:

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi 2

6./ Balázs Tibor /: lakcím:/ lakásán. Nevezett albérletben lakik ... A házkutatást ki kell terjeszteni az egész lakásra. A Tabódy által vezetett illegális szervezkedés egyik legaktívabb tagja. A házkutatás során ... illegális felszentelésével kapcsolatos dokumentumokat. A szükséges:

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi –

7./ Balázs Tibor szüleinek lakása /: lakcím:/ a szervezkedéssel kapcsolatos dokumentumok.

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi 1

8./ Fábíán István r.k. pap/: soroksári plébánia:/Adataink szerint szoros baráti és politikai kapcsolatban van Tabódy Istvánnal. Az 1957-ben felszámolt illegális szervezkedésben együtt dolgozott. ... Feltételezhető, hogy a „Regnum ügy” realizálása után ... anyagokat nála rejtett el. Az akció végrehajtásához szükséges:

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi 1

9./ Pályi László /: lakcím:/ az illegális szeminárium és szervezkedés aktív tagja. ... Lakásukon illegális összejöveteleket tartottak. ... A szervezkedéssel kapcsolatos anyagok. Szükséges:

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi: –

10./ Rózsa István /: lakcím:/ Illegálisan felszentelt pap. Lakásán rendszeres összejöveteleket tartottak. Az illegális szervezkedés aktív tagja. Adataink szerint lakásán egy olyan doboz van, amelyben az illegális szervezkedéssel kapcsolatos dokumentumokat őrizi. Szükséges létszám:

Operatív tiszt: 2 fő, Gépkocsi –

11./ Virágh József /: lakcím:/ Illegálisan felszentelt pap. A szervezkedés aktív tagja. Adataink szerint kapcsolatban áll a jezsuitákkal. A házkutatás megtartásához szükséges:

Operatív tiszt: 2 fő, Gépkocsi –

12./ Nagy Imre /: lakcím – plébánia:/ felszentelt pap, beosztása nincs. ... Az illegális szeminárium tanára. A házkutatás megtartásához szükséges:

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi –

13./ Szentkuty /Sztancsik/ Lajos /lakcím/ Agrártudományi Egyetem, gépészmérnöki kar, diákkotthon. ... Ő gépei, illetőleg sokszorosítja ... a brosrakat /feltételezésünk szerint a munkahelyén.

Operatív tiszt: 2 fő, Gépkocsi 1

14./ Uzdóczy Zdravetz István volt tábori püspök/: lakcím:/ Endrey püspök utasítására végezte az illegális papszenteléseket, ... adataink szerint a lakásán ... latin nyelvű és magyar szövegű iratok, dokumentumok találhatóak. A házkutatás végrehajtásához:

Operatív tiszt: 3 fő, Gépkocsi 1

Az akció végrehajtásához szükséges összesen:

Operatív tiszt: 55 fő *Szeifert József*
Gépkocsi 16 /Szeifert József. r. örgy. s.k.

7. Ellenőrzések

1960. december 29-ei keltezéssel „ellenőrzési terv” készült³¹⁹ „az 1961 januárjában realizálásra kerülő „Kizártak” fn. ügyben foganatosítandó ellenőrző intézkedésekre. A Tabódy által vezetett illegális szervezkedés feldolgozása során bebizonyosodott, hogy széles kiterjedésű propaganda és agitációs tevékenységet folytatnak a r.k. egyházon belül és az ifjúság felé. A szervezkedés Endrey Mihály püspök utasítása alapján illegális teológiát szervezett, amely tanári karral illegális találkozó helyekkel, technikai és anyagi bázissal rendelkezik. ...

A realizálás során 3 személyt veszünk őrizetbe, és kb. 20 helyen tartunk házkutatást. A realizálás végrehajtásával egy időben az alábbi ellenőrző intézkedések végrehajtását tervezzük.”

7.1. Házkutatások

„1./ Dr. Endrey Mihály s. püspök /: Budapest, Vámosmikola:/ ... Cél: felderíteni: kik keresik fel budapesti lakásán és Vámosmikolán, és megállapítani mozgását. ...

2./ Rédly Elemér /: szem. adatok, lakcím, munkahely:/ ... Cél: felderíteni Rédly mozgását, kiket keres fel, milyen anyagok összegyűjtését és elrejtését végzi. ...

3./ Adriányi /Vit/ Gábor /: szem. adatok, lakcím:/ A II/9. osztály korábban „Fiú” fedőnév alatt figyelte.³²⁰ Cél: mozgásának és kapcsolatainak felderítése. ...

4./ Dr. Mócsi Imre jezsuita szerzetes /: szem. adatok, lakcím:/ ... Cél: kideríteni mozgását az utóbbi időben.

5./ Dr. Döbrössy Károlyné és Döbrössy Antal /: lakcím :/ ahol rendszeresen illegális összejöveteleket tartanak ... Tabódy tevékenységéről ... tudomással bírnak, annak segítői, és támogatói voltak. Feltehető, hogy különböző helyekre értesítéseket, üzeneteket, elrejtett anyagokat visznek.

6./ Rózsa István

7./ Balázs Tibor /: szem. adatok, lakcím:/ Feltételezésünk szerint a realizálás után a szervezkedés tagjait értesíteni fogja, és gondoskodni fog a meg nem talált anyagok biztonságba helyezéséről.

8./ Arató László /: szem. adatok, lakcím :/ illegálisan felszentelt pap. A II/9 osztály „hadúr” fn. alatt már korábban figyelte.”

7.2. Rendszabályok

„A III/a rendszabályt az alábbi személyeknél javasoljuk bevezetni: /név, telefonszám, cím/:

Dr. Endrey Mihály, Dr. Döbrössy Károlyné, Adriányi /Vit/ Gábor, Pályi Sándor (*helyesen László*), Hrotkó Géza, Kelényi Tibor, Kereszti Alfréd, Nikovicz Antal, Fábián István, Közlekedési Múzeum.

A III/e rendszabályt a realizációval egy időben az alábbi helyeken kívánjuk működtetni:

Endrey Mihály, Tabódy István, Hanák Anna, Kollár Ferenc.

A II/15 Osztályon keresztül az alábbi személyeket kívánjuk ellenőrizni: (név, lakcím:)

³¹⁹ ABTL 3.1.5 O-11522/3 15–18.old.

³²⁰ Adriányi /Vit/ Gábor a felderítés során folytatott megfigyelésekben a „fiú” fedőnevet kapta, amely utal arra, hogy megfigyelője édesapja: „Eszterházi” fn. /elsősorban Endrey Mihály személyére foglalkoztatott/ ügynök, a püspök volt gimnáziumi osztálytársa. Vö. fentebb III/3. fejezet 3. pont: Adriányi beszámolt Endrey püspöknek egy látogatásuk alkalmával, amikor a lehallgatás következtében ismertté vált „illegális” papi tevékenysége.

Matasits Ferenc és Ferencné, dr. Endrey Mihály, dr. Liptay György, Rédly Elemér, dr. Mócsy Imre, Adriányi /Vit/ Gábor, Arató László, Ruszina Vilmos, Uzdóczi Zdravetz István, dr. Gyéressy Béla, Mehle Tamás /Svájci/ Balázs Tibor.” *Szeifert József s.k.*

/Aláírás: Szeifert József. r. örgy./

8. Letartóztatások és a püspöki kar felelősségrevonása

1961

Február 7-re virradó éjszaka a Központi Szemináriumból kizárt és elbocsátott növendékeken kívül számos egyházi és civil személyre kiterjedő „realizálás” folyt országsszerte. A Központi Szemináriumból eltávolított növendékek közül többeknél házkutatások³²¹ voltak, és letartóztatások is történtek. Letartóztatták: Tabódy Istvánt és Rédly Elemért, majd később Hrotkó Gézát és Nagy Imrét, és többeket szabad lábon terheltté nyilvánítottak.

Február 7-én soron kívül berendelték a püspöki kart a Parlamentbe Kállai Gyula miniszterelnök-helyetteshez. Az eseményről az ÁEH feljegyzést készített.³²²

Kállai Gyula közölte a püspöki kar tagjaival, hogy „ellentétben a korábbi kellemes eszmecserékkel, amelyeket a püspöki kar egyes tagjaival folytatott, ez alkalommal nem a legkellemesebb dolgokról kívánja tájékoztatni a püspöki kart.

Bejelentette, hogy az államvédelmi szervek államellenes összeesküvés miatt az ország területén több helyen előzetes letartóztatásba helyeztek egyházi és világi személyeket.

A püspöki kar előtt is köztudomású, hogy egyházi tevékenység miatt, vagy világnézeti okból senki ellen eljárást nem folytatnak. Államellenes tevékenység esetén, papi személyek vagy akár kommunista múltú személyek ellen is eljárnak. Mindeddig, és talán mindvégig sem konkrét ügyekről, sem konkrét személyekről nem esett szó, és jóllehet a püspöki kar utolsó vitás ügye a Központi Szeminárium növendékeiről szólt, a hangsúlyokból sokkal súlyosabb dolgokra lehetett számítani.

Az adatok szerint a szervezkedésről a püspöki kar egyes tagjai is valószínűleg tudomással bírtak. Az előzetes letartóztatásba helyezett papi személyek egy része ... korábban is politikai magatartása miatt büntetésben részesült. ... Az állam és az egyház között kialakult jó viszonynak az ilyen jelenségek ártanak.

Az állam ... törekszik a kialakult jóviszony fenntartására. Ehhez határozottan megköveteli az állam és az egyház között létrejött egyezmények pontos betartását.

A püspöki kar és a Magyar Népköztársaság között 1950. augusztus 30-án létrejött egyezmény kötelezi az egyházi személyeket, hogy ... a törvényes rendet a maga részéről is védelmezze, és ne engedje, hogy a magyar katolikus egyházat államellenes tevékenységre felhasználhassák.

Az egyezménynek ezt a részét a püspöki kar, illetőleg annak tagjai, a leleplezett államellenes összeesküvés tanúsága szerint a maguk részéről nem tartották be. ... a leleplezett államellenes összeesküvés egyházi személyeiért különös felelősség terheli a püspöki kart. A letartóztatottak közül egyes államellenes bűncselekményekért börtönbüntetést szenvedtek, és a püspöki karnak tudnia kellett, hogy milyen személyekről van szó.

Az egyház szervezetében ... baj van, ha ilyen jelenségek lehetségesek. A püspöki kar nem fordít elég gondot arra, hogy a rendszer ellenségei ellen a papság körében fellépjen.

³²¹ MOL XIX-A-21-d-0021/1/1961/Eln.

³²² Lásd 321. jegyzet.

Felelőtlen elemek az egyházat fedőszervnek használhatják, és azért a püspöki kar és annak tagjai is felelősek, hogy az állam iránti kötelezettségeket elhanyagolhatják, ... illegális püspökök működnek és illegális papszentelések folynak.”

„A püspöki kar egyes tagjai ellen a nyomozás ... során súlyos adatok merültek fel, de nem akarták ezzel a helyzetet kiélezni ... és türelmi időt adtak a hibák kijavítására. Figyelembe vették, hogy a gyanúba keveredett ordináriusok magas korúak. ... Nem léptek fel egyes személyek ellen ... meggyőződésük, hogy a püspöki kar fogja fegyelmi úton felelősségre vonni azokat, akik az államellenes összeesküvést ilyen vagy olyan módon elősegítették.”

Kifejezte azt a reményét, hogy a jövőben nem kell ilyen kérdésekről a püspöki karral tárgyalni. Végül kérte, hogy az 1950-es egyezmény értelmében tartsák be az abból folyó kötelezettségeket.

Válaszok: Grósz József kalocsai érsek:

Kijelentette, hogy a leleplezett szervezkedésről nem tudott, minden püspök a saját papjaiért felel. Ő maga igyekezett az állam és az egyház közötti viszonyt jó irányba fejleszteni, igen hálás lenne azért, ha időnként állami részről közölnék az észrevételeket.

Hamvas Endre csanádi püspök:

A püspöki kar mint olyan, nem joghatóság. Csak tanácskozószerv, tehát kollektív felelősségre vonás velük szemben nem lehetséges. ... A püspöki kar is foglalkozott a krypto papszentelések kérdésével, és ebben az ügyben Grósz érsek úr Rómához fordult felvilágosításért. A Vatikántól azonban válasz ebben az ügyben eddig nem érkezett. A püspöki kar a maga részéről messzemenően elítéli a krypto tevékenységet.

Shvoy Lajos székesfehérvári püspök:

A volt szeminaristák közül két teológust pappá szentelt, ez azonban nem volt illegális cselekedet a részéről. Az Állami Egyházügyi Hivatal a két felszentelt papnak nem ad működési engedélyt. (Közbeszólás: ugyanez a helyzet Győrben 1, Pécsen 4 teológusról van szó.)

Schwarz-Eggenhofer Artúr az esztergomi főegyházmegye apostoli kormányzója: „Mielőtt a mai értekezletre Esztergomból elindult, közölték vele, hogy a belvárosi plébánia egyik káplánját letartóztatták. A szexuális betegségek és a politikai ügyek között többnyire nincs semmi kapcsolat.

A „krypto” szentelésekkel a püspöki kar nem azonosítja magát. Sajnos arról sem tudunk meggyőződni ezidő szerint, hogy kik azok, akik a szenteléseket végezték”.

Shvoy Lajos székesfehérvári püspök:

Megemlíti a Hídvégi ügyet, amelynek során őt is meggyanúsították, hogy homoszexuális viszonyt folytatott volna. Kijelenti, hogy soha nem volt homoszexuális. Kérte, hogy a két felszentelt papja részére adják meg a működési engedélyt.

Kállai Gyula hangsúlyozta, a nyomozás adatai szerint a püspökök tudtak az államellenes összeesküvésről. Ezért a Püspöki Karnak meg kell vizsgálnia saját sorait, és a bűnösöket esetleg saját soraiból ki kell rekeszteni. Az egyik püspök megemlítette, hogy melyek azok az iratok, amelyeket tilos olvasni államellenes tartalmuk miatt...

Minden magyar állampolgár... el tudja dönteni egy-egy irat tartalmáról, annak politikai jellegét, szovjetellenességét, stb. Mi fel fogjuk használni az alkalmat most arra, hogy a püspöki kar tagjait egyes reakciós egyházi személyekre külön felhívjuk.

Február 18-án az AEH az őrizetbe vett egyházi személyekkel kapcsolatban tájékoztatót³²³ készített, és megküldte Kállai Gyulának. A tájékoztatóban összeállították Grósz József érsek, dr. Hamvas Endre, csanádi, Kovács Sándor szombathelyi, Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspökök, Brezanóczy Pál és Klempa Sándor kormányzók, Horváth Richárd

³²³ MOL XIX-A-21-a-0021-2/1961/Eln.

főszerkesztő, Szécsi Antal templomigazgató, dr. Ásguthy Ádám főesperes, Langmár Lipót veszprémi helynök, Cserháti József dékán és dr. Mojzes Péter kiskörösi káplán nyilatkozatát.

Február 22-én Olt Károly feljegyzést³²⁴ állíttatott össze – Kállai Gyula utasítása alapján – a püspöki kar konferenciáján megvitatásra javasolt témákról:

- az eskü egyházi és világi vonatkozásban egyaránt kötelező;
- a püspöki kar ítélje el az államellenes szervezkedést;
- az állam és az egyház közötti jó viszonyt fenn kell tartani;
- a püspöki kar állásfoglalása tagjainak felelősségéről.

Március 9-én Miklós Imre, az ÁEH elnökhelyettese, felkereste³²⁵ Hamvas Endrét a február 7-ei letartóztatások kapcsán, hogy véleményét megismerje. Hamvas óvatosan válaszolt: „amíg nincs bírósági ítélet, nem tudhatja, hogy a letartóztatottak bűnösök-e” Miklós Imre megerősítette: „csak a bűnösöket tartóztatják le. A bíróság a bűnösség mértékét és az ítéletet állapítja meg. Az ÁEH is, Hamvas is készített nyilatkozat tervezetet, és megállapodtak, hogy Hamvas felkeresi az Érseket, és 14-én, a konferencia előtti napon Olt elnök fogadja őket.”

Március 14-én az ÁEH elnöke megküldte Komornik Vilmosnak (BM) és Kállai Gyulának (MT) a püspöki kar nyilatkozatának szövegtervezetét.³²⁶ A nyilatkozat fő mondanivalója:

„A püspöki kar tudomást szerzett arról, hogy aktív szolgálatban lévő katolikus papok és szolgálaton kívüli szerzetesek államellenes szervezkedésben való részvétele miatt eljárás indult. ... Nem engedhető meg, hogy felelőtlen elemek a katolikus egyházat ... államellenes célra használják fel. ... Az ordináriusok eltökélt szándéka, hogy határozottan fellépnek ... azokkal szemben, akik a magyar állam és az egyház közötti jó viszonyt veszélyeztetik, és az 1950-ben kötött megállapodást nem tartják be.”

Március 15-én a püspöki kar értekezletet tartott,³²⁷ amelyről Kovács Sándor püspök betegsége miatt maradt távol. Dr. Rogács Ferenc pécsi püspök halálát követően a pécsi székes káptalan dr. Cserháti Józsefet választotta káptalani helynökké. A konferencián az elnök ismertette a Püspöki Kar aznap közzétett nyilatkozatát.

Május 24-én újabb értekezletet tartott³²⁸ a püspöki kar, amelyen Grösz József kalocsai érsek elnökletével Shvoy Lajos székesfehérvári, Dudás Miklós hajdú-dorogi, Hamvas Endre csanádi és Papp Kálmán győri megyéspüspök, Kovács Vince püspök, váci apostoli kormányzó, Legányi Norbert pannonhalmi főapát, Schwarz-Eggenhofer Artúr esztergomi ap. kormányzó, Brezanóczy Pál egri, Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzó, valamint Cserháti József pécsi káptalani helynök vett részt. Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspök betegsége miatt maradt távol. A konferencia „egyebek” napirendjéből két pont érintette a témánkat:

8. pont: A Központi Szeminárium számadása. Az apostoli kormányzó érvényesítse jogait a rektorral szemben, aki arra való hivatkozással tagadta meg a zárszámadás aláírását, hogy a kiadásokról előzetes tudomása nem volt, és hogy a szeminárium terheit nem Esztergom viseli. A költségvetés keretében mozgó kiadásokról nem kell külön tudnia, a bevételekről pedig, akárhonnan erednek is, el kell számolnia. A Központi Szemináriumban uralkodó

³²⁴ MOL XIX-A-21-a-0021-3/1961/Eln.

³²⁵ MOL XIX-A-21-a-0012-7c-5/1961/Eln.

³²⁶ MOL XIX-A-21-a-0013-5/1961/Eln.

³²⁷ Balogh Margit: i.m. 1075. old.

³²⁸ Balogh Margit: i.m. 1078. old.

állapotok, előjárói torzsalkodások kivizsgálására a püspöki kar dr. Hamvas Endre püspökből, dr. Schwarz-Eggenhofer Artúr esztergomi apostoli kormányzóból és dr. Cserháti József pécsi káptalani helynökből álló bizottságot küldte ki.

10. pont: A Központi Szemináriumból eltávolított presbyter-növendékek ügyével elégszer foglalkoztunk – eredménytelenül. Az ÁEH ezt az ügyet véglegesen lezárta. Mindkét témát, illetve a 8. ponttal kapcsolatos határozatot a konferencia tudomásul vette.

9. Kihallgatások és bírói ítéletek

Az „illegális szeminárium őrizetbe vett vezetőjének (Tabódy István) és helyettesének (Rédly Elemér) kihallgatásai napról napra folyamatosak voltak.³²⁹ A többi gyanúsítottat vagy beidézték vagy előállították a kihallgatásokra. Szembesítő tanúkihallgatások és ennek eredményeként felmentések is voltak.

A kihallgatásokon Tabódy feltáró vallomást tett.

Tabódy Istvánt (földbirtokos család, ludovikás katonatiszt, büntetett előélet) azzal vádolták, hogy személyes törekvéseire használta fel a Központi Szemináriumból eltávolított növendékekből hozzá csatlakozottakat. Abban bízott, hogy egy harmadik világháború hamarosan kitörhet, utána polgári típusú államalakulat szerveződik, és ennek elit rétegét és majdani egyházi vezetőit látta a kispapokban, amiről beszélt is nekik, és egymás között is megtárgyalták ezt. Kapcsolatba lépett szemináriumi előjárókkal és akadémiai vezetőkkel. Ismerni kívánta a kispapok további sorsával kapcsolatos előjárói intézkedéseket. Felkereste Grösz érseket, arra kérve, hogy ne tárgyaljon az állammal a kispapok sorsáról, visszavételéről.

Budapestre hívta a szétszéledt növendékeket, lakást és munkahelyet szerzett számukra, gondoskodott lelki gondozásukról (rekollekciók), oktatásukról, továbbképzésükéről (négy csoport) és felszentelésükéről (17 fő).

Ennek a céljának eléréséhez társakat választott (Rédly Elemér, Hrotkó Géza, Nagy Imre, dr. Liptay György, dr. Schimmer József) vendégoktatókat és vizsgáztatókat szervezett (Mócsy Imre, Bálint Andor, stb.)

Tabódy (egykori arisztokrata) barátaira, és azok külföldi kapcsolataira alapítva, külföldről anyagi támogatást szerzett, akik ennek érdekében kapcsolatot teremtettek számára a bécsi nunciuson keresztül a Vatikánnal, ahonnan anyagi támogatást kért és kapott. Az illegálisan (az olasz és a francia követségeken keresztül) becsempésztett pénzküldemények felhasználásáról jelentéseket írt, amelyeket ugyanezen a személyeken és úton keresztül eljuttatott a bécsi nunciushoz, illetve (nem dokumentáltan) a Vatikánhoz.

Számot adott a rekollekciók szervezéséről (Halász Pius, Rózsavölgyi László, Kerényi Lajos, Werner Alajos) és az egyéb illegális összejövetelekről, megjelölve azok helyszínét. Vallomást tett négy tanulócsoporthoz szervezéséről, a csoportvezetők, oktatók és vizsgáztatók kiválasztásáról, díjazásáról, az egyes csoportokba sorolt nyolc-nyolc növendék pontos névsoráról, név szerint mindazokról a volt növendékekről, akikkel rendszeresen vagy alkalmasszerűen találkozott. Az anyagi támogatások juttatott összegeiről, és tárgyi segélyekről. Beszámolt a két csoportban végzett „illegális” papszentelésekről. Pontos „elszámolást” adott az elbocsátott növendékek szemináriumi visszavételekor szemináriumokba jutottakról, a hivatásukkal felhagyókról, és a kint maradókról.

Az alapvető vád a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése (Tabódy István), illetve abban való részvétel (Rédly Elemér, Hrotkó Géza, Nagy Imre, Schimmer József, Adriányi Gábor, Balázs Tibor, és mások). Külön csoportot alkottak az oktatásban és vizsgáztatásban résztvevők (Bálint Andor, Mócsy Imre, Liptay György).

³²⁹ ABTL 3.1.5 O-11522/4 (Tabódy)

Hasonlóképpen részletes feltáró vallomást tett Rédly Elemér,³³⁰ Hrotkó Géza és Nagy Imre.

Tabódy perét különválasztották, és a szervezkedés vezetése vádján kívül hazaárulással és hűtlenséggel súlyosbították. A bíróság Tabódy Istvánt 12 évre ítélte.³³¹

A kispap perben, amely a többi egyházi perrel párhuzamosan, az államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel és részben vezetés vádjával folyt,³³² az

– I. rendű vádlottat, Rédly Elemért, Tabódy helyetteseként is vizsgálták. Bűnéül rótták fel a „kispaplázadás” memorandumának fogalmazása és aláírása mellett a négy tanulócsoporthoz megszervezését, egy csoport vezetését, a szentelési eljárással kapcsolatos iratok megfogalmazását és legépelését. A cselekménye kis veszélyességére tekintettel 3 év 6 hónap szabad ságvesztésre ítélték;

– II. rendű vádlottként Hrotkó Gézát a szervezésben való részvétellel, tanácsadással vádolták és 3 év elzárásra ítélték; A

– III. rendű vádlottat, Nagy Imrét az oktatott csoport vezetéséért, a szervezkedésben való részvételért 2 év szabadságvesztésre ítélték. Mindhárom elítélt pénzbüntetést is kapott.

– Schimmer Józsefet Tabódy I. –Rédly E. –Hrotkó G. tanúvallomása alapján felmentették;

– Adriányi /Vit/ Gábor ellen nem volt megfogalmazott vád, mert alighogy szabadlábon terhelte nyilvánították, szinte másnap szabályosan külföldre távozott, az NDK-ba szervezett társasutazásról azonban nem tért vissza Magyarországra;

– Somogyi Sándort, az illegális szervezkedésben való részvételért, a „Regnum” szervezettel való kapcsolattartásért (pl. rekollekciók, szentelésben részvétel) a Regnumperben vonták „feldolgozás alá.”

– A többi gyanúsított: Balázs Tibor, Bán Endre, Fábrián István, Károly Róbert, stb. ellen októberre az eljárást megszüntették.

– A Tabódy Istvánnal együttműködő, a Vatikán által küldött anyagi támogatás becsempészésével vádolt (arisztokrata származású) személyeket (IV–VI. rendű vádlottak) ugyanebben a perben, ugyancsak börtönbüntetéssel sújtották.

A kispappernek zárt tárgyalása volt, de Tabódy Istvánt több olyan perben is elővezették, amelyeket párhuzamosan folytattak államellenes szervezkedésben résztvevő egyházi személyek ellen. Erről dr. Várkonyi Imre AC igazgató. – hivatalos kiküldöttként – készített jelentéktelen beszámoló jelentést a püspöki kar részére, amelyet az ÁEH archívuma megőrzött.

Július 3-án Olt Károly megküldte a KB Agit. Prop. Osztályának az ÁEH-ban készített nyilatkozat-összeállítást,³³³ amelyben egyházi vezetők, „haladó papok,” a lelkeskedő papság tagjai elítélő véleményüket nyilvánítják az államellenes szervezkedésekben részt vettekéről.

A dokumentumban ismertetik a püspöki kar körlevelét, dr. Hamvas Endre, dr. Kovács Sándor megyéspüspökök, dr. Cserháti József dékán, dr. Horváth Richárd főszerkesztő, Sztrilich Károly kalocsai irodaigazgató, dr. Bán Endre – a vád alól éppen felmentett volt központista, pécsi püspöki titkár, Pálos Iván hitoktatási felügyelő véleményét, nyilatkozatát.

Ezzel a peres akcióval, és a hozzá kapcsolódó ÁEH intézkedésekkel, amelyek szerint kizárt vagy elbocsátott központista növendékeket semmiféle egyházi, vagy egyházközei munkakörben nem szabad foglalkoztatni, *befejeződött a „kispaplázadás” felszámolása.*

³³⁰ ABTL 3.1.5 O-11522/5 (Rédly)

³³¹ ÁBTL 3.1.5 V 14833 (részletes: 1–10. old.) ill.: V-146833 (rövid: 1–2. old.)

³³² ABTL 3.1.5 V-146787/8. (részletes: 1–11. old.)

³³³ MOL XIX-A-21-d-0021-5/1961./Eln.

10. További kihallgatások

Az ítélethirdetésekkel Tabódy István (1961.június 19.) Rédly E., Hrotkó G., Nagy Imre (1961. július 12.) nem fejeződött be az eljárás. Továbbra is folytak kihallgatások, egyeztetések a „kizártak” ügyben szabadlábon vád alá helyezett papok és kispapok beidézésével, vagy előállításával mindaddig, amíg az eljárást fel nem függesztették, vagy a vádat törölték.

Július 10-én jelentés³³⁴ készült a „KIZÁRT” fn. ügyben történő kihallgatandó személyekről. A kihallgatások során beszerzés és személyes megismerés céljából tanulmányozásokat hajtottak végre.

A nevek mellett előre beírt „intézkedések” vannak, illetve egyes nevek mellett ceruza kézírással a gépelttől eltérő megjegyzések:

a Vizsg. Oszt. rendőri figyelmeztetést javasolt (1); „kiszorítás” (2); „foglalkozunk” (3); kirúgás (4); Tempótól elküldeni (5);

A kihallgatásokat az alábbi sorrendben hajtjuk végre:

Július 12-én: Székely Tibor (1), Tóth László (2), Kerekes András (2), Zavetz József (2); Lőrincz Sándor (3); Krichenbaum József (1); Szentkúti Lajos (4), Hevér György. (5)

Július 13-án: Rubint Ferenc (1); Pályi László (2); Györkös János (2); Égi Ferenc (1); Rózsa István (2); Fóti János (1), Virágh József (2); Mády György (2); Lontay Ervin (3)

Július 14-én: Takács Lajos (1); Horváth József (1); Kiss Dénes (1); Orbán János (3); Juhász József, Szakál Antal (1); Takács János (1); Mecséri István (2); Madari Péter (2); ~~Vigh Szabolcs.~~

11. Zárójelentés

A további, fél évig tartó eljárások befejezése után a nyomozást vezető Szeifert József r. örgy. 20 oldalas zárójelentést³³⁵ írt, amelynek IV. fejezete a realizálás és feldolgozás alatt álló ügyben alkalmazott op. eszközök és intézkedéseket foglalja össze:

1a./ A székesfehérvári ...

1b./ Beszerzés céljából tanulmányoztuk Adriányi /Vit/ Gábor, Nikovitz Antal, Rózsa István, Balázs Tibor, Somogyi Sándor, Virágh József, Lontay Ervin, Lőrincz Sándor, Kozma György, Székely Tibor, Horváth József, Kerekes András, Bodó Károly, Liptay György és Hrotkó Gézát.

A tanulmányozott személyek közül *Bodó Károly alkalmas* beszerzés céljából és azt ez év decemberében végrehajtjuk. *Dr. Liptay György* teológiai tanár beszerzését végrehajtottuk, azonban az első találkozón a velünk való együttműködést megtagadta. ...

2./ III/e rendszabály:

a./ ...a székesfehérvári Nyomozó Osztállyal közösen bevezettük a III/e rendszabályt Shvoy Lajos székesfehérvári püspök rezidenciájába.

b./ Endrey Mihály ügyében 1961 októberében alkalmaztuk a rendszabályt.

c./ A III/e „Szikra” rendszabályt két esetben alkalmaztuk Shvoy Lajos püspök tárgyalásainak rögzítésére.

3./ III/a rendszabály: Tabódy István lakásán és munkahelyén., Somogyi Sándor lakásán, Adriányi /Vit/ Gábor munkahelyén és lakásán, Endrey Mihály s. püspök lakásán, Hrotkó Géza lakásán, dr. Klimkó Dezsőné lakásán, Ruzsinszky Éva lakásán, vári Nagy Lászlóné

³³⁴ ÁBTL 3.1.5 O-11522/3 (112–113.old.)

³³⁵ ÁBTL 3.1.5 O-14963/1 (18–22.old.)

lakásán, dr. Edelényi István munkahelyén és lakásán, Strancz Gyula lakásán és munkahelyén, dr. Kovács László lakásán, Bodó Károly lakásán..

4./ „K” ellenőrzés alá vontuk: Tabódy István, Rédly Elemér, Döbrösy Károlyné, Karg Györgyné, dr. Klimkó Dezsőné, Adriányi Vit Gábor, Endrey Mihály, Liptay György, Edelényi István, Polyvás Dániel, Ruzsinszki Éva, dr. Körbler Walter, Vidéki Tibor.

5./ Külső figyelmet alkalmaztunk: dr. Liptay György, dr. Endrey Mihály, dr. Edelényi István, Vári Nagy Lászlóné, dr. Ruzsinszky Éva, dr. Körbler Walter, Steiger Hildegard osztrák állampolgár, Johann Springsitz osztrák állampolgár, dr. Kovács László és dr. Halász Ervin személyek esetében.

6./ Titkos úton dokumentáltuk és filmfelvételt készítettünk Shvoy Lajos székesfehérvári püspök nyugati diplomákkal történt találkozásjáról, és Steiger Hildegard osztrák állampolgárságú személyről, aki futár szerepet töltött be Shvoy Lajos és a bécsi nuncius között.

7./ Titkos házkutatást tartottunk Shvoy Lajos székesfehérvári püspök titkos irattárában és dolgozószobájában. A birtokunkba került dokumentumok kiértékelése folyamatban van.

8./ 1961 februárjában realizáltuk a Tabódy István által vezetett illegális szervezkedést, amely során a szervezkedés /*egykes – Szerk.*/ tagjainál házkutatást tartottunk. A házkutatás során megtaláltuk azokat a dokumentumokat, amelyek bizonyítják Tabódy és társai államellenes tevékenységét. A házkutatások során került birtokunkba a pálos illegális szerzetesrend teljes beszámolója és névsora. A beszámolót a rend vatikáni központja részére készítették.

9./ Nyilvántartás: „Kizártak” fn. ügyben 31 személyt vettünk nyilvántartásba, és házi veszélyesként kezeljük. Ezen kívül az illegális csatornák ügyében „Canale” fedőnév alatt objektum dossziét nyitottunk.

12. Az ügynökség helyzete

Új beszervezések:

1./ „A Székesfehérvári Politikai Nyomozó Osztállyal közösen 1961 tavaszán beszerveztük „Aspiráns” fedőnéven /: Halász Ervin:/ ügynökünket. Nevezett 42 éves, egyházi beosztása irodaigazgató és titkár. Az eddigi munkája bebizonyította, hogy őszinte hozzánk. Az általa adott jelentés alapján felderítettük Tabódy István francia követséghez fűződő kapcsolatát és illegális csatornáját. Jelentéseket adott Shvoy Lajos székesfehérvári püspök ellenséges tevékenységéről, annak illegális csatornáiról. „Aspiráns” segítségével alkalmaztuk két esetben a III/e „szikra” rendszabályt ... Shvoy Lajos püspök távollétében konspirált körülmények között bevezetett bennünket a püspökvárba, ahol titkos házkutatásokat tartottunk és annak leple alatt beszereltük a III/e rendszabályt. Aspiráns eddig végzett ügynöki munkája során teljes mértékben lekompromittálta magát, a velünk való együttműködést őszintén vállalja.”

2./ „Terhelő és kompromittáló anyagok alapján 1961. június 29-én beszerveztük dr. Liptay György teológiai tanárt. A kihallgatása során elismerte a Tabódy által vezetett illegális szervezkedésben való részvételét. /*innét másfél sor „anonimizálva” – Szerk.*/

A beszervezésnél nevezett vállalta a velünk való együttműködést, azonban az első találkozón az ügynöki munkát megtagadta.”

Meglévő ügynökség:

1./ „Kiss János” fn. ügynököt 1955 áprilisában szervezte be alosztályunk terhelő és kompromittáló adatok alapján. Hamar felismerte ügynöki feladatát. Sokoldalú általános és nyelvismerettel rendelkezik. Ügynöki munkát, mint görög-katolikus pap, és mint a Hittudományi Akadémia professzora ... végzi. Munkáját, a kapott feladatokat a legjobb tudása szerint végrehajtja. Hozzánk való viszonya jó és őszinte. ...”

2./ „Tóth János fn. ügynököt alosztályunk 1960 októberében szervezte be, politikai terhelő adatok alapján. Nevezett jó képességű, a kapott feladatot a legjobb tudása szerint végzi. „Tóth János” ügynök, mint a Központi Szemináriumból „kizárt” kispap, a Tabódy féle államellenes szervezkedésben résztvevők tevékenységéhez a felderítésben végzett eredményes munkát. Az ügy realizálása óta munkahelyén – Egyesült Gyógyszer és Tápszergyár – foglalkoztatjuk. Az ügynököt egyházi vonalon foglalkoztatni nem tudjuk, mivel annak köréből a realizálás után kivontuk Amennyiben az 1962-es tanévben sikerül az Orvostudományi Egyetemre való felvétele, úgy ott részünkre értékes ügynöki munkát tudna végezni.³³⁶”

3./ „Eszterházi” fn. ügynök 1947 óta végez ügynöki munkát a Zala-megyei Osztályon a határőrségnek, majd 1960 óta alosztályunknak. Átvétele után Endrey személyére kezdtük foglalkoztatni, amire a lehetősége adott, mert diákkori ismeretség fűzte Endreyhez. A számunkra végzett munkája jónak mondható, ... Értékes anyagokat adott Endreynek a „Kizártak” ügyében való szereplésére, amit az ügy feldolgozása során fel tudtunk használni. Az ügy realizálása után adott jelentései elsősorban Endrey magatartására és egyes a „Kizártak” ügyben szereplő illegálisan felszentelt papok személyére vonatkozóan adott értékes adatokat. Azonban a munkája során tapasztalható volt nem teljes őszintesége, és ez elsősorban fia³³⁷ személyével kapcsolatos. Fia –ez évben disszidált – aki a „Kizártak” ügyben szerepelt, ugyancsak illegálisan lett felszentelve és ezt a tényt az ügynök elhallgatta. Ennek ellenére megállapítható, hogy a viszonya hozzánk jónak mondható. Jelenleg időnként Endreyvel foglalkozik, amelyet „Kizártak” ügyében szerepelt közvetlen kapcsolataival, és az UNUM női rend egyik tagjával való kapcsolata. Ez utóbbi elsősorban a budapesti Osztály számára jelentős, mivel ők dolgoznak a rend feldolgozásával.

4./ „Endre Géza” fn. ügynökünket 1959-ben szerveztük be., és azóta foglalkoztatjuk Endrey személyére. ...

5./ „Hívő” fn. ügynököt 1947-ben szerveztük be terhelő adatok alapján. Megbízhatóságához kétség sem fér, többször ellenőriztük. 1957-ben dekonspirálódott a mi hibánkból. Felhasználhatósági köre:³³⁸ Központi Szeminárium és Hittudományi Akadémia előljárói körében, egyéb op. feladatok elvégzése és egyházpolitikai kérdésekben való tanácsadásban.

6./ „Házás János” fn. ügynököt 1959-ben szerveztük (*másfél sor anonimizálva – Szerk.*) be. Mint a Hittudományi Akadémia titkára, értékes jelentéseket adott a „Kizártak” fn. ügyben, valamint egyes személyek jellemzésére vonatkozóan. Ügynökünkkel kapcsolatban „Halápi fn. ügynök jelentést tett arról, hogy „Házast” azzal gyanúsítják, hogy részünkre ügynöki munkát végez. Környezetében ezt azzal magyarázzák, hogy ez azért valószínű, mert még soha nem történt semmi bántódása, holott köztudomású, gazdasági ügyeinek rendezetlensége. Ügynökünket többször ellenőriztük, megbízhatóságához kétség nem fér.”

³³⁶ „Tóth János” /Nemes Balázs/ felvétele másodszorra sikerült az Orvostudományi Egyetem Fogorvostudományi Karára, amelyet eredményesen elvégzett. 2001-ben otthonában felkerestem, amikor elmondta, hogy egy Szakorvosi Rendelőintézet igazgatóhelyettesi beosztásából ment nyugállományba. Két gyermeke van, fia rendőrtiszt.

³³⁷ Adriányi Gábor – „Egy élet nyomában” c. – önéletrajzában (Kairosz Kiadó, Budapest, 2007. 87–88. old.) „Az államvédelem markában” fejezetében írja: „belsőleg iszonyúan megrendített, amikor ... megtudtam, apám is jelentett rólam. ... Eszterházi néven leadta a drótot.”

³³⁸ „Hívő” fn. ügynök személyét Beregi Gábor szds. a II/5-c alosztály akkori vezetője leplezte le az EH-től 1957 folyamán kért intézkedésekről 1958. január 2-án írt jelentésében: Semptey László, a Központi Szeminárium vicerektora. Nevezettet a ellenforradalom alatt Mindszenty megbízta a Központi Szeminárium vezetésével. Semptey évek óta „Hívő” fedőnéven ügynökünk, ellenőrzött, megbízható, értékes. Endrey püspök 1957 nyarán, majd decemberben ismét ki akarta helyezni a Központi Szemináriumból, amit az EH, részben ügynöki kombináció segítségével megakadályoztunk.

13. Mellékletek

Nemes Balázs a 14 „kizárt” kispap egyike, akit 1960 októberében beszerveztek, aki „föladta” társait.

[illegible]

Lehetséges lenne (?), hogy a börtönben, vagy a szabaduláskor valamilyen zsarolással beszervezték Tabódy Istvánt „másodkezes” ügynöknek, aki kapcsolatán keresztül teljesített titkos feladatokat?

Vagy hamis az okirat?

ABTL - 6-os karton katalógus

Megnevezés törölve!

**SZIGORÚAN TITKOS!
KÜLÖNÖSEN FONTOS!**

TÖRTÉNETI LEVÉLTÁR

ALLAMBIZTONSÁGSZOLGALATOK

FŐTARTÓ

Neve: Tabódy István
(asszonyok leányneve)

Előző neve:
(asszony neve)

Születési év, hó, nap: 1921. április 1.
Születési helye: Budapest.

Anyja neve: Trinkel Hermin.
Foglalkozása: rk. pap

Munkahelye: Szérvári EH.
Lakcíme: Budapest V., Tanács körnt. 10.
Iskolai végzettsége: Hittud. főisk.

Pártállása: felszab. előtt: Sulvok-féle pártt.
felszab. után: nk.

Katonai viszonya: felszab. előtt: fhdgy.
felszab. után:

Allampolgársága: magyar

Nemzetisége: magyar

Melyek hálózati személy kapcsolata:

a) Neve: ... Pá. Besiczky Gyula
(asszonyok leányneve)

b) Előző neve:
(asszony neve)

c) Születési éve, hónapja, napja: 1907. okt. 21.
d) Születési helye: Lugad

e) Anyja neve: Fátalin Erzsébet
f) B-összeje száma: H-19764

g) Fedőnév: "Kelemen János"

Milyen kapcsolata a hálózati személyeknek:

..... kollégális

Kelt: 1973. év V. hó 17. nap

05 MFXX-XX-XO

engedélyező vezető

ABTL - 2.2.2.

Megjelenés alatt a HEH Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – (ISSN 0865-5227) – 2012/1-4
Stúdióbeszélgetés formájában elhangzott a Katolikus Rádióban 2011–12-ben

Részletesebben és dokumentáltan ld.:

SzT: A Hatalom és a Központi Szeminárium kispapjai – Budapest, 2004.
(ISBN978 963 885 810 0) www.mek.oszk.hu/06500/06539/

Az esztergomi küsszeminárium történetéből (1948–1951)

A Cursus Praeliminaris alapítása, működése és felszámolása

1. Előzmények³³⁹

A török hódoltság idején, 1543-ban Nagyszombatba menekült az esztergomi érsek és a káptalan. Röviddel azután a trentói zsinat (1545–1563) elrendelte szemináriumok alapítását, és erről V. Piusz pápa külön brevét küldött Oláh Miklósnak. Az év tavaszán az egyházmegyei zsinat jóváhagyásával elkészült az alapító levél, amelyet Miksa császár azzal a feltétellel írt alá, hogy a török kiűzése után a szemináriumot át kell telepíteni Esztergomba.

A Szemináriumnak viharos volt a története: anyagi gondok, többszöri bezárás után Pázmány Péter – Szent Istvánról elnevezve – a káptalanra bízta az intézményt, rendezte a fenntartási feltételeket és a mindenkori kanonok-rektor mellett a jezsuitákra bízta a nevelést. A szeminárium további sorsa sem volt problémamentes, míg Rudnay Sándor érsek (1819–1831) legfőbb feladatának érezve a Bazilika és a Szeminárium ügyét, Hild József tervei alapján kezdte meg az építkezést.

– 1850-ben megtörtént a szeminárium áttelepítése, jóllehet az épület nem volt kész, egyelőre a vízivárosi ferences kolostorba;

– 1865-ben beköltöztetett a Szeminárium a kész Nagyszemináriumba, de csak 20 évvel később, 1885-ben hozatta át a gimnazistákat Simor János hercegrímás (1867–1891).

A Szeminárium hatalmas épület-kolosszusa a bazilika dombjának lábánál áll, az egykori kanonokházak mellett. Bejáratához a „sötétkapunak” nevezett alagúton keresztül visz az út, amelyet a Bazilikához vezető felhajtó alatt építettek.

Az épület homlokzatán, a kőpárkányon hatalmas felirat olvasható: „Pietati et scientiis” a jámborságnak és a tudományoknak”

1948-ban, a diktatúra államosította az egyházi iskolákat. A Hercegrímás nem volt hajlandó a tárgyalásokon részt venni, és a sértett Hatalom azzal torolta meg vélt sérelmét, hogy a tervezetthez képest jelentősen csökkentette a meghagyott iskolák számát.

1948-ban az Esztergomi Bencés Gimnáziumot, a küsszeminarista növendékek iskoláját is államosították. Az esztergomi főegyházmegyei hatóság – hasonlóan a többi egyházmegyéhez – megoldhatatlannak látszó probléma elé került, mert nem engedhette meg, hogy növendékei ateista, marxista tantervű oktatásban vegyenek részt.

A Hercegrímás úgy intézkedett, hogy a Szemináriumon belül létesüljön középiskola a 15–18 éves növendékek, vagyis a küsszeminaristák képzésére.

A reform előtti egyházi törvénykönyv³⁴⁰ (CIC)

³³⁹ www.hidlap.hu: Az esztergomi Szeminárium históriája (1)2011.01.30 (2)02.06 (3) 02.12.

³⁴⁰ (CIC) Codex Iuris Canonici Typis Poliglottis Vaticanis, MCLI, pp. 367–373, 373–375.

– 1374. canonja úgy rendelkezik, hogy „Katolikus gyermekek nem katolikus ... iskolákat, különösen, ha azokat nem katolikusok alapították, ne látogassanak;” az

– 1375. canon kimondja, hogy „Az egyház jogosult bármiféle ... iskolát alapítani, nem csak elemi iskolákat, hanem közép- és felsőfokúakat is;” az

– 1352. canonban a szemináriumokról úgy rendelkezik a CIC, hogy „az Egyháznak saját és kizárólagos joga szemináriumokat alapítani azok számára, akik önmagukat egyházi szolgálatra szánják; az

– 1354. canon 2. §-a pedig előírja, hogy „Különösen a nagyobb egyházmegyékben gondoskodni kell 'kettős' szeminárium alapításáról, ahol a kisebb gyermekek az írás mesterségét elsajátítják, a nagyobb növendékek pedig filozófiát és teológiát tanulnak;” az

– 1355. canon pedig a fenntartás költségeiről intézkedik: „akár a plébánosoktól és az intézményektől beszedett díjak formájában, akár egyszerűbb javadalom juttatásával.”

Arról nincs dokumentumunk, de a Főegyházmegyei Hatóság (bizonyára) felkérte a pannonhalmi főapátot, hogy az esztergomi gimnázium volt igazgatója megszervezze és a tanári kara elláthassa a kisszemináriumban az oktatást.

2. A Cursus Praeliminaris alapítása

Vértes Zoárd OSB, aki a „házi” gimnázium igazgatója lett, 1949. július 25-én készített jelentésében számolt be az egy évvel korábban történt alapítás körülményeiről.³⁴¹

„Az Esztergomi Érseki Hittudományi Főiskola az 1948–49. iskolai évben új ágat hajtott. ... A hajtásnak az lett a rendeltetése, hogy a Szemináriumba felvételt nyert, középiskolai tanulmányok végzésére kötelezett növendékeket előkészítse a magasabb teológiai tanulmányokra. Ezt a kimondott célt hirdeti az iskola címe is: „Cursus Praeliminaris ad Sacram Theologiam.” Az iskolát Eminenciás Urunk, Magyarország Bíboros Hercegsprímása hívta életre azzal a határozott meghagyással; az intézet tanári kara olyan mértékben, terjedelemben, olyan tanterv útmutató beállításával foglalkozzék a Cursus Praeliminaris növendékeivel, hogy ezek az iskolai év végén valamelyik Tőle kijelölt állami, vagy felekezeti gimnáziumban szabályszerű vizsgát tehessenek.

Ez a rendelkezés szabta meg a Cursus Praeliminaris egész évi munkáját. Teljesen, a legkisebb részleteket is értve, az állami iskolák megkövetelte módszer beállításával, az ott honos tárgyi anyag átadásával, az érvényben lévő Tantervi Utasításoknak megfelelően folyt az oktató munka.” {...}

„Az iskola előbb említett címe nem mond el mindent. Csak nagy általánosságban tájékoztat szervezeti felépítettségének megnevezésével, pár szóba foglalt rendeltetésének felemlítésével. Az általános, pontosabban körvonalazott út és irányvonalakat, berendezést tekintve ez a mi iskolánk a gimnáziummal azonos, ennek az iskolatípusnak a humanisztikus alapozású, beállítású ágával, fajtájával. Fontos tárgya a latin nyelv, a latin művelődés évezredek megépítő, azt cizelláló birodalma. Meleg érdeklődéssel fordul a görög stúdium felé, hiszen ez iker együttesből ez az időn átverő kultúra sem hiányozhat. Az első nyelv nélkül a papi képzés el sem képzelhető. A görög nyelv tudásával, kultúrájának megismerésével jelentős, a latinos műveltséget megokoló, nem könnyen pótolható értékes műveltség többelhez jut az Egyház szolgálatára készülő papnövendék. A Szentírás magyarázatánál, nagyobb vonalú szempontok felvételénél a teológiai főiskolán nagy hasznát veszik a főiskolások görög nyelvi, tárgyi stúdiumaiknak, képzettségüknek.

Az iskola tehát a maga általános, sajátos felépítettségén kívül számolt az erősen humanisztikus érzéssel. Ennek megfelelően kettőt akar: a./ általános, a kor színvonalán álló,

³⁴¹ Vértes Zoárd OSB: *Annuarium Cursus Praeliminaris Strigoniensis ad annum scholarem 1948/49*. Primási Levéltár (a továbbiakban levéltár) N° 3341/1949. pp.1–15.

minden fontost magában foglaló műveltséget adni; b./ olyan ismeretek birtokába juttatni a növendékeket, amelyek részben elengedhetetlen feltételei, előzményei a felsőbb teológiai oktatásnak, részben támogatják, megkönnyítik a teológiai főiskola munkáját.

A tanterv, amely szerint munkánk haladt, az 1945. szept.-től esedékes, akkor életbe léptetett, megreformált, demokratikus tanterv. Ez a nagyvonalú, érett megfontolással készült tanterv nagyon megfelelt elgondolásunknak. Megfontolt átgondoltságán kívül nagy előnye: rugalmassága helyet ad a mindig jelentkező újabb helyi igényeknek is.

Eszerint a modern és demokratikus tanterv szerint állottunk munkánkhoz, állítottuk össze a tanrendet, vettük fel a tantárgyakat, és dolgoztuk fel a tananyagbeosztást. A tanterv minden előírt óráját felvettük, még az ún. mindennapi kérdések óráját is. Sőt meg kell jegyezmem, hogy három órával többünk volt a tanterv előírta órák számánál. Ilyen módon az ellátandó órák száma 117 (száztizenhét) lett.

Eminenciás Urunktól kinevezett tanárok száma: 5 /öt/: Vértess Zóárd igazgató-tanár, Korányi Szevér tanár, dr. Szalay Semjén tanár, dr. Scheidl Venánt tanár, Kokas Rajmund tanár, mind a Pannonhalmi Szentbenedekrend tagjai.

Az igazgató óráinak száma, ha a rendkívüli görög órákat is beszámítjuk: 24. A többi tanárnál a heti órák száma: 20-20.

A tanári kar összeállítása nem volt egészen szakszerű. Két magyar-latin szakos kapott beosztást. Német szakossal egyáltalán nem rendelkezünk. Az ilyen módon jelentkező jelentős hiányt a legfelsőbb Egyházi hatóság engedélyével dr. Monsberger Ulrik esztergomi bencés házfőnök, vízivárosi plébános beállításával tüntettük el, aki a német nyelv 4x2 óráját, és az I. osztályban a hittant vállalta el.

A kinevezettek között francia szakos tanár nem volt. Ez nem is volt helyrehozhatatlan baj, hiszen mindössze két osztályban szerepelt a francia nyelv, a III. és IV. osztályban, heti 2, összesen 4 órával. A francia nyelvi órák ellátását óraadó felfogadásával oldottuk meg, Káldi Győző esztergomi bencés tanár személyében.

Természetrájs szakos tanár sem akadt a kinevezettek sorában. A vegytan és a természetrájs 5 óráját Besenyői Zoltán bencés tanárra, esztergom-belvárosi káplánra bíztuk, aki óraadó minőségben tett eleget megbízatásának.

A kötelező éneket heti 4 órában Bálint Ferenc, a Bazilika karnagya tanított szintén óraadó minőségben.

A testnevelést heti 1 órában a volt Bencés Gimnázium tornatanára, Boromissza Gyula vállalta.

A rendes tárgyakon kívül helyet engedünk a rendkívüli tárgyaknak is.

A Szeminárium előjárósága már az 1947–48. iskolai évben a Bencés Gimnáziumban kötelezővé tette, hogy a nem görög nyelvet tanuló papnövendékek, legalább rendkívüli tárgy formájában tanulják a görög nyelvet. Ezt még az utolsó évfolyambeliéknél, a VIII. o. gimnazistáknál is megkövetelte. ... Ez a kötelezettség fennállott az 1948–49-es iskolai évben is. ...

A francia nyelvet rendkívüli tárgyként mindössze 1 növendék tanulta, tanára Káldi Győző bencés tanár, heti óraszám: 2.

Az angol nyelvet 1 tanuló tanulta rendes tárgyként. Ennek tanítását kezdetben Söveges Aladár bencés tanár vállalta, aki a vízivárosi plébánián nyert kápláni beosztást, ... később Besenyői Zoltán bencés tanár fejezte be. Rendkívüli tárgyként 5-en tanultak angol nyelvet Tanárnőjük M. Angeli Liguria szatmári irgalmas rendi tanárnő. Heti órák száma: 2.

A gyorsírást 8-an tanulták rendkívüli tárgyként. ... Tanárunk: Gombos Cézár esztergomi bencés tanár, szentgyörgymezői káplán. Heti órák száma: 2.

A korábbi esztendőknél nagyon hiányos szorgalmi ideje alatt 2 esztendőn keresztül csak 5-5 hónapig tartott a tanítás – kényes hiányok mutatkoztak a latin nyelv eredménye terén. ... A

helyzet legalább bizonyos fokig való javítására a Szeminárium előjáróságának engedélyével a szaktanár behozta a hétfő reggeli 8-½ 9-ig a félórás ismétlési alkalmat. ...

A rendkívüli órák sorában kell megemlékezni az énekkarról, meg a zenekarról. Az ezzel járó munkát Bálint Ferenc, a bazilika karnagya látta el, teljesen díjtalanul. Az énekkarba minden növendéket felvett. A zene művelésében résztvevők száma nem volt valami nagy. Az egész kurzuson zenét /zongorát/ csak egy III. oszt. növendék tanult.”

3. Az első tanév

„A tanévet 1948. szept. 14-én „Veni Sancte”-val nyitottuk. Szept. 15-én indultak meg az előadások. Egy hónappal később ... (október 23–26-ig) a növendékek megtartották a szokásos lelkigyakorlatokat. A tanulások ezeken a napokon – természetesen – szüneteltek.

A tanév a legkisebb zökkenőktől mentesen folyt az egész iskolaév során. Az I–III. o.-ban a tanítási napok száma 182, a IV. o.-ban 161.

A tanítás rendes órabeosztással, órarend felállításával haladt. Az összeállított órarendet az iskolaév kezdetén – rövidesen az iskolai munka megkezdése után – felterjesztettem Eminenciás Urunkhoz, aki a felterjesztett órarendet jóváhagyta. Éppen ezért ennek a jóváhagyott órarendnek újból való felterjesztését szükségtelennek tartom.

Osztálykönyveket vezettünk az egyes tárgyak tanmenetének legpontosabb feltüntetésével. Jegynaplóval dolgoztunk, hogy a tanári kar előtt állandóan tudott és ismeretes legyen a növendékek munkateljesítményének eredménye. Ebben is teljesen azt a munkát végeztük, amelyet a nyilvános iskolák végeznek és követelnek meg. A szépen kiállított és kezelt „Jegynapló” egyúttal „Anyakönyvül” is szolgált, amelynek megfelelő rovatába az összes – bizonyítvány tekintetében szükséges – adatot bevezettük s az év lezárásakor az Utasítások előírta záradékkal és hitelesítéssel elláttuk.

A meginduláskor 8^h-kor kezdődtek az egyes órák. Egy-egy óra tartama: 50'. Úgy 3 héttel később azonban – a növendékek kevésnek bizonyult stúdium idejének gyarapítása miatt – jónak láttuk egy-egy órának 5'-cel való megapasztását. Így a növendékek reggel 8^h-kor ½ órai stúdium idővel gyarapíthatták készületi idejüket. Az előadások ettől kezdve számukra ½ 9^h –kor kezdődtek. Az utolsó /ötödik/ óra 40'-es volt. Az egyes órák közé 10'-es pihenőt iktattunk.

A tanítás csaknem kizárólag a délelőtti időre jutott. A délutáni időre tettük a rendes tárgyként szereplő éneket, és az összes rendkívüli tárgyakat /angol, görög, stb./ A gyorsírást megosztottuk a délelőtti és a délután között. A rendkívüli francia délelőtti időre, a testnevelés délutánra nyert beosztást.

Az előadások osztályonként külön-külön teremben folytak. A Szeminárium előjáróinak figyelmességéből nagyon szép, tágas szobát kaptunk tanári teremnek, aminek nagy hasznát vettük. Ezzel otthont nyerünk, ahol az órák közeit és az ún. lukasórákat tölthettük.

A német nyelv számára, amely párhuzamosan, egy időben futott a francia órával, szintén külön szobát kaptunk előzékeny figyelmességből.

Az osztályozásnál, hogy ezzel is kifejezésre juttassuk, mennyire leányiskolája a Cursus Praeliminaris a Hittudományi Főiskolának, a nála bevezetett latin elnevezésű érdemjegyeket vettük át: *eminens* /jeles/, *bonus* /jó/, *sufficiens* /elégséges/, *insufficiens* /elégtelen/. Ez az érdemjegysorozat szerepelt a magaviselet értékelésénél is.

A növendékek tanulmányainak ellenőrzésére, értékének megállapítására a maguk idejében megtartottuk a szokásos értekezleteket a megfelelő számban. Mégpedig a tanévnyitó értekezletet szept. 8-án, az I. ellenőrző értekezletet nov. 26-án, az I. félévi osztályozó értekezletet jan. 27-én, a II. ellenőrző értekezletet ápr. 28-án, a II. félévi osztályozó és egyben záró értekezletet jún. 10-én. Az egyes értekezletek eredményéről a legkimerítőbb kimutatásban értesítettük mindig a praelatus rektor urat, s a praefektus urat. Ezekben a

kimutatásokban az érdemjegyeken kívül szerepelt az egészségi állapotról való jelentés, azután az egyes osztályok növendékeiről való általános tájékoztatás – ha szükségét láttuk, egyes személyekről is – magatartás, viselet, rendszeret és szorgalom dolgában. Félévkor és év végén szabályszerű bizonyítványt állítottunk ki nyomtatott blankettán a növendékek számára „ad usum domesticum /ecclesiasticum/” megjegyzéssel. Ezeket a bizonyítványokat a kézbesítés után bizonyos idő elteltével be kellett szolgáltatniuk a növendékeknek. A beszolgáltatott bizonyítványokat, mint dokumentumokat a Rektorátus őrzi.

Az évközi oktató és tanuló munkát az igazgató többszöri látogatással ellenőrizte. Megbizonyosodott arról, hogy a tanítás és tanulás lelkiismeretesen, állandó szorgalommal folyt.

Tankönyvek dolgában a VKM-től engedélyezett és a Legfőbb Egyházi Hatóságtól jóváhagyott tankönyveket használtuk. Ezért a már korábban engedélyezett tankönyveket meghagytuk, az újonnan bevezetetteknel az előbb említett két feltételt vettük figyelembe. Nem használtunk olyan tankönyveket, amelyek nem nyertek felvételt a VKM-től összeállított könyvek lajstromába. Ennek az eljárásnak az volt a célja, hogy ebben a tekintetben semmiféle szemrehányás, mulasztás ne érhesen bennünket, és a növendékek se szenvedjenek semmi kárt az elsajátított ismereteknek esetleg nyilvános állami iskolában való számot adása során.

A dolgozatos tárgyaknál az előírt dolgozatokat minden tekintetben szabályszerűen, minden tárgyból megírtattuk. Ebben a tekintetben sem maradtunk el az állami, nyilvános iskolák mellől. A dolgozatokat a praefektus úr az I. és II. év végén aláírta, hogy lássa a növendékek munkateljesítményét ezen a téren is.

Természetes, oktató munkánk mellett egy percre sem feledkeztünk meg nevelő tevékenységünkéről sem. Ez a két eljárás csak testvéri egyetértésben képzelhető el, oldható meg. Különös hálával kell itt megemlékezni a Szeminárium előjáróságáról. Ha a nevelés és oktatás munkájával kapcsolatos bármilyen ügyről, vállalkozásról esett szó, rögtön a legnagyobb készséggel, előzékenységgel siettek segítségünkre. Ilyenkor a nehézségeknek még szálló felhője sem merült föl. Velük a legnagyobb egyetértéssel, összhangban beszélhattunk, és valósíthattuk meg ezen a téren elgondolásainkat, terveinket, eljárásainkat. Gondolok itt minden, az iskolai élettel kapcsolatos, a vele előadódó, az iskola munkáját segítő intézeti tevékenységre, programvalósításra.

A nevelő oktatás hathatós eszközei közé kell számítanom az iskolai ünnepélyeket. Egy-egy egyházi, nemzeti ünnep kínálja a nevelési lehetőségeket. Az ünnepek, a velük kapcsolatos események mélységes erkölcsi tartalma, a nagyjainkról való megemlékezés egyaránt a kötelező hála érzését váltja ki a lelkünkben, – ezzel lelki nemességre nevel – másrészt a nagyszerű tettek felidézése, figyelmünk ráirányítása követésre buzdít, az ünnepségek mélyén rejlő erkölcsi érték végül a nagy gondolatok, nagyszerű teljesítmények iránt való fogékonyságra, ezek tiszteletére, az események iránt való hódolatra buzdítja, lelkesíti a hatások felvételére fogékony, szomjas lelkeket.

Ez az elgondolás rendeztette velünk az iskolai ünnepélyeket. A Szeminárium részéről tapasztalt figyelmesség, a bennünket hálára kötelező előzékenység itt is szépséges, ízes gyümölcsöket termett. Az ünnepélyek rendezéseivel kapcsolatban nemcsak a jelentkező áldozatok törpülnek semmivé, hanem mindig a legnagyobb mértékben siettek segítségünkre, ajánlották fel számunkra a rendezés anyagi és technikai kellékeit.

Iskolai ünnepeink:

- okt. 6-án az aradi tizenhárom emlékének meggyászolására gyülekeztünk össze;
- nov. 5-én Szt. Imre ünnepén a teológusok rendezte ünnepélyen vettünk részt;
- dec. 18-án bensőséges karácsonyfa ünnepélyt rendeztünk;
- márc. 15-én a szabadságot kivívó nemzedék áldozatos szellemének hódoltunk;

– márc. 21-én Szt. Benedeknek, a nyugati szerzetesség patriarchájának Európát alakító munkásságát állítottuk a növendékség érdeklődő tudásszomjúsága elé, és áldoztunk az első nagy európai megszentelt, el nem múló emlékének;

– június 12-én „Te Deum”-os szentmise után az „Aula Maior”-ban rendeztük meg évzáró ünnepségünket, amelyet a méltóságos és Főtisztelendő Székes Főkáptalan több tagja, a rektor úr öméltósága, a főiskola és intézetünk tanári kara, a teológusok nagy küldöttsége, s a szülők meg érdeklődők szépszámu gyülekezete tisztelt meg megjelenésével.

Ezeknél az ünnepségeknél a felvett főcélon kívül az is vezetett, tanulják meg a növendékek az ilyen rendezések elemi technikáját, s szokjanak hozzá a papnál lényeges, elengedhetetlen feltételként szereplő nyilvános szerepléshez. Az ünnepélyek műsorát beszéd, szavalat, ének- és zeneszámok tették színessé, változatossá.

Ápr. 3-án részt vettek a teológusok rendezte felemelő ünnepségen, amelyen szentséges atyánk, XII. Pius Pápa pappá szentelésének ötven éves emlékünnepét, évfordulóját ünnepeltük.

Máj. 18-án meghallgattuk a bazilikában megrendezett egyházzenei hangversenyt. A nagyközönségre gyakorolt felemelő hatás áldásában, ünnepi érzésében minden bizonnyal növendékeink is részesedtek. Az említett intézeti ünnepségeket legtöbbször Méltóságos és Főtisztelendő Kormányzó Érseki Helynök Úr is kitüntette személyes megjelenésével. A többi előkelő vendég megjelenéséről már beszámoltam. Szemmel láthatóan, végtelenül jól esett növendékeinknek, hogy szerény próbálkozásainkat ennyire megtisztelték, munkájuk iránt ilyen kitüntető figyelmet tanúsítottak.

Az intézet a szintén kötelező kegyeletos érzésnek két kiemelkedő alkalommal adózott. Márc. 29-én részt vett az Istenben boldogult Justinianus Cardinalis lelki üdvösségéért a bazilikában bemutatott főpapi Requiemen. Mindenszentek ünnepének délutánján pedig az osztályok képviselőiben 8 papnövendék vonult le az esztergom-belvárosi temetőbe, hogy az ott nyugvó bencés tanárok sírjára koszorút helyezzen, s emlékező lélekkel mondjanak imát a régi intézetnek Istenben elköltözött tanáraiért.

A tanulmányi kirándulásokról sem feledkezhetünk meg. Itt célunk volt egyrészt a környékismeret, másrészt a szigorú intézeti fegyelem nehéz napjai után egy kis jóleső szabad nyújtózkodás, a felfrissítő természetben való léleküdítő fesztelen tartózkodás, hangos játék, jóteknő hancúrozás. Október 14-én egynapos kirándulást rendeztünk a Vaskapura, a Fári-kúthoz. A kirándulást az igazgató, Vértés Zoárd vezette. Ugyancsak egynapos kirándulás keretében tekintettük meg a festői bitóci völgyet és környékét. A kirándulást vezető természetrajz tanár –Besenyői Zoltán – ezt az alkalmat arra is felhasználta, hogy a földrajzi, természetrajzi ismereteket bővítsék, és szemlélet formájában eszméljenek rá a könyvből tanult, elsajátított ismeretekre. A rendtartás minden – minket is illető – szünetét megtartottuk. Természetes, hogy az Egyház minden parancsolt s ősi nemzeti hagyományaink megszentelte ünnepeinket, – főleg a Boldogságos Szent Szűz ünnepeit – megünnepeltük. Ezeken a napokon az iskolai előadások szüneteltek.

A karácsonyi szünet dec. 18-án kezdődött, és jan. hó 9-ig tartott bezárólag. Eminenciás Urunk engedélyével erre a szünetre növendékeink szüleikhez hazamehettek. – A húsvéti szünet ápr. 9-én kezdődött, az utolsó előadási óra után /1^h-kor/. Ápr. 21-én már előadások voltak.

A tanári kar összeállításában a tanév folyamán nem adódott változás. Szükségesnek tartom felemlíteni, hogy a praelatus rektor úr engedélyével félévtől kezdve az I. osztály hittanát, dr. Takács Dénes esztergomi bencés tanár, a volt Érseki Tanítóképző Intézet hittanára vette át, csak azért, hogy a nagy elfoglaltságú házfőnök munkáján könnyítsen. Ezért semmi díjazást nem kapott.

Betegség miatt a tanári kar egyetlen egy tanítási órát sem mulasztott.

Az évi anyag átvétele, majd átismétlése után megtartottuk a szokásos év végi összefoglalásokat.

Hittanvizsga az I–III. o.-nál június 7-én. Elnök: dr. Brückner József szemin. Rektor úr.

A többi tárgyból megtartott összefoglalások ideje: jún. 8–10-ig.

Az egyes osztályoknál elért eredmény:³⁴²

I. osztály: osztályfőnök: Korányi Szevér – Praecellens /kitűnő/: 1, Eminens /jeles/: 1. Bonus /jó/: 6, Sufficiens /elégséges/: 6. – Magaviseletből bonus /jó/: 2 – Osztálylétszám: 14

II. osztály: osztályfőnök: dr. Szalay Semjén – Eminens /jeles/: 1, Bonus /jó/: 3, Sufficiens /elégséges/: 2, Magaviseletből bonus /jó/: 1 – Osztálylétszám: 6

III. osztály: osztályfőnök: Kokas Rajmund – Praecellens /kitűnő/: 2, Bonus /jó/: 4, Sufficiens /elégséges/: 4, Magaviseletből mindenkinek eminense /1/ volt. Osztálylétszám: 10

IV. osztály:³⁴³ osztályfőnök: dr. Scheidl Venánt; – Praecellens /kitűnő/: 4, Eminens /jeles/: 1, Bonus /jó/: 6, Sufficiens /elégséges/: 3. Osztálylétszám 14. – Utolsó előadási nap május 7. Hittanvizsga máj. 9, Elnök: dr. Brückner József praelatus rektor úr. A többi tárgyból” való összefoglalások máj. 10–12-ig bezárólag.

Május 12-én 12^h-kor tartotta meg a diákéletnek búcsút mondó végzett osztály a szokásos ballagást. A jó fiúk olyan ügyesen, szépen és meghatóan rendezték meg ezt a megható búcsúzkodást, mintha az intézet legalább évtizedes hagyománnyal rendelkezett volna ebben a dologban. Ott volt a Szeminárium előjárósága, tanári kara, a Teológia főiskolás serege. Búcsúzkodó beszédek, bánatos diáknóták után a Szeminárium kápolnájába vonultunk, ahol az annyi kegyelmet osztó Mindenható Atyának zengtünk Te Deum-ot, s kértük további segítő áldását. Ezzel, az Istennel kapcsolódó szent, alázatos ténykedéssel bezárult a növendékek előkészítő iskolás szakasza. Megkapták a bizonyítványukat, hogy ennek birtokában kopogtathassanak a Hittudományi Főiskola veretes kapuján. A megtartott értekezlet megállapítása értelmében mind a 14 növendék jelentkezhetett a kitűzött felvételi vizsgálat írásbeli részére. Jún. 7-én tornabemutatót tartottunk a volt bencés gimn. sportpályáján. A tornabemutatót a Szeminárium előjárósága, a főiskola és intézetünk tanári kara tisztelte meg jelenlétével. Ott voltak a teológusok is. Műsora: szabadgyakorlatok, atlétikai számok. Az egész labdarúgó mérkőzés fejezte be.”

„Külön jelentésben számolok be a IV. osztály, a Cursus Praelimináris záró osztályának – megfelel a gimn. VIII. osztályának – helyzetéről, ügyéről. Ennek az osztálynak 14 növendéke az osztályvizsgák után felvételi vizsgát tett az Érseki Hittudományi Főiskolára.

A Legfőbb Egyházi Hatóság álláspontja, felfogása ebben a kérdésben: A papi pályára jelentkezett és felvett növendékeket magában a Papnevelőben készítik elő a teológiai tanulmányokra. Ez az előkészítés felöleli természetesen azt is, ami jelenleg a középiskolák egyes osztályaiban az előírt tananyag. Azok a növendékek, akik az egész előkészítési anyagot már elvégezték, a középiskolások érettségijének mintájára a IV. osztály elvégzése után hittudományi főiskolai felvételi vizsgálatnak vettetenek alá. Ez a vizsgálat felöleli azt is, ami jelenleg az előírt számonkérési anyag a gimnáziumi érettségi vizsgálatnál.

Az egész év folyamán csak a félreérthetetlen, pontosan körvonalazott szempontok vezettek a Cursusnak mind a négy osztályánál. Minden vonalon és tárgyánál, – beleszámítva a gimn. I–VII. osztályának anyagát – azt a materiát vették át abban a terjedelemben, anyag, tantárgy felosztásban, amellyel a mi gimnáziumnak megfelelő intézetünk egyes osztályaival azonos nyilvános állami iskolák egyes osztályainak növendékei dolgoztak, haladtak.

A felvételi vizsgálat lebonyolításánál az Érettségi Utasításokat vettük alapul. Ezekhez ragaszkodtunk legkisebb részleteiben. A legkényesebb pontossággal megtartottunk minden alakíságot. Omnia peracta sunt propter certum quoniam. Megtartottuk az összes előzetes,

³⁴² Nevek nélkül. Az eredeti terv szerint „Évkönyv” készül, amely valamennyi tanuló nevét és érdemjegyeit tartalmazza majd.

³⁴³ Áthelyezve ide az érettségítő (felvételi vizsga)

előírt konferenciát. A legszigorúbb szabályossággal terjesztettük fel az írásbeli tételeket, jártunk el az írásbeli és szóbeli vizsgálatok lebonyolításánál. A 14 növendék egy teremben dolgozott. A dolgozó terem tökéletesen el lehetett választani az épület többi részétől. A folyosón a munka egész ideje alatt a Szeminárium altisztje őrködött. Benn, a teremben előírás szerint a beosztott tanárok ügyeltek fel. A dolgozók tekintélyes része egyáltalán nem élt a kimentés jogával. A kimentek is csupán 1–2'-ig tartózkodtak kint. A Legfőbb Egyházi Hatóságtól felkért elnök az előkészítésben és lebonyolításban a legnagyobb pontosságot, kifogástalan szabályszerűséget és lelkiismeretességet állapította meg. Legkisebb szabálytalanságot, rendellenességet sem vett észre. Szerzett tapasztalatairól a legnagyobb elismerés és megelégedés hangján nyilatkozott az Érettségi Utasításokhoz való ragaszkodás, alkalmazkodás dolgában.

A kitűzött *írásbeli* napjai: máj. 16.: magyar; máj. 17.: latin; máj. 18.: német – francia; máj. 19.: kiegészítő felvételi görög nyelvből. Erre heten jelentkeztek.

Írásbeli tételek:

A magyar nyelvből: 1./ Milyen értékekkel gazdagították irodalmunkat a katolikus papírok? 2./ A mesterséges atomátalakítás. Minden növendék az első tételt választotta és dolgozta ki. Eredmény: 8 jeles, 4 jó, 2 elégséges.

Latin nyelvből: M. Tullii Ciceronis: De officiis. L. II. c. 22. 78-80. §. Az igaztalan eszközökkel hajhászott népszerűség romba dönti az államot. Eredmény: 8 jeles, 4 jó, 2 elégséges.

Francia nyelvből: Egy idegen papnak utolsó pillantása Budapestre. Eredmény: 5 jeles, 5 jó.

Német nyelvből: XII. Pius pápa – Eredmény: 2 jeles, 2 jó.

Kiegészítő írásbeli felvételi görög nyelvből: Solon: Elégia I. 1–25. sor; A mi városunk sohasem pusztulhat el: 'Ἡμετέρα πολις οὐ ποτ' ὀλεῖται. – Eredmény: 5 jeles, 2 jó.

A Legfőbb Egyházi Hatóság az ügy fontosságára való tekintettel külön vizsgálati elnöknek kiküldését tartotta kívánatosnak. Suhajda Róbertet, a volt KTF főigazgatóját kérte fel és bízta meg, hogy a Hittudományi Főiskolára való felvételi vizsgálatot érseki biztosi minőségben vezesse és ellenőrizze.

A felvételi szóbeli vizsgálatot jún. 3-án és 4-én tartottuk meg Suhajda Róbert KTF főigazgatónak elnöksége mellett. A Hittudományi Főiskola részéről megfigyelőként jelen volt dr. Brückner József szemináriumi rektor úr is. A szóbeli vizsgálat eredménye: Praecellens /kitűnő/: 4. Eminens /jeles/: 3, Bonus /jó/: 6, Mediocris /közepes 2/3/: 1.

Ennek értelmében a felvételi vizsgálatot a jelentkezett 14 növendék mind sikerrel tette le. Az eredmények megállapítása a hétjegyves rendszer alapján történt. A záró értekezlet s az elnök jelentését felterjesztettük a Főiskola Rektorátusa útján a Legfőbb Egyházi Hatósághoz.

A volt bencés Gimnázium régi bevett szokása szerint a kitűnő és jeles osztályzatot nyert növendékeket könyvjutalomban részesítettük. Ezzel egyrészt jutalmazni akartuk az eredményes, lelkiismeretes szép munkát, másrészt a nemes érzések keltette törekvés lelkének igyekeztünk pályát biztosítani. Erre a célra a Szeminárium előjárósága 4 db, Vértess Zóárd igazgató 7 db, dr. Monsberger Ulrik esztergom-vízivárosi plébános, bencés házfőnök 1 db, könyvet ajánlott fel.” ... „Pár szóval szabadjon még beszámolni azokról az intézkedésekről, amelyeket az iskolai év elején az intézet bizonyos fokú szétterebélyesedésének megakadályozására kellett tennem. Itt a modern nyelvek terén tartottam köteleességemnek a szükséges eljárást. A különböző intézetekből jött növendékek a legkülönbözőbb idegen nyelvekkel sereglettek össze addigi iskolájukból. Francia, angol, német stb. nyelvvél. Ezek legtöbbje németet nem tanult. Különösen állott ez így az I. o.-ba iratkozottaknál. Ha ezeket a nyelveket az intézetet kezdő osztálynál mind meghagytam volna, szinte megoldhatatlan feladat elé állítottam volna az intézményt. Két-három tanteremmel többre lett volna szükségünk, meg kellett volna erősen duzzasztani a tanári kart az aránylag nem sok óra miatt,

a rendelkezésünkre bocsátott keretek között az órarendet sem tudtuk volna beállítani. Gyors és gyökeres opoerációval lehetett csak az előbukkanó nehézségeken segíteni. A szabad válogatás lehetőségének lezárásával a görög nyelvet tettük kötelezővé az I. o.-tól kezdve. Ezt tettük a német nyelvvel kapcsolatban is, ugyancsak az I. o.-tól számítva. Azokat, akik az előző iskolai évben franciával kezdték az ált. isk. VII. és VIII. osztályában, a Cursus I. osztályában németre fogtuk. Ezeknek is megadtuk a lehetőséget, hogy a kezdett francia nyelvet folytassák rendkívüli tárgy formájában. Az első hónapban tanultak is franciát, de sokat panaszkodtak a nagy megterhelés miatt. Két új nyelvvel kellett kezdeni az I. o.-t, göröggel és némettel. Ezt nem bírták. Szept. végén azután elmaradtak a renkívüli franciáról.

A görög és német nyelvnek ily módon való szerepeltetésével az intézet egységesebb elrendezéssel való megindulását, pályájának az egység jegyében való tovább folyását biztosítottuk. Megakadályoztuk az idegen nyelvek egészségtelen, körülményes, luxusnak beillő dzsungelének kitenyésztését. Nem apróztuk el a szervezetet.” {...}

„Az adat, amivel zárom felterjesztésem, nem tartozik a feltétlenül közlendők sorába. Csak mond valamit az intézet adminisztrációjával kapcsolatban. Ezt a veszedelmes sárkányt a körülményekhez képest igyekeztem szigorú diétára fogni, de azért valamivel mégis csak kellett táplálnom. Jelen írásom a 101. sz. az írások sorában: s bár ezeknek csaknem fele érkezett írás, s az elküldöttek mindegyike sem olyan, mint ez a beszámoló jelentésem. Igen sok munkát adott az irodai munka az igazgatónak, úgy hogy a jövő esztendőre az igazgatói jegyző intézményét is be kell majd vezetnem. Ha ezt a felvázolt munkakört így tekintjük, méltán említhetjük meg az iskola első évi történetének mondókát mondó adatai között.

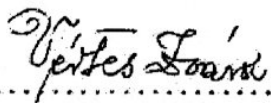
Méltóságos és Főtisztelendő Kormányzó Érseki Helynök Úr! Ezekben bátorzkodtam vázolni az Esztergomi Érseki Szeminárium Cursus Praeliminarisa 1948–49-es iskolai esztendejének rövid, vázlatos történetét, munkásságát. Ez csak váz, ami a húst, izomzatot, vért s a nemes belső szerveket, szóval az organikus életet hordozta, tartotta. A szerves életnek ez az éltető áradása, folyama, az intézet növendékeinek szellemi, lelki konstrukciójában haladt, hömpölygött tova. A vizek duzzasztásában, gyarapodásra, alkotásra hivatott irányításában minden biztonnyal meg van a része a tanári kar hivatással végrehajtott munkájának. Ennek a munkának értékét, eredményét más hivatott megállapítani. De hiszen ez nem is döntő fontosságú! A munkások vigasztaló evangéliuma: Dolgozni legjobb erőnk szerint Isten országáért, a többit hagyjuk a jóságos Atyára! Tudnunk, éreznünk kell, a mindennapi élet s a történelem eseményei bőven szórják a példákat: Neque, qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus!

Egy bizonyos! Nagy, Istentől megáldott munkát végzett, aki az intézményt életre hívta. Folytatta ezt a megszentelt művelést, aki lehetővé tette az intézmény nyugodt mederben való haladását, s megadta az élet nélkülözhetetlen anyagi kellékeit. Az előjárók jóindulata, lekötelező figyelmessége, bölcsessége könnyűvé, simán gördülővé tette a nem könnyű munkát. A növendékek finom, komoly magatartása, szorgalma, lelkiismeretes munkateljesítménye igen sok örömet, lelki békét és megnyugvást ajándékozott a tanári karnak, amely a feléje fordult kitüntető bizalomnak, a ráháruló kötelességnek igyekezett megfelelni, eleget tenni.

A jövő, amely előtt állunk, Isten kezében van. Az idő méhének minden titka az Ő „legyen” intő keze intésére vár. Bízunk további áldásában, hogy az, aki az első esztendő verejtékes munkáját megáldotta, az elkövetkező esztendők beérő gyümölcsetől sem fogja megfosztani Benne bízó gyermekeit! ...

Tanári karával együtt alázatos tiszteletét küldi”

Esztergom, 1949. július 25.

.....
director Cursus Praeliminaris

4. Jelentkezési felhívás és a concursus

1949 május-júniusában a katolikus sajtóban és a templomi szószékekről a Szemináriumok meghirdették a felvételt azoknak a 14–15. életévüket betöltött fiúknak, akik az általános iskola 8. osztályát sikeresen elvégezték, és lehetőleg latin nyelvet is tanultak, valamint a 18–19 éves – lehetőleg humán tagozatú gimnáziumban – eredményesen érettségizetteknek, akik hivatást éreznek arra, hogy Isten és az Anyaszentegyház szolgálatára szenteljék életüket, jelentkezzenek felvételre. A hirdetés tartalmazta a jelentkezési határidőt és a tájékoztatást adott arról, hogy a kérvényhez milyen okmányokat és lehetőleg hittanári, plébánosi ajánlólevelet szükséges csatolni, valamint a kétnapos felvételi vizsga időpontját, amikor a Szeminárium szállást és ellátást biztosat a felvételizőknek.

Jelentkeztem Esztergomba. Rövidesen levélben értesítettek, hogy a jelentkezést elfogadták, és július 1-jén, 2-án lesz a felvételi vizsga (concursus). A levél tartalmazta az utazáshoz szükséges tudnivalókat is.

A Szeminárium előjárósága fogadta 1-jén a jelentkezőket és fiatal kispapok segítették az elhelyezkedés, szállás, a szükséges tisztálkodási lehetőség bemutatását és az étkezéseknél a tájékoztatást. A hatalmas Szeminárium óriási épületében – különösen a 14 évesek – megilletődve ismerkedtek a környezettel.

A rektor a következő levélben³⁴⁴ tájékoztatta a Vikáriust:

ESZTERGOMI ÉRSEKI PAPNEVELŐINTÉZET IGAZGATÓSÁGA.

„Méltóságos és Főtisztelendő Vikárius Úr!

Alázatos hálával köszönjük a döntést, hogy holnap, szombaton du. ½ 3-kor lesz a konkurzusi felvétel. – Most folyik a vizsgálat a kórházban és itt is az előjárók részéről.

A legmélyebb és alázatos tisztelettel, szolgálja:

Esztergom, 1949. július 1.

rektor”

Július 1-jén délután és 2-án délelőtt a városi kórházban orvosi vizsgálattal kezdődött a testi alkalmasság megállapítása. Délután volt a felvételi beszélgetés, amelyen a személyi körülményekről, tanulmányi előmenetelről – már írásból tájékozott – bizottság kérdéseket tett fel, amelyben vizsgálták a felkészülést, a megjelenést, a modort, a beszéd és ének készséget.

³⁴⁴ Levéltár: 177/1949. júl. 1. sz. levél

stb. Fóliáns méretű anyakönyvbe jegyezték be a jelentkezők adatait (az enyémet a 32-es sorszám alatt): neve, kora, származásának helye és lakása, tanulmányait végezte, előmenetele, minő nyelveket beszél, ajánlók, egyéb észrevételek.

A barátságos fogadtatás oldotta a lámpalázat és a feszültséget. A fiúk egymás között hamar társakra letek, és az idő kellemesen múlt. Amire mindenkit meghallgattak, el is múlt a nap. Tájékoztatót adtak arról, hogy a felvételi vizsga eredményét írásban közlik, megadják a szükséges ruházkodási, ágynemű igényt és a személyi számot, a ruhaneműkbe.

Amikor vége lett a felvételi eljárásnak, a rektor újabb levélben³⁴⁵ jelentette a Vikáriusnak az eredményeket: 13 főt vettek fel teológiára, ebből 8-at feltételesen és 5 főt véglegesen.

A Cursus Praeliminarisra a IV. o.-ba: 1 főt véglegesen, a III. o.-ba 1 főt véglegesen és 1 főt feltételesen. A II. o.-ba: 1 főt véglegesen, 1 főt feltételesen.; az I. o.-ba 25 főt, ebből véglegesen: 9 főt és feltételesen: 16 jelentkezőt.

A konkurzusra összesen³⁴⁶ 55 fő jelentkezett: ebből teológiára 13, IV.o-ba: 1, III. o.-ba: 4, II. o.-ba: 4, I. osztályba: 33 fő. Engem „végleges” megjegyzéssel vettek fel, a fehérmű jelzőszáma: 92 volt. Pontosan megadták a fehérmű, felsőruha, cipő, ágynemű igényt, közölték a szekrény és az éjjeliszekrény méretét, amelyben ezeket el kell helyezni.

5. Bevonulás

A „bevonulás” napját szeptember 12-re tűzték ki. Elérkezett a nap. Az esztergomi vasútállomáson nagy csomagokkal és szülői kísérettel megérkeztek a résztint bentlakó és a beköltöző szeminaristák. A Szeminárium kapujáig (Szent István tér) autóbusz helyi járat közlekedett.

A Porta mellett fogadószoba volt, a szülők, kísérők addig mehettek be az épületbe. Itt kellett elbúcsúzni a szülőktől. Az elsős kisszeminaristák bizony többnyire könnyes szemmel vettek búcsút az otthoniaktól.

A bevonulók első útja többségben a *kápolnába* vezetett: megköszönni a „hazaérkezést”. A kétemeletnyi kápolna bejárata az első emeleten volt a dunai szárnyban, szép bútorzattal, hatalmas ablakokkal, amelyeknek üvegfestményei a világháború idején elpusztultak, és amelyeket csak katedrálüveggel pótoltak. Mivel akkor fűteni nem lehetett, az ablakok egész télen jégvirágosak voltak, és a szertartások alatt sok növendék ujja megfagyott.

A prefektus úr (akkor még nem voltak „atyák”) és néhány teológus fogadta a beérkezőket. A teológusok ezen a napon még beszélhettek a kisszeminaristákkal, különben teljes szeparáció és beszédtilalom volt. Megszegése súlyos fegyelmi vétségnek számított.

A *tanulószoba* (stúdium) évfolyamonként egy-egy második emeleti teremben volt, amelyben mindenkinek volt íróasztala (pulpitus) két fiókkal, lenyitható/felcsukható írólappal, nyitható fedlappal. A fedlap ferde volt, és állva is lehetett rajta írni, vagy mellette tanulni. A pulpitudust mindenki a kedve és ízlése szerint rendezte be könyvekkel, képekkel, feszülettel. A stúdiumban álltak a keskeny kopott diópácú ódon szekrények, amelyekben középen akasztós rész volt, és alul fölül polc.

A növendékek fűtetlen *hálótermekben* (dormitórium) aludtak, ezért előírás volt a dunyha.

Az ágyak mellett éjjeliszekrény állt, amelyben a fehérműt és a váltás ágyhuzatot tartották. A bejárati ajtó mellett egy-egy idősebb növendék-felügyelő (duktor) aludt.

A reggeli-esti *mosakodás* mosdótálban, hidegvízben, *fürdés* hetenként egyszer, a városi fürdőben, úszás alkalmanként a városi fedett uszodában.

³⁴⁵ Levéltár: 178/1949. júl. 2. sz. levél

³⁴⁶ Levéltár: 4140/1949.júl 6. sz. összesítés

Az *ebédlő* (refektórium) a földszinten volt. A falak mentén padok álltak, az asztalok belső oldalán pedig székek. Az étkezések közösek voltak, de a szeparáció miatt a kisszeminaristák nem beszélhettek a teológusokkal.

Reggelenél (rossz feketekávé pörkölt árpából, vagy tea, margarinos kenyérrel) „Kempis Tamás: Krisztus követése” c. könyvéből olvastak fel, a reggeli alatt szilencium volt.

Ebéd előtt meghallgatták a napi martirológiumot latinul, majd az étkezés alatt halkán beszélgethettek.

Vacsora (1 szelet kenyér, többnyire vizes paprikás krumpli, vagy főzelékek pl. fehér babból) közben is olvastak valamit, de félidőben szabad volt beszélgetni.

Magán élelmiszerek tárolására a második évben *külön szobában* szekrényeket jelöltek ki, ahol a látogatóktól kapott, vagy a postán érkezett csomagokat őrizték. Ekkor alakultak az ún. „kolhozok”, azok a kis közösségek, amelyekben egymással megosztották eleségüket. Voltak olyanok is, akik egyedül ettek. Ezek élelmiszere sokszor megpenészedett, különösen, ha nagyon takarékoskodtak vele, mert nem volt hűtőszekrény.

Ebéd és vacsora után *adoráció* volt a kápolnában, majd *szabadidő* (rekreáció), amikor az évszak és időjárás szerint lehetett sétálni a hegyoldali parkban, vagy játszani, „társalgózni”. A nagyobb ünnepeken zenés adorációk voltak. Az orgonisták egyike, a második Cséfalvay Pál (később a Keresztény Múzeum főigazgatója) eredeti, kékszínű kisszeminarista reverendát hordott fekete gombokkal és fekete „cingulussal”.

A Szeminárium *rektora* (igazgatója) *dr. Brückner* József kanonok, halk szavú, barátságos ember volt, a növendékek nagyra becsülték és igazán szerették. A *prefektus* (tanulmányi felügyelő): 1948–50-ben, két tanévben a finommodorú, nem különösebben férfias *Sima* János volt. Az ’50–51-es tanévben, – amikor az állami iskolákban a hitoktatást megszüntették, – *dr. Liska* Zoltán lett a gimnazisták prefektusa, aki életet vitt a kisszemináriumba. A *spirituális* (lelki igazgató) *Dr. Erdős* Mátyás, a teológiát Rómában végezte, és az esztergomi főiskolán a dogmatika professzora volt. 1951-ben politikai okok miatt eltávolították, Epöltre helyezték. Utódja a halk szavú P. *Szalóczi* Pelbárt ferences lett. A *vicerektor* (gazdasági igazgató) *dr. Vajda* József – ugyancsak teológiai tanár – igen szigorú ember volt, aki igyekezett felelősségvállalásra nevelni a növendékeket. Ha valaki, pl. szervitorsága, azaz fehérkötényes éttermi felszolgálósága idején eltört valamit, és jelentette neki, hogy ez vagy az „eltörött”, megfizettette, de ha úgy mondta, hogy eltörtem, ügyetlen voltam, akkor barátságosan figyelmeztette, hogy máskor vigyázzon jobban, mert a pótlás sokba kerül, és ezzel befejezettnek tekintette az ügyet.

6. A második tanév megnyitása, tantárgyfelosztás

Vértés Zoárd OSB igazgató terjedelmes levélben jelentette³⁴⁷ a vicarius generlisnak a második tanév előkészületeit és megnyitását.

„Méltóságos és Főtisztelendő Kormányzó Érseki Helynök Úr!

Isten segedelmével az Esztergomi Érseki Szeminárium Cursus Praeliminarisának 1949–50. iskolai munkája megindult a tavalyi év végén jelentett és engedélyezett időben. Most, hogy ugyancsak a Mindenhatónak segítségével a megkívánt síneken szabályosan halad iskolai munkánk, Méltóságos Kormányzó Helynök Úr engedelmével lerovom a kezdés munkájáról való tartozás adósságát.

Az iskola menetrendje a maga teljes egészében kialakult már, az elmaradhatatlan pótlások, javítások, helyesbítések révén minden elrendeződött, úgy, hogy a szükséges jelentés megtevésének immár semmi akadály.

³⁴⁷ Jelentés a második tanév megnyitásáról. (iktatószám nélkül, ld. együtt a 4140/1959 dok.-al).

Szept. 9-én gyülekezett össze a tanári kar, igazgatója vezetésével, évnyitó értekezletre. Az igazgató előterjesztette a tantárgyfelosztást, egyben közölte az egész évi munka programját, az általános irányító, magatartást szabályozó szempontokat.

Szept. 14-én reggel 7 órakor tartottuk meg a teológusokkal együtt a Szentlélek Úristen világosító, erősítő kegyelmét esdő Veni Sacte-t. Utána az igazgató, a tanári kar, s a praefectus úr jelenlétében buzdító, beköszöntő, tájékoztató beszédet intézett a Cursus Praeliminaris növendékeihez az Aula Maior-ban. Ezzel egy időben megnyitotta az új iskolai esztendő. Az évnyitó ünnepség után megtartották az I. osztályra felvettek közül azok számára az írásbeli felvételi vizsgálatot, a latin nyelvből, akiknek a korábbi évek kényszerítette helyzete miatt gyenge, hiányos, a megkívánt mértéket meg nem ütő volt a latin nyelvi tudása. Ezek számára ugyanis a július elején megtartott concursus után felhatalmazás nyerésével kötelezővé tettük, hogy a nagy vakáció folyamán az I. és II. osztály anyagából tisztességesen, lelkiismeretesen készüljenek el. Az írásbeli vizsgálat eredménye: legnagyobbbrészt elfogadható, sőt többször szép és jó eredményt mutattak a felvettek, s így a Szeminárium elérte célját. A növendékek komolyan vették a vakációi foglalkozás parancsát, s ezzel komoly felelősségükről tettek tanúbizonyságot, másrészt megkönnyítették az iskola tervbe vett pótlási munkáját, amelyet a jelen iskolai év tartamára be kellett állítani a tanmenetbe.

A teológiai főiskola szolid latin tudást követel. Ezen a téren nem nyugtathat meg bennünket, hogy a nyilvános iskolák csak a második esetleg a harmadik osztályban kezdik a latin tanítást. Ezzel nem lehet sokra menni. Erős, mindent áttekintő megfontolások után jutottunk arra az elhatározásra, hogy az első és második osztályban ezeknek a gyengébb képzettségűeknek a számára a külön foglalkozás medrét nyitjuk meg a latin nyelvből.

Részben átismételjük, átvétetjük velük a régi gimnázium I. és II. osztályának az anyagát, elvégeztetjük velük a III. o. esettanának jó részét. A következő évben, tehát 1950–51. iskolai esztendőben alaposan elsajátítják a mondattan nem könnyű ismereteit. Így ezeknek az ismereteknek a birtokában azután a – a különbözeti vizsga letételével – hozzácsaphatók majd a III. és IV. o. rendes menetben haladó növendékeihez.

Ennek az elgondolásnak végrehajtása azzal járt, hogy az I. o. növendékeit a *latinból* egymással párhuzamosan futó két ágra osztottuk: a kezdők és a haladók csoportjára. Pedagógiai szempontok követelték a megoldásnak ezt a módját. A nagyjából kétféle képzettséggel rendelkezők egy csoportban való kezelése veszélyeztette volna a komoly eredményeket. A kezdők nem tudtak volna megbirkózni az erősebb ütemű haladással, a haladók viszont elúnták volna a számukra ismerős anyag kezdő fokon való nyúzását. Lelohadt kedv, érdektelenség pedig veszélyes leszallítója a kedvvel valóított eredményes munkának, a gyümölcsöket érlelő értékes foglalkoztatásnak. Most innen-onnan másfél hónapi munkának távlatából nyugodtan állapíthatjuk meg az eredményt: a kezdők szépen haladnak, kedvvel, eredménnyel dolgoznak. Eddigi két látogatásom arról győzött meg, hogy sokkal többet tudnak mint év elején. Haladásuk további jó eredményekre jogosít. A haladóknál is megvan a remény a várható eredményre. Ezeknél is erős munkát kell folytatni, főleg azért, mert erősen vegyes összetételű társaság a latin tudás dolgában. Viszont éppen ezért – kikapcsolva a kezdőkkel együtt kezelést, – nagyobb ütemben végezhető velük az ismétlés, s a náluk is meglévő hiányok pótlása. Ezt a szétválasztást nem tartjuk elhamarkodottnak. Gyümölcssei már most jelentkeznek. A szükséges törekvés ébrentartására, élesztésére lehetővé tettük, hogy akik példásan dolgoznak és szép eredményt érnek el, elhagyhatják a kezdő ágot, s a haladók közé kerülhetnek. Egynél már valóra is vált az engedély megadása. D.I. – I. osztályos növendék – az elért szép eredmény miatt bekerült a haladók csoportjába. Igaz, hogy ez a növendék feltűnően erős intelligenciájú koponya, többet tanult, sajátított el és tudott társainál – dicsérnünk kell a vele sokat foglalkozó esperes urat – ügyes forgolódása miatt azonban kiemeltük a kezdők csoportjából, úgy hogy jelenleg a haladók első vonalának

legkiválóbbjai közé tartozik. Szépen, kitűnően fordítja azokat a szövegeket, amelyek a tanterv szerint az első osztályosok tananyagához tartoznak.

Szeptember 15-én délelőtt, az első előadási napon volt latinból a szóbeli *felvételi* vizsga. Az eredménye az írásbeli vizsgálattal csaknem azonos. Heten jelesen, heten jól, hárman elégségesen, egy nagyon gyöngén felelt meg a támasztott követelményeknek. Egy növendék egyáltalán nem tanult latint. A kezdők létszáma: 19.

A tanév legnagyobb általánosságban a tavaly lefektetett alap, tervek és célkitűzések szerint indult meg, tehát folytatódott. Célunk a magyar középiskolák tanmenetének szemmeltartásával logikailag képzett, s az általános műveltség megkívánta ismeretanyag birtokába juttatni a növendékeket, hogy ilyen előképzettség után meg tudjanak felelni a teológiai főiskola megkívánta követelményeknek. A kezdő latinosokkal dr. Sulyok Efrém bencés tanár, vízivárosi káplán foglalkozik.

A latin nyelv dolgában említett nehézségekhez hasonlóak voltak a *német* nyelv területén is. Sőt itt még gyökeresebben kellett eljárni. Az eredetileg 32 első osztályos növendék között talán 3 akadt, akivel az I. osztály anyagát kezdeni lehetett volna. A többi az árnyalatok gazdagságával tarkítottan elégtelen tudással mutatkozott be. Ezeknél szó sem lehetett a két ágra, kezdők és haladók ágra való beosztásról. Itt a kezdet forrásához kellett leszállni. Ennek következményeképpen az I. osztály összes növendéke teljesen előlről kezdte a németet. Karácsonyig elvégzik a legszükségesebbeket, utána hozzáfognak az I. o. anyagához. Ezzel eléggé rendbe jönnek, s a hiányok feltétlen, mértéksabta eltüntetése után megoldható feladat elé állíthatjuk őket. A tavalyi 2 órát eggyel gyarapítottuk. Ezzel jelentős óratöbblethez juttattuk a hiányok pótlására szorulókat, a dolgozni akarókat. A német nyelv tanára dr. Monsberger Ulrik, az esztergomi volt bencés gimnázium igazgatója, jelenleg vízivárosi plébános.

Nagyon gyenge az I. o. növendékeinek tudása, ismerete a *mennyiségtan* terén is. A szaktanár úr jelentése szerint ezeknek tudása s használhatósága a régi gimnázium 3. osztálya szintjének felel meg. Elbánásuk szintén különleges eljárást igényel. Hiszen még a nyilvános iskolák is csak topognak ezen a téren. Év elején nem volt könyvük – most már van – tanmenetük. A szaktanár úr rátermettsége a nehézségeket el fogja hárítani s a hiányok helyrehozásával minden lehető meg fog tenni, az elérhető legjobb eredmény megvalósítására. Ennek egyik erős biztosítéka, hogy az eddigi 3 órát 4-re emeltük. Az állam nyilvános iskoláiban ezen a fokon 5 órával dolgoznak.

Még a *történelemnél* kell valamit megemlítenem. Az általános iskolában nem tanulták az ókori történelmet. Ez az anyagrész teljesen hiányzik az I. osztályosok tudáskészletéből. A szaktanárra bíztuk, gondoskodjék ebben a tekintetben a legszükségesebb ismeretek közléséről. A megoldandó kérdés nem könnyű! Egy egész év anyagát odatenni egy másik, hatalmas anyaggal dolgozó osztály anyagához, nem sok sikerrel, szegényes eredménnyel kecsegtető próbálkozás, eljárás.

Első o.-ban a természetrajz, második o.-ban a vegytan óráinak számát emeltük eggyel a tavalyihoz képest.

A tanári karban a tavalyi évhez mérten jelentősebb változás nem adódott. A tavaly kinevezett 5 tanár most is ilyen a minőségben működik. Ezek: Vértes Zoárd /egyben az igazgató teendőivel is megbízott/, Korányi Szevér, dr. Szalay Semjén, Kokas Rajmund, dr. Scheidl Venánt. Az egyes tanárok óráinak száma 17–21. Az igazgató 19 órával dolgozik.

A kinevezett tanárokon kívül az el nem látott órákat hasonlóképpen szaktanárok látják el óraadás formájában.

Az említett dr. Monsberger Ulrik a négy osztály *német* óráit látja el 2-2, illetőleg az I. osztályban 3 órával, összesen 9 órával.

Dr. Sulyok Efrém az I. o. *kezdő latinosait* tanítja heti 4 órában.

Kádi Győző bencés tanár a IV. o.-t tanítja *franciára* heti 2 órában. Ugyancsak ő látja el a rendkívüli franciát szintén heti 2 órában.

Besenyői Zoltán bencés tanár, karkáplán, az I. o.-ban a *természetrajzot* tanítja heti 5 órában, a II. osztályban a *vegytant* heti 3 órában, *egészségtant* 2 órában. Heti egy alkalommal T.I-nal /IV. o/ *angol* nyelvből is foglalkozik. Ennél a növendéknél az angol nyelv rendes tantárgy.

M. Angeli Liguria szatmári irgalmas nővér, tanárnő a vízivárosi zárdából, a rendkívüli *angolt* tanítja. Növendékeinek száma: 4. (egy az I. o.-ból, egy a II. o.-ból, 2 a IV. o.-ból) Heti óraszám: 2.

A rendes tárgyként szereplő *éneket* ebben az esztendőben is Bálint Ferenc, a bazilika karnagya tanítja. Egy-egy o.-ban heti 1, összesen heti 4. órában.

A görög nyelvet nem tanultak számára ebben az esztendőben is fenntartottuk ennek a nyelvnek rendkívüli nyelvként való tanítását. Kezdő és haladó csoportban tanulnak heti 3-3, összesen 6 órában. Az igazgató foglalkozik velük.

Újra a növendékek kérésére és a Szeminárium előjáróságának engedélyével – rendkívüli tárgyként – beállítottuk a *gyorsírást*. I. o.-ban: 4, II. o.-ban: 3, és a IV. o.-ban: 3. Összesen: 10. A gyorsírást Gombos Cézár bencés tanár, szentgyörgymezői káplán tanítja.

Tornára – rendes tárgyként szerepel – Horváth Dezső, általános iskolai tanító tanítja a növendékeket.

A Cursus Praeliminaris négy osztályában a heti órák száma 120. Hárommal több, mint a tavalyi iskolaév folyamán. Megszüntettük a heti 1-1 órával szereplő mindennapi kérdések óráját, amely az állami nyilvános iskolákban már tavaly sem szerepelt. Ezek anyagát, témaköreit a gazdaságtanba és történelembe olvastottuk bele, mely tantárgyak bőven adnak lehetőséget azoknak a kérdéseknek, problémáknak a bogozgatására, a velük való foglalkozásra, a feltett kérdések megválaszolására, amelyek miatt annak idején a Tanterv ezeket az órákat felvette a heti órák közé.

Az órák szétosztásával kapcsolatban, az egyes tanárok óraszámának, elfoglaltságának jelentésénél már említettem az érdekelt tantárgyak javára eszközölt óraszám gyarapítást.

A növendékek létszáma az egyes osztályok szerint: I. o.-ban: 27, II. o.-ban: 15, III. o.-ban: 6, IV. o.-ban: 11. A Cursus növendékeinek létszáma tehát: 59.

A tanév megindulásakor 65-ös létszámmal szerepelt az iskola, rövidesen azonban öt tanuló az I. o.-ból távozott az intézetből. Távozásuk oka Méltóságod előtt tudott dolog. Jó héttel később egy III.-os növendék hagyta el a szemináriumot, tehát intézetünket is.

Összefoglalásként a megrajzolható kép: ennek a humanisztikus alapozású, megszervezésű intézménynek a keretében, amelynél az idegen nyelvek dolgában a latin, görög és német nyelv szerepel, eléggé megokoltuk indítékból, illő mértékben és megfelelő módon, a nyilvános iskolák mellől el nem maradó óraszámában, készséggel, rátermettséggel és hozzáértő tudással folyik, halad az oktatás, nevelés, tanítás munkája. A megkövetelt tantárgyak mind szerepelnek. Ezen kívül a helyzethez mérten eléggé jelentősen alkalmat adtunk a növendékeknek arra, hogy hajlamuknak, képességüknek megfelelően a rendkívüli tárgyak valamelyikével is foglalkozzanak, hogy ilyen módon is gyakorolják szükségesnek tartott, később bizonyára hasznosítható ismereteiket.

Nagyon jól tudjuk, hogy minden intézmény meg nem szűnő, örökös, az idők megkövetelte javításokra szorul. Az emberi alkotások között egy sincs, amely minden tekintetben tökéletes lenne s ki tudná vonni magát a változtatás elmaradhatatlan szükségszerűsége alól. Az idő halad! Jelentkezik új és újszerű követelményeivel. Intézetünk csak egy éves múlta tekinthet vissza s már ennek a rövid életnek megélése után új szükségszerűségek jelentkeztek, viszont egyes, még tavaly szükségesnek vallott és behozott alkotó elemek szükségteleneknek, feleslegeseknek bizonyultak. Ha életképesek akarunk maradni, fel kell figyelünk a haladó élet megszabta követelményekre, az eddig nem szerepelt, de jelentkező, foglalkozást sürgető

jó újat fel kell vennünk a haladás szekerét, az elavultat, az idejét múltat, a kölöncöt kérlelhetetlenül le kell hajigálni a kocsiról. Ez is, az is jelentkezett mindössze egy évre terjedő életünk során. Pár dologgal le kellett számolnunk. Életre való, szükséges dolgot viszont meg kellett valósítanunk. Ilyen többlet az iskolához szorosan tartozó munkálkodás keretében az önképzőköri munka, melyet tavaly nélkülöztek. El nem vitatható tapasztalat: az önképzőkör intézménye sok esetben adott elhatározó irányt a kezdő szárnypróbálgatásoknak s az elkövetkező idők nem egy nagyságának irodalmi, írói szempontból itt kereshetők serkentő, irányító, kibontakozást elősegítő feltételei. A növendékpapoknál különösen fontos a nyilvános szerepléshez való hozzászoktatás, elméjük élesítése, vitatkozó ügyességük fejlesztése. Ezek a szempontok vezettek arra, hogy ebben az iskolaesztendőben feltétlenül szóhoz juttassuk az önképzőkört, s növendékeinket az itt kínálgató sok kedvező alkalom igénybevételével a köri munkának sok gyümölcsöt biztosító, eredményt nyújtó áldásaiban részesítsük.

A megalapított *önképzőkört* Istenben boldogult Prohászka Ottokár püspök úrról neveztük el. Neve: Prohászka Ottokár Önképzőkör”. A szeminárium egykoron való óriás papnövendékének századokat betöltő, átfogó, túlélő génusza minden bizonnyal termékenyítőleg fog hatni az iskolai munka kiszélesítésének terén az igazságért, ismeretekért szomjúhozó, tetterőre feszülő lelkek képességeinek kibontakoztatására.

Az iskolai ügyrend dolgában, ebben az esztendőben is megtartjuk mindazt az eljárást, utasítást, amelyet szervezet és iskolai ügyellátás dolgában szükségesnek és hasznosnak tartunk. Így az ellenőrző, osztályozó értekezleteket a kellő számban. Az eredményekről, esetről esetre tájékoztató beszámoló kerül majd Méltóságos Kormányzó Helynök Úrhoz és a szeminárium előjáróságához. Az első és a második félév végén házi használatra szóló bizonyítványt fognak kapni a növendékek egyrészt előjáróik tájékoztatására, másrészt végzett munkájuk értékének megállapítására.

Az ünnepélyek rendezésében az Egyház, a magyar nemzet s a szeminárium érdekei, szempontjai, kívánságai fognak érvényesülni mindig, mindenben! Ugyanezek a szempontok fognak szerepelni a szünetek engedélyezésénél.

Méltóságos és Főtisztelendő Kormányzó Érseki Helynök Úr! Ezekben voltam bátor beszámolni meginduló s az egész évre kiterjedő iskolai munkáról, ennek fő irányairól, legfontosabb, legszükségesebbnek tartott mozzanatairól. Talán kissé későnek látszik igazgatói tisztemnek az említettem körülményekre vonatkozó, írásban csak most jelentkező teljesítése. A rögtön meginduló munka ütemében a legkisebb zökkenő nem történt. Intézetünkben azonban, ahol a tanári kar nem egy tagjának máshol van fő elfoglaltsága, munkabeosztása. A kezdő hetek órarendje ilyen módon sohasem végleges. Egy-egy útnak bocsátkozó órarendnek egy-két hétig kell futnia, hogy megmutassa életrevalóságát. Ez alatt az idő alatt itt is, ott is felüti a fejét a javítás szükséges volta. Tekintettel kell lennünk azután a szeminárium érdekeire is. Még elkéssetten is akad hébe-hóba egy-egy óránál toldozgatás, áttétel, hogy a sok érdek és szempont egybehangelésével az összhang és egyensúly nem könnyű helyzetét megteremtsük. Így még az utolsó héten is kénytelen voltam több oldalról érkezett panasz miatt a kötelező éneknek immár egy hónapja futó rendjét megváltoztatni. Egyébként a végleges órarend szept. 26-án lépett érvénybe. Azóta a kialakult rend szerint halad az oktató tanítás.”{...}

„Alázattal kérem Méltóságod mindenkor tapasztalt jóságát továbbra is iskolánk számára, s amikor kötelezőszerűen jó munkát ígérünk, legyen szabad a tanári kar, s a magam mélységes tiszteletét tolmácsolni, hozzácsatolni küldött felterjesztésemhez.

Esztergom, 1949. október 28-án

Vitéz László
.....
a Cursus Praeliminaris igazgatója

A Magyar Katolikus Püspöki Kar november 22-ei ülésén *érintőlegesen* tárgyalta a kisszemináriumok³⁴⁸ ügyét: a./ kívánatos-e a tanerők, a vizsgáztatás, stb. lényeges kérdésekre kiterjedő rendtartás kidolgozása; b./ bizonyítványt csak az az iskola adhat ki, amelyik a rendtartást alkalmazza; c./ kívánatos-e állandó központi vezetés – főigazgatóság.

Az elhangzott vélemények szerint, ha egységeset akarnak, akkor mindhárom (a/b/c/) igen. Az értekezleten elfogadott tanterv elfogadható: okl. tanárok legyenek, egységes legyen a bizonyítvány. A jegyzőkönyv *lábjegyzeteiből*: „Cursus ad studia theologica praeparatoria liminaris (Az 1375 can.-ra hivatkozás /iskolaalapítás joga bármely szinten/ helytelen, az 1364. Can. /a kisszemináriumokra vonatkozó legfőbb előírások: 1, 2, 3. §/ az irányadó. Itt az egyházi iskolák államosítása után püspöki líceumokká alakított kisszemináriumokról van szó)

7. Az iskola

Az *osztálytermek* a stúdiummal közös folyosón helyezkedtek el. A gimnáziumban a régi Bencés Gimnázium egykori tanárai tanítottak, akik bejártak az intézménybe. A '49-ben kezdett I. osztály osztályfőnöke *Scheidl* Venánt volt: kicsi, sovány, szigorú ember, simára leszorított, hátrafésült ősz hajjal, nikotintól sárga ujjakkal. Magyar és latint tanított. A matematikát *Korányi* Szevér tanította, aki csontos mutatóujjával néha akkorát bökött a táblára, hogy a folyosón is hallani lehetett, néha a skapulárával törölte a táblát, ha nagyon belefeledkezett egy-egy levezetésbe. A háború előtti Szent István Társulati kiadású tankönyvnek ő volt egyik szerzője (Borossai – Holenda – Korányi). Addig soha nem hagyta abba, amíg mindenki meg nem értette az új anyagot. Görögöt – ennek az osztálynak – először *Vértes* Zoárd igazgató, majd a másodikban *Frey* Kasszián tanította, németet pedig *Monsberger* Ulrik, a későbbi igazgató.

A reáltárgyak tanárai? Elsősorban a (vörös hajú) karkáplán, az ezermesternek tartott *Besenyői* Zoltán említhető. Hozzá mindenki bármilyen tantárgyi vagy személyi problémájával fordulhatott. Az énektanár a bazilika karnagya volt Bálint Ferenc, aki a rossz májű felsősök (III–IV. o.) szerint a zenetörténetet úgy sorolta, hogy Bach-Bálint-Beethoven ...

A testnevelés órákat, mivel tornaterem nem volt, a tenispályán tartották, amely a “Hegyoldal” alján, az épület gazdasági kijárata mellett volt.

Az *első* tanévben az osztályoknak keményen meg kellett küzdeniük – az ország különböző régióinak különböző nívójú iskoláiból jöve – egy olyan magas követelményszintet állító tanári karral, mint az Esztergomi Bencés Gimnázium tanári kara. Különbséget jelentett, hogy voltak latinosak, és olyanok is, akik korábban nem tanultak latint. Ezek a szintkülönbségek azután nagy szórást eredményeztek a félévi és az első évvégi bizonyítványban. A kisszeminaristák csak stencilezett bizonyítványokat kaptak, amelyeket lemásolhattak a szülői láttamozáshoz, majd vissza kellett adniuk.

Az osztályfőnökök az év végi jelentésekben a tanulmányi eredmények javulásáról számoltak be, amiben legtöbbször örömmel részesültek

8. A kisszeminarista élet

Hétköznapiakon korai kelés, mosakodás, reggeli ima a kápolnában és 15 perc elmélkedés. Utána szentmise a kápolnában. 15 perc rendrakás a hálóban, reggeli, 30 perc studium a tanítás megkezdése előtt, ½ 9-től tanítás. 13^h-kor ebéd. Utána adoráció a kápolnában, 15 perc

³⁴⁸ Balogh Margit: A MKPpK Tanácskozásai 1949–1965. között. Budapest, 2008. I. kötet 122. old.

rekreáció, majd studium 2 szakaszban, közötté séta. Vacsora előtt Szentírás olvasás, 19^h-kor vacsora, adoráció, rekreáció, esti ima, 21^h-kor lefekvés.

Vasárnaponként és ünnepnapokon a kisszeminaristák is a *bazilikába* jártak a nagymisére, illetve a vesperásra. A stallumban reverendában, karingben ülhetek a kanonokok és a teológusok előtti sorokban. Adventben a rorarékat a Bakócz kápolnában tartották. Nagymiséken az egyik előénekes (a szeminárium akkori cantus magistere), majd karkáplán, később a Keresztény Múzeum vezetője lett. Érdekes játéka a sorsnak, hogy a szemináriumi kápolna egyik orgonistája, az /elfagyott ujjú/ kékreverendás kisszeminarista növendék, később a Központi Szemináriumban cantus magister, élete második felében a Keresztény Múzeum és a Bazilika Kincstárának főigazgatója lett.

A bazilika ünnepi *nagyharangját* négy teológus húzhatta, a nyelvét pedig külön kondították. (Mára már gépesítették.)

Nagy izgalommal várt esemény volt 1949-ben a *beöltözés*. Akkor már csak két kisszeminaristának volt kék reverendája a II. osztályos orgonistának és az egyik IV. o.-osnak. A háború előtt a kék reverenda volt a kisszeminaristák egyenruhája, fekete övvel (cingulussal), és fekete lószőrbevonatú gombokkal.

Ez az I. osztály – fegyelmi büntetésként – a szokásos időpontnál, Krisztus Király vasárnapjánál, ami akkor október utolsó vasárnapján volt, egy hónappal később öltöztetett be. A büntetés oka az a szabálysértés volt, hogy a duktor távollétében studium (tanulás) időben rendetlenkedtek a stúdiumban (a tanulószobában), és megszegették a beszédtilalmat (szilenciumot). A fegyelmi előírások megszegését drákói szigorral büntették. A beöltözés nagy házi ünnepség volt, amelyre beléphettek a szülők és a rokonok is. Ekkor feloldották a szeparációt, és színi előadás is volt a márványfalú „aula maior”-ban (a díszteremben).

Városi sétára – a délutáni tanulási idő szünetében – négyes-hatos csoportokban naponta volt lehetőség. Az üzletekbe szabadvolt bemenni, de magánlakásba – kicsapás terhével – nem volt szabad belépni.

Nagysétákra, a félnapos kirándulásokra ritkábban volt lehetőség. Ilyenkor a duktor (növendék felügyelő) volt a túravezető a közeli hegyekbe, többnyire a Vaskapura. Szombat délutánonként lehetőség volt a szigeten futballozni. Kialakult csapatok küzdöttek, de voltak mérkőzések osztályok között is.

Látogatókat minden hónap első, vagy harmadik vasárnapján lehetett fogadni. Apák ritkábban jöttek, nagynagymamák, édesanyák szinte minden alkalommal, rendszeresen jöttek és hozták az otthoni ízeket, (többségben zsírral leöntött sült húst, szalonnát, vaját, lekvárt, kenyeret).

A *kulturális* élet alapvetően a tanulmányi képzéssel összefüggő irodalmi műveltség megszerzésére irányult. Mivel a Bencés Gimnázium iskolai könyvtára az államosítás martaléka lett, nagy hiány mutatkozott könyvekben. Ezért az előljáróság a főegyházmegye vezetőségéhez fordult a hiány enyhítésére.

A vicarius generális körlevelet³⁴⁹ bocsátott ki annak érdekében, hogy a papság járuljon hozzá a szükséges irodalmi művek beszerzéséhez.:

„Az esztergomi Cursus Praeparatorius³⁵⁰ növendékeinek irodalmi kiképzéséhez szükség volna az alábbi művekre: Zrínyi: Szigeti veszedelem; Kármán művei – főleg a Fanni hagyományai; Kazinczy: Pályám emlékezete; Katona J.: Bánk bán; Vörösmarty művei, főleg a Csongor és Tünde, Két szomszédvár; Petőfi művei: János vitéz, Bolond Istók; Kemény Zs.: Zord idők; Arany J.: Toldi trilógiája, Jókai M.: Az új földesúr; Gárdonyi G. Az én falum, Egri csillagok, Isten rabjai; Herczeg F.: Az élet kapuja, Pogányok, Bizánc, A híd; Harsányi: Ellák.

³⁴⁹ Levéltár 5493/1949. sz. körlevél (p.1)

³⁵⁰ A Praeliminaris és a Praeparatorius nevet egyaránt használták a kisszeminárium megnevezésére.

Kérem, hogy akinek ezekből a művekből egyik vagy másik nélkülözhetően rendelkezésre áll, szíveskedjék azt a Cursus igazgatóságához eljuttatni az esztergomi szemináriumba.”

A Szeminárium vezetősége több ünnepen hangversenyt rendezett. A középső tanévben volt az intézmény Nagyszombatból Esztergomba költözésének 100 éves évfordulója. Ennek alkalmából délelőtti ünnepi ülés, délután színelőadás volt. A teológusok mutatták be „Calderon de la Barca grandiózus művét: a „Nagy Világszínház”-at.

A termekben kályhával fűtöttek, amihez a 8 fős „ügyeletes” csoportnak kellett a séta ideje alatt a tüzelőt felhordania, és az esti szabadidőben a kályhákat kihamuznia. A feladat egy-egy hétre szólt. A kiadagolt tüzelő valószínűleg nem lehetett sok, mert a gimnazista kispapok a „hegyoldal”-nak nevezett szemináriumi kertben gyakran száraz fák/ka/t vágta ki, illetve „tőkéztek,” vagyis a kivágott fák földben hagyott tőkéjét kiásták.

1949-ig a Városi Fürdőnek volt olyan fedett medencéje, amelyet ki lehetett bérelni egyneműek használatára. Ezt a lehetőséget 1950-ben megszüntették, az uszodát „koedukálták.” Ezt tudva 1949-ben megkezdték a Szemináriumban a kádas kabinok építését, s amikor elkészült, megszűnt az uszodába járás. Egy alkalommal műszaki hiba miatt nem volt használható a fürdő, akkor a házi mosoda nagy betonkádjaiban lehetett fürödni.

9. Tanulmányi eredmények

Elérkezett az tanév vége: az osztályfőnökök elkészítették a jelentéseket az éves munkáról és a növendékek tanulmányi jellemzését, valamint az érdemjegyek összesítő táblázatát, amelyet az igazgató megküldött a rektornak., a rektor pedig beszámoló jelentést írt – Drahos Károly protonotárius, kanonok, érseki helytartó időközben bekövetkezett halála után megválasztott – dr Hamvas Endre csanádi püspök, esztergomi káptalani helynöknek, a későbbi apostoli adminisztrátornak.³⁵¹

ESZTERGOMI ÉRSEKI PAPNEVELŐINTÉZET IGAZGATÓSÁGA.

153/1950. sz.

„Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök, Káptalani Helytartó Úr!

Mély hódolattal terjesztem Excellenciád elé a Cursus Praeparatorius Theologiae növendékeinek progressusait és információit.

A teljesítmény színvonala különösen az I. osztály gyengesége miatt alacsonyabb a tavalyinál. Három kitűnő tanulónk van:” IV. o. 2 , I. o. 1 fő. Jeles rendűek: III. o.: 1, II. o.: 4 fő.

Kifejezetten debilis jeggyel végzett az I. o.-ban 2 növendék, „nincs meg a következő osztályok végzéséhez szükséges intelligenciájuk.”

Velük egy sorban állnak ebben a minősítésben, hogy nem tudjuk őket tanulmányaik nálunk való folytatására ajánlani: a III. o.-ban 1 növendék, aki 22 éves létére egyik tárgyból az alatta lévő osztály leggyengébbjénél is gyöngébb, és általában nem fogja győzni az utolsó osztály feladatait, és az I. o.-ban 1 növendék, aki roppant hiányokat mutat több tárgyból is, az alapok hiánya miatt is.

³⁵¹ Levéltár – 153/1950. jún. 27. sz. levél, /a mellékleteket szemálya jellegük miatt nem közlöm./

Utolsó nekilendülése miatt föltételes megtartásra ajánlom a II. o. 1 kispapját, – aki gyenge információja miatt is dorgálást érdemel – ha ősszel latinból kielégítő vizsgálatot tesz le.

Jelentésének elfogadását kéri és mély hódolattal csókolja Excellenciád Felszentelt Kezét
Esztergom, 1950. június 27-én

/Öt melléklettel/

protonotárius, kanonok, rektor

A tanév végén minden növendékről *véleményt* (információ) írt a prefektusa. Az információs napló – mérete, mint a föliáns felvételi anyakönyv, – latin szövegű rubrikákat³⁵² tartalmazott: *Nomen alumni, locus et tempus nativitatis / linguas callet / Indoles naturalis – Pietas / Disciplinae observatio – Modus conversandi / In ordine et munditio – Modus dicendi ad populum / Profectus in studiis / Observatio*. Az utolsó rubrika kivételével 1-3 számjeggyel minősítik a növendéket, az utolsó bejegyzés szöveges.

Két – a névsorban egymás után következő növendék jellemzése a tanulmányi előmenetel és az észrevételek rovatban az első és a második osztály végén, *prefektus váltás* után:

– 1949/50 (*Sima János prefektus*)

„A”: nógrád-megyei, jórendű: „Őszinte, vidám, szerény, kibontakozásától sokat remélhetünk.”

„B” budapesti, elégséges rendű: „Hivatását szereti, de gyenge akaratú, lusta, fegyelmezetlen, tiszteletlenséget érint szabad közvetlenségével, önző az étkezésnél, gyerekes, kezd fejlődni.”

– 1950/51. (*Dr. Liska Zoltán prefektus*)

„A” nógrád-megyei, változatlanul jórendű: „sok még benne a gyermekes vonás, önzés, kivétel keresés. Itt-ott nem egészen nyílt, alaptermészetében van az összeférhetetlenség, jóakarattal küzd ellene, alázattal hagyja magát vezetni. Meg kell szeretetnie magát társaival, jóakarata eredményt ígér.”

„B” budapesti, immár ő is jórendű: „Kezd kinőni a kezdeti serdülőkori aggályosságából és gyerekeségekből. Szépen halad, minden lelki ügyet nagy jóakarattal és komolysággal végez, szorgalmas, összeszedett.”

A bemutatott példa igazolja, hogy nem lehetett kiszűrni az előjárók *szubjektivitását*. Véleményük esetlegesen befolyásolta egyesek elbocsátását, vagy kiemelését, sorsának alakulását, sokszor egész életére (mint később a „káderlap”).

Erdős Mátyás – a mindig jókedélyű spirituális – akinek megszólítása „úr” volt, de a növendékeknek igazán „atyja” volt, személyre szabott, hosszú kérdőívet szerkesztett a vakációra indulóknak, amit „krumplisföld”-nek nevezett, amelyen „dolgozni” kellett.

A vakációra az Elöljáróság a *helyi plébánosokra* bízta a növendékek lelki és fegyelmi gondozását, akiktől a magatartásáról, viselkedéséről, vallásosságáról szigorú kérdések szerinti véleményt kértek a vakáció végén.

10. A harmadik tanév külső eseményei

A nyár – a Szeminárium és a szemináriumi élet szempontjából – eseménytelenül zajlott. Voltak növendékek akik engedéllyel tovább maradtak az intézetben, vagy hamarabb visszatértek.

³⁵² A növendék neve, születési helye és ideje / nyelveket ért / természetes tulajdonságai – jámborság / fegyelem megtartása – társalgási módja / rendtartása és tisztasága – beszédmódja a néphez / tanulmányi előmenetele / észrevételek

1950. szeptember 12-e volt a „bevonulás” napja, amikor a nyári csendbe borult Szeminárium újra étellel, és – a kisszeminaristák miatt – zsibongással telt meg. A kialakult barátságok révén sok mesélni való akadt, különösen azoknak, akik civilben vonultak be korábban, és reverendában tértek haza a vakációra. Egy egészen új világ nyílt meg számukra otthon, „*tisztelendő urak*” lettek, és az egyházközség tekintélytisztelő öregjei is így szólították őket. A szigorú fegyelem és fegyelmezés hamar helyreállította az élet rendjét, és a „szilenciumok” idején elcsendesedett a ház.

Szeptember 15-én „Veni Sancte,” tanévévnyitó ünnepély, új tantárgyak, tankönyvek, órarendek kapták meg a figyelmet.

Október 5-én a Püspöki Kar konferenciáján³⁵³ a jegyzőkönyv szerint szóba került a *kongrua*-ról (egyháziak havi államsegélye = fizetés) folytatott tárgyalás, amelyen a szemináriumokban tanuló kispapok után is járni fog egy ½ kongrua. Emiatt Grósz érsekhez be kell jelenteni a teológusok számát. A Püspöki Kar először elvi megállapodást akar kieszközölni, csak azután közlik számszerűen, hogy „az összegtől a minisztériumban ne ijedjenek meg.”

„Ha a szemináriumnak van a 600/1945. ME 17.§ /2/ alapján tárcaközi bizottsági határozata (szeminárium, kulturális cél vagyron nélkül nem tartható fenn – segélyre szorul), részére közületi beszerzési kedvezmény adassék.” Grósz érsek szerint ezt megígérték.

A kapcsolatos intézkedések végrehajtására levél³⁵⁴ készült az

ESZTERGOMI FŐEGYHÁZMEGYEI HATÓSÁGTÓL

4916/1950. sz..

Szeminárium Tisztelendő Elöljáróságának

4751/1950 sz. alatt utasítottam, hogy a teológusok számát közölje az Egri érsek úr őexcellenciájával. Most az előkészítő tanfolyam növendékeinek számát is kéri, ezért ezt pótlólag küldje meg ugyanazon címre, nekem megküldve levelének másolatát.

Esztergom, 1950. október 20.

Dr. Hamvas Endre

Dr. Hamvas Endre.

csanádi püspök

esztergomi apostoli adminisztrátor

A kongruatárgyalások örvén a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium széleskörű felmérést folytatott³⁵⁵ az egyházmegyéknél. A körlevél az Esztergomi Főegyházmegyei Hatósághoz is megérkezett:

Vallás és közoktatásügyi Minisztérium Budapest, V., Szalay – u. 10

Telefon: 313-572

Előadó: dr. Spáczel István

1100-9-1/1950

Vallási osztály

Tárgy: Kisszemináriumról
adatközlés

Hiv. sz.: -

Melléklet:-

³⁵³ Balogh Margit: A MKPpK Tanácskozásai 1949–1965. között. Budapest, 2008. I. kötet 275. old.

³⁵⁴ Levéltár: 4916/1950. okt. 20. sz. levél

³⁵⁵ Levéltár: 1100-9-1/1950. okt. 31-i levél

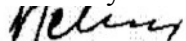
„Expressz alánlattan közölni szíveskedjék, hogy az egyházmegye tart-e fenn küsszemináriumot középiskolai vagy általános iskolai papnövendékek számára.

A közlés terjeszkedjék ki arra is, hogy a küsszeminárium hol, és mióta működik, milyen osztályokkal, milyen létszámmal, ki a fenntartója, anyagi szükségleteit miből fedezik.

nemleges jelentést is kérek.

Budapest, 1950. évi október hó 31. napján

A kiadvány hitelélül:

s. hivatal vezetője

Gyetvai János s.k.

osztályvezető

Főtisztelendő Főegyházmegyei Hivatal
Esztergom”

Az Érseki főhatóság feltehetően nem kapott kellő tájékoztatást a felmérés pontos (vagy „fedő”) címéről-okáról, és ezért igyekezett elhárítani minden, az államhatalomnak adandó adatszolgáltatást.

Ezért a vicarius generalis kitérő választ³⁵⁶ küldött:

ESZTERGOMI FŐEGYHÁZMEGYEI HATÓSÁGTÓL

5210/1950. sz.

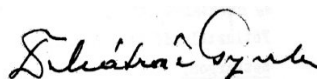
Tárgy: Küsszemináriumokról adatközlés
Hiv. sz. VKM. 1100-9-1/1950. Vallási o.

Fenti számú megkeresés kapcsán közlöm, hogy az esztergomi főegyházmegye Papnövendékei között az iskolák államosítása óta középiskolai tanuló nincs;

Általános iskolai tanuló azelőtt sem volt, sem most nincsen. A Hittudományi főiskolára készülőök számára 1948. szeptember 1-től „cursus praeparatorius” /előkészítő tanfolyam/ létesült, amelynek négy évfolyamán jelenleg 83 növendék van.

A cursus praeparatorius fenntartója az esztergomi főegyházmegye. Az anyagi szükségletek fedezése a növendékek által befizetett némi tandíjból és templomperselyekből történik.

Esztergom, 1950. november 4.

vicarius generalis

Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium Vallási Osztályának

B u d a p e s t

V., Szalay utca 10.

November 21-én újabb levél³⁵⁷ érkezett a VKM-től:

³⁵⁶ Levéltár: 520/1950. nov. 4. levél

³⁵⁷ Levéltár: 1100-12-1/1950. nov. 21. levél

Hivatkozási szám: 1100-12-1/1950. Vallási osztály	/címer/ VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM Budapest, V., Szalay utca 10-12. Címzett: Főegyházmegyei Hivatalnak, <u>S z é k h e l y é n</u> Hivatalból díjatalányozva	Tárgy: Teológiai hallgatók névsorának bekérése
---	---	--

Sürgősen szükségem van az egyházmegye papnevelőjébe a folyó tanévben beiratkozott teológusok pontos, és az illető évfolyamot is feltüntető névsorára. Kérem a Főegyházmegyei Hatóságot, hogy ezt a kimutatást postafordultával, de legkésőbb f. hó 25-ig hozzám, az alábbi címre beküldeni szíveskedjék: Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, V., Szalay utca 10. I. emelet, Vallási o.

Budapest, 1950. november hó 21. napján.

A kiadmány hitelül:

/körbélyegző/

dr. Simon Sándor s.k.
főelőadó

segédhivatal vezető

A Főegyházmegyei Hivatal elkészítette, vagy bekérte a Szemináriumtól a növendékek névsorát, és postafordultával megküldte³⁵⁸ a Minisztériumnak.

ESZTERGOMI FŐEGYHÁZMEGYEI HATÓSÁGTÓL

5589/1950.

Tárgy: Teológiai hallgatók névsorának
bekérése.

Hiv. sz.: 1100-12-1/1950

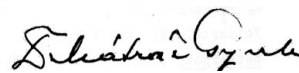
Mell.: 2 db

Fenti számú átirata kapcsán ./ alatt csatoltan megküldöm az Esztergomi Érseki Papnevelő Intézet teológus növendékeinek névsorát az 1950/51. tanévről.

A teológiára való felkészítő tanfolyam növendékeinek névsorát ./ alatt.

A Budapesti Központi Papnevelő Intézet /Budapest, V., Papnevelde u. 7./ növendékeit ezek a névsorok nem foglalják magukban.

Esztergom, 1950. november 23.

vicarius generalis

Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium Vallási Osztályának

B u d a p e s t

V., Szalay utca 10.

³⁵⁸ Levéltár: 5589/1950. nov. 23. sz. levél (A névsorokkal ld. SzT: „Tíz és annak következményei” c. tan.-ban www.mek.oszk.hu)

A Püspöki Kar 1951. január 4-ei konferenciáján³⁵⁹ újra napirendre került a kisszemináriumok kérdése.

11. A kisszemináriumok egységesítéséért

„A teológiai előkészítő tanfolyamnál törekedjünk kidomborítani annak teológiai szakiskola jellegét, hogy kifogás alá ne essék, és zugiskolának ne minősítsék. Ez az 1364 Canon szerint való iskola. Nevezhetjük „hittudományi középiskolának.” Magyar órákon a magyar katolikus írókat ismertessük, latin órákon a szentatyák, az evangéliumok, a zsoltárok latin szövegét. Beállítható egy kis magyar patrológia. A filozófia órán ismertethetők a különböző filozófiai irányzatok. ... Szerepe legyen az egyházi éneknek, zenének.”

A püspökkari konferencia után Grösz érsek az esztergomi főhatóságnak is megküldte a kisszemináriumra vonatkozó javaslatot³⁶⁰, amit a kalocsai kisszeminárium rektora készített.

103/51. isk.

A Kalocsai Érseki Hatóságtól

Tárgy: Hittudományi közép-
iskola tananyaga

Mellékletek száma: 3 db

Hivatkozási szám: -

Főtisztelendő
FŐEGYHÁZMEGYEI HATÓSÁGNAK
ESZTERGOM

A folyó hó 4-én tartott püspökkari értekezlet határozatának megfelelően másolatban megküldöm az egeri érsek úrnak az egeri Cursus Praeparim igazgatójához intézett levelét, a kalocsai kisszeminárium rektorának az itteni Cursusról szóló jelentését és a kalocsai Cursus órarendjét.

A Püspöki Kar már 1949. november 22-én megállapította, hogy „a négyéves előkészítő tanfolyam célja, hogy az általános iskolát elvégzett papnövendékek az egyházi törvénykönyv 1364. canonjának előírása szerint a hittan, a latin és a hazai nyelv alapos elsajátítása mellett megkapják azt az általános műveltséget, amelyre a leendő papnak a mai viszonyok között szüksége van. A tantervben minél jobban ki kell domborítani a tanfolyam speciális jellegét, a teológiára való előkészítést.

A speciális jelleg kidomborítására nagyon alkalmas a „Hittudományi Középiskola” elnevezése, ezért a Cursus Praeparatorius magyar nevéül ennek bevezetését ajánlom.

Kiváló tiszteletem nyilvánításával vagyok

K a l o c s a , 1951. január 8.

/kalocsai érsek/

/körbélyegző/

³⁵⁹ Balogh Margit: A MKPpK Tanácskozásai 1949–1965. között. Budapest, 2008. I. kötet 313. old.

³⁶⁰ Levéltár: 103/51. isk. a kalocsai érsek levele

M á s o l a t

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Érsek Úr!

A 604/1950. isk. sz. leirattal kapcsolatban tisztelettel jelentem³⁶¹ a következőket:

A kalocsai Cursus Theologiae Praeparatorius-t a Nagyméltóságodtól kapott szóbeli utasítások, valamint a 3066/50, a 3089/50 és az 5094/50 sz. leiratok szellemében kezdettől fogva teológiai előkészítő szakiskola jelleggel állítottam be. A latin nyelvű megnevezés mellett gyakran használtuk az iskolafaj jelölésére a „hittudományi középiskola” nevet, amely kifejezetten szakiskolára utal. A részletekben ez a hittudományi előkészítő jelleg még élesebben kidomborodik.

A magyar nyelvi órákon külön foglalkoznak a katolikus költéssel. Másik órán az olvasás, szavalás, szónoklás alapelemeit tanulják, és gyakorolják, előjátékkal a homiletikai tanulmányoknak.

Filozófiában történeti áttekintés keretében a különböző irányok alapvető szembeeszülését tanulmányozzák /pl. idealizmus és materializmus a századok folyamán/, és aktuális kérdések filozófiai gyökereit keresik.

Latinban az I. évfolyam a nyelvtan elemeit és a szókincs gyarapítását gyúrja egész éven át; a II. évfolyam már szentírást fordít, a III. évfolyam szentírást, zsoltárokat, /az új szöveg szerint/ és a liturgikus szövegeket, a IV. évfolyam pedig „Patrológia” címen a latin Szentatyákat fordítja le, és a filozófia stílusába vezetődik be.

A III. és IV. év a görög nyelvű szentírást fordítja és elemzi.

Mind a négy évfolyamon végigvonul a „biológia”, amelynek keretében az ásványtan és csillagászat, a növénytan, az állattan és embertan is feldolgozódik a sejtten, öröklés legmodernebb kérdéseivel együtt.

A medicina pastoralis nevet nem használjuk, de az I. évfolyamon én adok egészségügyi alapokat, a többi évfolyamon pedig a tanterven kívül heti 2 esti órában a serdülőkorú teljes biológiát és pszichológiát tárgyalom.

Harmóniumot a II., III. és IV. év kötelezően tanul, az I. év csak azért nem, mert kevés a két rendelkezésre álló 2 zongora és 3 harmónium. A zeneórákat szintén én adom, elméleti és gyakorlati vonalon egyaránt. A II. éves év végére már violin és basszusukulcsban játszik, a III. éves könnyebb kottákat és gyakorlatokat gyakorol, a IV. éves pedig már a „Szent vagy Uram” nehéz kottaival birkózik. Ettől függetlenül nyolcan tanulnak zongorát Maristella nővértől. /A harmónium-tanulásnak is kívánatos és legkitűnőbb alapja a zongoratudás./

Korális éneket az I–II. évfolyam heti 2 órában, a III–IV. évfolyam heti 1 órában tanul, ehhez járul heti 2 óra mind a négy évfolyamnak közös gyakorlati énektanulásra. Ennek mestere Vág tanár úr.

Szakszerű testnevelés helyett játéktanulás, játékvezetés, sport szerepel. Reggeli torna corpusonként /hálótermenként/, menetelő gyakorlatok és alaki kiképzés minden nagysétán.

Legyen szabad még hivatkoznom arra a tanrendre, amelyet Cserepes igazgató úr négy példányban nyújtott be a tb. kanonok, irodaigazgató úrnak.

³⁶¹ Koszterszitz J. rektor összeállítása

(az órarendet ld. SzT: Tíz év és annak következményei Bp. – 2002. 87. old. www.mek.oszk.hu)

A tanári kar lelkesen és szeretettel vállal minden munkát és ezt a legmodernebb igényeket kielégítő tanrendet szívvel lélekkel vállalja magáénak és csinálja.

Nagyméltóságod felszentelt kezét csókolva maradok
mély tisztelettel

Kalocsa, 1950. XII. 31.

Dr. Koszterszitz József sk
/Dr. Koszterszitz József/
kanonok, a kisszeminárium rektora

Az érsek levelére dr. Hamvas Endre csanádi püspök, esztergomi apostoli adminisztrátor válaszolt³⁶²

AZ ESZTERGOMI ÉRSEKI FŐHATÓSÁGTÓL

253/1951. sz.

Excelleciás és Főtisztelendő Érsek Úr!

Köszönöm Nagyméltóságodnak 103/51. sz. alatt küldött értesítését és mellékleteit a teológiai előkészítő tanfolyam tárgyában.

Legyen szabad aggodalmamat kifejezni a „Hittudományi Középiskola” elnevezés ellen. Ez az aggodalmam a legutóbbi püspöki konferencia óta támadt. Ezzel az elnevezéssel besorolják iskolánkat a többi szakközépiskolák közé, és így a céllal ellenkező következményekkel számolhatunk. Az egri érsek úr is ezen a felfogáson látszik lenni iskolájának igazgatójához írott levelében., ahol hangsúlyozza, hogy az „előkészítő tanfolyam nem a középiskola házi studiuma,” és „nem az összehangolást, hanem ellenkezőleg, az ellenkezőt” akarja.

Fogadja Excellenciád őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Esztergom, 1951. január 17.

Dr. Hamvas Endre
/Dr. Hamvas Endre /.
csanádi püspök,
esztergomi apostoli adminisztrátor.

Főtisztelendő

G r ő s z J ó z s e f érsek úr őexcellenciájának

K a l o c s a

Az apostoli kormányzó megküldte a Szeminárium vezetőségének a Kalocsáról tájékoztatásul a kalocsai gyakorlatról kapott levelet. A rektor meghallgatta a teológiai tanárok véleményét, majd a kisszeminárium igazgatója – annak figyelembe vételével – elkészítette a bencés tanári karral egyeztetett javaslatát, amelyet a rektor felterjesztett³⁶³ az apostoli kormányzónak, Hamvas püspöknek.

³⁶² Levéltár: 253/1951. jan. 17. sz. levél

³⁶³ Levéltár: 22/1951.febr. 16. sz. levél

 ESZTERGOMI ÉRSEKI PAPNEVELŐINTÉZET IGAZGATÓSÁGA.

22/1951. sz.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr!

A 253/1951. sz. leirattal kapcsolatban tisztelettel felterjesztem a Cursus Praeparatorius igazgatójának jelentését, amely az előkészítő tanáraival folytatott megbeszélés eredménye.

A kérdés fontossága arra késztetett, hogy a teológia tanári és előjárói karával is megtárgyaljuk a Cursus esetleges jövőbeni reformjának gondolatát. A megbeszélés eredményét az alábbiakban bátorkodom összefoglalni.

1. Alapvető kérdés, – mint dr. Monsberger igazgató úr jelentéséből kitűnik, – vajon szakiskola legyen-e az előkészítő tanfolyam, vagy általános műveltséget adó középiskola. Teljesen megértjük az egri érsek úr öexcellenciájának csatolt iratában, az 5. pontban említett létkérdést.

Úgy gondoljuk azonban, hogy ez inkább az elnevezés és kifelé való adminisztráció kérdése.

Egyöntetű kívánságunk az, hogy az előkészítő továbbra is általános műveltséget adó középiskola legyen. A meglévő középiskolai tantárgyak keretén belül azonban hozzon mindent, ami jellemnevelés, katolikus és lelkipásztori szempontból kívánatos. Tehát egyházas irányú és tartalmú középiskola.

2. Ezen állásfoglalásunk megkönnyíti a teológiai tanárok munkáját a jövőben. Növendékeink jórésze ugyanis csak az érettségi után jön a szemináriumba, nem lehet tehát az előkészítő tanfolyamot annyira szakosítani, hogy két lényegesen különböző szellemi nívón lévő elsőéves csoport kezdje a teológiát.

3. További szempontunk: a pap a legkülönbözőbb társadalmi osztályból való hívek lelkipásztora. Kívánatos tehát, hogy az országban szokásos u.n. általános műveltséggel rendelkezék.

4. Legfőbb indokunk és érvünk a túlságos szakosítás ellen a Szentatya kifejezett állásfoglalása. Sem gyakorlatinak látszó szempontok, sem a létkérdés ügye nem látszik elég oknak arra, hogy ezzel a legfőbb irányítással szembeszálljunk.

XII. Pius pápa „Menti nostrae” kezdetű papi Adhortációjában ezt mondja: „Irodalmi és tudományos szempontból a növendékpapok semmiben sem maradjanak el világi osztálytársaik mellett. Ez egyrészt biztosítja az ifjak komoly kiképzését, másrészt megkönnyíti az olyanok kilépését, akik hivatáshiány miatt világi pályára akarnak menni. Az ilyenek így hálások lehetnek a szemináriumban nyert kiképzésükért, és mint derék katolikusok működhetnek az életben.”

A Rómában 1950. nov. 26 – dec. 8-ig tartott szerzetesek világkongresszusa ebben a szellemben hozta döntését, hogy a klerikális szerzetesek noviciátusába csak olyanokat vegyenek fel, akik már elvégezték az illető országban szokásos középiskolát.

5. Legyen szabad végül a magyar reáliskolák analógiájára hivatkoznunk. A műegyetemi tanárok tapasztalata szerint a humánus tudományokon felnőtt, gimnáziumot végzett diákok sokkal jobb eredményeket mutattak fel a műegyetemen, mint a szakiskolának tervezett reáliskolák növendékei. Ez a tény végül is a húszas években a reáliskolák megszüntetését eredményezte.

A főiskolai tanári karral folytatott beszélgetés eredményét a fentiekben bátorkodom előterjeszteni. A Cursus igazgatójának jelentését ./ alatt mellékelem.

Mély tisztelettel

Esztergom, 1951. febr. 16.

Dr. Rückenförst

apostoli protonotárius, kanonok, rektor, prodirektor

Melléklet:

Méltóságos és Főtisztelendő Rektor Úr!

Az érseki főhatóság 253/1951. sz. leirattal kapcsolatban legyen szabad, a Cursus tanári karával való megbeszélés után, a következőket tisztelettel jelentenem:

Mielőtt részletekbe bocsátkoznánk, tisztázni kellene a Cursus igazi jellegét. Kifejezetten csak előkészítő tanfolyam-e, vagy más is. Ennek tisztázása után egy, ezzel az üggyel megbízott szaktestületnek kellene az összes idevágó kérdéseket – tananyagot megtárgyalni és legalább nagy vonalakban az irányt megszabni, mit és mennyit tanítsanak az egyes osztályokban az egyes felvett és szükségesnek vélt tantárgyakból. A profán tudományokból is közöljük a növendékekkel azokat az ismereteket, amelyek nemcsak materiális, hanem formális szempontból nélkülözhetetlenül fontosak és szükségesek a teológiai képzés és az általános műveltség szempontjából. Természetesen a profán tudományokból előadott anyagnak pedagógiai szempontból mindenképpen értékesnek kell lennie. Tehát úgy kell kiválasztanunk a profán tudományokból közlendő ismereteket, hogy azok egy zárt, logikus rendszert alkossanak, mert csak így remélhető, hogy ezek a stúdiumok ki fogják fejteni a bennük lévő nevelő, formáló erőt. A lexikális ismeretek nevelő ereje vajmi kevés. Főleg attól kell óvakodni, hogy a profán tudományokból közlendő anyag ne legyen annyira körülhatárolt, hogy a növendékek valami torz, elriasztó képet tudjanak csak magukban kialakítani az illető tudományok mai állapotáról. A Szentatya a „Menti nostrae” kezdetű apostoli iratában a növendékpapság tanulmányi kiképzésére vonatkozólag azt mondja, hogy irodalmi és tudományos vonalon a kispapok világi osztálytársaiktól semmiben ne maradjanak el. Az általános műveltségen épül fel a pap szaktudása is.

Ezért mivel „a szociális kérdések nagyon jelentősek, a súlypont mégis az angyali Doktor útmutatása szerint adandó filozófiai és teológiai tárgyakra helyezendő, összekötve a mai kor felvetette problémákkal és a tévedések ismertetésével.” Amennyiben módunkban áll, minden tantárgynál rámutatunk az örök természetfeletti szempontokra és elévülhetetlen igazságokra, természetesen az adott körülmények szerint /állami könyvek/.

A filozófiában Bognár Cecil tankönyve szerint történik az oktatás heti 2 órában.

A történelem tanításával kapcsolatban megoldandó a görög-római történelem tanításának kérdése, ami jelenleg hiányzik a Cursus tananyagából, és az ált. iskolában sem tanulták. Ezen anyag tudása nélkül nemcsak a világtörténelem számára hiányzik a jövő korok egyik alappillére, de még inkább az egyházi, keresztény kultúra, filozófia és többi megértése szintén leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik.

A magyar történelemből közismert, hogy milyen nagy szerepet játszottak politikai életünkben az esztergomi érsekek, ill. hercegprímások. Egy-egy küzdelmes korszak egész más színt, értelmet nyer előttünk, ha ismerjük az akkor élő esztergomi érsekek állásfoglalását. Gyenge, könnyelmű királyok, nehéz megpróbáltatások idején mindig a jog, igazság, erkölcs

védelmesői voltak. Ajánlatos volna rendszeresen tanítani valamennyi, de legalább a kiemelkedő esztergomi érsekek életét és működését.

Magyar nyelv és irodalom: I. o. anyaga: Magyar nyelvtan/Hangtan, Szótan, Mondattan, Helyesírás/ Irodalomelmélet/Stilisztika, Retorika, – különös tekintettel a szónoklatokra, Poétika, Esztétika/ Segédkönyv ezekhez: dr. Fűr István: Magyar nyelvi összefoglaló. Szeged 1947. – Mindezek olvasmányok, költemények, beszédek alapján.

II. III. IV. o. anyaga: Irodalomtörténet; II. o. Irodalomtörténet 1800-ig. III. o. Irodalomtörténet – XIX. sz. IV. o. Irodalomtörténet – XX. sz. és a külföldi katolikus irodalom.

Az irodalomtörténet feldolgozása, menete dr. Fűr István: A magyar irodalom országútján I.–II. /1948/ – Kladassy-Vajtai: A mi íróink /1948/ alapján. Helyesbítve a helyesbítendőket, hozzáadni a katolikus vonatkozásokat Temesvári Pelbárttól kezdve a legújabb katolikus írókig. A helyesbítést minden tanár elvégezné. Vagy ezt és a kat. irodalom bővebb és elevenebb bekapcsolását, írói arcképek megrajzolását megoldhatná egy munkaközösség az összes Előkészítő Tanfolyamok s esetleg más tanárok bevonásával. Megjelölni azokat a kat. írókat, akik nem maradhatnak ki az irodalomtörténetből. Ezeket kiosztani a munkaközösség tagjai közt. Ők a nekik szánt írókat – egyet-egyet vagy többet – kidolgoznák úgy, hogy a következő iskolai évben a tervezet szerint indulhatna meg a munka.

Aligha szükséges indokolni a külföldi kat. irodalom ismertetésének gondolatát. Az a tény, hogy ezek az írók – pl. Claudel, Mauriac, Bernanos, Chesterton, S. Undset, stb – világviszonylatban is elismert nevek, – a kat. öntudatot csak fokozzák.

A latin nyelv óráin /I. o. heti 6 óra/ Az I. o.-ban a régi gimn. I.–II. o. anyagát vesszük arra törekedve, hogy a magyarral együtt jó alapot kapjanak. Olvasmányul Jirka I.–II. olvasókönyvéből fordítanak. Továbbá egyházi latin szövegeket, imákat, himnuszokat, evangéliumi részleteket, dogmatikus idézeteket. Az ezekben előforduló esettani, mondattani különlegességek a magasabb osztályok agyaga; itt csak rövid magyarázatot kapnak a gyakran előforduló szerkezetekkel kapcsolatban.

A II. o.-ban az idén kezdők és haladók csoportja külön tanul. A kezdők átismételve az I.–II. o.-os anyagot, állandó továbbhaladó alapvetés mellett a gimn. III.–IV. o. anyagát veszik nyelvtanból. Fordításul Jirka könyvéből vesznek olvasmányt, továbbá egyházi szövegeket /imákat, szentmise szövegeit/, a II. félévben már klasszikus szövegek is szerepelnek. – A II. o. haladó csoportja és a III.–IV. o. tanulói klasszikus szövegek mellett egyházi-szentírási szövegeket is fordítanak. Ha az lenne a kívánság, hogy a Szt. Atyák írásaiból is sokkal többet fordítsanak, kíváncsok lennének a patrisztika gyöngyeiből szövegeket kiadatni /Lithogr./.

Ének a teológia énektanára /Béres István/ tanácsos szerint kíváncsok, hogy a kispapok tanulják meg jól a szép magyar népénekeket. Kapjanak a klasszikus zene történetéből, és a bevezetést a korális énekbe. Mindehhez heti 1-1 énekóra kevés. Az idei iskolai évben korális ének még nem szerepel.

Mennyiségtan és Fizika. Ha a mennyiségtan oktatás heti óraszámát 2-re csökkentjük, akkor tekintettel a növendékeknek magukkal hozott ismereteire nem remélhetjük azt, hogy a régi tanítóképzőkben átadott mennyiségtani tudásnál többet kapjanak a növendékek. Az anyag közlése és annak begyakoroltatása, a megfelelő tankönyv hiánya, a később becsatlakozó növendéknek tudás szempontból való összeegyeztetése is olyan szempontok, amelyek nem javallják a 2-re redukált heti óraszámot.

A fizikai és kémiai oktatás heti 2 órája szintén, vagy talán még inkább veszélyezteti a növendékek természettudományos tudásának értékes voltát. Kíváncsok volna, hogy a növendékek olyan terjedelemben foglalkozhatnának a természettudományokkal, hogy megismerhetnék a széles horizontú, átfogó tudományos elméleteket /a gravitációs-, a fény-, a quantum-, az atom-, az evolúciós elméleteket./ megismerhetnék továbbá azokat a hatalmas, meglepő eredményekkel járó mozgalmakat, amelyek annyira jellemzők a mai

természettudományok, főleg a fizika életét, és amelyek átalakítólag hatnak a fizika gondolatvilágára /sugárzás, relativitás, atomenergia, stb./. Kíváncsú volt az is, hogy foglalkozzanak azokkal a természettudományos megállapításokkal, amelyekre bölcseleti és apologetikai szempontból van szükség /az univerzum térbeli és időbeli határoltsága, a természetben uralkodó célszerűséget igazoló tények, az olykor sokszor emlegetett Galilei-kérdés és a hasonló és elhallgatott Kepler-kérdés stb./. Kíváncsú volt az is, hogy nemcsak név szerint ismernék, hanem megfelelő tudásuk alapján értékelni is tudnák azoknak az egyházi személyeknek a tudományos működését, akik beírták nevüket a természettudományok történetébe /a magyar Verancsics Fausztusz csanádi püspök, Jedlik Ányos bencés, Károly Irén premontrei, Pényi Gyula és Tót Mike jezsuiták, az olasz Grimaldi jezsuita, a francia Mariotte bencés, a német Kopernikus Miklós és Mendel Gergely ágostonrendi apát, továbbá Albertus Magnus dominikánus és Rogerius Bacon franciskánus a kísérleti fizika előfutárai stb./, de ezeken kívül meg kellene ismerniük azoknak a kiváló világiaknak a nevét is, akinek neve mérföldkövet jelent a tudományok történetében, és akik mélyen vallásos meggyőződésüket össze tudták hangolni – mert nem is tehettek mást – természettudományos meggyőződésükkel. Nagyon messze vezetne, ha ezeket név szerint most fel akarnám sorolni.

Minden egyházmegye ily rendeltetésű iskolája kell, hogy alkalmazkodjék az egyházmegye sajátos viszonyaihoz; a mienknek azt is figyelembe kellene vennie, hogy papságának nagy része a fővárosban fejt ki pasztorális tevékenységet, ahol különösen fontos, hogy a lelkipásztor felkészültsége természettudományos szempontból is korszerű legyen.

Biológia. Eddig mint természetrajz szerepelt /növénytan és állattan/ az I. o.-ban heti 4 órában, továbbá mint egészségtan, ill. ember teste és egészsége a II. o.-ban heti 1 órában.

A természet világát, amelyen keresztül legjobban lehet megismerni Istent, mert az ő alkotása, nagy vonalakban és tudományos alapon is meg kell ismerni a növendékeknek. Biológiai tudás nélkül nem lehet meg a modern ember, a legtöbb félrevezetés és belemagyarázás ezen a téren történik.

Kíváncsú volt, hogy az I. o.-ban csak növénytant tanítsunk heti 3 órában, kiegészítve mezőgazdasági ismeretekkel is, amelyekre a jövő plébánosának szüksége lehet. /Konyhakertészet, gyümölcstermelés, szőlőművelés, virágkertészet/ Mindezt röviden és csak a lényegét. A II. o.-ban szintén heti 3 órában állattant, szintén megfelelő gazdasági kiegészítésekkel /kisállatok nevelése, tenyésztése, méhészet/.

Ugyancsak ebben az osztályban kell foglalkozni az emberrel is. Az ember teste és működése, továbbá a legfontosabb betegségek és azok leküzdése, elsősegély és szexuális élettan is. Ez heti két órát igényelne. Föltétlenül szükség van erre lelki és más szempontból is /hipochondriák, rossz életmód/.

Kémia, ásványtan és földtan. Kémia eddig csak a II. o.-ban szerepelt heti 2 órában. A tananyagban csak a gyakorlati életben leggyakrabban szereplő elemek, vegyületek és jelenségek szerepelnek, amit a művelt embernek a mai világban ismernie kell. Különbözőbb változtatásra nincs szükség. A tudományosabb levezetéseket és számításokat el lehetne hagyni, s ezek helyett függelék képen röviden ismertetni a magasabb földtani ismereteket, amennyiben azok a szentírásmagyarázathoz és kozmológiához szükségesek. A kémiai elemekkel és vegyületekkel kapcsolatban pedig a legfontosabb ásványokat úgyis megemlíthjük. A kémia tehát ilyen terjedelemben és óraszámban a változtatásokkal maradhatna.

Földrajz. Eddig csak a III. o.-ban szerepelt /Magyarország és a fontosabb államok földrajza/. Ezidén a II. o.-ban heti 1 órában egyházi földrajzot is tanítunk. /Egyházi és missziós területek/ A III. o.-ban el lehetne hagyni, mert az általános iskolában elég részletességgel foglalkoznak profán földrajzzal, de a II. o.-ban legyen egy órával több, mert heti 1 órás tantárgyak régi tapasztalat szerint nem sokat érnek. Heti két óra pedig teljesen

elegendő, hogy egyházi szempontból földrajzi szemmel végignézzük a világot, megismerkedjünk a missziós területek népeivel, s részletesen áttanulmányozzuk a Szentföldet és a bibliai helyeket, sőt elegendő a saját egyházmegye megismeréséhez is. A materiális földrajzi tényezőket csak érintjük, mint természetes alapokat, a hangsúly az emberen van, főleg a lelkiületén és vallásán. Az egyházi földrajz nagymértékben emeli katolikus öntudatunkat, az egyes népek nagy értékeit jobban megtanuljuk becsülni, s megismerjük az Egyház nagyszerű intézményeit világszerte.

Mivel így a II. o.-ban nagyon sok reális tárgy lenne, vagy az egyházi földrajzot, vagy pedig a kémiát át lehetne tenni a III. o.-ba.

Testnevelés: A testnevelésre vonatkozólag a heti 2 tornaóra szükség van, még akkor is, ha rendszeres napi sportolást vezetnénk be. A testnevelő órákon a test izmainak rendszeres fejlesztése és bizonyos fokú testtartás fegyelem elérése is cél. Játéktanulást és vezetést, aminek nagy hasznát veszik majd az ifjúsági egyesületek vezetésében, rendszeresen végezzük.

Esztergom, 1951. február hó 12-én

Mély tisztelettel:

/Dr. Monsberger Rezső/
a Cursus igazgatója.

A rektor javaslatára az apostoli kormányzó 14-napon belül válaszolt:³⁶⁴

AZ ESZTEGOMI FŐEGYHÁZMEGYEI HATÓSÁGTÓL

738/1951. sz.

Főtisztelendő Protonotárius, Kanonok, Rektor Úr!

Folyó hó 16-án 22/1951. szám alatt kelt sorai kapcsán közlöm, hogy Főtisztelendőséged és a hittudományi főiskola tanári és előjárói karának állásfoglalását a Cursus Praeparatorius jellegére vonatkozóan helyesnek tartom.

A Cursus Praeparatorius igazgatójának és tanári karának javaslatai is értékesek és megfontolást érdemelnek.

Ha a kérdés a püspökkari konferencián újra felmerül, az esztergomi Irányelveket ismertetni fogom.

Imáiba ajánlottan főpásztori áldással vagyok

Esztergom, 1951. február hó 26.

Dr. Hamvas Endre s.k.

Dr. Hamvas Endre

csanádi püspök,

esztergomi apostoli adminisztrátor.

Főtisztelendő

Dr. Brückner József protonotarius, kanonok,
rektor úrnak

Esztergom

³⁶⁴ Levéltár: 738/1951. febr. 26. sz. levél

Az iktatószámok folyamatossága mellett nincs nyoma annak, hogy a Püspöki Kar, vagy a társszemináriumok foglalkoztak volna a kérdéssel.

12. Tanévzáró a kisszemináriumban

Az osztályozó értekezlet után az osztályfőnökök elkészítették jelentéseiket. Az alábbiakban idézzük azt a rövid jelentést, amelyet – a korábbi dokumentumok szerint – az 1949/50. tanévben a leggyengébb eredményt felmutató osztályról:

Dr. Scheidl Antal /Venánt/ OSB jelentése a II. osztályról³⁶⁵

Beiratkozott 31 tanuló. Ezek közül elbocsátottak 2 tanulót, meghalt 1 tanuló.

Megfelelt 28. /100 %/

Kitűnő rendű: 1: Miksó Sándor /3,57 %/

Jeles rendű: 2: Dániel István és Németh Tibor /7,14 %/

Jó rendű: 7: Ernszt Antal, Fehér László, Kajuk Árpád, Melega József, Sisa Ferenc, Székely Tibor és Temela Ignác /25 %/

Közepes rendű: 7: Dubi Lajos, Gémesi Gyula, Horváth László, Lanta Károly, Platthy György, Ruppert János, Sánta István

Elégséges rendű: 11: 39,28 %

Átlageredmény: közepes

„Tanulmány tekintetében az első félévhez viszonyítva komoly előrehaladás állapítható meg. Nemcsak a gyengébb növendékek javították ki az egyes tárgyakból jegyeiket, hanem a többieknél is észrevehető az eredmény emelkedése. Az általános tanulmányi eredményt mindössze Dániel István rontotta le egy-egy tárgyból egy fokú eséssel, továbbá Kovács Sándor szintén ugyanilyen fokban. Ellenben Dubi Lajos sufficiensről mediocrisra, Megyeri Sándor debilisből sufficiensre, Melega József mediocrisból bonusra, Németh Tibor bonusból eminensre, Sánta István sufficiensből mediocrisra, Sisa Ferenc, Székely Tibor, Temela Ignác mediocrisból bonusra emelkedett. Ezeken kívül Bobály József, Gyarmati József, Henyei György, Horváth László javítottak még elég szépen. Az előző jelentésekben kihangsúlyozottan gátló akadályokat szem előtt tartva a haladás dicséretet érdemel, és további sikerre ad reményt.

Orgován Tibor félévkor 2-ből elégtelen, 5 tárgyból gyenge osztályzatot kapott. A második félévben erősen dolgozott, de az összes hiányokat pótolni nem tudta kellően, különösen a mennyiségtanban.

Magaviselet ellen nem merült fel kifogás.

Az egészségi állapot az utolsó negyedben jó volt.”

A rektor felterjesztette az esztergomi főhatóságnak az osztályok tanulmányi eredményéről készült beszámolókat³⁶⁶ és összefoglaló véleményt.

Részletek a levélből:

³⁶⁵ A II. o. osztályfőnökének éves beszámolója az osztály előmeneteléről /ld. SzT: Tíz év 74–75.old./

³⁶⁶ Levéltár: 141/1965. jún. 28. sz. levél

ESZTERGOMI ÉRSEKI PAPNEVELŐINTÉZET IGAZGATÓSÁGA.

141/1951. sz.

„Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr!

A Cursus Praeparatorius igazgatójának 16/1951. sz. alatt hozzám eljuttatott évvégi jelentését és kimutatását tisztelettel felterjesztem két példányban.

A Cursussal kapcsolatos nevelő és tanító munkáról az év végi jelentést az alábbiakban bátorkodom megtenni.

1. Munkánkat az előkészítőben 83 növendékkel kezdtük meg. Év közben, hivatás hiányában eltávozott egy fő /jan. 12-én/, a főhatóság 556/1951. sz. döntése alapján /febr. 9-én/ elküldtünk két főt, meghalt /márc. 13-án/ egy növendék. A tanévet 79 növendékkel fejeztük be.

2. A vallási nevelés terén az elmúlt évvel szemben lényeges változás volt idén, hogy az előkészítősek külön spirituálist kaptak és a hittanórákat szaktanár látta el. A külön spirituális lehetővé tette, hogy a teológusokkal közösen végzett szentmisék, októberi és májusi litániák, továbbá az őszi 3 napos lelkigyakorlat mellett külön végezheték a következőket: esti és reggeli közös imákat, a reggeli pontákkal egybekötött 10–15 perces elmélkedéseket /ezeken a kispap lelkiélet kérdései szerepeltek/, a vasárnapi exhortációkat, a húsvéti egynapos rekollekciót, a havi szentórákat, a vasárnapi külön litániákat. Külön spirituális könyvtár állott az előkészítő növendékek rendelkezésére, a számukra összeválogatott könyvekből. Növendégeink lelki ügyeit példás összeszedettséggel, nagy lelki haszonnal végezték.

3. A tanulmányi eredményt a Cursus igazgatójának csatolt jegyzőkönyve és kimutatása tartalmazza. Hét osztályzattal a középjegy osztályonként: IV. o.: 5,20; III. o.: 5,41; II. o.: 5,20;

I. o.: 4,97. Az előző évhez képes öröndetes javulást mutat a II. és III. osztály. Látszik, hogy a rossz alapokon győz szorgalmuk, és mindjobban elsajátítják a jó tanulás technikáját. Az első osztály gyengébb eredményeiben is év eleje óta nagy a javulás: még mindig érzik az elsőbb iskola hihetetlenül gyenge alapja. {...}

4. Fegyelmi téren az információk alapján a Cursus Praeparatorius növendégeiről ez az általános kép: A legfiatalabbak alsó gimnázium és internátus hiányában most már egyenesen a szülői házból lépnek a szemináriumba. Az otthonnak többnyire vallásos és meleg légkörén kívül jóformán semmit sem hoznak magukkal főleg a társas együttlét, alkalmazkodás, külső fegyelem tekintetében. Ez a Cursus nevelőit új feladat elé állítja: itt kell megtanulniuk a közös életet, itt esnek át annak minden súrlódásán, itt nevelődnek először társas lénné. Kezdetben ezért sok volt a személyes súrlódás, baj volt a meg nem felelő beszédstílussal, gyerekes önésszel, civakodásokkal. A fiúkban azonban egész kevés kivételtől eltekintve annyi jóakarát és hivatásszeretetet volt, hogy fokozatosan mind szebb és szebb jellemek alakultak ki falaink között. Lassan mind megszerették egymást, s év végére meghitt családokká váltak az osztályok, egymásért szeretettel aggódó, egymáson készségesen segítő fiúkkal. {...}

5. A Cursus Praeparatorius egészségi állapotáról a teológiával együttesen bátorkodom majd jelentést tenni.

Mély tisztelettel

Esztergom, 1951. június 28.

protonotarius, kanonok, rektor”

A növendékeket évzáró ünnepély, Te Deumos szentmise után, a szokásos prefektusi beszélgetések után hazabocsátották. (Az új spirituális nem készített számukra „krumplisföld”-et.)

Szokatlan volt az utasítás, hogy mindenkinek minden holmiját haza kell vinnie – az előző évitől eltérően – festésre és nagytakarításokra hivatkozással, illetve ebben a tanévben nem lehetett tovább is bent maradni a Szemináriumban.

Sem a növendékekkel, sem a szülőkkel nem közölték, hogy az állam és az egyház között milyen tárgyalások folynak a kisszemináriumok sorsát illetően. (Úgy látszik, hogy a növendékeknek $\frac{1}{2}$ kongruával kecsegtetés, amelyből semmi sem lett, ténylegesen annak felmérése volt, hogy az egyházmegyékben hány szemináriumban, mekkora növendék sereget nevel a katolikus egyház, és ezek mekkora „veszélyt” jelentenek a társadalom és az ideológia szempontjából. Ezek a szempontok és problémák 10 év múlva bontakoztak ki igazán, amikor az Állami Egyházügyi Hivatal akarta átvenni a papnevelés irányítását.

13. A felszámolás

A Katolikus Iskolai Főhatóság elnöke, Hamvas püspök, valamennyi egyházmegyében tanult kisszeminarista növendékek tanulmányai folytatására vonatkozó kérelemmel³⁶⁷ fordult a közoktatásügyi miniszterhez és az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) elnökéhez:

AZ ESZTERGOMI FŐHATÓSÁGTÓL

3159/1951. sz.

M i n i s z t e r Ú r !

Úgy értesültünk, hogy a teológiai előkészítő tanfolyamok növendékei a régi keretben nem folytathatják tanulmányaikat. Hogy az ezen változástól érintett tanulók évvesszeség nélkül folytathassák középiskolai tanulmányukat, tisztelettel kérjük olyan értelmű rendelkezés kiadását, amely szerint az említett tanulók:

1. megszabott különbözeti vizsgálat alapján felvehetők legyenek eddigi tanulmányaiknak és koruknak megfelelő magasabb osztályba;

2. akik ezek közül az általános gimnázium III. vagy IV. osztályában folytatják tanulmányaikat és eddig orosz nyelvet nem tanultak, azt a modern nyelvet tanulhassák tovább és annakidején abból tegyenek érettségi vizsgálatot, melyet eddig már tanultak. Ez megfelel az új Érettségi Vizsgaszabályzat 56. §-ának /1/ bekezdésében foglaltaknak: „Orosz nyelv és irodalomból érettségi vizsgát annak a jelöltnek kell tennie, aki ezt a nyelvet II.–IV. osztályokban tanulta.”

Fogadja Miniszter Úr őszinte tiszteletem nyilvánítását.
Esztergom, 1951. július 22.

Dr. Hamvas Endre s.k.
Dr. Hamvas Endre
csanádi püspök,
esztergomi apostoli adminisztrátor,
a Kat. Isk. Főhatóság elnöke

³⁶⁷ Levéltár: 3159/1951. júl. 22. sz. levél

DARVAS JÓZSEF úrnak
közoktatási miniszter
BUDAPEST, V. Szalay-utca 10.

A miniszter az ÁEH-val történt konzultációt követően felemás megoldást hagyott jóvá: A nyelvre vonatkozó kérést elfogadta. A tanulmányok folytatásához az első gimnáziumi osztályból – vagy korábban állami középiskolában végzett legmagasabb osztályt követő osztályból – tehetnek egy magánvizsgát, ha ahhoz a megyei iskolabizottság hozzájárul. Ezután lehetnek akár magántanulók is, de ugyanúgy állami iskolában magánvizsgázhatnak.

A hivatalos választ³⁶⁸ a Katolikus Középiskolai Főhatóság tanügyi előadója küldte meg az esztergomi Főhatóságnak:

63-1951.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök,
Főhatósági Elnök Ur!

A közoktatásügyi minisztérium a kisseminaristák ügyében a mai napon a következőket válaszolta:
"3159/1951.sz.alatt a Főhatóság a teológiai előkészítő tanfolyamot végzettek továbbtanulási lehetőségének biztosítását kéri. Rá kell mutatnunk arra, hogy a teológiai előkészítő tanfolyam bizonyítványait nem fogadhatjuk el államérvényes iskolai bizonyítványoknak és azvott végzett tanulmányok nem számíthatók be a tanulók középiskolai tanulmányaiba. Hozzájárulunk ahhoz, hogy az érdekelt tanulók az általános gimnázium I. osztályáról, illetve a tanuló legmagasabb osztályáról kiállított államérvényes bizonyítványát követő évfolyamról valamelyik állami általános gimnáziumban, a megyei iskolabizottság hozzájárulásától függően, magánvizsgát tegyenek és ennek sikere esetén életkoruk szerint középiskolai tanulmányokat rendes tanulóként, vagy magántanulóként folytassák. Az utóbbi esetben természetesen a további magánvizsgákat is állami általános gimnáziumban kell tenniük. Ha ezek a tanulók eddig orosz nyelvet nem tanultak, hanem valamelyik nyugati nyelvből folytattak tanulmányokat, az iskola igazgatójának előterjesztése alapján hozzá fogunk járulni ahhoz, hogy a III. vagy IV. osztályban az eddig tanult nyugati nyelvből folytassák tanulmányaikat és érettségi vizsgát tehessenek."

Budapest, 1951. augusztus 6.

Engedelmes fia:

Papp László
tanügyi előadó.

Nagyméltóságú és Főtisztelendő

dr. Hamvas Endre úrnak,
csanádi püspök, az esztergomi főegyházmegye
apostoli adminisztrátora, a Katolikus Közép-
iskolai Főhatóság elnöke,

E s z t e r g o m.

³⁶⁸ Levéltár: 63-1951. aug. 6. sz. levél

A levél kézhezvétele után a Szeminárium vezetősége értesítette³⁶⁹ a növendékek szüleit:

ESZTERGOMI ÉRSEKI PAPNEVELŐINTÉZET IGAZGATÓSÁGA.

159/1959. sz.

„A szeminárium igazgatósága az esztergomi Érseki Főhatóságtól a következő 3350/1951. sz. leiratot kapta:” */Megjegyzik a Katolikus Iskolai Főhatóság levelének fentebbi rendelkezési részével, majd így folytatta:/*

„Minden kétség eloszlatása végett hangsúlyozom, hogy a közölt döntés értelmében, valamint a fennálló általános érvényű rendelkezések szerint, volt kisszeminaristáink magánvizsgát csak állami iskolában tehetnek, ilyen vizsgának sikeres letétele után azonban a megfelelő magasabb osztályba, katolikus gimnáziumba is beléphetnek.

A szeminárium igazgatósága melegen ajánlja a magánvizsgák minél előbb történő letételét. Értesülésünk szerint lesz /utánjárásra/ arra is mód, hogy a választott gimnáziumban latint tanuljanak, csak szorgalmazzák azt.”

Esztergomban, 1951. augusztus 10-én.

SZEMINÁRIUMI IGAZGATÓSÁG.

Meglepő volt, hogy a Főhatóság csak egyszerű stencilezett szöveget küldött a családoknak – és esetleg az elbocsátott vidéki növendék plébánosának – de

- 1 nem fejezte ki együttérzését az állam intézkedésének a növendékekre és szüleikre gyakorolt hatása miatt;
- 2 nem ajánlotta fel, hogy a Cursus tanárainak segítségével részt vesz az I. osztályból leteendő magánvizsgára való közös felkészítésben;
- 3 a Szemináriumból – mint állandó lakóhelyről – kijelentkezés lebonyolításánál szükség esetén segítséget nyújt;
- 4 intézményesen tájékozódik a magánvizsga jelentkezési eljárás adminisztrációjára vonatkozóan, és írásban ad tájékoztatást az érintett, és arra igényt tartó Családoknak.

Azokban az években – Budapest lakosságának szükségesnél nagyobb növekedése megakadályozására – lakcím bejelentési tilalom volt a fővárosban. A Budapestre visszatérő elbocsátott növendékeknek letelepedési engedélyt kellett kérelmezniük szüleikhez való visszaköltözésre.

14. Hatósági kísérlet a szeminárium épületének igénybevételére

Időközben, augusztus 2-án az Állami Egyházügyi Hivatal főelőadója, az esztergomi Városi Tanács elnökhelyettese és az OT megbízottja felkereste az esztergomi vicarius generalist, és bejelentették a Szeminárium épületének igénybevételét, amelyről az alábbi jegyzőkönyv³⁷⁰ maradt fenn a Prímási levéltárban (iktatószám nélkül):

³⁶⁹ Levéltár: 159/1959. aug. 10. sz. /stencil technikával sokszorosított körlevél/

³⁷⁰ Lásd 369. jegyzet.

„J e g y z ő k ö n y v

Felvéve az esztergomi érseki palotában 1951. augusztus 2-án tartott megbeszélésről. Jelen vannak: Dr. Beresztóczy Miklós érseki ált. helytartó, Csala László az Állami Egyházügyi Hivatal megbízottja, a Városi Tanács helyettes elnöke: Horváth Klára, és az Országos Tervhivatal részéről: Kováts József.

1./ Az Országos Tervhivatal megbízottja előadja, hogy az 1951/52 évi beiskolázási terv teljesítéséhez Esztergomban mintegy további 250 főnyi bentlakásos iskola elhelyezésére kell megfelelő épületet biztosítani, amelynek a céljára legalkalmasabbnak találja – a Városi Tanács véleményezése alapján – az Érseki Papnevelő Intézet épületét. Tekintettel arra, hogy az épületben előreláthatólag mintegy 80 teológus oktatása van számba véve, az épület mintegy kétharmada a Közoktatásügyi Minisztérium részére az Egyház részéről bérbe adható lenne. Figyelemmel az egyházmegye által és a Közoktatásügyi Minisztérium által abban az épületben megoldandó tervezett alábbi feladatokra, nem tartja helyesnek, hogy két különböző jellegű intézmény egy olyan épületben, amelyben a két szerv egymástól nem különíthető el, elhelyezve legyen. Éppen ezért javasolja, hogy a teológia részére az Egyház használja fel a volt zárdaépületet, amely közvetlenül az érseki palota mellett fekszik és ezt az épületet a Városi Tanács az Érseki Papnevelő Intézet épületének teljes egészében való bérbeadása esetén azonnal kiüríti és az Egyház céljára átadja.

2./ Beresztóczy érseki helytartó a megoldással szemben aggályait fejezi ki és felveti azt a megoldási javaslatot, hogy az esztergomi érseki papnevelő intézet jelenlegi épületébe helyeztessenek át a székesfehérvári, veszprémi és győri szeminárium növendékei annak a gondolatnak a megvalósítása alapján, amely mint regionális szemináriumok létesítése az Állami Egyházügyi Hivatalban is felvetődött. Evvel a megoldással az esztergomi érseki papnevelő intézet épületének teljes kihasználása és szemináriumi jellegének csorbítatlan megőrzése biztosíthatnák, viszont az említett másik három városban lévő szemináriumi épületek bérbeadása más népgazdasági feladatok megoldásához lehetőség nyílik.

3./ Az Országos Tervhivatal megbízottja kijelenti, hogy ezzel a felvetett megoldással elvileg egyetért, de szükségesnek tartja, hogy egyházügyi szempontból ezt a megoldást az esztergomi érseki hatóság az érintett püspöki hatóságokkal egyetértve, az Állami Egyházügyi Hivatallal kitárgyalja és jóváhagyatja, míg a népgazdasági feladatoknak emellett a megoldás mellett való megvalósításán az Országos Tervhivatal megbízottja az illetékes minisztériumokkal és városi tanácsokkal tárgyalja le a lehető legrövidebb időn belül. Tekintettel az előrehaladott időre, felhívja az egyházi hatóság képviselőjének figyelmét arra, hogy ebben a kérdésben szükségesnek tartja lehetőleg augusztus 7-én a végleges döntés meghozatalát, mert szeptember 1-ig gyakorlatilag az ügyet úgy kell lebonyolítani, hogy a beiskolázásra került diákok elhelyezésére minden előkészület megtörténjék.

Kmf.

Beresztóczy Miklós
Csala László
Horváth Klára
Kováts József

1953-ban a Papnevelő Intézetnek el kellett hagynia³⁷¹ a hatalmas épületet, és azt a Magyar Honvédség kapta meg tisztképző iskola céljára. Ekkor a Győri Tervező Vállalat átalakítási terveket készített, bár ez az elképzelés sem tartalmazott jelentős változásokat. Az épület később a hadosztály-parancsnokságnak adott helyet, 1956-ban pedig, a forradalom után a szovjet hadsereg vette át, és katonai kórházat rendeztek be itt.

1989. júl. 18-án az épületet kiürítették és visszaadták az Esztergomi Érsekségnek.

Megjelenés alatt a HEH Magyar Egyháztörténeti Vázlatok c. folyóiratban (ISSN 0865-5227) – 2012/1-4

Részletesebben és dokumentáltan ld.

Székely Tibor: Tíz év és annak következményei. – Bp. 2004 (ISBN 978 963 460 455 6)

³⁷¹ www.hidlap.hu: Az esztergomi Szeminárium. históriája (3) /2011.02.12.